5331

059
П-23

2010

25

ՏՊԱՐԱՆ
ՆԻ
ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Կ. ՊՈԼԻՍ

059
Գ - 23
Ր

Printed in Turkey

ՏԱՐԵՑՈՅՑ
ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ
1905

(Ա. ՏԱՐԻ)

ՇԱՀԵԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ
ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՊՋՏԻԿ ՆՕԹԵՐ
ՀԱՄՈՎ ԽՕՍՔԵՐ
ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
Տպագր. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Սուլթան Համամ
1905

3441-ԱՀ

معارف نظارت جليله‌سنك ٢٦ ايلول ٣٢٠ تاريخلى و
٤٩١ نومرولى رخصتنامه‌سيله طبع اولنمشدر

3109
39

Printed in Turkey

«Օրացոյցը եւ կինը տարի մը միեւակ կ'ապրին»

կ'ըսէ առածը:

Բայց մենք չանացինք որ մեր Տարեցոյցը կինէ մը եւ տարիէ մը աւելի ապրի:

Յաջողեցա՞նք. չենք գիտեր, ընթերցողները պիտի ըսեն:

Մեր նպատա՞կը. — Շատ համեստ է, առանց համեստացուցութեան:

Խոշոր ու նշչուն բառերը մէկդի, ուզեցինք մի միա՛յն հատեցընել հոս թերեւ շեշտը ծանրին՝ ու ժպիտը լուրջին հետ, միշտ գրականութիւն ընելու ձգտումով. եւ ասոր համար հատորով մը մտերիմ գլուխ գլխի մը մէջ հաւաքեցինք մեր ամէնէն անկեղծ ու աղուոր գրողները, անոնց ձգելով իրենց ընթերցողները չմանձրացնելու հոգը:

Ու անոնք ամէնքը աշխատեցան, յոգնեցան, որպէս զի բանաստեղծին «դժնիկ ձանձրոյթը» չի ծակծկէ իրենց սիրելի ընթերցողներուն սիրտերը, եւ մանաւանդ որպէս զի իրենց գեղանի ընթերցուհիները չյօրանջեն յանախ եւ մէկդի չի նետեն իրենց Տարեցոյցը ձանձրոյթի սիրուն ծամածռութիւն մը դէմքերնուն:

Ու եթէ նորէն չի յաջողեցաք, մե՞ղն է յանցանքը:

ՕՐԱՑՈՅՑ
1905
ԹՈՒԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ԵԻ ԲՈՒՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՏՅՂԷ-ՏՅՂԸ — 4397-4398

ԵԻ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՌՅԾԴ-ՌՅԾԵ — 1354-1355

Դիր տարւոյն է	2
Նօրնեռեակն	2
Վերադիրն	3
Ինննեւտասներեակն	13
Տանուտէրն	Կոյս
Բուն ձայնիւն աձ. բձ. գձ. դձ. Աջակողմեան դասուն են սկսեալ ի Բուն Բարեկենդանէ։	
Շարժական տօնք եւ միջոցք նոցին	
Օր ՏՆՆԴԵԱՆ Եչ. Յուն.	6
Միջոց ուսիք աւուրց	33
Առաջաւորաց բարեկենդան Փետր.	6
Սուրբ Սարգիս	» 13
Օր Տեառնընդառաջի Բչ.	» 14
Բուն Բարեկենդան	» 27

ՏԱՐԵՑՈՅՑ ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ
1905

ՇԱՀԵԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԶՏԻԿ ՆՕԹԵՐ

ՀԱՄՈՎ ԽՕՍՔԵՐ

ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ, ԻՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԾԱԳՈՒՄԸ.

Տարեցոյցը պարբերական հրատարակութիւն մըն է որ կը պարունակէ ամէն տեսակ տեղեկութիւններ իր հրատարակութեան տարիին վերաբերմամբ։ Իր առաջնական մասովը կը ծառայէ բուն պարզ օրացոյցին. իսկ իր գիտական, գրական, պատմական ու վիճակագրական տեղեկութիւններով կը ծառայէ Տարեգիրներուն։ Սակայն Տարեցոյցը իր մէջ կ'ամփոփէ բոլոր մասնագիտութիւնները եւ կ'ըլլայ չատ մեծ հատաքածոյ մը այն տեսակ ծանօթութիւններու, զորս անկարելի պիտի ըլլար ուրիշ ո եւ է տեղ գտնելը։ Աշխարհի ամէն մասերու մէջ անհուն է տարեկան թիւը եւ ամէն տարի հազարներով կը հաշուուին այն Տարեցոյցները, որ լոյս կը տեսնեն ամէն տեսակ ներքինու վրայ։

Ա.ուած. — *Անուշ լեզուն օձը ծակէն կը հանէ։*

Տօն Աւետման	*Եշ. Ապրիլ*	7
ՋԱՏԻԿ	»	17
Երեսման Խաչ	*Մայիս*	15
Համբարձումն	»	26
Հոգեգալուստ	*Յունիս*	5
Բարեկենդան Լուսաւորչի	»	26
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ	*Յուլիս*	2
Բարեկենդան Վարդավառի	»	17
ՎԱՐԴԱՎԱՌ	»	24
Միջոցի եօթնեակի պահօք		*Երեք*
Բարեկ. Ս. Աստուածածնի		*Օգս.* 7
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾ.	»	14
Միջոցի եօթնեակի պահօք		*Չորք*
Բարեկենդան Ս. Խաչի		*Սեպտ.* 4
ԽԱՉՎԵՐԱՑ	»	11
Բարեկ. Վարագայ Ս. Խաչի	»	18
Վարագայ Խաչ	»	25
Միջոց ուսիի եօթնեակի		*Ուր*
Գիւս Խաչ	*Հոկտ.*	23
Տօն Հրեշտակապետաց	*Նոյմ.*	5
Յիսնակաց Բարեկենդան	»	20
Ս. Յակոբայ բարեկենդան	*Դեկ.*	11
Ս. Յակոբ	»	17

Տարեցոյցին սկզբնաւորութիւնը Օրացոյցին չափ հին չէ, նոյն իսկ Տոմարներէն (calendrier) *ալ հաքը սկսած է ան։*

Առաջին տարեցոյցը Բարիզ տպուած է 1532-ին։ Ամբողջ դար մը, այս գործին ետևէն ճոխացած տպագրութիւններն են որ Տարեցոյցի տեղ ծառացած են։ Հիմա է՛ն կարեւոր Տարեցոյցերն են Երկայնութեան աստիճաններու Վարչութեան Տարեցոյցը (Annuaire du Bureau des Longitudes) *որ ամէն տարի — առաջինը 1797-ին — կը հրատարակուի եւ տարւոյն տոմարէն զատ կը պարունակէ աստեղագիտական եւ մէտէորաբանական տեղեկութիւններ, վիճակագրական յօդուածներ, բնագիտութեան գործածական արդիւնքները ցուցընող տախտակներ եւ յաճախ ժամանակակից գիտական եղելութիւններու վրայ հետաքրքրական տեղեկութիւններ։*

Տիտօ-Պօխեի Օրացոյցը (Almanach Didot-Bottin) *որ երկու տասնեակին հատորներու մէջ կը պարունակէ ալֆաբէի գրեթէ բոլոր ոտանէն կերպ հաստատութիւններու հասցէները։*

Առնցմէ զատ բոլոր գիտական խոշոր հաստատութիւնները, վարչութեանց բոլոր ճիւղերը, գիտական բոլոր մանրագիտութիւնները, վաճառականութեան բոլոր մասերը իրենց Տարեցոյցը ունին։

ԿՆՈՋ ԱՐԺԷՔԸ·

Կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ Ի. դարու սկիզբները դէռ ի՛նչ վիճակի մէջ ենք կիներ ճարելու համար։ Քաղաքակիրթ երկիրներուն մէջ կին մը առնել կ'ուզենք այն առեն միայն երբ — սկզբունքով դնէ — գրամօժիտ մը միասին կը բերէ։ Բայց կ'երեւայ թէ վայրենի հատարուած երկիրներու մէջ այդպէս չեն մտածեր։

Ասիոյ, Ափրիկէի եւ Ովկիանիոյ մէջ աւոր ճիշտ հակառակը կ'ըլլայ. հոն կինը կը գնուի առնի կամ նուազ սուղ դիմերով, այսինքն իր պահանջած դասակարգին կամ ընդհանուր հարստութեան նայելով։

Առած. — *Աւուրց՝ ճիւնը լեռան համեմատ կուգայ։*

Միջոց ուսիի աւուրք		ԺԳ
Օր բարեկենդանի Ծննդեան		*Եշ*

Ըստ Լատինացւոց

Շրջանն լուսնի, որ է ոսկեթիւն	14
Շրջանն արեգակնային փոխր	27
Վերադիրն	23
Հնդիկտիոնն Հռովմէական	7
Կիրակագիրն	է

Իսկ Զատիկ նոցա հինգ եօթնեկօք յառաջ է քան զմեզ։

Տարեկան տօնք Լատինաց

Եօթանասնից կիր. (Ն.Տ.)	*Յնվ.*	31
Օր մոխրոց	» *Փետր.*	17
Զատիկ	» *Ապրիլ*	3
Համբարձումն	» *Մայիս*	12
Հոգեգալուստ	» »	22
Ամենասուրբ Երրորդութիւն	»	29
Տօն Խորհրդոյ Ս. Հաղորդ.	*Յունիս*	2
Ա. Կիւրակէ Պալատեան	*Նոյեմ.*	27

Ապրիլ Թոմպուքթուի սահմաններուն մէջ, Նիկէրի հզօր գետն վրայ կինը կ'առնուի վճարելով անորոշ նոր կուր մը կամ երկու գործածուած կուր։ Նիամ-Նիամներուն մէջ կին մը կը փոխանակուի ուրիշ կնոջ մը հետ, որ կարենայ պարոնատուն խրճիթին մէջ ընդունիլ ինչ որ միւս գացող կինը պիտի կարենայ ընդունիլ իր նոր ընտանիքին մէջ։

Մի քիչ ներսը մէջ կնոջ արժէքը երիկ մարդուն ընկերական վիճակին համեմատ է. այսպէս աղքատ մարդը աղքատ կին կ'առնէ ի գին... հատու մը, դոր ան ալ, չատ անգամ ուրիշ տեղէ գողցած է. բայց հարուստը մինչեւ որ գտնէն քսան եղ դուրս չի հանէ, ներս չի կրնար մտցնել ազնուական դասակարգի պատկանող աղջիկ մը։ Զուլուներու մէջ կին մը կ'արժէ լոկ ազեղ մը կամ խեցինեմը։ Զուլուներու մէջ չարուած փոյլ ներկերու հատաքածոյ մը։ Վերին-Զամպէզի մէջ, երանի անոր որ երկաթ թելի մը վրայ անցուած խեցիներէ մանեակի մը տէր է։ Աւորի համար դժուարութեան մեծը ընտրութեան մէջ է։ Մանկունիներու երկրին մէջ կ'երեւայ թէ երկու իշայծեամներ մորթեր բաւական են կին մը ճարելու։ Թաթարներու մէջ կինը կը փոխանակին կարապի հետ։ Հրոյ-երկրին մէջ ապագայ փեսան ստիպուած է անորոշ ու զրքանչին ուսերուն վրայ կէս ձկան ճարպէ տեսակ մը չոր ջգելու։

ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տիւմա հայր, Մարսիլիա գտնուած առենը, Տր. Ժիմպրալի կիները կը հրաւիրէ գինքը որ քառեակ մը գրէ իր ալպոմին մէջ։ «Երեք հրացանակիրներ»ու հեղինակը առանց նազ ընդունիլ կը սկսի գրել։

Առած. — *Արեւը ցեխով չի ծեփուիր։*

Ամսամուտ Տաճկաց

Զիլհիճճե 1222 or 30	*Յունվ*	24
Մուհարրեմ 1222 or 30	*Փետր.*	23
Սեֆեր or 29	*Մարս*	25
Ռեպիւլ էվվել or 30	*Ապրիլ*	23
Ռեպիւլ Ախըր or 29	*Մայիս*	23
Ճեմազիւլ էվվել or 30	*Յունիս*	21
Ճեմազիւլ ախըր or 30	*Յուլիս*	21
Ռեճեպ (*Իչ այյար*) or 29	*Օգոստ.*	20
Շապան or 30	*Սեպտ.*	18
Բամազան or 30	*Հոկտ.*	18
Շեվվալ or 29	*Նոյ.*	17
Զիլգաէ or 29	*Դեկտ.*	17

=

Եօսանաւոր աւուրք Տաճկաց

Գաւրպան պայ.	*Զիլհիճճէ*	10	*Փետր.*	1
Աշուրէ կիւնի	*Մուհար.*	10	*Մարս*	4
Մեվլուս	*Թշ. Էվվել*	12	*Մայիս*	4
Գաճէի կիճէ.	*Բհճէպ*	6	*Օգոստ.*	25
Միւրաճ կիճ.	*Բհճէպ*	27	*Սեպտ.*	15
Պէյրաթ »	*Շապան*	15	*Հոկտ.*	2
Գասըր »	*Բամազան*	27	*Նոյեմ.*	13
Բամազան պայ.	*Շեվվալ*	1	*Նոյեմ.*	16

=

Երբ Պարոն Ժիսբրայ, մեծաւնուն Sofpor,
Սկսաւ խնամեղ հիւանդներուն քովը
հիւանդապահը շուտով խոկցին...:

— Շա՜տ սիրուն, կ'ըսէ զմայլած ախկին Ժիսբրալ, որ Տիւմայի ուսերուն վրայէն կը կարդար:

— Կեցէ՛ք, կ'ընդմիջէ Տիւմա, դեռ չի լմնցաւ, եւ կ'աւելցնէ. *Բայց գերեզմանինց մը աւելցուցին:*

×

Ծերուկ մարդ մը փափաք կը յայտնէ օդապարիկ նստելու:

— Օդապարի՛կ նստիլ, աչս տարիքին... կ'ըսէին իրեն:

— Անշուշտ այս տարիքին, երկիրը ձգելու հիմակուց վարժուելու համար:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ընդունուած է թէ առածները խտացումն են ժողովուրդին դարերու ընթացքին մէջ հետզհետէ ձեւ առնող վերլնական կարծիքներուն: Իսկա չհնկան ու օգտակար ալ պիտի ըլլար այն ուսումնասիրութիւնը որ այդ առածներուն ծագումը, փոխոխութիւնները ու անդամիսնութիւնները պիտի քննէր: Հոս փոխանակ ատոր — բան մը որ համար տեղերնիս արդէն կը պակսի — տեղ տեղ պիտի տանք միայն այն առածները զորս բոլոր ազգերու առածներէն ընտրած ենք եւ որ համազգական ասխատակներ պիտի ըլլան անոնց հատատալիքներուն, եւ միանգամայն չհնկան ու զուարթ ընթերցում մը:

— *Մի՛* հատաք կիսով խոստումներուն, անոր սիրտը դարձող անիւին կը նմանի:

Ուշ. — Գեղը չկայ մի բարկանար:

Զորս Եղանակք

Գարն. եւ Ութսարական	*ի Մարտի*	8
Ամառն եւ Արեւադարձ	*ի Յունիս*	9
Աշուն եւ Հասարական	*ի Սեպտ.*	10
Ձմեռն եւ Արեւադարձ	*ի Դեկտ.*	9

=

Տարեմատ

Քրիստոնկն. թուակ.	1905 *Յունվ.*	1
Փոխր թուոյն Ազարի.	239 *Մարս*	21
Տաճկաց Հիճ. թկն.	1323 *Փետր.*	23
Տոմ. թուակն. Հայոց	1354 *Օգոստ.*	11
Բուն թկն. Հայոց	4398 »	10
Հրեից թուականին	5663 »	28
Լատինաց թուակն.	1905 *Դեկտ.*	19

=

Համառօտագրութիւն

Օ.	Օր ամսոյն
Լ. կամ Լտ.	Լատինացւոց
Տ. կամ Տճ.	Տաճկաց կամ Տաճկերէն
Գ.	Գասըմ
Խ.	Խըտրելէզ
Ց. կամ Ցն.	Ցուլեաց
Տօմ.	Ըստ մեր Տոմարին
Ցօտ.	Ըստ Ցամսամուտրին
Ա.	Ազարիայի

— Կնոջ սէրը աւազի կը նմանի. անոր վրայ սպանիական դղեակ միայն կրնաս չինել:

— Իրեն զբաղում չունեցողը թոշ կին մը առնէ:

— Կին մը եւ տանտոց մը կորնչողը, աւելի տանտոցը կորսընցնելուն ցաւելու է:

— Կինը ծեծողը պարկ մը ալիւր ծեծողին կը նմանի. աղէկը կ'երթայ, գէշը կը մնայ:

— Կ'ուզե՞ս անպատճառ աստ խօսիլ տալ կնոջ մը, տարիքը հարցուր:

— Աստուած որու որ բարիք ընել ուզէ, կնոջը հոգին կ'առնէ:

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ ՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

— Հարուստ մարդ մը կրնայ մտնել աղքատ կնոջ մը հետ ամուսնացած ըլլալը, բայց հարուստ կին մը երբէք չի կրնար մտնել թէ աղքատ մարդու մը հետ կարդուած է:

Սակայն փոխադարձաբար, եթէ աղքատ կին մը դիւրաւ կը մտնայ հարուստ մարդու մը հետ ամուսնացած ըլլալը, չատ դժուար է, — եթէ ոչ անկարելի — որ աղքատ ու փափկասիրտ մարդ մը մտնայ թէ հարուստ կնոջ մը հետ կարդուած է:

Հետեւութիւնները ալ դուք հանեցէք:

ՇԱՂԱԿՐԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վերջերս, հետախոյզ մը կէօթէի իր խոհանոցի սպասուհիներէն մէկուն տուած վկայագիրը գտաւ. «Լիրը, ըմբոստ, կոչտ, խառնա-

Ուշ. — Դանակը կովուն քովը կը տանին, ոչ թէ կովը դանակին քովն:

Հ. կամ Հբ.	Հրեից
☉	Արեգակն
Ծ՝ Լ. ☽	Ծնունդ լուսնի
Ա. Ք. ☽	Առաջին քառորդ լուսնի
Լ. Լ. ○	Լրումն լուսնի
Վ. Ք. ☾	Վերջին քառորդ լուսնի
Ծ. Ա.	Ծագումն արեւու
Կ. Ո.	Կէս օր եւ կէս գիշեր
Ե. Տ.	Յորեկուան երկայնութ.

կիչ, յամառ, եւ բոլոր առնցիւէ զատ դատաներէն մոխիր ընելու մոլութիւնն ալ ունի։»

Դիւրաւ կարելի է հետեւցնել ասկէ թէ մեծ ու զօրական բանաստեղծին առնը միչտ չունէր Հանդարտութեան տաճարին երեւոյթը։ Բայց առավ հանդերձ երանի՛ Ժառանգի հարբառաւոր հեղինակին որ հիմակուան Բարիզի մէջ չէր ապրիր։ Պարզապէս զատարան պիտի կանչուէր ու բանական առդանք մը պիտի ցնծար անուանարկիչի յանցանքով։

Բարիզի մէջ, հիմա բացարձակապէս արգիլուած է ոտաստաներու տրուած վկայագիրներու մէջ անունց նկատմամբ ո եւ է «նախատական» ծանօթութիւն տալ։ Այնպէս որ եթէ անհնազանդ մը կը գողնայ իր տիկնոջ գոհարեղէնները, անոր նամակները կը կարդայ, անոր խօսակցութիւնները մոխիր կ'ընէ եւ անոր բոլոր գաղտնիքները ամբողջ Թաղին մէջ կը ցանցնէ, չատ աղէկ պիտի կրնայ երթալ ուրիչ աւելի հեռաւոր Թաղերու մէջ ալ չարաճնակել իր պզտիկ չահատակութիւնները առանց որ իր նախկին տիկինը կարենայ դիմադրօրէն տեղեկացնել իր նոր տէրերը։

Տունէ մը արտաքսուած ոտաստէնն իրաւունք ունի իր նախկին տիկինէն պահանջելու որ իրեն յանձնէ տեղեկագիր մը ուր նըշանակուած ըլլան իրեն այդ տունը մտած եւ անկէ մեկնած օրուան թուականները, բայց ուր ընաւ չի յիչուին ինչ պատճառի համար որ կը հանուն վկնըը այդ տունէն։ Ու վա՛յ անոր որ կը մերժէ այդ կարգի վկայագիր մը յանձնել իր ոտաստէնին. այս վերջինը կրնայ տուգանք մը գանձել իրմէ որ 5-էն 10 ֆրանք կ'ըլլայ իւրաքանչիւր մերժումի օրուան համար։

Ու Ամերիկայի մէջ ա՛լ աւելի գէշ է. հոն բոլոր ոտաստէնները ակնոփքա մը կազմած են վերջերս ուր ճշմարտապէս դրակոնեան որոշումներ հաստատած են չարաչար ատն տէրերու նկատմամբ։ Մտիկ

Առած. — Եկուր մեղրով, մի գար պարտքով։

Լ	Օ		Տ	Գ
		ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՉԻ ԳԱՏԷ		
		31		
		Տե. Բեւեռնի Սանի		
14	1	Շբ. Գ. Օր պահոց Ծննդ. եւ ԱՍՊԱՆԴ. Տարեմուտ 1905 թուական. Բրասսի։ Սբցն. Բարսղի Հայրապետին եւ եղբօրն Գրիգորի Նիւսացւոյն, Սեղբեսբոնի Հռոմայ հայրապետին եւ Աբբայ Եփրեմի խուրիճ Ասորւոյ։	∧	٦∧
		Ե՝ Ծ՝ Լ Տ. Ն՝ Ա՝ Ա՝ Ա

Լ	Օ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՉԻԼԴԱՏԷ	Տ	Գ
17	4	ԳԵ. Զ. Օր պից. Ծննդ: Լ.Տ. Ան. Յ. Ա. Ե Անդ. Աշ:	११	७१
18	5	ԴԵ. Ձրագալոյց Ծննդ, եւ Աստ. Բրիսի: Տ.Ա. (30 օր):	१२	७२
19	6	✻ ԵԵ. Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտ. Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ընտ. Մկրտ. Տեառն:	१३	७३
20	7	✻ Ուր. Բ. Օր Ծննդ: Յ. Ղ. Ա. Ծ. Հանդ. Կաթ:	१४	७४
21	8	Շբ. Գ. Օր Ծննդ: Յ. Աշ. (30 օր): Լ. Ան. Լ. Ա: Լր. Լս. ժմ. 23, ր. 56 Պարզ եւ Յստ Տճ. Պատճ. տէր: Տար. Ծննդ. Օսկար Բ. Թագաւորին Շուէտ-Նորվեկիոյ (1820)	१०	७५
22	9	✻ Կիր. Դ. Օր Ծննդ:	१७	७७

ՂԱԶԱՐՈՍԻՆ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Մեռելոցի օր մը:

Մեր բարեկամը Ղազարոս կնոջը գերեզմանին վրայ կանչէ ևս ևս սաստ սէրտեր կը կանչէ կարզալու համար:

— Ինչ պէտք կայ այսչափ քահանայի կարգալուն, կը հարցընեն ընկերները:

Բայց Ղազարոս կը պատասխանէ.

— Դիւռամը սաստ քահանայի կարգացնել ուսի, որպէս զի ա՛լ սաստ տարի չլլայ:

×

Ղազարոս՝ ծառայ:

Օր մը վարպետը նամակատուն տանելու համար նամակ մը կը յանձնէ, քառասնոյ մէկն ալ տալով, իր նամակագրութիւն դրամ:

Քանի մը ժամ ետքը, երբ վարպետը Ղազարոսը կը տեսնէ.

— Նամակը նամակատուն ձգեցի՞ր, կը հարցնէ:

— Այո՛, նամակատան տուփին մէջ նետեցի, քառասնոյնն ալ մէկտեղ:

×

Ղազարոս որ չատ անգամ ինքզինքը կտակել կուսար, օր մըն ալ զարմանքով տեսաւ որ իր ծանրութիւնը առնի իրականէ ի վեր քանի մը քիլօ աւելցած էր:

Այս զարհուրելի աճումին համար ապշած, մեր Ղազարոսը սկսաւ մտածել թէ ի՛նչ կրնար ըլլալ սաստ պատճառը:

Յետոյ յանկարծ ձեռքը ճակտին զարնելով՝

— Հասկցայ, ըսաւ, այս առաւօտ գլուխս չատ ծանր էր:

Առած. — Շատ մի սուր, սիրել կայ, շատ մի սիրեր, սուել կայ:

Լ	Օ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՉԻԼԴԱՏԷ	Տ	Գ
23	10	ԲԵ. Ե. Օր Ծննդ: Տար. Գահակ. Էտուարտ Թագաւորին Անգլիոյ եւ Կայսեր Հնդկաստանի (1900)	১৭	৭৭
24	11	ԳԵ. Զ. Օր Ծննդ:	১৮	৭৮
25	12	ԴԵ. Լ. Օր Ծննդ:	১৯	৭৯
26	13	✻ ԵԵ. Ը. Օր Ծննդեան եւ Տօն Աւետաբերչուհւոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:	২০	৮০
27	14	Ուր. Պնտ: (Յերեկոյեան Նախատօնակ): Լ. Յ. Ա. Ո. Ե Ե Ա Ն: Տար. Ծննդ. Վիլհելմ Բ. Կայսեր Գերմանիոյ	২১	৮১
28	15	Շբ. Տօն Ծննդեան Սրբոյն Յովհաննու Կարապետին: Ա. Ոչխար (30 օր): Ը Վ.Ր.Ռ.Լ.Ս.ժամ 5 ր.57 Հով եւ Աւձեր	২২	৮২

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆ.

1903ի ձմռան Լոնտոնի նորոյթը «թափանցիկ հովանոցի» մոտան էր. իսկ այս տարի անկէ աղէկը գտան եւ չիքի գերադրականը, Լոնտոնական ճաշակի «վերջին աղաղակը» եղունգի վրայ լուսանկարը եղաւ, այո՛, եղունգի վրայ: Նորահնար միջոցով մը կարողացած են վարպետները վարդագոյն եղունգներուն վրայ տպագրել մանրամասն լուսանկարչական գլուխներ, նորաձեւաբերին մը որ չափազանցօրէն կը տարածուի:

Բոլոր նշանած օրիորդները հիմա իրենց ձախ ձեռքին — սիրտին կողմը — ցուցամատին, մատնեմատին կամ ճկոյթին վրայ կ'ունենան իրենց սիրեցեալ դէմքին լուսանկարը կրել: Եղած գլխերնները տեսով հրապարակին մատներու վրայ կ'արձանագրուին. միայն թէ խոշոր աստղանիշերուն մը ունի այս նորոյթը: Գիտէք որ եղունգները չուտով կը մեծնան, որով սիրելի պատկերը կը խախտուի, կը տեղափոխուի մինչեւ որ անգամ մըրատը վերջ տայ անոր վաղանցուկ կեանքին: Ճիշդ ատոր չէ՞ ուրեմն որ կը յարմարի բանաստեղծին հռչակաւոր տողը. Եղունգ էր ան, եւ ապրեցաւ ինչ որ կ'ապրին եղունգները, չարաթ մը մըտին:

ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ՆԱՄԱԿԱԴՐՈՇՄՆԵՐԸ

Պատկերազարդ քաղ-բօսթաներու նորոյթը մահացու հարուած մը տուաւ նամակագրուհիներու առեւտուրին: Ես սակայն նորէն կը վստահ նամակագրութիւն հաւաքածոյ կազմողները: Չէք դիտեր թէ երբեմն ի՛նչ անհատական գիներու կը հանդիպ այդ պզտիկ թղթի

Առած. — Ոտքով ընկնողը կ'ելլայ, լեզուով ընկնողը չելլար:

Լ.	Օ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՉԻԼԴԱՏԼ	Տ	Գ
29	16	✻ Կիր. Ա. զկնի Ծննդ.	ՀՀ	ՁՀ
30	17	ԲԾ. Սրբոց Պետրոսի հայրապետին, Վլասայ եպիսկոպոսին եւ Աբիսողոմայ սարկաւագին: Ցն*. Անդրէ Առաքեալ: Տծ. Ակնբր արդարն. վերջ Հոգեգալստեան տօնից առաջնոյ մասին ընթերց:	ՀԵ	ՁՈ
31	18	ԴԾ. Սրբոց Անտօնի, Տրիփոնի, Պատասմայ եւ Ոնուփրիոսի եղբայրացն: Ցն*. Ախանաթ և Կիւրղ հայրապետաց Աղեքսանդրիոյ: Տծ. Լվվելի խոսնէն, ուխտէն՝ յետոյ տօնից երկրորդ մասին ընթերց:	ՀՈ	ՁՈ
1	19	ԴԾ. Պիտ: Լս. Փետրուար:	ՀՁ	ՁՁ
2	20	Եծ. Սրբոց Թեոդոսի բազաւորին եւ մանկացն Եփեսոսի: ՃՀ*. Եմիլիոսի ճգնաւորին: Լս. Տեառնընդառաջ:	ՀՇ	ՁՇ

կառնները որոնք 20 կամ 40 փարայ արժէքով հրատարակ եւած են. այսպէս՝ Մօտիս կղզիի 2 բլենիոց, կապոյտ գոյնով 1847ի թուականին դրոշմը 7500 ֆրանք արժէք ունի, 1 բլենիոցը, նախնական 1847ին, 6000 ֆրանք. 1 չիլլինոցը՝ դեղնի 4500 ֆրանք. Ըվիւնիօն կղզիի 15 եւ 20 սանդիմնոցները, կապոյտ վրայ սեւ գոյնով, երկուքը՝ (1853) 2700 ֆրանք: — Հավայի կղզիի 2 սանդիմնոց կապոյտ գոյնով (1892) 2500 ֆրանք: Անգլիական Կոլոմպիա 2 սանդիմնոցը, վարդագոյն (1850) 2500 ֆրանք:

Իբր ամենէն առաջ եւ կատարեալ հաւաքածոները նամակատրոշներու, կան Պ. Շաուլ Ֆէդաարի հաւաքածոն, Բարիզ, որ կարժէ 2000000 ֆրանք, Պ. Թոչլինկինը՝ 800000 ֆրանք, Պ. Դալպօմինը՝ 200000 ֆրանք, Ս. որ Բօչիլոնինը կ'արժէ 140000 ֆրանք եւ Տր. Լոկրանինը՝ նոյնպէս 140000 ֆրանք:

ՊԱՅՔԱՐ ԽՈՐՇՈՄՆԵՐՈՒ ԴԷՄ.

Կ'ուզէք ձեր դէմքին խորշումները անհետացնել, միաբևեռիդ պահելէք հետեւեալ դեղագրերը.

Առէք	*Ջուր կրկեղեն*	10 *կրամ*
	Lanoline	10 »
	Ichthyocolle	10 »
	Tannin	10 »
	Baume du Pérou	10 »

ասոր աւելցուցէք բաւականաչափ ալ amidon de riz *եւ առնցմէ խմոր մը չընելով երեսնիները դրէք ձեր դէմքին այն տեղը որտեղ անդադար խորշոմները կ'ուզէք անհետացնել:*

Առած. — *Կ'երթայ յետոյ գոռացիր:*

Լ.	Օ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՉԻԼՀԻՆԳ	Տ	Գ
3	21	Ուր. Պիտ: Լս. Վլասայ եպիսկոպոսին:	ՀՈ	ՁՁ
4	22	Շբ. Սրբոց Հայրապետացն՝ Աթանասի եւ Կիւրղի:	ՀՉ	ՁՈ
5	23	✻ Կիր. Բ. զկնի Ծննդ: Հարթանէ: Լս. Աչքերնէ: Տծ. Չկընճռեն: Հր. Ապաթ:	ՅՀ	ՁՀ
		☉ *Ծն. Լս. ժամ 19 ր. 21*		
		Ջուն եւ Ամձրեւ		
6	24	ԲԾ. Սրբոյն Կիւրակոսի եւ մօրն Յուղիտայի, եւ Սրբոց վկայից Գորդիոսի, Պողիխռոսի եւ Գրիգորիսի: Լս. Տօրենէս կոսին:	Ա	ՂԱ
7	25	ԴԾ. Սրբոց Վահանայ Գողթնացւոյն, Եւգինեայ կուսին, եւ հօրն Փիլիպպոսի եւ մօրն Կղոպիայ, եւ երկուց եղբարցն Սերգեայ եւ Ապիտոնի, եւ երկուց ևերիճնեացն: Ցն*. Դրէթոթէ Աստուածաբանին:	Ա	ՂԲ

ԿԱՅԾԱԿԻ ՋՈՀԵՐԸ.

Թերեւս կարծուի թէ կայծակին զոհերը բազմաթիւ են: Սխալ:

Հակառակ լրագրական յամախակի լուրերուն, կայծակնահարներու թիւը չատ պզտիկ է մնչտ:

Միացեալ-Նահանգներու մէջ — տասը տարուան ընթացքի մը մէջ, 1890էն մինչեւ 1900 — միայն 4017 հոգի կայծակնահար եղած են, այսինքն մինչեւ հաշուով տարին 377 հոգի: Միացեալ-Նահանգներու բնակիչներուն թիւը 70 միլիոնի մօտ ըլլալով, ուրեմն 200000 հոգիի վրայ միայն մէկ հոգի կայծակնահար եղած է: Իրաւ է սակայն որ եթէ կարելի ըլլար այդ մէկ հոգիին կարծիքը առնել, անիկա ապահովապար այս թիւը չատ մեծ պիտի գտնէր:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՀԱԻԱՏՔԸ ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.

— Կինը մեր չատքին կը նմանի. հանուէն գնա, կը փախչի. փախիր երթայն՝ կուգայ:

— Պարկեշտ կինը ան է, որ սիրահար չէ գտած:

— Աչքին մարդ այնպէս կը մտածէ թէ լաւագոյն կինը իրն է:

— Առանց կիներուն, կեանքին երկու ծայրերը առանց նեցուկի պիտի ըլլային եւ մէջտեղը առանց հաճոյքի:

— Կիներու դժոխքը ձերբաթիւնն է:

— Կինը հանելուկի կը նմանի, անդամ մը որ գտաչակեցիր, արժէքը կ'իյնայ:

— Կնոջ լեզուն իր սուրն է, սուր մը սակայն զոր ընաւ չի թողուր որ ժանգոտի:

Առած. — *Գալով ժողվեց, շերեփով գնաց:*

3102
39

Լ.	Օ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՉԻԼԻՀԱՅԼ	Տ	Գ
8	26	ԳԾ. Պիճ:	՝	՝
9	27	Եծ. Սրբոցն Եւգինեոսի, Մակարիոսի, Վաղերիոսի, Կանդիտոսի եւ Ակիւղասայ: Ցն. Փոխադրութիւն Նշխարաց սրբոյն Ցովհաննու Ոսկեբերանին:	՝	՝
10	28	Ուր. Պիճ:	՝	՝
11	29	Շբ. Սրբոյն Գրիգորի աստուածաբանին: Ցն. Դարձ Նշխարաց Իգնատիոսի հայրապետին:	՝	՝
12	30	✻ Կիր. Գ. զկնի Ծննդ: Հարսանիք: Ցն. Հայրապետացն Բազմի, Գրիգորի և Ցովհաննու Ոսկեբերանին:	՝	՝
		Առ. Բռ. Լս. ժամ 15 ր. 20		
		Փոքրիկ եւ Անձրեւ		
13	31	Բծ. Սրբոց Մակաբայեցւոցն՝ Եղիազարու Բահանային եւ Շամունեայ եւ եօթն որդւոց նորին:	՝	՝

— Բարիքներու եւ չարիքներու ամենաանձն է ամառնութիւնը:

— Ամառնայեր ես, կամ ապաչխարելու եւ սկսիր, միեւնոյն բանն է:

— Ամառնութիւնը սիրոյ դպրոցն է:

— Դրախտին մէջ սէր չա՛ռ կայ. սակայն ամառնութիւն՝ ընա՛ւ:

— Ո՛վ որ կ'ամառնանայ, աղէկ կ'ընէ. իսկ ով որ չամառնանար, ա՛լ աւելի աղէկ կ'ընէ:

— Սիրով ամառնացողը լաւ դիշերներ, իսկ դէշ ցորեկներ կ'անցնէ:

— Քիչ կան պատուաւոր կիներ, որոնք ձանձրացած չ'ըլլան իրենց այդ առաքինութենէն:

— Եկեղեցին հրեշտակ երեւցող կինը, տանը մէջ սատանայ է:

ՄԱՐԴՈՒՆ ՀՈՏԸ.

Սթրազպուրգի բնակող Ճարտնցի Տր. Պունթարտ Սաալէ, այս տարի հրատարակած է խիստ չահեկան գիրք մը, ուր տարօրինակ տեղեկութիւններ կուտայ մարդուն հոտին վրայ:

Կ'երեւայ թէ մեր հոտը հաճոյ չերթար ճարտնցիին փափուկ քիթին: «Սոյզ իրաւութիւն է, կը գրէ ճարտնցի տօքթորը, թէ Սրեւմտեան ժողովուրդները, ի ծնէ ունին բնական հոտ մը, որ իրենց համար թէեւ անպզտի, սակայն չափազանց զգալի է դէպի ցեղի մարդուն համար: Այս հոտը կծու է եւ ծխած իւղի հոտին կը նմանի ու չափազանց անհաճոյ է մեզի համար. եւ սակայն, կ'աւելցնէ բժիշկը, երբ Ձիւնացի մը կամ Ճարտնցի մը առնն մը բնակի Եւրոպա, այս հոտին առաջին անգամ իր վրայ ըրած անհաճոյ տպաւորութիւնը կ'անցնի, եւ նոյն իսկ հետզհետէ չատ հաճելի տպաւորութիւն մը կը փոխուի:»

Այս ազգութիւնը սակայն ոչինչ ունի տարօրինակ իր մէջ: Մարիկ ցեղն ալ ունի բոլորովին իրեն յատուկ մանաւանդ հոտ մը: Ամէն կնդանի առնաւանդ կ'արձակէ գինքը յատկանշող բուրում մը, ինչպէս ձին, չունը, կատուն, եւայլն: Մարդն իսկ, արդարեւ մանաւանդ բուրում մը ունի որ ցեղէ ցեղ կը փոխուի, նոյն իսկ անձէ անձ եւ տարիքէ տարիք:

Հոտառութեան ջիղերուն վրայ ազդող այս բուրումները քրանաձին զեղձերն են որ կ'արտադրեն:

Միւս կողմէ սակայն Ձիւնացին ու Ճարտնցին, առնաւանդ մանաւանդ, ո եւէ հոտ չեն արձակեր. նոյն իսկ քրտինք թափած առնեներն, քրտինքնին ո եւ է հոտ չունի: Այս անշուշտ ցեղային խնդիր մըն է, բայց հաւանականաբար, մնդառութիւնն ալ հոս կարեւոր բաժին մը ունի: Ձերմակ ցեղին մէջ սուր հոտառութիւն ունեցող անձը, միայն հոտէն կը ճանչնան մտակից կամ բանջարակից ըլլալնին հետեւող անձերը: Միմիայն մրսող մնանող մարդիկ աւելի ուժով հոտ մը կ'ունենան. սուր պատճառը այն է որ ամբողջ մեր մարմինը մեր մորթին ծակոտիքներէն դուրս թող կուտայ չատ մը գոյացութիւններ որոնցմէ մէկ քանին թունաւոր են եւ ուժով հոտ կ'արձակեն:

Ճարտնցիները, ամէնէն աւելի բանջարակից են եւ այս է պատճառը որ իրենց մորթէն ծորող դոյացութիւնները չատ քիչ հոտ կ'արձակեն: Ակէ զատ վրայէ վրայ չատ մը զգեստներ հագնելն ալ, առատ քրտինք յառաջ բերելով, ուժով բուրում մը կը պատճառէ: Բայց անգամ մըն ալ կը կրկնենք, ցեղը եւ անհատական գծիր ազդեցութիւն մը ունին այս հոտին վրայ: Ձերմակները, խարտեաշները ու չէկ մարդիկը միեւնոյն հոտը չունին բնաւ: Բոլոր

Առած. — Անկարողին կերածն է բանջար:

Լ.	Օ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ-ՉԻԼԻՀԱՅԼ	Տ	Գ
		28		
		Տմ. Շուսպար		
14	1	ԳԾ. Սրբոց Երկոտասան մարգարէիցն՝ Ովսեայ, Ամովսայ, Միքիայ, Յովելեայ, Աբդիու, Նաումայ, Ամբակումայ, Յովնանու, Սոփոնիայ, Անգեայ, Զաքարիայեւ Մալաքիայ:	՝	՝
15	2	ԳԾ. Պաճի: Ցն. Տեառնընդառաջ: Տմ. Գոբպան պայրամը (ընդ օր):	՝	՝
16	3	Եծ. Սրբոցն Սոփիայ, եւ երից դստերացն՝ Պիստոսի, Ելպիսի եւ Ագապեայ:	՝	՝
17	4	Ուր. Պաճի: Տմ. Մեհէյան (30 օր):	՝	՝
18	5	Շբ. Սրբոց որդւոց եւ րոտանց Սրբոյ Հօրս մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին՝ Արիստակիսի, Վրդանիսի, Յուս-	՝	՝

Առած. — Տան փեսայ, շան փեսայ:

Լ.	Օ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ-ՋԻԼՀԻԱՆ	Տ	Գ
		կաճն, Գրիգորիսի եւ Դանիէլի:		
19	6	✻ Կիր. Դ. զկնի Ծննդ: Բարեկենդան պահոց Առաջաւորաց:	՝	՝
		☽ Լր. Լս. ժամ 10 ր. 20		
		Պարզ եւ Յուրս		
20	7	Բ. Ա. or պից. Առաջ.: Ցն. Լուսաւորչի պնդ. յայտ. Եղիցնեկլէ: Տե. Ձեմբեի եվ վեր պէ հեվ. օր իջանելու Ջերուսաղեմ աբեսա յերու:	՝	՝
		☾ ի Ջուկն ժամ 23 ր. 7		
		Տե. Պաւրեի հաւր		
21	8	Գ. Բ. or պից. Առաջ.: Ցն. Եղիսէոս Թեսպեսոյ վկայէ:	՝	՝
22	9	Դ. Գ. or պից. Առաջ.:	՝	՝
23	10	Ե. Դ. or պից. Առաջ.: Ցն. Վաթալմոսի տհոնայքն:	՝	՝
24	11	Ուր. Ե. or պից. Առաջ.:	՝	՝

ասոնք ծանօթ են եւ նմէ խորը երթալու բլանք, ձարտնցի բժիշկին դիտողութիւնները կատարելապէս իրաւացի կը դանեմք:

Օ՞Ֆ, ՍԱ ՏՂԱՔԸ. . .

Յակոբիկ, որ ճիշդ ութը տարեկան է, Յաղին վարժարանը կը յաճախէ ու կը փայլի մանաւանդ իր ծուլութեամբը:

— Մեր դասարանին մէջ, կ'ըսէր երբեմն, չորս աչակերտ ենք ամէնը, եւ անոնցմէ առաջինը ես եմ:

Բայց նչմարելով որ հայրիկը հեգնութեամբ լրեն կը նայէր.

— Արչակէն, երեսանդէն ու Պետրոսէն լաւը, կ'աւելցնէ անմիջապէս:

×

Սալօնին մէջ, իր հայրիկին ապասող հիւրը երկար բարակ քընննելէն յետոյ՝ Յակոբիկ վերջապէս կ'ըսէ.

— Պարո՛ն, ըսել է հայ-իկիս օձիքները դո՛ւն կ'արդուկես:

— Այո՛ննեւէս, կը պատասխանէ հիւրը զարմացած:

— Ես այնպէս կարծեցի:

— Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ հայրիկս ըսաւ, «գլուխ արդուկող մըն ալ հետս:»

×

Յակոբիկ մոլութիւն մը ունի:

Օրը հազարումէկ հարցում կ'ուղղէ հայրիկին:

Անցեալ օր նոյէն կը հարցնէր.

— Հայրի՛կ, դուն ո՞ւր ծնած ես:

— Կեսարիա:

— Մայրի՛կս:

Առած. — *Չի լացող երախային ծիծ չեն տար:*

Լ.	Օ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ-ՋԻԼՀԻԱՆ	Տ	Գ
		եւ յիշատակ Յովնանու մարգարէին: Ցն. Վլասյեպէոպոսէն: Լ. Մոսկուէ ոռոեէլցն:		
25	12	Շբ. Սրբոց Սարգսի զօրավարին, եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսիկ եւ Չորեքտասան գինուորացն:	ՀՈ	ՃԺ
26	13	✻ Կիր. Ե. զկնի Ծննդ: (Ցերեկոյեան Նախատօնակ):	ՀԱ	ՃԺԱ
		☾ Վր. Ռս. Լս. ժամ 23 ր. 2		
		Փոփոխական օր		
27	14	✻ Բ. Տէառնընդառաջ: Ս. Նէբհան (30 օր): Հարաւնէ: Տե. Ձեմբեի առնէ պէ ապ. օր իջանելու Ջերուսաղեմ աբեսա է Լարա:	ՀԲ	ՃԺԲ
28	15	Բ. Սրբոց Աստվմանց զօրավարաց, եւ սրբոց Սուխիասեանց վկայից:	ՀԳ	ՃԺԳ
1	16	Բ. Պիճ: Լ. Մարտ:	ՀԴ	ՃԺԴ

— Սըվազ:

— Հառպա՞ն:

— Պոլիս:

Յակոբիկ վայրկեան մը մտածելէ ետք.

— Զարմանալի բան... է՛ ինչպէս եղաւ որ երեքս մէկ իրարու հանդիպեցանք:

×

Օր մը Յակոբիկին կը հարցնեն.

— Յակոբի՛կ, երբ մեծնաս, ինչ պիտի ընես:

— Մօրս պիտի երկնցնեմ:

— Ինչո՞ւ:

— Երեսիս վրայ լաւելիք քիչ տեղ ունենալու համար:

ՔԱ՞Ն ԻՒՐ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԵՆՔ.

Անգլիոյ լեզուն, ինորհիւ օտար լեզուներէ բրած բազմաթիւ փոխառութիւններուն, աչխարհիս ամէնէն ճոխ լեզուներէն մէկն է: Անգլիերէնի մէջ 350000 բառ կը գործածուի:

Շէքսպիր որ անգլիացի գրագէտներու մէջ ամէնէն ուսկի չառ բառ գործածողներէն մէկը եղած է, գործածած է 16000 բառ. Միլթըն՝ հազիւ սաոր կէսին չափ: Ժամանակակից անգլիացի ընորհաքով հեղինակ մը միջին հաչուով 3—4000 բառ կը գործածէ այսօր:

Մեծ գարգացում մը չունեցող մարդիկ սովորաբար 500 բառի պէտք կ'ունենան եւ զրկիկ գիւղացու մէջ 200 բառով իր ամբողջ կեանքին պէտքը կը հոգայ գիւզացին:

Ընթացիկ գրականութեան եւ առօրեայ թերթերուն կարենալ հետեւելու համար 2000 բառ բաւական է:

Ինչպէս կը տեսնէք, մեծ բան մը չէ չառ:

Առած. — *Ազուէսը պոչը վկայ կը բռնէ:*

Լ.	Օ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ-ՄՈՒՀԱՐՐԻՄ	Տ	Գ
2	17	Եշ. Սրբոց Ոսկեաց բա-ճանապից:	ՀԵ	ՈՐ
3	18	Ուր. Պահք:	ՀԶ	ՈՐԶ
4	19	Շբ. Սրբոյն Խահակայ Պարթեւի հայրապետին մեռոյ: Ցն. Յէշուաւ Զե-ռէլց:	ՀՇ	ՈՐՇ
5	20	✻ Կիր. Զ. զկնի Ծննդ: Հռոմանէ:	ՀՈ	ՈՒՈ
6	21	Բշ. Սրբոցն Մարկոսի եպիսկոպոսին, Պիոնի բահանային, Կիւղի եւ Բենիամինի սարկաւագաց. եւ սրբոց վկայից Աբգլմեհի, Ոսմգաւայ եւ Սայեկի: Ցն. Տէրընէսի եւ Եւսեպիոսի ծնընդոց: Տմ. Ձերբէ սալա ֆէլ ընբրպ. օր ԼԸՆԵԼՈՑ ՀԵՐ-ՄՈՐԻԱՆ ԱՔՈՒ ի հողն:	ՀՉ	ՈՒԹ
7	22	Գշ. Սրբոց Գեւոնդեաց բահանայից: Լ. Թով մայի Ա.	Ո.	ՈՒՌ

ՁԱՔՕՆԻ ՇՈՒՐՋԸ.

Բանի մը հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ ձաթօնցիին նիստ ու կացին, զբօսանքներուն ու ընկերական կեանքին վրայ ամէնէն աւելի հաճոյքով ալիսի կարդացուին հիմա:

Եւրոպական բոլոր թերթերն ու գիրքերը հետզհետէ կը խօսին ձաթօնցիին վերին աստիճան յանդգնութեան, պղտարիւնութեան, յարատեւութեան ոգիին եւ չարքաշութեան վրայ. կ'ըսեւայ թէ կիներն ալ ձիւղ այգպէս են. ահաւասիկ օրինակ մը չառերու մէջէն:

Գիտէ՞ք թէ ի՛նչ կեանք կ'անցընէ համբաւաւոր Թօկո ծովակալին կինը այս միջոցիս: Պատերազմին առաջ այս կինը ճոխ ու հանգըստաւէտ կեանք մը կ'անցընէր, բայց պատերազմը սկսելուն պէս մէկդի ձգեց ամէն ճոխութիւն: Իր բոլոր կառքերը, որոնք բազմաթիւ էին, ծախեց եւ հիմա ոտքով կ'երթայ ամէն օր, ցորեկին, կայսերական պալատ, վիրաւոր-զինուորներուն համար ողակապեր (bandelette) կարելու: Այս դէպ նաեւ փոխանակ ամենօրեայ լոգանքին, երեք օրը անգամ մը միայն կը լուացուի, ու գիշերները վրան մէկ վերմակ մը կ'առնէ, որպէս զի մարի եւ այս կերպով առաւաւոտ իր ծովակալ ամուսնին նման:

×

Եւրոպական լեզուներէ առաջին անգամ ձաթօներէնի թարգմանուած առաջին գործերն են՝ Բանդի, Սրէնոքրի եւ Ս. Միլի գործերը. առաջին վէպը՝ Լորա Լիթթլթնի Էրնիեսթ Մալթռավերսը. ձաթօնցիները յետոյ կարդացած են Տիւման, Սէրվանտէսը, Ժիւլ Վէռնը, Տիւմանթի արկածները եւ Բոպէնոն Բրիւզօն: 1891էն մինչեւ 1895 իրենց ազգային գրականութեան գործիւնքը եւզած է, ուրկէ յետոյ նորէն արեւմտեան վէպն է որ յաղթած է եւ Նիրօնցիները անյագաբար լափած են Նօթր-Տամ-դը-Բարիզ, Տօսէի

Առած. — *երկու ժամու լուսաթաթ, մէկին սեւերեսը*

Լ.	Օ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ-ՄՈՒՀԱՐՐԻՄ	Տ	Գ
		☽ Ծմ. Լս. ժամ 22 ր. 15 Հով եւ Ամպրիւ		
8	23	Դշ. Պահք: Տմ. Մոհոր-ըմ (30 օր) Լ պոքեհոպ ՈՒՀՀ Ըոհաիէն Հէմ-ըէրի:	ՈՒՀԱ	
9	24	✻ Եշ. Սրբոց Վարդա-ճանց զօրավարաց հա-զար երեսուն եւ վեց վկայից: Յէշուաւ Զե-ռէլց: Ցն*. Գէօ ֆէլոյ Յովհաննու Կոյսապետին:	ՀԱՀԲ	
10	25	Ուր. Պահք: Տմ. Էվվել պէրպ էլ ճէնէ, ալէքըն ցրոյն պոհոսունց. ոչ պէս էյնըն պէս Լ ուր ֆէլէրը: Հէհան ֆոր-ըոհոսուը:	ՀԱՀԳ	
11	26	Շբ. Կոսաձդնուպոլսոյ Սուրբ Ժողովոյն հաւրիւր յիսուն հայրապետացն:	ՀԱՀԴ	
12	27	✻ Կիր. Բուն բարեկեն-դան: Ես- Ցն:	ՀԱՀԵ	
13	28	Եշ. Ա. or մեծ պահոց:	ՀԱՀԶ	

Նապաստը, եւ Ճ. Էլիզէի Ռօմոյան, Ամերիկացի գրագէտ Հաուըրը եւ Մէթիէրլինկը: Իսկ հիմա ձաթօնցի ուսանողներու մէջ ամէնէն աւելի էմբըռընի իմաստասիրութիւնն է որ մանաւանդ յաղողութիւն մը ունի:

×

Ձաթօնական թատրոնը:

Ձաթօնցին չափազանց կը սիրէ թատրոնը ու ամէն խոշոր քաղաքի մէջ բազմաթիւ կ'երեւան անոնք:

Թատրոնները կը տեւեն, առանց դադարի, առաւօտեան մինչեւ իրիկուն եւ ամբողջ գիշերը, առաւօտեան ժամը 9էն (Ր. Ե.) մինչեւ իրիկուան ժամը 11 (Ր. Ե.): Ձաթօնցին ընդհանրապէս ընտանիքով կ'երթայ հոն եւ առանց տեղէն չարժելու մինչեւ 15—16 ժամ կը մնայ. առ՝ մեծ ծախքի դուռ մըն է իրեն համար, որովհետեւ բացի մատաքի գինէն որ բաւական սաղ է, չարունակ կը սպառէ նաեւ զանազան ըմպելիքներ եւ ուտելիքներ, որոնք նոյնպէս չատ սաղ են:

Սրահը, բաւական ընդարձակ, պարզապէս ուղղանկիւն չէնք մըն է տախտակներէ չինուած: Նեղ նրբանցք մը, օթեակներու բաժնուած, սրահին չրջանը կ'ընէ. հողին վրայ գազգահոսական չարուած տախտակներ, նստարաններու տեղ կը ծառայեն եւ կը կազմեն գետնայարկը: Տեսարանը որ գետնայարկէն մէկ մէկ բարձր է, սրահին խորքին հետ կը հաղորդակցի նեղ կամուրջով մը որ հանդիսականներու գլուխներուն վրայէն կ'անցնի եւ այս կերպով անցք մը կը կազմէ դերասաններուն մտնելուն եւ ելլելուն ծառայող: Ուղղահայեաց վարագոյր մըն ալ կայ, զոր հորիզոնական երկաթ ձողիկի մը վրայ անցուած օղակներու միջոցով կը քաշէ մարդ մը — ճիշդ ինչպէս մեր եկեղեցիներուն վարագոյրները — առիթ տեսարանի սկիզբն ու աւարտելուն:

Mise en scèneը տղայական է, իսկ décorնները ծալրելի. օրի-

Առած. — *Մարդ պէտք չէ մոռնայ այն ապիւրը, ուրկէ ջուր խմեր է:*

Լ	Օ	ՄԱՐՏ-ՄՈՒՀԱՐՐԻՄ 31 Տճ. Մարթ	Տ	Գ
14	1	Գշ. Բ. or մեծ պահոց:	ՈՒ	ՃԻԷ
15	2	Գշ. Գ. or մեծ պահոց:	Ը	ՃԻԸ
		Առ. Քռ. Լս. Ժմ. 5 ր. 10		
		Աւգներեաբեր հովեր		
16	3	Եշ. Դ. or մեծ պահոց: Տճ. Ախբրը պէրա ի-և ա-ծի-ը. վերջ ցրտոյն պա-ահանց: Հր. Կահաւոր ձամ վան հանհաւան Մովսէսի:	Թ	ՃԻԹ
17	4	Ուր. Ե. or մեծ պահոց: Տճ. Աշ-րէ Կէ-նէ-:	Ժ	ՉԼ
18	5	Շբ. Զ. or մեծ պահոց: Սրբոյն Թեոդորոսի զորավարին: Ե-ա Յ-նոց:	ԺԱ	ՉԼԱ
19	6	✱ Կիր. Բ. Քառասնորդական պահոց: Տճ. Աչքէ. (30 օր):	ԺԲ	ՉԼԲ
20	7	Բշ. Ը. or մեծ պահոց: Յն. Գէ-ա Նշհաբոց Յովհաննու Ոսկեբերանի:	ԺԳ	ՉԼԳ

Նակի համար՝ խաչը դեղին բզուրակներով զարդարուած խորի վարագոյր մը լեռնաշղթայ մը կը նշանակէ, կանաչ լիճեր՝ անտառ մը կը ներկայացնեն եւ այսպէս միացեալ մասերն ալ:

Մեքենավարները, որոնք չարունակ դերասաններու խումբին կը խառնուին անտարանին վրայ, իրենց սեւ զգեստով միայն կը զանազանուին անոնցմէ: Լուսատուութիւնը կը կառարուի վար տեսակ աչառակներու միջոցով, որոնք կանթեղաչարին եզերքը չարուած կ'ըլլան, զէն կը վառին եւ մէկ կէս մոմի մը մէջ կը ձգուին ամբողջ սրահն ու տեսարանը: Առանց առաջքը մասամբ մը կ'առնուին տեսադիտաց մարգիներ, որոնք երկայն զատազանիներու ծայրը հատատուած կանթեղներ ձեռքերնին, իսկ բանչիւր դերասանի հետեւը կը սաղան՝ անոր չարժումները լուսաւորելով:

Մեքենավարներն ալ անզգոյ չեն կիսար. անոնք անգամ որ դերասան մը պէտք ունենայ ծռելու, անմիջապէս քովը կ'երթան ու կը չոկեն անոր լայն զգեստներուն ծալքերը մարմինին չուրջը: Այս տեսարանին տարօրինակութիւնը ալ աւելի կը չեշտէ յուշարարը որ դերասաններուն հետեւ կը կենայ եւ մէկէն միւսին կը վազէ բարձրաձայն կարդալու համար այն նախադասութիւնները զորս դերասանը կեսայ պէտք եղած չեշտերով կը կրկնէ:

Գործողութիւնն ալ տարակարգ է. օրինակի համար, ըսինք թէ պէտք եղաւ որ գործողութեան անձերէն մէկը նաւակով փախչի ամբողջ տեսարանին մէջէն. տեսարիներու վրայ հատատուած վայրէ չրշանակի մը մշտնջեն կը կենայ եւ գանգաղօրէն կը քալէ, մինչդեռ երկու տրիչ անձեր հետեւէն կը հրեն այս չրշանակը: Կամ թէ ըսինք որ մանկիկը մարդ մը պիտի ուտեն. անոր հագած մարդ մը դերասանին դլխուն վրայ կ'երերցնէ դերձանեալ գաւազանի մը կապուած թուղթի կտորներ որոնք մանկիկը կը ներկայացնեն: Բայց զարմանալին հոն է որ հասարակութիւնը կա-

Առած. — Շատ բանողին շալէ շապիկ, քիչ բանողին, շատէ շապիկ:

Լ	Օ	ՄԱՐՏ-ՄՈՒՀԱՐՐԻՄ	Տ	Գ
		Հանոս Կաթողիկոս: Լա. Յովհաննէս Ասորոյ Ծանուցանէ: Տճ. Ախբրը խոսխէն, վերջ չխոսն ասուց երէսուրէ հասն չնէրան:		
21	8	Գշ. Թ. or մեծ պահոց: Գաբնանամաս և հասարակաց ու լինի պէ- և ջէնէջ հասասաս: Տճ. Ինքնիսուլ բեպէէ: Պարակոս Նեվրոն, որ է նոր օրենսդիր և նոցա պետ: Ամանոր: Լա. Բենեդիկտոս ԺԲ-ոյ:	ԺԴ	ՉԼԴ
		Ի Յոյն ժամ 22 ր. 21		
		Պատրիկ Հաւատք		
		Լր. Լս. ժամ 21 ր. 28		
		Փոխոխական Օրեր		
22	9	Գշ. Ժ. or մեծ պահոց: Յ-ա. Աչքէ (30 օր):	ԺԵ	ՉԼԵ
23	10	Եշ. ԺԱ. or մեծ պհց:	ԺԶ	ՉԼԶ
24	11	Ուր. ԺԲ. or մեծ պհց:	ԺԷ	ՉԼԷ
25	12	Շբ. ԺԳ. or մեծ պահոց:	ԺԸ	ՉԼԸ

տարեվաշէս կը հասկայ ասոնց ամէնուն ալ նշանակութիւնը:

Բէմիսէրը, որ թատերաբեմին եզերքը նստած է, կ'որոշէ դերասաններուն տեսարան մտնելու եւ ելլելու առիթները եւ անոնց ու մեքենավարներուն չարժումները կ'ուղղէ երկու խոշոր փայտերու միջոցով զորս կը զարնէ հնչուն տախտակի մը աւելի կամ նուազ ուժով: Այս փայտերովն է նաեւ որ կը տառրագծէ այն տողերը, որոնք ամէնէն յուզիչները են. ասով՝ դերասանին ձայնը կը խափանուի եւ դեր, որու հոգ:

Նուագախումբը՝ թատերաբեմին լայնքին կը չարուի, մէր թատրոններուն օրքեսթրայի յատկացուած տեղը, եւ չը զարնէ աւանդական կոչուած ճաշակական գործիքը. այս նուագածուները երկու կամ երեք հոգի կ'ըլլան եւ միանգամայն կ'երգեն ալ: Երբեմն երբեմն վայրի գազանները աղաղակներ կ'արձակեն:

Ինչպէս կը տեսնէք, չատ սիրուն բան մը չէ ճաշակական թատրոնին mise en scène-ը, բայց ատոր փոխարէն չատ հարուստ եւ չատ գեղեցիկ կ'ըլլան դերասաններուն զգեստները:

Ամառուան ճաշակական թատրոնը ամէն տաս-տասնհինգ տարի առաջ: Հիմա չատ փոխուած է, եւ Եւրոպական կատարելութեամբ չինուած թատրոններ կան Թօքիօի մէջ, սակայն տակաւին թատրոններուն մեծագոյն մասը այս նախնական վիճակին մէջն է եւ ժողովուրդը ամէնէն աւելի հոն է որ կը յաճախէ:

ԲԱՌԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.

— Ինչ է հրեշտակը. — Թռչկիդ կինը:
— Ինչ է հրատարակիչը. — Գրոշնկոտ թիփհանի:
— Բանտասեղծը. — Գարուն մը որ ամռուղ մը կը կրճնցնէ լուսնին ու վեր կ'ելլայ չամբակ զարնելով:

Առած. — Գէշ կար, գէշ մ'ըսեր:

Լ.	Օ	ՄԱՐՏ-ՄՈՒՀԱՐԸՄ	Տ	Գ
		Սրբոցն Կիւրղի Երուսաղիմայեայրապետին եւ միւս Կիւրղի եպիսկոպոսին, եւ մօր նորա Անճայի :Լ. Ա-Ե-ԽՈՄՈՆ:		
26	13	✻ Կիր. Գ. Քառասնորդական պահոց: Ա-ՋՈՒՆԸ:	՝Թ	ՃԼԹ
27	14	Բ. Ժե. or մեծ պահ:	ՀՈ	ՃԽՈ
28	15	Գ. ԺԶ. or մեծ պահ:	ՀԱ	ՃԽԱ
29	16	Դ. ԺԷ. or մեծ պահոց: Ա. Ա-ԼԷՔՍՈՒ (5 օր):	ՀԲ	ՃԽԲ
		✠ Վր. Քո. Լա. Ժ. 16 ր. 22 Հառնակ օր		
30	17	Եբ. ԺՐ. or մեծ պահոց:	ՀԳ	ՃԽԳ
31	18	Ուր. ԺԹ. or մեծ պահոց: Յն. Կէսրէի Երուսաղէմայ Հայրապետին:	ՀԴ	ՃԽԴ
1	19	Շբ. Ի. or մեծ պահոց: Սրբոյն Յովհաննու Ե-	ՀԵ	ՃԽԵ

— Ինչ են մեր ընքնագիր թերթոնները, — Մարդկի հէքեաթներ մեծ մարդոց համար:

— Դէրտառնուէին, — Բարի աղջիկ մը որ ապահովարար պարկեշտ կ'ըլլայ մը պիտի ըլլար, եթէ չրջազգեստները այնչափ սուղ չվաճառէին:

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ՁՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

— Երբ մարդ մը մեռնի, ինչ կ'ընեն:

Կը թաղեն:

— Ինչու համար Հոմերոսի աչքերը չի կրցան դոցել:

Որովհետեւ կույր էր:

— Ինչպէս ընձմէ ոսկի մը փոխ կ'ուզէք, քանի որ ձեղի չեմ ճանչնար:

Եթէ ճանչնայիք, չէիք ուզեր:

— Որո՞նք են այն մարդիկը որոնք պիտի փափաքէին միակամ ըլլալ:

Կոյրերը:

—Աշխարհիս վրայ մի բանը ամէնէն աւելի ածան է:

Այն բանը զոր գնելէդ յետոյ, դէսդեմ չես վաճառեր:

— Մարդկի ե՞րբ ամէնէն աւելի քիչ կը խօսին:

Փեսրուար ամսուն, որովհետեւ 28 օրէ միայն կը բաղկանայ:

— Ինչ տարբերութիւն կայ սեղանատուրի մը, գողի մը, կնոջ մը եւ մանաւանդ մը միջեւ:

Առաջինը գումարում կ'ընէ, երկրորդը՝ բարձում, երրորդը բազմապատկութիւն, իսկ չորրորդը՝ բաժանում:

Առած. — Մէկ ծառէն հէմ հացի Թի կ'ելլայ, հէմ ապրի Թի:

Լ.	Օ	ՄԱՐՏ-ՄՈՒՀԱՐԸՄ	Տ	Գ
		րուսաղիմայ հայրապետին, եւ սրբոց հայրապետաց մերոց Յովհաննու Իմաստասիրին Օձնեցւոյ, Յովհաննու Որոտնեցւոյն եւ Գրիգորի Տաթեւացւոյն: Լ. Ա-ՊԲԷԼ:		
2	20	✻ Կիր. Դ. Քառասնորդական պահ: Տ-ՆԴԵՍԻՆ:	ՀԶ	ՃԽԶ
3	21	Բ. ԻՌ. or մեծ պահոց: Ա. Շոմ (30 օր) Ե պաքսոտ ՄՂ. = 290 ֆոէր Ռուսականին Զուլայեցոց Ե Գաբռանոտ ըստ հին պօմպէին:	ՀԷ	ՃԽԷ
4	22	Գ. ԻԴ. or մեծ պահոց:	ՀԸ	ՃԽԸ
5	23	Դ. ԻԴ. or մեծ պահոց: Լ. Վ-ԼՆՇՈՒՈ ՖԷԲԷՔՈՒՆ:	ՀԹ	ՃԽԹ
6	24	Եբ. ԻԵ. or մեծ պահոց:	ՉՈ	ՃՀՈ
		✠ Ծն. Լա. ժմ. 11 ր. 35 Պարզ եւ Յստս		

ԱՆՋԱՏ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ.

— Մեծ մյաշկը յաճախ իրարու կը հանդիպին... Հիւանդանոցին մէջ:

— Մարդ պիտի վարանէր մէյ առաջին ապրակը ծալու, եթէ կարենար խորհիլ թէ երկրորդ ապրակը ինք պիտի ընդունի:

— Սմուտաթիանը մեզրալտալինը անցնելէն անմիջապէս ետք կը նմանի անուշեղէնի մը, որուն վրայի անուշը կերուած է:

— Ցիտան տարեկանչին սիրահարութիւնը յօդացաւի կը նմանի, ա՛լ չի բժշկուիր:

— Մարդկային կեանքին առաջին մասը կ'անցնի՝ երկրորդ մասը ցանկալով եւ երկրորդը՝ առաջինը ափսոսալով:

— Մարդիկ առաղջութիւնին կը սպասեն հարստութիւն ունենալու համար, իսկ յետոյ հարստութիւնին կը սպասեն՝ առողջութիւն ձեռք բերելու համար:

Կ'ՈՒԶԷ՞Ք ԵՐԿԱՐ ԱՏԵՆ ԱՊՐԻԼ.

Հետեւեցէք անգլիայի բժիշկի մը սա նոր ազդն դեղագրին, զոր վերջերս գտաւ խեղճ մահկանացուներուս կեանքը երկարելու համար:

Օրը ութը ժամ քնանալ՝ միշտ ալ կոպերն վրայ:

Ննջասենեակին պատուհանները բանալ, օդը ինտո՛ր ալ որ ըլլայ:

Անկողինը պահեն չի կրծոտնել ոչ մէկ կոպիճն:

Սմքն առաւօտ դաղջ ջուրով լոգանք մը ընել. երբէք պաղ ջուրով առջ պէտք չէ ընել:

Առաւօտն նախաճաշէն առաջ մարմնամարզ ընել:

Ինչ մին ուտել, ան ալ աղէկ խաչուած:

Առած. — Խնդը գինովն վախցիր է:

Լ	Օ	ՄԱՈՏ-ՍԼՔԵՐ	Տ	Գ
7	25	Ուր. ԻԶ. or մեծ պահոց: Ցն* Ա-ն-ոյ-ն: Տճ. Սէֆէր (29 օր):	՝	՝
8	26	Շբ. Իկ. or մեծ պահոց: Սբց. Քառասնից մանկանցն՝ որ ի Սեբաստիա կատարեցան: Ցն. Տն Ա-ինոյն Բ-ինոյն ՂԶ-ոյ: Տար. Ծննդ. Բրիսքիան Թ. Տանիմարքայի թագաւորին (1818)	՝	՝
9	27	✻ Կիր. Ե. Քառասնորդական պահոց: Դ-պ-ոցն: Տար. Ծննդ. Լեօբօլտ Բ. Թագաւորին Պելճիգայի (1835)	՝	՝
10	28	ԲԵ. ԻՓ. or մեծ պահոց:	՝	՝
11	29	ԳԵ. Լ. or մեծ պահոց:	՝	՝
12	30	ԴԵ. ԼԱ. or մեծ պահոց:	՝	՝
13	31	ԵԵ. ԼԲ. or մեծ պահոց: Ա-ռ. Բո Լ-ս. ժ. 8, ր. 52 Աւարտած եւ խոնաւ	՝	՝

Կաթ չի խմել:
Շատ հաց ուտել:
Զի զօրծածել ոչ ծխախոտ, ոչ ալքօլ:
Ամէն օր բայ օղին քանի մը ժամ մարմնամարզի փորձեր ընել:
Տանը մէջ կրկէք անասուններ չի պահել:
Կարելի եղածին չափ դիւզը ապրիլ:
Զօր խմել, խոհափիլ խոնաւութենէ եւ կոյանոցներէ հեռու ընակիլ:
Զբաղումները զանազանել:
Ատեն ատեն արձակուրդ մը առնել:
Փառասիրութիւնները սահմանափակել:
Բնազդներուն կատրելն չի հնազանդիլ:

Անհատական ձեզի առնուազն հարիւր տարի ապրելու գործնական մրջոյ մը. փորձեցէք եթէ կ'ուզէք, ու եթէ նորէն չի յաջողիք հարիւր տարի ապրիլ, յանցանքը մերը չէ առաջադրաբար:

×

Վարժարանը եւ աշակերտը:
— Միւսիւ, մարդ մը եթէ բան մը չընէ, գայն կը պատժեն:
— Չէ՛, զաւակս:
— Ուրեմն, հիմա պարտականութիւնս երած չըլլալուս համար ըսել է դիս չպիտի պատժէք:

×

Քնոտութեան մրջոյին.
— Արեւէն երկրիս հեռաւորութիւնը որքա՜ն է:
— Գրեթէ հարիւր հարիւր միլիոն մղոն:
— Այս թիւը ինչպէ՞ս գաս:
— Շատ մեծ գաս, միւսիւ:

×

Առած. — *Կոկիկ մարդը առնին զոյը ըլլալու է:*

Լ	Օ	ԱՊՐԻԼ-ՍԼՔԵՐ 30 Տճ. Նիսան	Տ	Գ
14	1	Ուր. ԼԳ. or մեծ պհց:	՝	՝
15	2	✻ Շբ. ԼԴ. or մեծ պհց: Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին Հայաստանաց եւ մեհի ի վիրապն:	՝	՝
16	3	✻ Կիր. Զ. Քառասնորդական պահոց: Գ-ցմ-ն:	՝	՝
17	4	ԲԵ. ԼԶ. or մեծ պահոց:	՝	՝
18	5	ԳԵ. ԼԷ. or մեծ պահոց: Տ-ճ. Ա-ն-ն (30 օր):	՝	՝
19	6	ԴԵ. ԼԸ. or մեծ պահոց:	՝	՝
20	7	✻ ԵԵ. ԼԹ. or մեծ պհց: Աւետումն Ս. Աստուածածնի: Հր. Լս. ժմ. 10, ր. 20 Միբ պարզ, մերբ անձ.	՝	՝

Երիտասարդ մը, որ սիրահարուած էր գեղեցիկ Բերթացուհիի մը, օր մը անոր կը խօսէր մրցակիցի մը մասին որ օրիորդին նախընտրածը ըլլալ կ'երեւէր:
— Իրաւ, կը խոստովանիմ թէ սիրուն տղայ է, չիք տղայ է, բայց այս բաներուն համար փիչ մը չատ կը պարծենայ:
— Բայց, կ'ընդմիջէ գեղեցկուհի օրիորդը սրամտօրէն, մեզ դուք ալ սիրուն եւ չիք ըլլալիք, դուք ալ չ'պիտի պարծենայիք:

×

— Մարդ մը կը ճանչնամ, որ ամէն օր հարիւրէն աւելի սիրայօրեայ նամակ կը առնայ:
— Օ՜հ, բաւ կին մը գժբաղդ, չատ կ'ուզէի այդ մարդը տեսնել, արդեօք մրջոյի ազգէ է:
— Ամենեւին, սիրելիս, նամակատան ցրուիչն է:

×

Ղազարոս կը կարդայ:
Շողեկառքով մեղբաւանքի ճամբորդութիւնը կը կատարէն:
— Հանգիստ ես տեղդ, սիրուհս, կը հարցնէ վեցդը:
— Շատ հանգիստ:
— Չես մոլր կոր, չէ՞:
— Ինաւ:
— Դեռը ազիկ գոցուած է:
— Այո:
— Ուրեմն դուն հոս եկու նստէ, ես հոս անցնիմ:

×

Ղազարոս առնէն գեղեցիկ աղջիկը կը հանդիպի ճերմակ մօրուքով մեծապատկան մը:
— Կ'ազաչեմ, տատոյ մը, կը տծէ մուրացիկը:

Առած. — *Սերը կամով, մարդը բարով:*

Լ.	Օ	ԱՊՐԻԼ-ՍԵՓՏ.	Տ	Գ
21	8	Ուր. Խ. or մեծ պահոց: Յայտ. Աշխէն (30 or):	՟	՟
		Ի Յուն ժմ. 9, ր. 50		
		Տճ. Պաւրճի Սէվր		
		Տար. Ծնն. Կարոլ Թագ. Ռումանիոյ (1839)		
22	9	Շբ. Յիսնակ յարութեան Ղազարու:	՟	՟
23	10	✻ Կիր. Ծաղկազարդ: Ա. Յն*:	՟	՟
24	11	Աւագ երկուշաբթի:	՟	՟
25	12	Աւագ երեքշաբթի: Յէշտակ գան կոստանաց: Լ. Մաթիոս աւետարանչին:	՟	՟
26	13	Աւագ չորեքշաբթի:	՟	՟
27	14	✻ Աւագ հինգշաբթի: Յէշտակ Ոտնալուայն: Առհասարակ: Տճ. Զայըր ֆոթրճոանաք:	՟	՟

— Նոքէն դուն ես. ուրիմն դուն թշուառութեան մէջ կը լոզա չարունակ. գէտ քանի՞ օր եղաւ որ քեզի տասնոց մը տուի:

×

— Պարո՛ն, երէկ իրիկուն տախալի գինով վիճակի մէջ, խանութի մը մօտ եւ խանութպանին երեսին ապտակ մը զարկեր էք:

— Ինչպէս կ'ուզէիք որ ընէի. ես չատ քաղաքավար տղայ եմ, առանց զարնելու չեմ կրնար տեղ մը մտնել:

×

Դարաւերջիկ մայրիկ մը:

— Մայրիկ, չխտակ գտայ, քեզի մվ ըսած որ Լեւոն լմնծի սիրահարուած է:

— Երկկ եղբօրդ հարցուցեր է որ ճչմարտապէս հինգ հարիւր ոսկի դրամ օժիտ ունի՞ն:

ԱՅՐԻՆԵՐՈՒՆ ՔԱՂԱՔԸ.

Դիւտար պիտի գտնայիք այս մելամազձոտ տիտղոսին արժանացած քաղաքը... Պէրլինն է ան ուր վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն 1903 տարուան յունուարի մէկին ճիշդ 99058 հատ այրի կին կը գտնուէր:

Յանցանքը էրիկ մարդոցն է ապահովարար. երկնաւոր կարելի չէ ընդունիլ թէ այրի կիներու այսչափ մեծ թիւ մը իրենց ուզելիք եղած ըլլայ, մինչդեռ եթէ այդ խնդիրներուն ձեռքը ըլլար, չատ չուտով պիտի ձգէին այդ տխուր տիտղոսը:

ԿԻՆԸ... ՀԻՆ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ.

Միտքերնուդ կ'անցնէ՞ը:

Կնոջական ազատագրութեան բոլոր կատաղիները զարնանքով

Առած. — *Ամէն գէշ օր կ'ապէկնոյ, գէշ մարդը չ'ապէկնար:*

Լ.	Օ	ԱՊՐԻԼ-ՍԵՓՏ.	Տ	Գ
		Ի Վր. Բռ. Լս. ժմ. 8, ր. 16		
		Պարզ եւ Ցաւերս		
28	15	Աւագ ուրբաթ: Յիսուսակ չարչարանաց խաչելութեան եւ թաղման Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:	՟	՟
29	16	Աւագ շաբաթ: Ձրագալոյց Զատկի:	՟	՟
30	17	✻ Կիր. ՋԱՏԻԿ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստ.: Յն. Ա:	՟	՟
1	18	✻ Բզ. Բ. or Զատկի: Յէշտակ դաբելոց: Լ. Մայիս Ա Տն Աստուածն Փիլիպպոսի Ա Յակոբոյ:	՟	՟
2	19	✻ Գզ. Գ. or Զատկի:	՟	՟
3	20	Դզ. Դ. or Զատկի: Ա. Աթոռ (30 օր): Լ. Գէորքաշ:	՟	՟
4	21	Եզ. Ե. or Զատկի:	՟	՟

եւ անչուշտ հաճոյքով պիտի խմանան թէ պատմութեան ամէնէն հեռաւոր չրջաններէն մէկուն մէջ իրենց նախակարապետները ունեցած են:

Իրաւ ալ, Փարաւոններու իշխանութեան տակ, կինը կը վայելէր բոլոր այն իրաւունքները, որոնց տիրանալու համար այսօր այնքան պայքարներ կը մղէ եւրոպացի կինը:

Հին Եգիպտացիներուն մէջ, կինը ամէն կերպով հաւասարն էր էրիկ մարդուն եւ հնութեան բոլոր երկիրներուն մէջ, Եգիպտոսն է միակ որ ամբողջովին ճանչցած է անոր իրաւունքները:

Այսօր, պատիւոս ձեռագիրներուն եւ գերեզմաններու արձանագրութիւններուն շնորհիւ դիւրաւ դազափար կը կազմենք այն կարեւոր եւ նոյն իսկ գերակշիռ դերին վրայ, որու կինը տէր էր այդ հին ժամանակներէ, ըլլար ներքին, ըլլար հասարակային կեանքին մէջ: Այս արձանագրութիւններուն մէջ կը կարդանք Եգիպտոսի հին դաւառներուն կառավարիչ կիներու անունները: Այս պաշտօնին կապուած բոլոր արտօնութիւնները եւ իրաւունքները կրնային փոխանցուիլ էգ սեռունդին, ինչպէս կը յայտնեն Պէնի-Հասանի գերեզմաններուն արձանագրութիւնները:

Երբեմն եւ չորրորդ հարստութիւններու չէնքերը մեզի կը տարվեցնեն թէ կինը, իր ամուսինին ունեցած դիրքէն դուրս, կրնար պաշտօնապէրը տարագրել, երբեմն տալ եւ իր ուզածին պէս զործածել ունեցած ինչքերը:

Եգիպտացիներուն մէջ, ամուսնութիւնը նախրական դաշնագիր մըն էր որ մարդուն հաւասարապէս իրաւունքներ կուտար կնոջը: Նորատի աղջիկը բացարձակապէս ազատ էր ուզած ամուսինը ընտրելու:

Ընտանիքին մէջ, կնոջ՝ էրիկ մարդուն հաւասար իրաւունքներ ունենալէն ան առաջ կուգար որ մանչ զաւակը աղջիկ զաւակին

Առած, — *Կերը եղաւ կոպին կ'ընկնէր, տափակ եղաւ բանն*

Լ.	Օ	ԱՊՐԻԼ-ԲԼՊԻԿԻ ԼՈՒՆԻ.	Տ	Խ
5	22	Ուր. Զ. or Զատկի: Ցե* Տն Պալըֆլը քանայէրն:	ՀԹ	ՀԹ
		☽ Ծն. Լս. ժամ 21 ր. 31 **Ախորժելի օդ**		
6	23	Շբ. Է. or Զատկի: Յիշատակ գլխաւոր ճանճուռ Մկրտչին: Ցե. Ս. Գէորգ: Տե. Խըրբէլէը: Բեպէ-լ Եվվել (30 օր):	Ա	Ա
7	24	✻ Կիր. Նոր կիւրակէ: Ը. or Զատկի:	Բ	Բ
8	25	Բե. Թ. or Յիճանց: Ցե. Մարկոսի աւետարանչին:	Գ	Գ
9	26	Գե. Ժ. or Յիճանց:	Է	Է
10	27	Դե. ԺԱ. or Յիճ: Ցե. Շմառնի ապրիանին Քոխ:	Օ	Օ
11	28	Եե. ԺԲ. or Յիճանց:	Զ	Զ
12	29	Ուր. ԺԳ. or Յիճանց:	Է	Է
		☽ Ա. Ք. Լս. ժ.16 ր. 23 **Ախորժելի օրեր**		
13	30	Շբ. ԺԴ. or Յիճ: Ցե. Յոհաննէս աւետարանչին Եպէսեցի Յովհաննու աւետարանչին:	Ը	Ը

վայ ո՛ւս է առաւելութիւն չէր ունենար օրէնքին առջեւ:

Վերջին կարեւոր կէտ մըն ալ. ամառնական դպրոցներուն մէջ մըշտ սա պայմանն ալ կը դրուէր որ եթէ ամառնոյ լեռնէր իր կիրը, պարտաւոր ալիսի ըլլար ամէն տարի անոր վճարելու իր ունեցած դիրքին եւ հարստութեան քանակին համեմատութեան երկ գումար մը:

Ըսէ՛ք, միտքընէդ կ'անցնի՞ր ասիկա:

ՏՂՈՑ ԾԱՆՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Ամէն մայրերը որքա՜ն կը փափաքին հասկնալ թէ իրենց մանկիկները ամէն օր եւ ամէն ամիս մէջնէն հաշուով ի՛նչ կը կշռեն, թող դիմեն հետեւեալ ցուցակին որով կրնան իրենց պէպէքներուն առողջական վիճակին վրայ գաղափար մը ունենալ միշտ:

Նորածին տղան ծանրութիւնն է միջին հաշուով 3 քիլ՝ 250 կրամ. եթէ տղան մէկ տարուան մէջ 8 քիլ՝ 950 կրամ ծանրութիւն ունենայ, ասիկա կը նշանակէ թէ չատ առողջ տղայ մը ունիք:

Իւրաքանչիւր օրուան յաւելումը կ'ըլլայ գրեթէ հետեւեալ կերպով.

Ա.	ամիս	ամէն	օրուան	յաւելումն	է	25 կրամ
Բ.	»	»	»	»	»	23 »
Գ.	»	»	»	»	»	23 »
Դ.	»	»	»	»	»	21 »
Ե.	»	»	»	»	»	20 »
Զ.	»	»	»	»	»	18 »
Է.	»	»	»	»	»	17 »
Ը.	»	»	»	»	»	15 »
Թ.	»	»	»	»	»	13 »
Ժ.	»	»	»	»	»	12 »
ԺԱ.	»	»	»	»	»	11 »
ԺԲ.	»	»	»	»	»	8 »

Առած. — *Տաը անգամ չափէ, մէկ անգամ կարէ:*

Լ.	Օ	ՄԱՅԻՍ-ԲԼՊԻԿԻ ԼՈՒՆԻ. 31 Տե. Մայիս	Տ	Խ
14	1	✻ Կիր. Գ. Աճխարհամատեան կիւրակէ: (Կանչ կէ-բակէ):	Թ	Թ
15	2	Բե. ԺԶ. or Յիճ: Ցե. Գէորգ Նշխարաց Ախտապետին:	Ժ	Ժ
16	3	Գ ե. ԺԷ. or Յիճանց:	ԺԱ	ԺԱ
17	4	Դե. ԺԸ. or Յիճանց: Տե. Մեվլըթ: Տար. Ծն. եւ Դհ. Ալիճուս ԺԳ. Թագ. Սպանիոյ (1886)	ԺԲ	ԺԲ
18	5	Եե. ԺԹ. or Յիճանց: Տե. Մարեթէ (30 օր):	ԺԳ	ԺԳ
19	6	Ուր. Ի. or Յիճանց:	ԺԴ	ԺԴ
		☽ Լր. Լս. ժամ 23 ր. 33 **Պարզ ժերթ Պհնարիւ** Տար. Ծնն. Նիխոլա Բ. կայսերՌուսիոյ (1868)		

ԽԱՐՏԵԱՇ ԿԻՆԵՐԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ՞Ն.

Գերման գիտուն մըն է որ այս իրողութիւնը կը հաստատէ բաւական ախտը չեչտով մը:

Անգլուհիներու ոսկի մազերը եւ Հոլանտուհիներու արմա մազերը ալ բացառութիւններ պիտի դառնան:

Գերման գիտունին ըսածը արդէն բացարձակ ճորութիւն մը չէ. ժամանակին Յոյն կիներուն մազերը խարտեաշ էին, մինչդեռ հիմա Յունաստանի մէջ խարտեաշուհիները մաւի վրայ կը համրուին:

Թրանսացին՝ խարտեաշ ժողովուրդ մըն էր. մինչդեռ հիմա գրեթէ ամբողջովին թուխ գոյնին դարձած է:

Անգլիոյ մէջ երկու խարտեաշի դէմ չորս թուխ կայ եւ քիչ անանկն ալ կարելի չպիտի ըլլայ զարձնել «գեղանի խարտեաշ Անգլուհին» բացատրութիւնը:

«Օր պիտի գայ որ, — կ'ուսուցնէ Գերման գիտունը —, վերջին խարտեշագոյները՝ անհետացած սերունդի մը իբր վերջին մնացորդները պիտի նկատուին»:

Բարեբաղդաբար մազի ներկերու գործարանատէրերը ասոր մրջոցը գտած են սեւ մազերը՝ ոսկեգոյն գեղեցիկ խարտեաշ գոյնի մը վերածելու:

Սակայն այս ալ ճորոյթի խնդիր մըն է, եւ ճորոյթները այնչափ չե՛ւս կ'անցնին...:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԼՐԱԳՐԱՊԵՏՆԵՐԸ.

Պէտք է խոստովանիլ թէ սա Ամերիկայի լրագրապետները անկարելի կ'ըլլան կարնալ գոնացնելու համար իրենց ընթերցողները: Ամերիկայի լրագրապետ մը, որ գիւղացիներու յատուկ թերթ

Առած. — *Ամէն մարդ խելքը մեզար է ուներ, կենե գարձեր իրն է առեր:*

Լ	Օ	ՄԱՅԻՍ-ԲԼՊԻՒ ԼԻՒՂԻ	Տ	Խ
20	7	Շբ. ԻԱ. or Յինանց:	١٥	١٥
21	8	✻ Կիր. Զորորդ կիւրակէ (Կաթուղիկէ կ.): Յայտ. Մաքսէի (30 օր): Ճն. Յովհաննու աւետարանչին: ☩ Յերեմիայ ժ. 9, ր. 20 Տճ. Պատճի եպիսկ:	١٦	١٦
22	9	Բբ. ԻԴ. or Յինանց: Ցն. Նոյեմբ Մաքսիմէի:	١٧	١٧
23	10	Գբ. ԻԴ. or Յինանց:	١٨	١٨
24	11	Դբ. ԻԵ. or Յինանց:	١٩	١٩
25	12	Եբ. ԻԶ. or Յինանց:	٢٠	٢٠
26	13	Ուր. ԻԷ. or Յինանց: ☩ Վր. Քռ.Լս. ժ. 23 ր. 9 Պայծառ օրեր	٢١	٢١
27	14	Շբ. ԻԸ. or Յինանց:	٢٢	٢٢
28	15	✻ Կիր. Ը. կիւրակէ, տօն Երեւման Սրբոյ Խաչին:	٢٣	٢٣
29	16	Բբ. Լ. or Յինանց:	٢٤	٢٤

մը կը հանէր ուժը էջով — ինչ որ նուազագոյն ծաւալն է այս երկրին համար — խորհելաւ թէ օրն ի բուն զգազած մարդուն համար իր լոգարկին մէջ չափազանց նեղ կայ կարգալիք, որով ընթերցողները կը սպասէին ուշ պառկիլ, որով առողջութիւնին վրայ կրնան. այսպէս տրամաբանելով, ալ անկէ ետքը սկսաւ լոգարկը միայն մէկ էջին վրայ տալ եւ մյուս ձերմակ ձգուած էջերը վերածից... ճանճաւոյան թուղթերու:

Յաջողութիւնը անագին եղաւ եւ լոգարկին վաճառումը անսպասելի քանակութիւններով բազմապատկուեցաւ:

Սակայն մրցակից լոգարարան մը, ուզից իր կարգին նորութիւն մըն ալ ինք սպեղծել եւ տեսէք ի՛նչ ըրաւ. ինք ալ մէկ էջի վրայ տալեց իր թերթը եւ ծանոյց թէ մյուս էջերը ձերմակ կը ձգէր որպէս զի իր գիւղացի ընթերցողները կարենան արտերը ոչխարաւելու գացած ատենին իրենց ուսկիլքները անոնց մէջ ծրարել, նկատելով որ սոսր համար սպագրուած թուղթ գործածելը հակառողջապահիկ է:

Բայց աւա՛ղ, այս գաղափարը հանճարեղ չէր ու չի յաջողեցաւ:

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԱՄԷՆԷՆ ՀԻՆ ՇՈՓԵՆԱԻԸ.

Աչխարհս մէջ հիմակուան գտնուած չոգենաւերուն ամէնէն հինն է Ամերիկա Իտալական չոգենաւը որ ժ.Զ. դարուն չինուած է Ճենովայի մէջ: Ձիւդ կը նմանի — իր ամէն կազմածներով, ձեւով եւայլն — Քրիսթոֆոր Կոլոմպոսի Սանդա-Մարիա չոգենաւին:

Աչխարհս ամէնէն յաջորդմաց չոգենաւն է այս: Անցեալները Պալթիմորէն մինչեւ Րիօ-աը-Ճանէյրո երթալու համար ձիւդ... 205 օր չարունակ ածխեր է:

Սակայն այս չոգենաւը չատ ամուր չինուած ըլլալով, ամենաասոիկ փոթորիկներու անդամ կրնայ դիմադրել:

Առած. — *Անօթը ախոյեին համար է:*

Լ	Օ	ՄԱՅԻՍ-ԲԼՊԻՒ ԱԽՐՐ	Տ	Խ
30	17	Գբ. ԼԱ. or Յինանց:	٢٥	٢٥
31	18	Դբ. ԼԲ. or Յինանց:	٢٦	٢٦
1	19	Եբ. ԼԳ. or Յինանց: Լոյս Յոհ.:	٢٧	٢٧
2	20	Ուր. ԼԴ. or Յինանց: Ա. Շքոյր (30 օր):	٢٨	٢٨
3	21	Շբ. ԼԵ. or Յինանց: Ցն*. Կոսմոսդեմոսի և Հեղինեայ:	٢٩	٢٩
4	22	✻ Կիր. Զ. Կիւրակէ: ☩ Ծն. Լս. ժամ 5, ր. 37 Ախորժելի օրեր	٣٠	٣٠
5	23	Բբ. ԼԷ. or Յինանց: Տէ. Բեթ-ըլ Ա.Խըէ (29 օր):	١	٣١
6	24	Գբ. ԼԸ. or Յինանց: Տար. Գհ. Նորկիոս Ա. Թգ. Յունասանի (1863)	٢	٣٢
7	25	Դբ. ԼԹ. or Յինանց:	٣	٣٣
8	26	✻ Եբ. Համբարձումն	٤	٣٣

ՊԱՐԵՐՈՒ ՇՈՒՐՋԸ.

Թրանսվալի բրօֆէսէօռ մը վիճակագրութիւն մը հրատարակած է ուր հաչուած է թէ այս ու այն պարը պարոդը որչափ տեղ քալած պիտի ըլլար, եթէ փոխանակ սալոնի մը մէջ դառնալու, երկրին վրայ քալէր:

Անա այս հաչուով, բօլքա մը պարողը, իւրաքանչիւր բօլքային 5000 մէթր տեղ քալած կ'ըլլայ:

Վալս մը պարողը 20000 մէթր:

Բօլքա-մազուրքա պարողը 10200 մէթր:

Սօթիչ պարողը 6400 մէթր:

Այս կերպով այս չորս պարերը չնորհքով պարողը, մէկ իրիկուան մէջ 41600 մէթր վազած կ'ըլլայ... պարկով:

Բայց այս թիւը դեռ չա՛տ պզտիկ է, եթէ անոր հետ բաղդատենք պարի ուսուցիչին ամբողջ կեանքին մէջ վազած ճամբան:

Երբ ուսուցիչ մը օրական 5 ժամ վալս պարէ, 2 ժամ բօլքա, 2 ժամ մազուրքա եւ 1 ժամ սօթիչ, այս ուսուցիչը քանի տարուան մէջ քալած կ'ըլլայ

178120	քիլոմէթր	վալս
35040	»	բօլքա
59568	»	մազուրքա
17520	»	սօթիչ
Համագումար 290248	»	ամբողջ, այսինքն ձիւդ

վեց անդամ երկիրս չրջանը բրած կ'ըլլայ...:

Առած. — *Գեղեցիկ մարդ չգիտեար, պարծենալ իր:*

Լ	Օ	ՄԱՅԻՍ-ՐԻՊԻՒԼ ԱՒՐՐ	Տ	Խ
		Քրիսոսթ. Խ. or Յիսս: Վէֆան:		
		Տր. Թագադր. Ցարից-Եոզիֆ Կայս. Աւստրիոյ (1867)		
9	27	Ուր. ԽԱ. or Յիսուց:	՟	՟
10	28	Շբ. ԽԲ. or Յիսուց:	՟	՟
11	29	✻ Եօթեներորդ կիւրակէ: Երկրորդ Ծաղկազարդ:	՟	՟
		☽ *Առ. Բռ. Լս. ժմ. 1 ր. 25* **Պայծառ օրեր**		
12	30	Բշ. ԽԴ. or Յիսուց: Լ. Բառնաբաս Առաքեալն:	՟	՟
13	31	Գշ. ԽԵ. or Յիսուց:	՟	՟

ԳԻՆՈՎԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ.

«... Եթէ չունի մը որոշ քանակութեամբ ալքալ արտէ, կնոջմանին չատ չանցած կը մեռնի. այսպէս է գրեր եղեր բժիշկ մը լրագրի մը մէջ, էյ, ասիկա ինչ կ'ապացուցանէ. ասիկա պարզապէս կ'ապացուցանէ թէ ալքալը չունենալու համար չէ սահմանած, այլ մեզի համար, որով... կը խնայեմ ձեր կենացը:»

×

— Ինչո՞ւ համար ձեր հինդ հետ այսչափ անհամաձայն էք:

— Որովհետեւ երկուքս ալ բացարձակապէս մերժողն բնաւորութիւնը ունինք:

— Աւելի աղէկ, ուրեմն...:

— Անիկա հրամայել կ'ուզէ ամեն մէկ, ես ալ...:

×

Գինով մը երեքալով քալած ատեն՝ դիմացը ելլող մարդու մը վրայ կ'իյնայ:

— Չէս ամօթար կոր, կը պոռայ մարդը բարկացած:

— Ո՞վ ըսաւ թէ չեմ ամօթար կոր, կը մրմնջայ գինովը, նայն խակ ձեզի երկու կը տեսնեմ կոր...:

— Ուրեմն...:

— Ձեր երկուքին մէջտեղէն անցնիլ ուզեցի:

×

Մարդուն մէկը որ չատ սովորութիւն չունէր պատմելու, աշակերտ իրիկուն երկու բարեկամի հետ, ճաշարանի մը մէջ կը ճաշէ:

Ճաշէն ետքը, ճաշարանապետին դառնալով՝

— Հաշիւս գրէ, կը պոռայ գոռոզ կերպով մը:

— Աւելի ճիշդը, կարծեմ իմ հաշիւս պիտի գրեմ, կը պատասխանէ ճաշարանապետը ամենուր չհետռով մը:

×

Առած. — *Բերնէ բերան, կ'ըլլայ գերան:*

Լ	Օ	ՅՈՒՆԻՍ-ՐԻՊԻՒԼ ԱՒՐՐ 30 *Տմ. Հազիրան*	Տ	Խ
14	1	Գշ. ԽԶ. or Յիսուց: Պիւֆ: Լ. Անդրէ Պատրաստոն:	՟	՟
15	2	Նշ. ԽԷ. or Յիսուց: Երէկ նոյնն ալ է չէլսոյ Մաթաթեայ պատէլցն: Տար. Գն. Վիլհելմ Բ. Կայսեր Գերմանիոյ (1888)	՟	՟
16	3	Ուր. ԽԸ. or Յիսուց: Պիւֆ:	՟	՟
17	4	Շբ. ԽԹ. or Յիսուց: Տ.ծ. Մարթիոյ (30 օր):	՟	՟
18	5	✻ Կիր. Հոգեգալուստ: Պենտեկոստ: Ե— Յն. Կ— Պենտոստոք: Բարեկենդան Եղիական Պահոց:	՟	՟
		☽ *Լր. Լս. ժմ. 13, ր. 31* **Պայծառ օր**		

Դաշտում պիտի սահմանանայ:

— Գիշերները կը խոհան, կը հաշուէր անցեալ օր նշանածը:

— Երբէ՛ք, հոգիս:

— Ինչէ՞ն պիտոս:

— Սխալով գիշեր մը արթնցուն մեռելի հետեւելու համար:

×

Դաշտում բարեկամս թատրոն պիտի մտնէ:

— Մուտքը քանի է, կը հարցնէ դրան առջեւ:

— Հինգ դրուշ:

— Ա՛հէք սա հարիւր փարան... ես մէկ աչքով պիտի նայիմ:

ՋԵՐՄԱՁԱՓԻՆ ՀՆԱՐԻՋԸ.

Զարհուրելի է, եւ սակայն մինչեւ հիմա դեռ որոշ չի գիտցուիր թէ ո՛վ առաջին անգամ հնարած է մեր այնչափ գործածած ջերմաչափը: Ամերիկեան գիտնական հանդէս մը իր այս տարուան թիւերէն մէկուն մէջ հետաքրքրական յօդուած մը հրատարակած է այս մասին: Անկէ կը կարծուի թէ ջերմաչափին հնարիչն է Հոլանտացի Քորնէլիուս Տրէբպէկ որ առաջին անգամ Ալքմաարի մէջ 1638ին չինեց հատ մը. բայց ըստ Վիվիանի եւ Փաթէլլի Իտալացի գիտուններուն, կալիլէյ է որ առաջին անգամ 1597ին հնարեց ջերմաչափը, եւ Գ. Պոլթըն այս թուականը առնելի ետ կը տանի եւ կալիլէյի գիւտը 1592ին կը դնէ: Այս ջերմաչափը օդով ջերմաչափ մըն էր, որ սակայն ըստ Սանքթորիոսի, — կալիլէյի ժամանակակից գիտուն մը —, խիստ չատ տատնտելէ ի վեր ծանօթ էր: Ջերմաչափին արդի ձեւը առաջին անգամ անոր տուաւ Ֆէրտինանտա մեծ դուքսը 1641ին Ֆիւորէնցայի մէջ: Ֆիւորէնցայի մէջ է նայնպէս որ առաջին անգամ գործածուեցաւ մեղրիկը իբր ջերմաչափական

Առած. — *Խնամը որ մարդը անանկ ալ խօսքը:*

Լ	Օ	ՅՈՒՆԻՍ-ՐՒՊԻԿ ԱԽՐՐ	Տ	Ե
19	6	Ե. Բ. or Հոգեգ: Պիճ: Յն. Ո—ռէ+ է յայտ Եօ-ՆԷՒԷ:	١٥	٤٥
20	7	Եե. Գ. or Հոգեգ: Պիճ: Յայտ. Մաբէայ (30 օր):	١٦	٤٦
21	8	Եե. Գ. or Հոգեգլ: Պիճ:	١٧	٤٧
22	9	Եը. Ե. or Հոգեգլ: Պիճ: Ա.ճառնամառ Ե աբեա-գառյ Խեցբէնդէ. ցեբէնէն ոլոռնէ կարճառել Ե գէ-չէրնեբէլաբէլ: Տճ. Իրէկա-լէ ռայճէ: Սէկէգն ռա-գոռնեան Ըաբցն Նեղոռէ (Նէլ ճ-պոբէ+):	١٨	٤٨
		☾ Խնկցգեսիննժ. 17 r. 31		
		Յճ. Պաւրճի սէրէքան		
23	10	Ուր. Զ. or Հոգեգ: Պիճ:	١٩	٤٩
24	11	Շբ. է. or Հոգեգ: Յճ. Բաբճողնճեռռէ ռաուէ-ըան: Լ. ԾՅոռնէր Յովճ. Մէբայէ:	٢٠	٥٠

հեղուկ: 1663ին Բօպէր Պայլ Լճնատնի ազգայական ընկերութեան ցոյց տուաւ ջերմաչափ մը: Հոլք առաջին անգամ գէրե կէաը որո-շեց հալած առատյի միջոցով. իսկ երկրորդ որոշ կէաը Բիւալտինի որոշեց 1694ին: Վերջապէս Ֆահրէնհայթ 1714ին Տանձիկի մէջ չի-նեց առաջին ճշգրիտ ջերմաչափը:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՒԱՏՔԸ ՍԻՐՈՅ ՄԱՍԻՆ.

— Իրար այն առնն ճշմարտապէս կը սիրենք, երբ առիկա ը-սելու պէտք չէ մնացած ալ:

— Ձիս քիչ սիրե, բայց միշտ սիրէ:

— Սիրածիդ մէկ մազը, չորս եզե ասելի ուժով կը քաշէ:

— Այն որ չի նախանձիր, լսել է լաւ չի սիրեր:

— Սիրել կեղծելը, դրամանենդ ըլլալե գէշ է:

— Սիրել եւ խելքը գլուխը մնալ միանգամայն, կարելի բան չէ:

— Իրարու հետ վիճաբանող սիրահարները իրար պաշտողներ են միշտ:

— Սիրոյ մէջ, չասը բաւական չէ:

— Սէրը եւ աղքատութիւնը միասին խաղալ առնն անդ չեն ըլլար:

— Սէրը էշերուն պարել կը սորվեցնէ:

— Սպասէ մը սիրոյ մէջ պահմիա մարդէն ասելի չուտ եւ ասելի հեռուն կ'երթայ:

— Կեցցէ՛ սէրը, բայց կեցցէ ճաշեամ անկէ առաջ:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՍԱԿԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ.

Գիտական մանրամասնութիւն մը մատնաւոր, ուսումնասիրութիւն մը կատարած է 1903ի սկիզբները զանազան ժողովուրդներու հասակ-

Առած. — Ինկողին ձեռքէն բռնող չըլլար:

Լ	Օ	ՅՈՒՆԻՍ-ՐՒՊԻԿ ԱԽՐՐ	Տ	Ե
25	12	✻ Կիր. Ա. Կիւրակէ Յա-ռութեան, եւ յիշատակ Եղիայի Մարգարէին: Ա—ՋԻՆ պոմ. հոբառնէ+ լէնէ:	٢١	٥١
26	13	Բե. Սրբոց կուսանացն Հռիփսիմեանց:	٢٢	٥٢
		☾ Վր. Ռո. Լա. ժ. 11 r. 31		
		Զուարթագին օրեր		
27	14	Դե. Սրբոց կուսանացն Գայիանեանց:	٢٣	٥٣
28	15	Դե. Պահիճ:	٢٤	٥٤
29	16	Եե. Սրբոցն Յովհաննու Կարապետին եւ Աբա-ցագիենեայ Եպիսկ.ին: Լ. Ա—ռ+ելըան Պեթրոսէ Ե Պօղոսէ:	٢٥	٥٥
30	17	Ուր. Պահիճ:	٢٦	٥٦
1	18	✻ Շբ. Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մեծ եղբ Իվիրապին: Լ. Յ—լէ+:	٢٧	٥٧

նարան վրայ: Այս ուսումնասիրութենէն կը հանկցուի որ մարդկա-յին հասակները մէջ առաջին անդը գրաւոլն է Անգլո-Սաքսան ցեղը:

Աշխարհիս ամէնէն բարձրահասակ մարդը Անգլիացի գործաւորն է որ ունի 1 մ. 71 սնտ. երկայնութիւն: Իսկ ընդհանրապէս Անգ-լիացին մէջին հաշուով ունեցած բարձրութիւնն է 1 մ. 70: Նոր-վեկիացին գրեթէ միեւնոյն բարձրութիւնը ունի. Տանիմարքացին, Հոլանտացին եւ Հունգարացին 1 մ. 67. Զուիցերացին, Ռուսը եւ Պելճիքացին գրեթէ 5 հազարերդամէթր պակաս. Ֆրանսացին 1 մ. 65, նոյնպէս Գերմանացին: Ամէնէն կարճահասակներն են Իտալա-յին եւ Սպանիացին, որոնց հասակը մէջին հաշուով 1 մ. 65 է:

ԶՈՒԻՄԱՐՃԱԼԻ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ.

Ամէնքդ ալ գիտէք Քալամպոսի հանկիծին պատմութիւնը, որ կը կայանայ հանկիծ մը երկու ծայրերէն մէկուն վրայ հատատարա-կըտելուն մէջ, բան մը որ անկարելի կը կարծուէր մինչեւ հիմա — առանց կոտրելու հանկիծը, — ինչպէս որ ըրաւ Քալամպոս:

Այս «անկարելի»ն, հիմա կարելի եղած է ալ:

Երկու հակառակ ծայրերէն մէկուն վրայ հանկիծ մը կարենալ կեցնելու համար (առանց Քալամպոսի պէս կոտրելու սակայն) կը բաւէ թաւմ ու չի խոյացած հանկիծ մը առնել եւ ուժով մը ցնդել. այս ցնդամնիներէն հանկիծին գետնին պատնեշող մասկը կը պատ-ռի, որով անոր պատնեշատութիւնը հանկիծին երկու ծայրերէն մէ-կուն մէջ ժողովելով հանկիծը իր հատատարկտութիւնը կը գտնէ:

Կրնաք փորձել նիմ կ'ուզէք:

×

Փորձեցէք կենալ ձեր մէկ ոտքին, օրինակ՝ ձախին վրայ, եւ աջ ոտքերնուդ ծայրով օդին մէջ չրջանակ մը գծել. այս գիտրին է:

Առած. — Ջուրն խմողը անձրեւէն չի վախնար:

Լ.	Օ	ՅՈՒՆԻՍ-ՐՈՊԻՒ ԼՒՎԱՅԼ	Տ	Խ
219		✻ Կիր. Բ. Տօն Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Սրբոյ Էջմիածնի: Հաբառնէ: Ա. Նոխայ (30 օր): Լ. Այնէլ-Ռիւն Ս. Ադոռա-ձէնէ:	ՀՁ	ՕՁ
320		Բ. Սրբոց մանկանցն Բեթլեհեմի, եւ Ակակիոսի վկային, Մովկիմայ բահանային եւ Կոտրաիոսի զինաւորին: *Ծն. Լւ. ժամ 12, ր. 13* **Պարզ եւ ժերք աւետրեւ**	ՀԹ	ՕԹ
421		Գ. Սրբոց կուսանացն Նունեայ եւ Մանեայ: Տ՛. ՁԽ՚ա՛Ւ-Լ ԷՎՎԼ (30 օր): Տար. Հաւս. Միացեալ Նահանգք Ամերիկայի (1777)	Ա	Ճ.
522		Գ. Պահք:	Բ	ՃԱ
623		Գ. Սրբոց իշխանացն Սահակայ եւ Յովհե-	Գ	ՃԲ

Բայց մինչեռն ժամանակ փորձեցէք նաեւ ձեր ալ ձեռքով, ալ ոտքին գծած չրջանակին հակառակ ուղղութիւնով չրջանակ մը գծել. չափազանց դժուարութիւն պիտի կրէք մինչեւ որ յաջողիք:

Նստէք ձեր գրասեղանին առջեւ, դրիչը ձեռքերնիդ, վեր վերցուցէք ձեր ալ սրունքը եւ ալ ոտքերնուդ ծայրովը չրջանակ մը գծեցէք օդին մէջ: Ալ ոտքին այդ չարժումը ըրած միջոցին, փորձեցէք գլխագիր ճ մը գրել թուղթին վրայ, պիտի տեսնէք որ անկարելի պիտի բլլայ ատիկա:

Բայց եթէ կան դժուար ըլլալիք չարժումներ, ասոնց հակառակ կան այնպիսի չարժումներ ալ զոր կ'ընենք առանց կասկածելու, անդիտակցօրէն: Խնդրեցէք ընտանիքի մը չինցիք, ու կանչեցէք քառասուն թղթի մը եւ խնդրեցէք ձեր բարեկամներէն մէկէն որ աղ թափը բռնէ ու անչարժ կենայ որպէս զի ընտանիքը չկրնայ: Յետոյ սկսէք թռչունի պատմութիւն մը պատմել անոր, ուշադրութիւնը ուրիշ կողմ դարձնելու համար: Երկու վայրկեան չանցած, անոնցմէն մէկ բոլոր զօնուղղները խոչոր քար քար մը պիտի արձակեն, ոչ թէ որովհետեւ չատ սրամիտ բան մըն է պատահածնիդ, այլ որովհետեւ ընտանիքը կատաղի պարի մը սկսած է օդին մէջ:

Անասելի ուրիշ օրինակ մը մեքենական անդիտակից չարժուձեւ: Սեղանի մը վրայ ուղիղ ձեր առջեւ դրէք թերթ մը ճերմակ թուղթ եւ թերթին մէջտեղը կրծկոցեցէք ձեր երկու ձեռքերը, իւրաքանչիւրին մէջ մէյմէկ մատիտ բռնած, այնպէս մը սակայն որ մատիտները թուղթին դպչին. յետոյ ալ ձեռքով որչափ կրնաք ուչադրութեամբ պատկեր մը սկսէք գծել թուղթին վրայ, մինչեռն առանց նայիլ ձգելով ձեր ձախ ձեռքը: Ներկանները պիտի տեսնեն որ ալ ձեռքով պատկերը գծած առնելիդ, ձախ ձեռքերնիդ ալ միեւնոյն չարժումները կ'ընէ, այնպէս որ երբ պատկերը ուսարտէք, պիտի տեսնէք որ ձախ ձեռքն ալ ճիշդ նոյն պատկերը չինած է, միայն

Առած. — *Ապուշը գլուխը կատղ չունի:*

Լ.	Օ	ՅՈՒՆԻՍ-ՁԻՄԱԶԻԻ ԼՒՎԱՅԼ	Տ	Խ
		փայ, եւ Սրբոց վկայիցն՝ Սարգսի եւ Բագոսի: Յն. Յաւելեայ էիւնէրէ՝ ՈՐԵՂ ԿՏՂԵՒ:		
724		Ուր. Պահք: Յն*. Ծնունդ Յովհաննու Կարապետին:	Է	ՃՔ
825		Շբ. Սրբոյն Մեծին Ներսիսի հայրապետին մեր եւ հաղայ եպիսկոպոսին:	Ը	ՃԷ
926		✻ Կիր. Գ. զկնի Հոգեգ: Բաբեկենգան Լուսաւորչի պահոց:	Թ	ՃՕ
1027		Բ. Պահք: Սրբոցն եպիփանու Կիպրացւոյն, Բաբելայ հայրապետին եւ երից աւակերաց նորին: *Առ. Բռ. Լւ. ժ. 9 ր. 36* **Պարզ եւ Ջերմ**	Ժ	ՃՃ
1128		Գ. Պահք: Սրբոցն Կոստանդիանոսի բագաւորին եւ մօր նորա Հելինեայ:	Ա	ՃՎ

Թէ հակառակ ուղղութեամբ:

Ասոր փորձը դաչնակահարները ըրած են արդէն, ու խնդիրը լրնդ միայն դիտեն թէ ինչո՛ր քաչած են, մինչեւ որ կրցած են ձախ ձեռքով աջին հակառակ չարժումներ ընել սանդուղարին վրայ:

ՈՍԿԻՆ ԵՒ ԱՐԾԱԹԸ ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՄԷՋ.

Երեսնեն չատ պզտիկ բան մըն էր երկրի ալիքներէն դուրս բերուած ոսկիի եւ արծաթի քանակը. բայց հիմա, տարուէ տարի անոնցի քանակութիւններով կ'աւելցայ եւ այսօր անհատատալիորէն բարձր քանակութեան մը հասած է: 1904ի սկիզբներն չանկան վիճակագրութիւն մը հրատարակեց այս մասին Պ. Արնոնէ, Բարիզի փողերանոցին տնտէսը, ուր չատ մեկին թուատնչանները կատարեալ մեզի: Այսպէս մերչայն ոսկիին տարեկան արտադրութիւնն է 1600 միլիոն ֆրանք, եւ Ամերիկայի գտնուելէն ի վեր է որ այս արտադրութիւնը տարուէ տարի հետզհետէ աւելցած է: Ընդհանուր կարծիք է թէ այս չրջանէն առաջ Եւրոպա ոչ աւտած էր իր թանկագին մետաղներու պաչարը եւ թէ իր ալիքներուն մէջ հաղիւ միլիառի մը չափ կը գտնուէր առնոցմէ: Ժ. դարուն երբ սկսաւ իրեն անփնականալ Ներ-Աչխարհի գանձերը, տարեկան արտադրութիւնը 80 միլիոնի կը մօտենար միշին հաչուով. Ժէ. դարուն բարձրացաւ տարին մինչեւ 115 միլիոն ֆրանքի. ԺԸ. դարուն 193 միլիոնի եւ 227 միլիոնի ԺԹ. դարուն առաջին կէսին: Բայց վերջին 53 տարիներուն մէջն է որ տեսնելի բան մը եղաւ այս քանակութիւնը. այսպէս 1851էն մինչեւ 1875 տարին 931 միլիոնի արտադրութիւն մը կար, որու երկու երրորդը ոսկի. 1876էն մինչեւ 1885 հասաւ 1090 միլիոնի եւ 1886էն մինչեւ 1890՝ մինչեւ 1340

Առած. — *Բերանը իրմէն աւելցածը կը զուլցէ:*

Լ.	Օ	ՅՈՒՆԻՍ-ՀՈՒԼԻՍ ԼՎՎԼԼ.	Տ	Ի
12	29	Գբ. Պահիւ: ՅՁ*. Աստէղ- ծոյ Պէտրոսէ և Պօղոսէ:	९	ՀՈ
13	30	Ուբ. Պահիւ: Սրբոցն Թեո- դիտոնի Դաղատացւոյ եւ Թալիլեայ բժշկին, եւ եօթն կուսանացն: ՅՁ* Նիկոպոսան առաէ- ծոյ:	۱۰	ՀԹ

Առած. — *Ծնած աւդդ մի՛ նայիր, ապրած աւդդ նայէ։*

միլիոնի: Վերջապէս 1891էն 1903 տարեկան 2 միլիառ 300 միլիոնի ահռելի քանակութեան հասաւ: Յառաջդիմութիւնը այնչափ արագ է մանաւանդ ոսկին հաշիւ որ չուռայ կարելի պիտի ըլլայ տա- րեկան 2 միլիառի աճապարանք մը ընել, ինչ որ արծաթի քա- նակին հետ — քանի որ ան ալ նոյն հանգամանութիւններով կ'աւել- նայ —, 3 միլիառի պիտի հասնի: Մյուս կողմէ այնչափ հսկայ բան մըն է այս յառաջդիմութիւնը որ 1851էն 1903ի միջոցին ևդած ար- ծաթդրութիւնը 19 միլիառ ֆրանք աւելի է Բրիտանիոյ Գոլտնա- սէն մինչեւ 1850 ևդած բոլոր արծաթդրութիւններու գումարէն:

Վերջապէս հաշուած է որ 400 տարիէ ի վեր հանդերձեալ հան- ուած բովանդակ ոսկին ու արծաթին արժէքը 118 միլիառէն աւելի է (59 միլիառը՝ ոսկի եւ 63 միլիառէն քիչ մը աւելին՝ արծաթ). պէտք է վճռել սակայն թէ քաղաքակիրթ աշխարհի իր պէտքերուն համար գործածած ոսկիի պահանջին ալ նոյն հանգամանութիւններով աւելցած է, որով վաս չի մնար ոսկիի արժէքին նուազումին: Նոյն բանը չէ սակայն արծաթին համար որու առևտրական արժէքը ան- ցեալ տարի Բարիզի հրապարակին վրայ 80էն 91 ֆրանք որոշուա- ցաւ մէկ քիլոգրամի համար:

Ոսկի արտադրող գլխաւոր երկիրներն են Մլացեալ-Նահանգնե- րը (Քլոնտայքով մասին), Հարաւային Ափրիկէն, Աւստրալիան, Ռուսիան, Զինաստանը (տարեկան 30 միլիոն ֆրանք), Գերմանիա, Հունգարիա, Զիլի, Մեքսիկա, Վենեցուէլա, Անգլիական Կուայնա, Քանատա (այս վերջին հօմը երկիրները տարին 6էն 8 միլիոն ֆրանք):

Բոլոր այս ոսկին եւ բոլոր այս արծաթը կը գործածուին դրամ կոխելու և միւս կողմէն ճարտարարուեստական և արուեստագիտա- կան պէտքերու, (այս վերջին պէտքին կը գործածուի ոսկիի արտադ- րութեան մէկ երրորդէն քիչ մը աւելին եւ արծաթի արտադրու- թեան մէկ չորրորդը):

Լ.	Օ		Տ	Ի
		ՅՈՒԼԻՍ-ՀՈՒԼ. ԼՎՎԼԼ. 31 *Տե. Թեռնուզ*		
14	1	Ուբ. Պահիւ: Տար. Հաւս. Պետրեան Գաղղիոյ (1789)	۱۱	ՀՈ
15	2	✻ Շբ. Տօն Գիւտի Ընծ- խարաց սրբոյն Գրի- գորի Լուսաւորչին մե- րոյ: ՅՁ* Գէ-ա պէ-ա Ս. Աստուածածնէ:	۱۲	ՀՀ
16	3	✻ Կիր. Դ. զկնի Հոգեգ: Հարանէ: Լ. Հանգիս- ՀՀց Ս. Աստուածածնէ:	۱۳	ՀՀ
17	4	Բբ. Սրբոց վկայիցն Ա- տոնինոսի, Թեոփիլոսի, Անիկոսոսի եւ Փոտինո- սի: Տօհ. Հրոպէց: (30 օր)	۱۴	ՀՀ
18	5	Գբ. Սրբոցն Դանիէլի մարգարէին եւ երից մանկանցն՝ Սեդրաքայ, Միսաքայ եւ Աբեդ- նագովի: ◎ *Լր. Լս. ժ. 4, ր. 24* **Ջերմագին օրեր**	۱۰	ՀՀ

Ամրողջ աշխարհի մէջ 1903ի մրջոցին 2 միլիառէն քիչ մը ա- ւելի ոսկի եւ արծաթի դրամ չրջաբերութեան հանուած է:

Վերջապէս աշխարհի զանազան երկիրներու դրամական պաչա- րին քանակութիւնն է 25 միլիառ 9 միլիոն ոսկի եւ 19 միլիառ 2 միլիոն արծաթ:

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՈՐ . . .

Լիվըրփուլի ոստիկանութիւնը չատ հետաքրքրական ցուցակ մը հրատարակած է ուր նչանակուած են տասը տարուան մէջ հինգ ան- գամէ աւելի փողոցներուն մէջ դիմովութիւն ընելու յանցանքով ձերբակալուած անձերը, երկու սեռէն ալ:

Այս վիճակագրութիւնը կը ցուցնէ որ 1047 էրիկ մարդ 1675 կիներու դէմ ձերբակալուած են 5էն 10 անգամ, 202 մարդ 580 կիներու դէմ 10էն 20 անգամ, 25 մարդ 160 կիներու դէմ 20 էն 30 անգամ. 4 մարդ 70 կիներու դէմ 30էն 40 անգամ. 1 մարդ 32 կիներու դէմ 40էն 50 անգամ եւ 14 կին մինակ 50 անգամէն աւելի:

Կը տեսնէք տակաւ սեռին առաւելութիւնը ուժով սեռին վրայ: Բարեւ ֆեմինիսթներուն:

ԱՅՐՈՒԱԾՔՆԵՐՈՒ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԸ.

Վերջերս Պ. Մէնար, Փրանսացի գիտուն մը, մանրակրկիտ աշ- խատութիւն մը հրատարակեց մորթի այրուածքներու վրայ, ուր չատ պարզ եւ չատ ազդու դարմանները ցոյց կուտայ այրուելէն անմիջա- պէս նախ զգծագրելու համար: Այս աշխատութենէն կը քաղենք սա քանի մը պարզ դարմանները, զորս կարելի է գործադրել է՛ն աղքատ տուներու մէջ ալ:

Առած. — *Աղքատին հացը ուտողը չի կշտանար։*

Լ.	Օ	ՅՈՒԼԻՍ - ՁԿՄԱԶԻԻՒ ԼՎՎԻՒ.	Տ	Ե
19	6	ԳԵ. Պահիւ:	՝Ի	ՀՕ
20	7	✻ ՆԵ. Սրբոց բարգմանչացն մեռոց **Սահակայ** եւ **Մեսրոպայ**: Յայտ. Հրոմէ (30 օր): ՅՆ* Սբբ-ԲՈՀՈՆՆ ԿԷբաՒԷայ: Լ. Մաբթաբէոայ կոսէն:	՝Ի	ՀՀ
21	8	Ուր. Պահիւ:	՝Ը	ՀՀ
22	9	ՇԲ. Սրբոցն Տրդատայ թագաւորին եւ Աճխեն տիկնոջն, եւ Խոսրովիդդխտոյն: Լ. Մաբթոս Մաբքապինեան:	՝Թ	ՀՈ
23	10	✻ Կիր. Ե. Գիւս տիոյ արքունւոյ Աստուածածնին: Հր. Ձոմ վանս սահմանն ևբոսաղեմ:	ՀՈ.	ՀԹ
24	11	ԲԵ. Սրբոցն Կալիստրատոսի, եւ հաւատուն եւ իննն վկայիցն, եւ Դուկիանոսի հաճացային: ՅՆ* Եփեսոյ կոսէն:	ՀԱ	Ո.

Ը Վր. Ռն. Լս. ժ. 22 ր. 34

Ջերմագին orbr

Նախ, ինչ որ ալ ըլլայ, պէտք է հականկախական մը ոյնիսկ ձեւը առնել այրուած քի մը դարմանումին առաջ, դարմանումին միջոցին եւ դարմանումէն յետոյ: Եթէ այրուածքը պատահած է մարմնոյն զգեստով ծածկուած մէկ մասին վրայ, պէտք է առանց վարանելու կլուծել զգեստին այդ մասը. յետոյ կամայ մը քաշել մորթին կպչած մասերը, ջանալով որ չի պայթին այն պալարները որոնք այրուելէն անմիջապէս յետոյ կը գոյանան, որովհետեւ այս պալարները վէրքը օդին մէջ առկախ մը քրոմոյնելու ազդեցութենէն ազատելու առաջ լուծիւնը ունին զոհ. այս ընելէն յետոյ, վէրքը պէտք է անմիջապէս ծածկել հականկախուած վադկայի կտորով մը:

Այս նախնական գործողութենէն յետոյ կը մնայ լուալ ամբողջ այրուած մասը, լոգանք մը զոր ամենաւին խնամքով կատարելու է: Լոգանքը պէտք է նախ սկսիլ վէրքին չվիրաւորուած մասին առնէն մօտ գտնուող կէտէն, յետոյ կամաց կամայ մօտենալ այրուած մասերուն ու էն ետքը լուալ վէրքին կեղտնական մասը. ասոր համար պէտք է գործածել հականկախուած լարէկի մը (compresse) զոր պէտք է թևթևս մը ատքցուած օճառի լուծուածի մը մէջ թաթխել: Այս առաջին լոգանքէն ետքը, պէտք է ալքոլով կամ եթերով լոգանք մըն ալ ընել եւ յետոյ եւացած, կամ մնջը պոռական թթու լուծուած ջուրով (eau boriquée) եւ կամ աղի ջրոյ ջուրով ցայլ (rincer) վէրքը: Որչափ աւելի խնամք ասրուի այս յաջորդական լոգանքներուն, այնչափ քիչ կ'ըլլան ետքէն գալիք պատահմները:

Երբ լուալը աւարտի — եւ այս գործողութիւնը պէտք է երկար տեւէ —, ա՛յն ատեն միայն պէտք է այրուած ամբողջ մասը չորով պատել: Հիմա ամենէն աւելի հետեւեալ միջոցը կը գործածեն ասոր համար. փիքրական թթուով (acide picrique) յագեցած լուծուածի մը մէջ լարէկի մը կը թաթխեն, յետոյ թևթևս կը քա-

Ա.ռած. — *Թօռապան՝ հոգ, տոլրակը՝ պոշ:*

Լ.	Օ	ՅՈՒԼԻՍ - ՁԿՄԱԶԻԻՒ ԼՎՎԻՒ.	Տ	Ե
25	12	ԳԵ. Սրբոյն Զաքարիայի մարգարէին: Լ. Ցաքէոս Ա-ՈՒԵՏՆՅՆ:	ՀՀ	ՈՒ
26	13	ԳԵ. Պահիւ:	ՀՀ	ՈՀ
27	14	ՆԵ. Սրբոյն Եղիսէի մարգարէին: Լ. Ա.ՅՈՒՈՅՆ՝ ՀՀ Ս. Ա.ՈՒՈՒՈՅՈՅՆ:	ՀԷ	ՈՀ
28	15	Ուր. Պահիւ:	ՀՕ	ՈԷ
29	16	ՇԲ. Սրբոց Երկոտասան առաքելոցն Քրիստոսի եւ սրբոյն Պօղոսի երեքտասնեւերորդաբերեալն: Լ. Մաբթոյէ Ղեռ Գալաբոս:	ՀՈ	ՈՈ
30	17	✻ Կիր. Բարեկենդան պանոց Վարդավառի: ՅՆ. Մաբքանէայ կոսէն, Տէ.Իգվենի եղեմ է՞ պահաբ, ասՀ Եվեի: Տար. Գաճ. Վիքորկիմանուել Թագաւին Իտալիոյ (1900)	ՀՀ	ՈՀ
31	18	ԲԵ. Ա. օր պանոց Վար:	ՀՈ	ՈՀ

մէն, կը դնեն վէրքին վրայ եւ կռատով կը կապեն. եթէ այս կապը չատ ցաւ պատճառէ հիւանդին, այն ատեն փոխանակ յագեցած լուծուածի մը մէջ թաթխելու բարձիկը, կարելի է թթուէն խառնել իր ծաւալին քանի մը անգամը ջուր եւ այդ հեղուկին մէջ թաթխել:

Աւելցնենք որ հրաշալի ազդեցութիւն մը ունի փիքրական թթուն այրուածքներուն վրայ եւ այդ է պատճառը որ հիմա սիեզնբաղնս ընթացիկ գործածութիւն մը առած է իրաւամբ եւ այնչափ հաճելու հանած:

Ատանք են ախտաւորի այն նախնական զգուշութիւնները, զոր պէտք է կատարել մինչեւ բժիշկին գալուստը:

ՁՈՒԱՐՃԱԼԻՔՆԵՐ.

Թահանայ մը, եկեղեցիին մէջ կը տեսնէ մարդ մը որ ծնրադրած կ'աղօթէր չափազանց ջերմեռանդօրէն:

— Բարեկամս, կ'ըսէ անոր մօտենալով, կը տեսնեմ որ չատ անկեղծութեամբ կ'աղօթես եւ կը յուսամ թէ Աստուած ընդունելի պիտի ասյ քեզի:

— Կ'աղօթեմ, տէր հայր, որ Աստուած ինծի չատ գործ ասյ որպէս զի կարենամ ընտանիքս ապրեցնել:

— Ճա՛տ գեղեցիկ զգացում մըն է այս... ինչ գործ կ'ընես, բարեկամս,

— Մեհեաթաղ եմ, տէր հայր:

×

Գաղարտս ամուսնական հաստատութեան դէմ մեղանչած ատեն, սպատեհին կողմէ կը բռնուի:

— Կ'ապշիմ, Մարիամ, կը պատահի անոր, բան մը չըսես մեկուն:

Ա.ռած. — *Շատ անուշ է, տակը փուշ է:*

Լ.	Օ	ՅՈՒԼԻՍ - ՁԵՄԱԶԻՒԻ ԱԽԲՐ	Տ	Ե
1	19	ԳԵ. Բ. or պահոց վար: Ա. Ղ–ամբ (30): Լ. Օքտաւոս:	ՀԹ	ՍՍ
2	20	ԳԵ. Գ. or պից. վարդ: Յն*. Եղիայի հրեշտեղէն: ☉ Մն. Լս. ժամ 19 ր. 30 Անձրեւաբեր Ջերմուբ.	Յՠ	ՍԹ
3	21	Նե. Դ. or պից. վարդ: Տե. Ձեմաշ. Ախբր (30 օր):	Ա	Թՠ
4	22	Ուր. Ե. or պից. վարդ: Յն. Մաքաւոս Մաքաբէացւոյն, և քեռ Նբշխաց Փոխաւոս Հայրապետին: Լ. Ս. Տոմնէնոսի:	Բ	ՁԱ
5	23	Շբ. Ցիւռատակ տապանակին ճնոյ եւ տօն Տուրոյս Ս. Նկեղեցւոյ. Նաւախոսիս:	Յ	ՁԲ
6	24	✻ Կիր. Վարդավառ: Տե. Ախբրը եչեաւ խել պահաբ:	Ե	ՁՅ

— Կրնաք հանդիսա ըլլալ, կը պատասխանէ Մարիամ, եւ այս տեսակ բաներու համար չատ զազանապահ եմ... տիկինին հարցուցէք:

×

Ղազարոս, առջի օր, տապէս կ'ըսէր.

— Երբ պարտապահանջ մը ինէ պարտքը ուզէ, ա'լ ընաւ չեմ վճարեր:

— Իսկ եթէ չուզէ՞...:

— Կը սպասեմ որ ուզէ:

×

Առաջին անգամ ըլլալով, Յակոբիկը թատրոն կը տանին: Ան՝ զարմացկոտ աչքերը խոշոր խոշոր կը բանայ, յետոյ յանկարծ, հայրիկին դառնալով՝

— Ինձի ըսիր որ, հայրիկ, կը հարցնէ, թատրոնին մէջ խօսիլը արգիլուած է:

— Անշուշտ, զաւակս:

— Ա'յն ատեն Յակոբիկ դերասանները ցուցնելով՝

— Անանկ է ուրեմն, կը պատասխանէ, ինչո՞ւ չեն լսեցիններ սա մարդիկը որ հոն կեցեր են ու չարուշտակ կը խօսին:

×

— Հայրի՛կ, կը պատահէր Յակոբիկ անցած օր, ինձի թմբուկ մը առ:

— Թմբուկը եր պակաս, առաւօտուն մինչեւ իրիկուն ալիշն պէտք եղածէն աւելի աղմուկ կը հանէս կոր:

— Հայրի՛կ, կ'երդնուամ որ միայն քսացած առենդ թմբուկը կը զարնեմ:

×

Յակոբիկին պզտիկ քոյրը իր եղբօրը հետ խաղացած առեն առաջ քիթը կը խածնէ:

Առած. — *Մէկ լաւ է, երկու բաւ է, երեք ցաւ է:*

Լ.	Օ	ՅՈՒԼԻՍ - ՁԵՄԱԶԻՒԻ ԱԽԲՐ	Տ	Ե
7	25	✻ Բե. Բ. or վարդ: Յէլէոսէ Թեսիւց: Յն. Անայի՝ հբՍ. Աստուածընկ:	Օ	ՉԵ
8	26	Գե. Գ. or վարդ: Յն. Սբշոհոդ Պատրիարքեայ:	Զ	ՉՕ
9	27	Գե. Պաւիմ: Յն* Պաղտաւեռնի Բիւզէնդիոն: ☉ Առ. Բռ. Լս. ժ. 21 ր. 27 Ջերմ եւ Անձրեւ Տար. Թագադ. Էտուբրս Է. Թագ.ին Անգլիոյ եւ Կայսեր Հնդկաստ.ի (1902)	Է	ՉՉ
10	28	Նե. Սրբոյն Նապոլեոն մարգարէին:	Ը	ՉՎ
11	29	Ուր. Պաւիմ:	Թ	ՉՈ
12	30	✻ Շբ. Սրբոյն Թադէոսի առաքելոյն եւ Սաքդրխոյ կուսին: Յն. Շնէյէ Սուրէլեան:	Ժ.	ՂԹ
13	31	✻ Կիր. Բ. զկնի Վարդ: Հաբտանէս: Յն. Բաբելիոնոն Ս. Աստուածընկ:	ԺԱ	Ա..

Բայց Յակոբիկ չուզեր որ քոյրը մայրիկին ծեծ ուտէ. եւ երբ մայրիկը քիթին ճանկրտուքը տեսնելով կը հարցնէ թէ ո՛վ ըրաւ:

— Ես խածի, մայրի՛կ, կը պատասխանէ բարի Յակոբիկը:

— Դուն խածի՛ր... ինտիր...:

— Ախտակ մը վրայ ելայ, մայրիկ:

×

Մուսաբեան դերասանը առաւիանը.

— Այո՛, բարկասէս, այո՛, աչքն առաւ կանուխ, ժամը ինը կ'ելլեմ անկողնէս, որպէս զի մինչեւ իրիկուն պարապ անցընելու աւելի ժամանակ ունենամ:

ՈՐՋԱՓ ԱՏԵՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԱՊՐԻԼ ԱՌԱՆՑ ՈՒՏԵԼՈՒ.

Ձնդոլի մը 2 օր միայն կրնայ դիմանալ անօթութեան. ապտակն՝ 10 օր, ճագարը՝ 14 օր: Կատուն կրնայ դիմանալ 15էն մինչեւ 20 օր, պայմանով որ ջուր խմէ: Ձին 25 օր, խմելու պայմանով. ձին՝ առանց ջուր խմելու, անօթութեան կրնայ դիմանալ միայն 17 օր. իսկ եթէ առանց ջուր խմելու ուտէ հազիւ 5 օր կը դիմանայ: Շունը կրնայ 39 օր անօթութեան դիմանալ՝ խմելով, եւ թէ առանց ջուրի՝ միայն ուտէ 20 օրէն կը մեռնի:

Մարդս մինչեւ հազուագիւտ 10 օրէ աւելի չի կրնար անօթութեան դիմանալ: Սակայն Մէսալթիի եւ Թանկէր՝ միայն ջուր խմելով, առաջինը 40 օր, իսկ միւսը 50 օր անօթութեան դիմացած են:

Շատ մը հիւանդութիւններ, ամիսներով, առանց ուտելու կրնան ապրիլ, մանաւանդ օձերը. գորտերը կրնան 1—3 տարի առանց ուտելու... չմեռնիլ:

Հնդիր է դիտնալ թէ արտաքսուգէանքին ու վարժապետները որչա՞փ առեն անօթութեան կը դիմանան:

Առած. — *Սիրտնարին սպասողը անկին կը մնայ:*

Լ.	Օ	ՕԳՈՍՏՈՍ-ՁԻՄԱՂ. ԱԽՐՐ 31 Տմ. Աղուսթոս	Տ	Խ
14	1	ԲԾ. Սրբոց Կիպրիանոսի եպիսկոպոսին, եւ խոստասուն եւ հինգ վկայիցն. եւ սրբոց կուսանացն Յուստիանեայ, Եւփիմեայ եւ Քրիստինեայ: ՅՆ.ՍՒՆՔԻ պահոց Ասորածնին:	ՈՒ	ՈՒԸ
15	2	ԳԾ. Սրբոց Աթանագինեայ եպիսկոպոսին, եւ տասն աշակերտացն եւ հինգ վկայիցն:	ՈՒԳ	ՈՒՃ
16	3	ԴԾ. Պաւիֆ: Տօ՛. Ա-ԵԸ ԵՂ (5 օր): Լ՛Ա. Ռուֆոյ խոստովանողին:	ՈՒԵ	ՈՒԴ
17	4	ԵԾ. Սրբոց ճախաճարցն՝ Ադամայ, Աբելի, Սեթայ, Ենովսայ, Ենովխայ, Նոյի, Մելխիսեդեկի, Աբրահամու, Իսահակայ, Յակոբայ, Յովսեփայ, Մով-	ՈՒԶ	ՈՒԷ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՇԽԱՐՇԻՍ ՄԷՋ.

Ժողովուրդները քաղաքակրթութեան ասպիճաններուն վրայ իրենց գրաւած դիրքին համեմատ, աւելի կամ նուազ խորհրդաւորութիւններով ու արարողութիւններով կը շրջապատեն էրիկ մարդուն ու կնոջ միացումը, զոր մենք ամուսնութիւն կ՛անուանենք: Հինսիսի ժողովուրդները՝ հարաւի ժողովուրդներէն չատ աւելի խորհրդապաշտ են եւ վայրենիները մարդկային սեռի ամէնէն գիւղիկ կէտին մէջ ուրիշ բան չեն տեսներ՝ եթէ ոչ ապրանք մը որ կը գնուի ու կը ծախուի այնչափ դիւրութեամբ որչափ ուրիշ առարկայ մը:

Ահաւասիկ քանի մը հետաքրքրական տեղեկութիւններ դանազան ցեղերու ամուսնական սովորութիւններու վրայ:

Ֆիլանտայի մէջ հարսնցու աղջիկը իր մէջքը կը կրէ դաչոյի պատեան մը: Թէկնածուներէն ան որուն դաչոյը չի սրժուիր աղջկան կողմէ, իրր նշանած կ՛ընդունուի:

Լաբոնիայի մէջ, երբ թեկնածուն ընդունուի աղջկան կողմէ, լաբոնացիները խրճիթի մը մէջ կը հաւաքուին եւ ներկաներէն ամէնէն տարիքոտը երկաթի կտոր մը առնելով, քարի մը կը զարնէ: Երբ քարին ու երկաթին բաղխումէն առաջին կայծը վառի, ամուսնութիւնը կնքուած է:

Ռուսիոյ մէկ քանի գաւառներուն մէջ, հարսնիքին իրիկունը, ամոլը վարագոյրի մը ետին կը պահուըտի, ներկաներուն վրայ գայլակ կը նետեն, եւ երբ քահանան արտասանէ «Զոր Աստուած զուգեաց, մարդ մի՛ մեկնեսցէ» նուիրական խօսքը, հանդիսական կիները այս խօսքերուն ճչմարիտ ըլլալը գրականօրէն ապացուցանելու համար, հարսին փեչերէն կը սկսին քաշել՝ զայն էրիկէն զատելու համար, մինչ անիկա իր էրկանը կը փաթթուի անոնց ձիգերը ի դերեւ հանելու համար:

Առած. — *Ամէն մարդուն մէկ մէկ մազը մարդ մը կ՛ըլլայ:*

Լ.	Օ	ՕԳՈՍՏՈՍ - ՁԻՄԱՂ. ԱԽՐՐ	Տ	Խ
		սիսի, Ահարոնի, Ելդիազարու, Յեսուայ, Սամուէլի, Սամփսոնի, Յեփթայեայ, Բարակայ, Դէդէոնի եւ այլոց Սրբոց Նախահարցն: ✠ *Լ՛ր. Լա. Ժամ 20, ր. 8* **Պարզ եւ Ջերմ**		
18	5	Ուր. Պաւիֆ:	ՈՒԶ	ՈՒԵ
19	6	Շբ. Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն Երկերիւր հայրապետացն: Յայտ. Ա-ԵԼԼՕՅ (8 օր): ՅՆ*. Վարդավառ: Տար. Ծն. Ֆրանճ-Եօզեֆ Ա. Կայսեր Աւստրիոյ (1830)	ՈՒԷ	ՈՒԶ
20	7	✠ Կիր. Գ. զկնի Վարդ: Բարեկենդան պահոց Ս. Աստուածածնի:	ՈՒԸ	ՈՒԷ
21	8	ԲԾ. Ա. or պահոց Աստ: Լաւ պօմպէ Ֆերոմ Նաաաարդ (30 օր). Լ պաքնոտ ՈՒՅՂԸ=4398 պօմպական Խոստանին:	ՈՒՉ	ՈՒԸ

Հնդկաստանի մէջ, նշանածն եւ ուխտն երեսուն հոգով կը ծածկուն: Սեպտեմբերի մէջ, գաւարթ հայկերոյթի մը միջոցին, նորապսակները իրենց բոլոր մատուցները իրարու կը կապեն եւ մինչեւ յոյն պսակէն կ՛ուտեն:

Ճաշոցի մէջ, ամուսնական արարողութեանց առթած միջոցին ծնողքներն ու բարեկամները մեծ կրակ մը կը պատրաստեն, ուր նետելով կ՛այրեն հարսին տղայութեան բոլոր խաղալիքները:

Սամաթրայի կղզիներուն ամենօր կարգուելէն առաջ տարօրինակ էին իրենց պաշտելիին ներկայացնել իրենց ձեռքով ապահոված թշնամիի մը գանկը:

Թաթարներու երկրին մէջ նշանած աղջիկը պէտք չէ որ բերանը բանայ հարսնիքի արարողութեան միջոցին, մինչ բոլոր ընտանիքը անոր չուրջը կուլայ, ջանալով զայն առնել փեսային ձեռքէն:

Ֆեբրուարի (Ափրիլէ) պետութեան մէջ երբ երկու ընտանիքներ համաձայնին իրենց մէջ, երկու կողմի հայրերը եւ փեսան քրմապետին կը դիմեն եւ դեռատի աղջիկը կ՛ամուսնանայ... առանց զիտնալու: (Կ՛երեւայ թէ ընտանութիւններու անհամաձայնութիւն եղած բանը չկայ այս երկրին մէջ):

ՈՐՆ Է Է՛Ն ԱՄՈՒՍՆԱՑՈՒՑԻՉ (!) ԱՐՀԵՍՏԸ.

Ծանօթ է որ հետզհետէ կիները արհեստներ կ՛ընտրեն եւ իրենք իրենց ձեռքով ապրուստնին կը չահին. եւ այս կերպը աւելի լաւ կը գտնեն: Բայց գիտէք նաեւ թէ կիներու ճչմարիտ կոչումը միշտ կիներ եւ մայրեր ըլլալն է: Եւ ինդիր մըն է գիտնալ թէ այն գանազան արհեստներուն մէջ ուր կիները կ՛աշխատին, որո՛նք են ամուսնութիւնը է՛ն չատ նպաստաւորողները եւ թոյլ տուողը որ նորատի աղջիկ մը տեղաւորուի, ինչպէս կ՛ըսեն: Ամերիկեան հան-

Առած. — *Բանը ժամանակ մը նամար, նոգը տարուան մը նամար:*

Լ.	Օ	ՕԴՈՍՏՈՍ - ՁԼ-ՄԱՋ. ԱԽԲՐ	Տ	Խ
22	9	ԳԵ. Բ. or ՊաՅոց Աստ:	ՀՈ	ՃՈՉ
23	10	ԳԵ. Գ. or ՀաՅոց Աստ:	ՀՁ	ՃՁՈ
24	11	ՆԵ. Դ. or պաՅոց Աստ: Յայտ. Նաահաստդ (30 օր) և պաբհոտ ՌՅԾԵ= 1355 ԲՈահականէն: Լ. Բաբդահէդոսէ Ահահէլըն: ☾ Ի կոյան ժամ 22 ր. 32 Տճ. Պաւրճի Սիւմպիւէ	ՀՀ	ՃՁՁ
25	12	ՈւՐ. Ե. or պաՅոց Աստ: ☾ Վր.Հռ.Լս.ժմ.8, ր.44 Պայծառ եւ չեռմ	ՀՅ	ՃՁՀ
26	13	ՇԲ. Տօն Շողակաթի Ս. Էջմիածնի (pas tes-լեան արբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մեռոյ): Նաահաբէ:	ՀԷ	ՃՁՅ
27	14	✻ ԿԻՐ. Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի: (Նախաբօնակ լինի առաբաքն):	ՀՕ	ՃՁԷ

դէպ մը քննութիւն մը բացաւ այս մասին որ զարմանալի արդիւնքներ տուաւ: Բովանդակ կիսոյական արհեստներուն մէջ, ամուսնալու սրահադիր երիտասարդները ամէնէն առվի հրապարտները հիանդապահ եւ գրաչար աղջիկներն էն: Այս մերձաւորութեան պատճառները քիչ մը դժուար է գանելը. թերեւս անոր համար է որ հիանդապահ կինը խնամող եւ գգուող բնաւորութիւն մը կ'ունենայ եւ թէ գրաչար աղջիկն ալ իր արհեստին բերմանքով նատակ կնոջ ճաչակներ կ'ունենայ, որով ամուսնին համար կեանքի ընկերէ աւելի ծախքերու խոչոր դուռ մը չըլլար:

Ամուսնի ճարելու մէջ առնցմէ եաքը կուգան ձեռական արհեստ մը ընտրող աղջիկները, խոչոր խանութներու պաշտօնեաները, գործատերուհիները, սպասուհիները: Իսկ այս ցանկին է'ն վերջերը կուգան ազատ արուեստներ ընտրողները, երաժիշտ կիները, դաստիարակչուհիները, գրագիտուհիները, օրագրի մէջ աշխատող կիները... (Կ'երեւայ սակայն թէ ամերիկեան թերթին քննիչը նկատի չէ առեր մեր հասարակութիւնը, ուր՝ այս ցանկին է'ն վերի կողմը պիտի բռնէին մեր ուսուցչուհիները, որոնք այնքան վարպետ են ամուսնի գտնելու մէջ):

Բայց ամերիկեան հանդէսին բացած քննութիւնը պակասաւոր բան մը եղած էր. պէտք էր որ նման քննութիւն մըն ալ երիկ մարդու համար բացուէր որպէս զի հասկցուէր թէ անոնց մէջ ո՛ր արհեստներն են ամուսնանալու ամէնէն աւելի նպաստաւորները. քննութիւնը այն ատեն իրապէս չահեկան բան մը պիտի ըլլար ու օգտակար ալ:

ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՍԻՐՈՅ ՄԷՋ.

Մէր... սիրոյն անպատում լեզուն որ ուրիշ սիրուհիու կը խօսի, — հոգիին լեզուն որ ուրիշ հոգիներու կը խօսի:

Առած. — Աղջիկը ուրիշի տան մը ծրագն է:

Լ.	Օ	ՕԴՈՍՏՈՍ - ՁԼ-ՄԱՋ. ԱԽԲՐ	Տ	Խ
28	15	✻ ԲԵ. Բ. or Վերափ: Յիշատակ Գերեզման: ՅՏ*. Վերափոխումն Սբ. Աստուածածնի: Լ. Ս. Օֆոպինոթ:	ՀՉ	ՃՃՈ
29	16	ԳԵ. Գ. or Վերափ: Լ. Գլխատումն Յովհաննու Մկրտչի:	ՀՇ	ՃՃՉ
30	17	ԳԵ. Դ. or Վերափ: Պիֆ:	ՀՈ	ՃՃՇ
31	18	ՆԵ. Ե. or Վերափ: Ս. Նոպտ (30 օր):	ՀՅ	ՃՃՈ
1	19	ՈւՐ. Զ. or Վերափ: Պիֆ: Լ. Սէպտէմբեր: ☽ Ծն. Լս. ժմ. 3, ր. 25 Տար. Գահակալութեան ՕԳՈՍՏԱՓԱՌ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱԳՏԻՒԼ ՀԱՄՄԻՏ Բ. Կայսեր Թուրքիոյ 11 Շապան 1293 եւ 19 Աղոսբ. 1292 (1876)	ՀՈ	ՃՃՅ
2	20	Շբ. Է. or Վերափ: Տճ. Բէճէպ:	Ա	ՃՃՀ

Մէր... մարդուն ամբողջական դաստիարակութիւնը, կեանքի վայելքը, դրախտին ներկայութիւնը այնտարի վրայ, սէրը...: Հետեւեան ու իր սիրոյ մնծ բանաստեղծներէն ի վեր որչափ փիլիսոփաներ, բարոյախոսներ, սիրահարներ ու բանաստեղծներ սիրոյ հանդէպին, սիրոյ արուեստին ու հանդստանալու կերպերուն տարաբնները գրեցին ու վիրկնական օրէնքները տուին:

Սիրել ու յաջողիլ սիրուիլ՝ անպատում տենչը ամէն արարածներու. անատսիկ լատագոյն խրատներն ու լատագոյն գաղերը տուոր յաջողութեան, անատսիկ ձեզի գերազոյն Տանտարատեան.

— Ամէն կին, ինչպէս ալ ըլլայ իր դէմքը, ու ինչ ալ ըլլայ տարիքը, կը պաշտէ գովուիլը:

— Հրապուրեցէք աչքերը ու չուտով սիրտին պիտի հասնիք:

— Գիտցէք սպասել, բայց մի՛ ընաւ սպասել տաք:

— Սիրոյ մէջ գաղտնապահ ըլլալը, յաջողութեան ապահով միջոց մըն է: «Ով գիտէ սիրել, լաւ ալ գիտէ, կ'ըսէր Տիկ. ոը Սարթօրէ. եւ սիրոյ մէջ գաղտնիքը այնչափ անուշ բան մըն է որ առանց անոր անուշ պիտի չըլլային, ոչ ալ փառքդ պիտի աւելցնէին ընդունած բոլոր ներքնները:»

— Կ'ուզէք որ սիրուիք կրնայիք մը, ուսումնասիրեցէք անոր ճաչակները, անոր հանդստները գոհացուցէ՛ք, գոհացուցէք նաև անոր փառասիրութիւնները, թոյլ տուէք որ ունենայ իր փափաքները, աչք գոցեցէք իր պակասութիւններուն, գովեցէք իր յատկութիւնները, չունեցածներն ալ դուք աւելցուցէք, իր քովը ուրիշ կիներ գովասը մի՛ ընէք, ու մանաւանդ մի՛ քաշուիք անկէ. չեն ներեր անոնք այն բանին որ հանդստքին կը վնասէ ու իրենց անձնասիրութիւնը կը մահացնէ:

ՏԻԿ. ՏԷ ԲՈՒԻԶԻԷՕ

— Սիրոյ մէջ այն մարդիկը որ սպասել կուտան, հանդստքները կը մաշեցնեն ու երբ հանգին, ալ միացած չըլլար անոնցմէ:

ՏԻԿ. ՏԷ ՐԻԷՕ

Լ.	Օ	ՕԴՈՍՏՈՍ - ՐՃՁԼՊ	Տ	Ե
3	21	✻ Կիր. Ղ. or Վերափ: Ցն. Թաքեոս առաքեալն:	ՀՈՒ	ՀՈՒ
4	22	Բշ. Թ. or Վերափ:	ՅՈՒ	ՅՈՒ
5	23	Գշ. Սրբոցն Յովակիմայ եւ Աննայի ծնողաց սրբոյ Աստուածածնի, եւ կանացն Իղնաբերից: Ցն*. Թ. օր Վերափոխման:	ԵՈՒ	ԵՈՒ
6	24	Գշ. Պաճ:	Օ	ՈՒԵ
7	25	Նշ. Սրբոյն Երեմեայ մարգարէին: Տ՛. Գառնէլ Ի՛ճէնէ:	Զ	ՈՒՀ
8	26	Ուր. Պաճ: Լ. Ծնն. Ս. Աթոռաձեռնէ: Առ. Բո. Լս. Ժմ. 12 ր. 4 Զատարգին Ատուրֆ	Է	ՈՒԶ
9	27	Եր. Սրբոց Առաքելոցն Թովմայի, Յակոբայ եւ Շմաւոնի:	Ը	ՈՒԷ

— Այն կինը որ իրապէս մարժել կ'ուզէ, «ո՛չ» կ'ըսէ. այն որ բացատրութեան կը սկսի, ըսել է համոզուիլ կը բաղձայ:

Ա. ՏԸ ՄԻՒՍԷ

— Կիները այն ընդհարուն կը նմանին, որոնք լսելի գրաւուիլ կը բաղձան. անոնց հետ աւելի կը կորնչինք ը ու և է բան չի փոխձելով, քան թէ չի յաջողելով:

ՊԱՔՕՆ

— Սիրոյ մէջ երկչոտութիւնը բան մը չի չահեցնէր ձեզ: Եթէ կ'ուզէք որ ձեզ սիրեն, ըսէ՛ք որ կը սիրէք, չա՛տ անգամ ըսէ՛ք ու բարձրաձայն ըսէ՛ք: Կիները միշտ հաճոյքով մոխի կ'ընկճն ամէն բան որ իրենց անձնասիրութիւնը կը գոհէ. եւ անոնց համար՝ խօսող կիրքը նախամեծար է լուռ մնացող կիրքէն:

Ա. ՐԻՔԱՐ

ՁԵՌՔԵՐՈՒՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ.

Երկար ատեն գիտուններու սկեպտիկ ժպիտին մէայն արժանանալէ յետոյ, ձեռքերու գիտութիւնը հիմա լուրջ կարեւորութեան առացած է Եւրոպայի մէջ:

Հոս, մեր Տարեցոյցի ընթերցողներուն կը ներկայացնենք մէկ քանի չատ չահեկան տեղեկութիւններ այդ գիտութեան վրայ, քաղելով Տիկ. ար Թէպի, Բարիզի ամէնէն ծանօթ ձեռնահմային, մէկ գործէն:

Շատ մը նախնական ծանօթութիւններէ յետոյ որոնք հոս այնչափ չահեկան չպիտի ըլլային, Տիկ. ար Թէպ սապէս կ'եղրակացնէ.

— «Պէտք չէ միայն ձեռքին արտաքին ընդհանուր ձեւը ուշադրութեան առնել, այլ նաեւ անոր ծաւալն ալ, գոյնն ալ, մորթին մանր անհարթութիւններն ալ, մատներուն մնծութիւնն ալ, անոնց յօդերն ալ (nœud), եղունգներն ալ, եւայլն:

Որպէս զի ձեռք մը գեղեցիկ սեպուի, պէտք է որ մնծ ըլլայ,

Լ.	Օ	ՕԴՈՍՏՈՍ-ՐՃՁԼՊ	Տ	Ե
10	28	✻ Կիր. Գ. զկնի Վերա: Գիւս զօտւոյ արբուհւոյ Աստուածածնի: Հաբակ:	Թ	ՈՒՀ
11	29	Բշ. Սրբոյն Սեփհանոսի Ռլընեցւոյն, եւ սրբոց վկայիցն Գոհարիճեայ, Ծամիդոսի, Տուիիկոսի եւ Ռասիկոսի: Ցն*. Գլխատումն Յովհաննու Կարապետին Ե պահ:	Ժ	ՈՒՀ
12	30	Գշ. Սրբոց մարգարէիցն Եզեկիէլի, Եզրի եւ Զաքարիայի հօրն Յովհաննու Մկրտչի:	ԺԱ	ՈՒԼ
13	31	Գշ. Պաճ: Ցն* Գլխատումն Ս. Աթոռաձեռնէ:	ԺԲ	ՈՒԼ

և լաւ համեմատուած մարմնին մնացած մասին հետ. եթէ չատ կարճ ըլլայ (բաղդատաբար մարմնին մնացեալ մասին), դէշ բնաւորութիւն մը կը յատկանշէ. եթէ չատ երկայն ըլլայ, կը ցուցնէ թէ իր տէրը թիթիղ ու մնռամոլ է, վարպետորդի, յամչտակիչ ու ճարպիկ:

Երկարաձեւ ափ մը, կարճ ու խոչոր մատներով, ծուլութիւն ու թեթեւամտութիւն կը յատկանշէ:

Մատա ու թեւին հետ հատ դատակով կապուած ձեռք մը՝ երկար կեանք մը:

Խոշոր ու նեղ դատակով ձեռք մը՝ կարճ կեանք:

Երկար ու ժժգոյն ձեռքեր՝ վարդագ անձնասիրութիւն մը:

Կարճ ու բարակ մատներ՝ չատախօսութիւն, ագահութիւն ու բարոյական վատթարացում:

Լաւ համեմատական մատներ՝ բարի բնաւորութիւն մը:

Մանր ու բարակ մատներ՝ խելագարութիւն:

Իրարմէ հետու հետու մատներ՝ չատախօսութիւն, թեթեւամտութիւն, անզգաստութիւն, անձնասիրութիւն, հետաքրքրութիւն:

Իրարու մօտ մօտ մատներ՝ գաղտնապահութիւն, բարութիւն, խնայասիրութիւն:

Վարդագոյն եղունգներ՝ յաբաւեւութեան ոգին եւ հաստատամտութիւնը կը յատկանշեն:

Շատ սուր վերջաւորած և ծուռ եղունգներ՝ չարութիւն:

Սեւ, ժժգոյն և կլոր եղունգներ՝ մոլութիւններ կը յատկանշեն:

Եղունգներուն վրայ ձերմակ կէտեր՝ չղայտաութիւն:

Սև կէտեր՝ արիւնի դէշ չրջանառութիւն մը կը ցուցնեն:

Կարճ եղունգները մարդասէր մարդոց յատուկ են, իսկ կարճ և չատ կարճ եղունգները բարկացող և անգութ մարդոց:»

Լ	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ-ՐԻՁԻՊ 30 *Տե. Իրուլ*	Տ	Ե
14	1	Եբ. Սրբոցն Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբքայ արդարոյն։ Ցն. Սկիզբն Սբ-նախչեցոյ. ե-կեղեցական պաբեմոտ ե ասցս։	՝	՝
15	2	Ուր. Պաւիլ։ Լ. Ս-ուվերբոց։	՝	՝
16	3	Շբ. Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն երեմ հարիւր ութ եւ տասն հայրապետացն։ Լ. Եղեն ցասոց կոսին։ ✠ *Լր. Լս. ժմ. 12, ր. 11* **Ախորժելի պարզութ.**	՝	՝
17	4	✠ Կիր. Դ. զկնի վերա։ Բարեկենդան պահոց Ս. Խաչի։	՝	՝
18	5	Բբ. Ա. or պահոց Խաչի։ Տար. Գահ. Օսկար Բ. Թգ. Շուեհ-Նորվեկիոյ (1872)	՝	՝

ԶՈՒԱՐԹ ԶՐՈՑՑՆԵՐ.

Գեղեցկութիւնը անահեկտ ազատ եղանակ մը։

Յիսուսեանցի փաղցներէն մէկուն մէջ երկու բարեկամներ խօսակցելով կը պատէին։ Մէկը որ բարձրահասակ, թիփնեղ ու թխադէմ էր, նորաթուխ աղջիկ մը նկատելով ոյ մօրը հետ կ'անցնէր, ըսաւ. «Ի՜նչ գեղեցիկ ու չնորհալի աղջիկ»։ — «Բան մը զոր քեզի համար կարելի պիտի չըլլար ըսել», պատասխանեց օրիորդը որ այդ խօսքէն առնուեր էր։ — «Բայց անշուշտ, յարեց չըշազայրը, եթէ չուզէք տուա խօսիլ, ինչպէս ես խօսեցայ»։

×

Նկատի Գիւղացին։

Մինչեւ ցերեկ անգադրում հերկելէն յետոյ, Բիէր, ուսնելով որ թէ ինք և թէ եզները չափազանց յոգներ են ու ալ չեն կրնար կոր աչխատիլ, արօրը կապեց իշուն, ինքն ալ վրան նստաւ ու եզները հանէն ճամբայ եղաւ դէպի գիւղ։ Այս չափազանց ծանր բեռէն ճնշուած՝ խեղճ էշը կը կքէր անոր տակ. սէրը՝ տեսնելով որ մինչեւ գիւղ չպիտի կրնար տանիլ, վար իջաւ, քանկց արօրը իշուն կռնակէն ու իր ուսը զարկաւ, յետոյ նորէն եզաւ նստաւ իշուն վրայ. «Ալ հիմա հանգիստ կրնաս քալել, կ'ըսէր, արօրը իմ կռնակս առի։»

×

Տգէտներու... գիտութիւնը։

Քանի մը կրօնաւորներ, խօսելով Քրիստոսի տարիքին եւ զործերուն վրայ, կ'ըսէին թէ իր քարոզները սկսաւ երեսուն տարեկան ըլլալէն յետոյ։ Առանց մէջ գտնուղ բացարձակապէս անգրագէտ մարդ մը, հարցուց անոնց թէ գիտէին արդեօք թէ ինչ ըրաւ Յիսուս անմիջապէս որ երեսուն տարին աւարտեց։ Կրօնաւորները,

Լ	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՐԻՁԻՊ	Տ	Ե
19	6	Գբ. Բ. or պից. Խաչի։ Ցն*. Մէթոդիւս հրեշտակապետին. է շեղբեւ ոճն ձան արտօրէնն։	՝	՝
20	7	Գբ. Գ. or պից. Խաչի։ Տ.Տ. Հոռէ (30 օր)։	՝	՝
21	8	✠ Եբ. Դ. or պից. Խաչի։ Ծնունդ Ս. Աստուածածնի յԱննայէ։ Եւ Ցն*։	՝	՝
22	9	Ուր. Ե. or պից. Խաչի։ Լ. Մարդիւոյ Աբեղտրանդին։	՝	՝
23	10	Շբ. Տօն Սրբոյ եկեղեցւոյ ի ճաւականիս Ս. Խաչի։ Նահատ։ Ցաւոտ. Հոռէ (30 օր)։ ✠ *Վր. Բռ. Լս. ժ. 18 ր. 26* **Պայծառ օրեր** ○ *Իկշիոն ժմ. 10, ր. 3* **Տճ. Պաւրեի Միքաել** Աչքանմատաց և հաստատած որ լինի պէս և ըստ հաստատ։ Տճ. Իրի-	՝	՝

վարտուա, տարբեր տարբեր կարծիքներ կը յայտնէին։ —«Ձեր բռվանդակ գիտութիւնովը, յարեց տղէտը, չէք կրնար այդչափ դիւրին բան մը գտնել։»— «Ի ի՞նչ ըրաւ։» —«Անմիջապէս որ աւարտեց իր երեսուներորդ տարին, Յիսուս՝ իր երեսունըմեկերորդ տարին թիւ տակիտեց։»— Ամէնքն ալ խնդալու սկսան և վճռեցաւ թէ իրենց մէջէն ամէնէն խելացին այդ տղան էր։

×

*Գինով մը, նչանաւոր խմող, տնդէ բռնուեցաւ, ինչ որ բնաւ կանսար կրնապատկեց իր ծարաւը։ Բժիչկները մէջոց մը վճռեցին վրայ ըլլալով տնդը ու ծարաւն ալ կտրելու համար, —«Դուք մինակ տնդը կտրելիդ նայիցէք, ըսաւ հիւանդը, իսկ ծարաւը բժչկելս հոգը ինծի ձդեցէք»։

×

Այս տարի Բարիզի մէջ արուեստագէտները արձան մը կանգնեցին Պ. Հանրի Մօնիէի, աքսանչելի նկարիչին, որ տակէ յետոյ տարի աւաջուան Բարիզին է՛ն սիրուն ու ճչգրիտ ներկայացուցիչն էր։ Մէկդի ձգելով Տարեցոյցին մէջ խօսիլ իր կեանքին ու գործերուն վրայ, հետեւեալ սիրուն անէքտոդը կ'ուզենք պատմել իր կեանքէն որ այնքան այլազան ու տարօրինակ եղած է։

Հ. Մօնիէ ուրիչները խարելու արտակարգ սէր մը ու կարողութիւն մը ունէր։ Հարիւրներով կը համրուին այն խաղերն ու կատակները զորս իր ընկերներուն խաղացած է, և որոնցմէ մէկ քանին քիչ մը... ցաւցնող արդիւնքներ ալ տուած են, ոչ ի վնաս իրեն։ Անոնցմէ ամէնէն տարօրինակներէն մին.

Օր մը Հ. Մօնիէ գնդապետի մը կը ներկայանայ ու կը հարցնէ. «Հո՞ս է արդեօք Պ. Հանրի Մօնիէն։

— Ոչ, պարոն, կը պատասխանէ գնդապետը խստիտ ձայնով մը, հոս այդ անունով մարդ չի կայ։

— Բայց կը սխալիք կո՛ր, կայ, կը պատասխանէ անխռով՝ կատակարանը, որովհետեւ Հանրի Մօնիէն, ես եմ...։

Լ.	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ԲԼՃԼՊ	Տ	Խ
		պալը հարկեցի, որ է ալ նձայնն ափսւ, և ակնբն նուագարնեան կարգ նչ- ցուի (Նկ. Մէ-պոբեւ)։		
24	11	✻ Կիր. Խաչվերաց։	ՀՅ	ՌԼՀ
25	12	✻ Բշ. Տօն Խաչի։ Ցէշ- պակ Գնէլցց։	ՀԷ	ՌԼՀՅ
26	13	Գշ. Տօն Եկեղեցւոյ։	Հ՟	ՌԼՀԷ
27	14	Գշ. պաճի։ Տօն Եկեղ։ Յն*. Խաչվերաց և պահ է նոցա այսօր։	ՀՇ	ՌԼՀԸ
28	15	Նշ. Տօն Եկեղ։ Տե. Մէ- բան կէնէսի։ Տար. Ծննն. Քարլօս Ա. Թագ.ին Փորթուկալի (1863)	ՀՈ	ՌԼՀԹ
29	16	Ուբ. Պաճի։ Տօն Խաչի։ Լ՟. Մէ-սլելի Հբեշտա- կապետին։	ՀՈ	ՌԼՀԹ
30	17	Շբ. Տօն Խաչի։ Լ՟. Տե՟ Ս. Գրիգորի Լուսաւո- չին Ծընդ և Հերանիմոի	ՀՉ	ՌԼՀԹ

Ատոր վրայ կը ձգէ կ'երթայ կոկորդալիը խնդալով։

Հետեւեալ օրը, նորէն կուգայ, այլակերպած ու անճանաչելի.

— Պ. Հանրի Մօնիէն հո՞ս է։

— Հոս չիկայ առանկ մարդ, պարոն։

— Ի՞նչպէս չիկայ. այդ մարդը հո եմ ու ահաւասիկ հո հոս եմ...

Ու կը ձգէ կ'երթայ առաջուան նման։ Ուրիշ օր մըն ալ, այս անգամ սարքեր կերպով ծպտուած, նորէն նոյն դռնապանին կը մօտենայ.

— Պ. Հանրի Մօնիէ՞։

— Հոս չէ։

— Բայց կը սիալիք կոր, կը պատասխանէ չար կառավարանը, Հանրի Մօնիէն հո եմ։

—Անգամ մըն ալ թէ որ գալու ըլլաք, կը յայտարարէ այն առեն դռնապանը յուսահատած, աւելին կոծովը պատասխանեմ պիտի ձեզի, կը հասկնաք կոր...։

Ու Հ. Մօնիէ անմիջապէս առեն կը վազէ, գրասենեակին դըռնակը կ'անցնի և իր մէկ քանի բարեկամներուն առ տողերը կը ղրկէ.

«Սիրելի բարեկամ, առէնս փոխեցի. հիմակուան անդս է առ փոդոցը, առ թիւը (ու իր խարած դռնապանին փոդոցին անունը ու առեր թիւը կը դրէ). այս իրիկուն, եկէք որ առենէնք նոր լնակարանս. բարեկամական ճաշ մըն ալ պիտի ընենք։»

Իրիկունը, բարեկամներէն մէկը կը ներկայանայ Հ. Մօնիէի նոր (!) լնակարանին դռնապանին.

— Պ. Հանրի Մօնիէ՞։

— Նորէ՛ն դուք. կատր մը սպասեցէք։

Ու անդադր կոչնականը, իրը միակ պատասխան ու համով ձայ, լաւ ափոց մը կ'ուտէ. երկրորդ հրաւիրելու մը, նոյն հարցումը ու նոյն պատասխանը. երրորդ մը նմանապէս, ու այսպէս առենքն ալ, մինչդեռ բուն Հ. Մօնիէ, սոսկալի կառավարանը, իր առենը, անպատառ հաճոյք մը կը զգար, մտածելով թէ չատ լաւ խաղ մը խաղացած էր բարեկամներուն։

Լ.	Օ	ՍԵՓՏԵՄԲԵՐ - ՇԱԳԱՆ	Տ	Խ
		Վերջապէսէ։ Ա. Թէրէ (30 օր)։ ☉ Ծն. Լւ. ժմ. 14, ր. 10 **Ա.խառժելի օդ**		
1	18	✻ Կիր. Բ. զկնի Խաչի։ Բարեկենդան Վարագայ Սրբոյ Խաչին։ Տե. Շապն։ Լ՟. Հռիփսիմեայ։	ՀԹ	ՌԾ
2	19	Բշ. Պաճի։ Սրբոց Մաշտոցի, Փիլիպիմոնի եւ Սիմեոնի Սիւնակեցւոյն։	Ո	ՌԾԱ
3	20	Գշ. Պաճի։ Սրբոց Կուսանացն Փեփրոնեայ եւ Շուշանայ դստեր Վեհիճ Վարդանայ։ Յն. Եւթոփէոսի Մբրէբոնէն։	ՈԱ	ՌԾԱ
4	21	Գշ. Պաճի։	Ո	ՌԾԲ
5	22	Նշ. Պաճի։ Սրբոց հայրապետացն Բարսղամու, Անքիմոսի եւ Երանոսի։	Ո	ՌԾԳ

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ.

Որովայնական հետաքրքրական նօթեր։

Զարմանալի կ'երեւայ մեզ, երբ կը լսենք թէ մեր առօրեական կերակուրներէն չատ տարբեր կերակուրներ ուտողներ ալ կան, մանաւանդ այն առեակ կերակուրնեը, որոնցմէ նողկանք միայն կը զգանք մենք։ Բայց կ'երեւայ թէ այս կերակուրի խնդիրն ալ ճաշակի խնդիր մըն է և ի՛ն արտառոտր ուտելիքներն ալ կրնան սննդարար ըլլալ ու ապրեցնել մեզ։

Այսպէս՝ Անգլիացի մը փորձած է ապացուցանել թէ տապկած որդերով նախաճաշ մը, խորոված բիւրոտանիի ճաշ մը, և խրիկունն ալ խաշած առրդերով ընթրիք մը լաւագոյն բէժիմ մըն է մեզ առողջ և ուժով պահելու համար։

Լայնատ հաշրաւատր առտեղտէսը չատ կը սիրէր սարդերը և առինաւորեն ծխատուփ մը ունէր, ուր մէյտ պզտիկ պատր մը կը պահէր այդ սարդերէն, որոնցմէ առեն առեն մէյմէկ հատ բերանը կը նետէր չաքար ուտելու պէս։

Թողէք թէ մինակ Եւրոպայի մէջ չէ որ կը վհատան այս տեսակ փափկակերներ։

Ամերիկեի մէջ մէկ քանի ցեղեր չեն կրնար պատառ մը խակ ուտել ճազարի միջեն, մինչդեռ անյագաբար կը լափեն պտակ մը մրշխնի խորոված։

Մուկի կարկանդակ (pâté) մը գորտի կարկանդակ մը կ'արժէ և մուկի ապտնձաձը (գառամա, fricassé) լաւագոյն է ճազարիներէն։

Աժան ճաշարաններու մէջ, կատուն լաւագոյն կերակուրներէն կը համարուի, իրաւ է սակայն թէ այդ կատուն ուրիշ կենդանիներու առեններով կը հրամցուի յանախորդներուն։

Առատանի կղզիներուն մուկերով, օձերով ու մողէզներով կը սնանին, որոց համը կ'ուզեցնէ կակղամորիներու խտացեալ (sauce) մը։

Լ.	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՇԱՊԱՆ	Տ	Խ
6	23	Ուր. Պահիւ: Ցն*. Յղ-՚ն Յովհաննու Կարպենեցին:	٦	١٥٤
7	24	Շբ. Սրբոցն Գեորգայ զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին: Ցն. Գլուխ պարկերի Ս. Աթոռոցն:	٧	١٥٥
8	25	✻ Կիր. Գ. զկնի Խաչի: Ցօն Վարագայ սրբոյ Խաչի: Ա. Կէ-՚ւէ Եօթն ՚ն-՚բնոց: Հարսանիք: ✠ Առ. Քո լս. ժ. 5, ր. 8 Պարզ եւ Պայծառ	٨	١٥٦
9	26	Բճ. Սրբոյն Պաւթի Դրվեճեցւոյն. եւ սրբոց վկայիցն Վամբէոսի եւ Վամբէուհւոյ: Ցն. Ննջեցեալ Յովհաննու Աթոռականին:	٩	١٥٧
10	27	Գճ. Սրբոցն Եւսաթեոսի, եւ կնոջ նորա Թեոփիստեայ, եւ երկուց	١٠	١٥٨

Միաւորիւ և Միախմիւիւ եղերքներուն վրայ չունը ընտիր կեռակոթներէն կը սեպուի և Էմիշրալդիւ մէջ էն հարուստներուն սեղանին վրայ մինակ կ'երեւայ տապկուած կապիկը:

Ամէն մարդ գիտէ ծիծեռնակի բոյներուն հանրաբեր. բայց մէկը չի գիտեր թէ Զմիւռնիոյը չան, մուկի, օձի միսով և արջու թաթեւրով կերակուրներ մը կը պատրաստուին որ մատ խածնել կուտան էն հմայաւոր խոհարարներուն:

Մեր ծովեզրեայ բնակիչները անօթանալնէ կը մնանին և միաքերնուն իսկ չեն անցներ օգուտ քաղել որորի միսէն, մինչդեռ Աւստրալիոյ մէջ զերծուկ որոր մը վճռուած կերակուր մըն է: Նոյնպէս, մեր մէջ, նոյն իսկ ամէնէն անօթին, ո՛վ միաքէն կ'անցնի ուտել ագռաւին միսը, և սակայն երբ մանր ջարդուի և քանի մը ժամ չարունակ եփուի, գերընտիր համով ապուր մը կ'ըլլայ:

Մենք մեր ծառերուն թրթռունները ճղմիլ միայն կը նայինք, մինչդեռ Արեւմտեան Հնդկաստանի մէջ, արմաւենիի վրայէ քաղուած ապուր որդ մը համով պատառ մըն է:

Բօչէնչինի մարդիկը, հոտած հաւկիթը թարմէն նախասիրած կը համարեն. ասիկա կը գանուցնէ մեզ, և սակայն՝ չի մոռնանք որ մեր այլազան պանիրներն ալ, զորս այնչափ ախորժակով կ'ուտենք ճաշէն ետքը, Բօչէնչինցիին փտուկ սիրտը կը խանդեն:

Մենք վայրենի կը համարինք Հնդկաստանի բարեան, որովհետեւ անգղի ոտ ցինի հոտած միս կ'ուտէ, մինչդեռ մեզի համար ալ գերընտիր ճաշակի տէր ըլլալ կը նշանակէ որդերով վխտացող վտանգի միս ուտելը:

Ինչպէս կը տեսնէք, նորաձեւութեան ու նախապաշարմունքներու խնդիր է կերակուրի խնդիրն ալ:

Լ.	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՇԱՊԱՆ	Տ	Խ
		որդւոցն. եւ սրբոց կուսանացն՝ Երմոնեայ եւ Նեփսարինեայ:		
11	28	Գճ. Պահիւ: Հր. Քէֆոռ, պէն ֆոռընէն, որ է Զօրաց պարոնը և է նոցա ձոմ մէջ:	١١	١٥٩
12	29	Եճ. Սրբոց հեխանացն Սահակայ եւ Համազասպայ:	١٢	١٦٠
13	30	Ուր. Պահիւ: Ցն. Տէն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Ներսէս Տ. Ֆուշէնէվ Ֆոբրուառուսը:	١٣	١٦١

ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԻՆ ՏԵՒՈՂՈՒԹԻՒՆԸ.

Շատ տարբեր են իրարմէ այլ և այլ կենդանիներու կեանքին տեւողութիւնները: Հետագայ թուանշանները որոշ կը յայտնեն ասիկա: Այս թուանշանները կը ցուցնեն այն գերագոյն սահմանը որուն կրնան հասնիլ այդ կենդանիները (մինչեւ թիւեր չեն ասեր): Այսպէս

Կէտը	կ'ապրի	քանի մը հարիւր տարիներ
Փիղը	»	200 տարի
Թութակը	»	150 եւ աւելի տարիներ
Անգղը	»	120 տարի
Արծիւը և լաստէն	կ'ապրին	100 տարիէն աւելի
Ագռաւը	կ'ապրի	100 տարի
Արջը	»	50 »
Ձին	»	40 »
Առիւծը	»	35 »
Եզը	»	30 »
Կատուն	»	30 »
Ոչխարը	»	30 »
Վարազը	»	25 »
Ճնդուկը	»	25 »
Խեցգետինը	»	20 »
Կաուն	»	20 »
Հնդկահաւը	»	16 »
Հաւը	»	10-20 »
Դեղձանիկը	»	12-15 »
Ոչխարը	»	15 »
Մրջիւնը (Թագուհին)	»	15 »
Ագռաւը	»	14 »
Ձագարը	»	10 »
Ագռաւին	»	10 »
Մուկը և սկիւռը	կ'ապրին	6 »

Լ.	Օ	ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ-ՇԱՊԱՆ 31 *Տճ. Թըշրիւի ելվիզ*	Տ	Խ
14	1	Շբ. Սրբոց եբբանասուց եւ երկու աշակերտացն Քրիսոսի: Ցն. Աղանեայ առաքելոյն:	١٤	١٦٢
15	2	✻ Կիր. Դ. զկնի Խաչի: Բ. Կնքարկէ եօթն շաբաթուց: Հաբաննէ: Տճ. Պէրաթ Պիճէսի:	١٥	١٦٣
16	3	Բճ. Սրբոցն՝ Փոկասու հայրապետին, եւ Երաճոսի հեսեւողին ադաֆելոց: ✪ *Լր. Լս. ժամ 3 ր. 36*	١٦	١٦٤

Տարեդարձ Ծննդեան
ՕԳՈՍՏՈՓՈՒՐ ՍՈՒԼԹԱՆ
ԱԳՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻԴ Բ.
Կայսեր Թուրիոյ
1258 շապան 16
1842 Սեպտ. 10

Սարքին գասակարգի կենդանիներուն մէջ կեանքի տեւողութիւնը ընդհանրապէս չատ կարճ է: Մկնաձագերն ալ խիստ չատ անգամ չատ կարճ չափահաս (adulte) կեանք մը կ'ապրին, այսինքն մէկ տարի, կամ 3-4 ամիս. և չատերը նոյն իսկ հազիւ տարիս մը: Մէկ քանի ուղղանիւ մկնաձագեր կ'երեւայ թէ 5-6 տարի կ'ապրին. իսկ Մկնիկներուը հազիւ 12 ժամ, և արտ. Palingenia-ները ոչ իսկ երկու երեք ժամ:

Ոչ մէկ թիթեռ տարիէ մը աւելի կ'ապրի և ան ալ բացառութիւն. այս մկնաձագերը մայիսէն յունիս կը ծնին, ու սեպտեմբերէն հոկտեմբեր կը մեռնին: Միայն թէ իրենց թրթուր վիճակի մէջ կեանքերնին կրնայ չատ երկար տեւել. և ըստ Ռ.-Վ. Րիւէ գիտնականին, տնտակ մը մարթա կայ որ թրթուր վիճակի մէջ մինչեւ 17 տարի կ'ապրի:

Թէ անուշ ջաղի և թէ ցամաքի կակղամորթները բաւական կարճ կեանք մը ունին, երեք, չորս կամ հինգ տարի. իսկ ղլուտոանիները կ'ապրին մինչեւ տասը, քսան և աւելի տարիներ:

ԹԷ Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՁԻՆ ՄԻՔՐՈՊՆԵՐԸ.

Երեք օր առաջ, հուժկու ու կեանքով լեցուն մարդ մը իր առանը կը մտնէր, երբ ճանճ մը —ածխախոտի ճանճ ըսուած տեսակէն—կանգ առաւ իր չրթունքին վրայ, ու պզտիկ մը, պզտրտիկ մը խայթեց: Ու ահա այդ խոշոր մարդը երեք օրուան մէջ մեռաւ այդ պզտրտիկ ճանճին խայթուածքէն: Եւ սակայն մէկ կաթիլ որ բան պատճառը այդ ճանճն է. այս վերջինը փոխադրիչ մըն է պարզապէս. ու բուն պատճառը, այդ հուժկու մարդուն բուն յաղթողը, մանրադիտական միկրոպ մըն է, ածխախոտի բուսաճճին (bactéridie charbonneuse), զոր ճանճը ածխախոտէ վարակուած կենդանիներու հիւթը ծծած ատեն ներքինը լեցուցած ու մարդուն չրթունքը խայթելով անոր արիւնին ներարկած է: Այդ խայթուածքէն երկու ժամ յետոյ, մարդուն ամբողջ արիւնին մէջ հազիւ երկու հատ կարելի էր գտնել այդ բուսաճճիէն. չորս ժամ յետոյ այդ երկուքին տեղ չորս հատ պիտի գտնէիր. վեց ժամէն ետքը հատ: Հետեւեալ օրը, այսինքն քսանչորս ժամ յետոյ, մինչ մեր մարդը ճանճին այդ խայթուածքը մոռցած անգամ է, 4996 միլիոնով չրջան կ'ընէին անոր արիւնին մէջ: Իսկ երրորդ օրը՝ խեղճ մարդը իր սեւերակներուն ու շնչերակներուն մէջ 16,600,000 հատ բուսաճճի կը կրէր. երբ վաթսուներորդէն մինչեւ եօթանասուներկուերորդ ժամը եկաւ, աւելորդ էր մինչեւ անգամ մարդուն խմացնելը թէ 71 միլիառ բուսաճճի կը թունաւորէին իր մարմինը, առանց թիւ մը որ եօթանասուներկրորդ ժամուն 142 միլիառի հասած էր. մարդը մեռեր էր, ա'լ չդիմանալով, ու իրաւամբ:

Ամէն մէկ բուսաճճի 10 միլիոներորդ մմեթր երկայնութիւն ունենալով, այս անհուն բանակը սլիտի կրնար 142 քիլօմեթր դիծ մը բռնել: Երբ այս ածխախոտի բուսաճճին մտաւ իր զոհին արիւնին մէջ, ինք ու իր սոսկալի սերունդը անմիջապէս կռուի սկսան այդ արիւնին տարրերուն, գնտիկներուն (globule) հետ: Գնտիկը այն գործարանաւորութիւնը, ըսենք այն խորհրդաւոր էակն է որ թթուածինով կ'ապրի ու անկէ կը մեռնի և այդ թթուածինը կը տանի բոլոր այն տեղերը, ուր կենդանի գոյացութիւնն նորոգուելուն պէտք կայ: Գնտիկին ճիշդ այդ թթուածինն է որ իրմէն չափազանց կ'ուզէ բուսաճճին. ու այն ատեն է որ կը սկսի կենսական բուն պայքարը, հումերական անեղ կռիւը, ուր մաղ կը մնայ որ յաղթողները մեր գնտիկները ըլլան: Բուսաճճին, ինչպէս ամէն կենդանի գործարանաւորութիւն, նամադոտ ու կեանքով լեցուն է, իսկ գնտիկը, ինչպէս ամէն կատարելագործուած գործարանաւորութիւն, դիմադրելու ուժով օժտուած է: Եւ սակայն խիստ չատ անգամ գնտիկն է յաղթուողը, որովհետեւ բուսաճճին չարունակ կը բազմանայ, և չուտով կը հասնի ու կ'անցնի այն 60 միլիառի սահմանը որ մեր գնտիկներու քանակութեան թիւն է:

Լ.	Օ	ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՇԱՊԱՆ	Տ	Խ
17	4	Գբ. Սրբոց կուսանացն Թեկղեայ, Վաւվաեայ եւ Պեղիբեայ:	١٧	١٦٥
18	5	Գբ. Պահիւ: Լ.ր. Գ.-ի-ա-ա Ա-ե-թ-ո-բ-ա-ն-ի:	١٨	١٦٦
19	6	Նբ. Սրբոցն Պանգալեոնի բժշկին, Երմողեայ հահանային, եւ Սեպրահեայ կուսին: Ցն. Թ-վ-մ-յ ա-ա-թ-ե-լ-ո-ն: Տ-ո-ր. Սահմ (30 օր): Տաբ. Գահ. Բարլօս Ա. Թագ.ին Փորթուկալի (1888)	١٩	١٦٧
20	7	Ուր. Պահիւ:	٢٠	١٦٨
21	8	Շբ. Սրբոց բարգմանչաց վարդապետացն մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Խորոնի, Դաւթի անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն, Ներսիսի Շնորհալւոյն, եւ Ներսիսի Լամբրոնացւոյն:	٢١	١٦٩

Լ.	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՇԱՊԱՆ	Տ	Խ
22	9	✻ Կիր. Ե. զկնի Խաչի։ Գ. Կէտրակէ Եօթն շաբաթուց։ Հաբաննէ։ Ցն. Տէտան եղբ։	ՀՀ	ՀՀՈ
23	10	Բ. Գիւս ճեխարաց արբոյն Գրիգորիսի Աղուանից կաթողիկոսին. եւ արբոց հարցն՝ Թաթոյ, Վարոսի, Թովմասու, Անճոնի եւ Կրօնիդեայ, եւ ճօրն Խոսրաճարակացն՝ որ յինճակեաց վանսն կատարեցան։ Յայտ. Սահմ (30 օր)։ ✠ Վր. Քռ. Լա. ժ. 4 ր. 7 Ամպավար հողմուկ	ՀՀ	ՀՀԱ
24	11	Բ. Սրբոց առաքելոցն՝ Անանիայի, Մատթէի, Բառնաբայ, Փիլիպպոսի, Յովհաննու, Շիղայի եւ Սիղուանոսի։ Լ. Ռաֆայէլ հրեշտակապետին։ ○ ի կարհեն ժ. 19, ր. 27 Ցն. Պաւրնի Ագրէպ	ՀՀ	ՀՀՂ

ԿԵԱՆՔԻ ԲԵՂՄՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Կեանքի սանդուղքին առորին աստիճաններուն վրայ դանուող ցեղերը չատ աւելի բեղմնաւոր են բարձրագոյն ցեղերէն, ու այդ սանդուղքն քանի՛ վեր կ'ելլենք, այնչափ նուազած կը գտնենք այդ բեղմնաւորութիւնը։

Անհուն ու անսահման է բոյսերու բեղմնաւորութիւնը. Եգիպտացորենի ցօղուն մը 2000 հատնու կը պարունակէ, Արեւածաղիկի առնկի մը 4000 հատնու, խաչխաչինը 32,000, ծխախոտի առնկի մը՝ 40,000, Մանուշն՝ 100,000, և կնձնին՝ 300,000։

Այսպէս ալ, առորին դասակարգի կենդանիներուն մէջ, բեղմնաւորութիւնը սահման չունի։ Պարամէխին —նախակենդանիներու տեսակ մը որ ճահիճներու մէջ կ'ապրի— 42 օրուան մէջ 1,384,416 նոր անհատներու սերունդ մը կ'արտադրէ։ Այս մլուկ անասնիկը որ $^2/_{10}$ մլլիմէթրի հասակ մը ունի, դիտէ՞ք որչափ աեղ կ'երկընայ երբ 42րդ օրուան վերջը իրմէ յառաջ եկած բոլոր սերունդը քով քովի չարենք, ճիշդ 277 մեթր։ Թրխեանոիկ մը մէկ անդամին կ'ածէ 400 հատիկի։ Տէրմիտ —խոշոր մրջիւններու ցեղ մը— էգը վայրկեանը 60 հատիկի կ'ածէ, միակ ճանճ մը կրնայ իրեն նման 746,496 տրիւ ճանճ արտադրել։ Էգ լուճի մը սերունդը իր ութերորդ սերունդին 44,461,010 միլիոնի կ'ելլայ։

Առորին ողնայարաւորներու մէջ ալ բեղմնաւորութիւնը անհուն է։ Մօրուս ձուկը 9000 հատիկի կը կրէ, Տառեխը՝ 12,000 հատիկի, Ծածանը՝ որ 40 սանթիմէթրէն աւելի հասակ մը չունի՝ 202,224 հատիկի, Պերկէ ձուկը՝ 380,000, և Թառափին էգը 7,653,000։

Լ.	Օ	ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՇԱՊԱՆ	Տ	Խ
25	12	Բ. Պաւիֆ։	ՀՕ	ՀՀԳ
26	13	Ե. Սրբոյն Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյն. եւ արբոց առաքելոցն՝ Տիմոթէոսի եւ Տիտոսի։	ՀՆ	ՀՀԵ
27	14	Ուր. Պաւիֆ։	ՀՇ	ՀՀԵ
28	15	Շբ. Սրբոց աւետարանչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու։ Լ. Ա-ռաւէլեցն Սիւնեաց և Ցա-դոյէ։	ՀՈ	ՀՀՀ
29	16	✻ Կիր. Զ. զկնի Խաչի։ Գ. Կէտրակէ Եօթն շաբաթուց։ Հաբաննէ։ Ցն. Ղոռնէլիոսի հրէշտապետին։	ՀՉ	ՀՀՉ
30	17	Բ. Սրբոցն Ղուկիանոսի հարիւրապետին, եւ Յովսեփայ Արեմաթացւոյն, եւ բարեկամին Քրիստոսի Ղազարու,	ՂՈ	ՀՀՇ

ՇԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐ ԱՐԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ.

Ահաւասիկ ցուցակ մը այն արագութիւններուն, որոնք հիմա գիտականապէս ճշդուած են.

	Մէկը 1 երկայրկեանի մէջ մ. անգ.
Վազող մարդ մը (ժամը 4 քիլօմէթր հաշուելով)	1,11
Լողացող մը	1,12
Թրամվայը	3,00
Արագասոս գետակ մը	4,00
Ուղտը	4,97
Սովորական հովը	5էն 6 մէթր
Ձանձը՝ թռած ատեն	7,62
Երկանիւով արշաւը	9,65
Կէաը	11,00
Թորփիլանաւը	11,19
Ձ'ուլընթաց կառախառնը (ժամը 60 քլմ.ի հաշուով)	16,69
Լորամարդին թռած ատեն	17,80
Ովկիանոսի մէջ փոթորիկի ատեն ալիք մը	21,85
Բարակ չունը	25,34
Ուղեւոր աղաւնին	27,06
Արծիւը	31,00
Մեր ցլզերուն մէջ տպաւորութիւններու փոխանցումը	33,00
Ուրանը	40,00
Ձանձին maximum աստիճանը թռած ատեն	53,00
Մրջեռնակը՝ թռած ատեն	67,00
Ձայնին արագութիւնը օդին մէջ	327,00
» » ջուրին մէջ	406,00
» » եղեւնիի փայտին մէջ	6120,00
Լոյսին արագութիւնը օդին մէջ	308,300,00

Լ.	Օ	ՀՈԳԵՄԲԵՐ - ԲԱՄԱԶԱՆ	Տ	Խ
		եւ ֆերց ցորա. Մարթայի եւ Մարիամու: Ա. Թոմաս (30 օր):		
		☞ Տե՛ս Լա. ժամ 3, ր. 9		
		Հոդմուցիք եւ ացնարեւ		
31	18	Թբ. Սրբոցն Թէոդիտոնի խոհանոցին, եւ Զենոնի գինետունին, եւ Մակարայ, Եւդոքսեայ եւ Ռամելայ: Ցն*. Ղ-ա-ա-ա ա-է-պ-ա-ն-ի-ն: Տճ. Բ-ա-ղ-ա-ն:		՝ ՝ ՝

Լ.	Օ	ՀՐԿՏԵՄԲԵՐ - ԲԱՄԱԶԱՆ	Տ	Գ
		նմա կատարեցան։		
		✠ Առ. Գո. Լս. ժ. 23, ր. 49		
		Անձրեւաբեր հողմուցիմ		
7	25	ԳԸ. Սրբոց Հիպիրիկեանց՝ որ ի Սամոսատ կատարեցան։	Ո	ՈՀ
8	26	ԳԸ. Պահք։ ՅԼ*. Դեպքեայ վկայիւ։ Տ՟. Գաբր։ Գաբր ֆօբիոնաբը։	Գ	Ա
9	27	ԵԸ. Սրբոցն՝ Սեւերիանոսի Սեբաստացւոյն, եւ Բաբեղայ ծերոյն, եւ ուրսուն եւ չորից աշակերտաց նորին։ Տար. Ծննդ. Էտուբրս Է. Թագ.ին Անգլիոյ եւ Կայսեր Հնդկաստանի (1841)	Ժ.	Բ
10	28	Ուր. Պահք։	ԺԱ	Գ
11	29	Շբ. Սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին։ Տար. Ծննդ. Վ.իքտոր-	ԺԲ	Դ

— Կը զղջաս, սիրելիս, այս ոսկիով քեզի ունեցած պարտքս պիտի վճարէի։

×

Ղազարոս իր զաւկին ու կնոջը հետ անցեալ օր հոն ի հոն դէպի կայարան կը վազէր։

Վերջապէս կը հասնին։

Տիկինը կայարանին ժամացոյցին ակնարկ մը նետելով, կ'ըսէ ամուսնին՝ բարկացած.

— Մեզի այնչափ վազցնելու ինչ պէտք կար, դուն չոգեկառքին դալուն քառորդ ժամ կայ... ճի, այնչափ առեն ինչ պիտի ընենք հիմա։

— Մեծ բան մը չէ, կը պատասխանէ Ղազարոս, երկաթ հոգիի համար մէկ քառորդ ժամը ամէն մէկերնուս համար հինգական վայրկեան ըսել է։

×

Ղազարոս կնոջը ու զաւկին հետ պտտելու եկած է։

Ժամուան մը համար կառք մը կը վարձէ։

Կառքը կը սկսի սուրալ։

— Կամա՛ց, կամա՛ց, կը պոռայ Ղազարոս կառքին մէջէն, եթէ առանկ վազելու ըլլաս, մէկ ժամը չուտով մը անցնի պիտի։

×

Ղազարոս ամուսնական պարտաւորութիւններ ունեցած ըլլալուն՝ չաս չի սիրեր գնդացիկ սեռը։

Օր մը, իր գիւղին ակրաէրին հետ աստուածաբանութեան վրայ վիճաբանած առենը, խօսքը կ'երթայ կուգայ ստեղծագործութեան վրայ կ'իյնայ։

— Ուրեմն, տէր հայր, կ'ըսէք թէ Աստուած կինը առնելէն առքերը ստեղծեց, այսինքն չարթուան վերջը, չարաթ իրիկուն։

— Այո՛։

Լ.	Օ	ՀՐԿՏԵՄԲԵՐ - ԲԱՄԱԶԱՆ	Տ	Գ
		Էմմանուէլ Դ. Թագ.ին Իտալիոյ (1869)		
12	30	✠ Կիր. Ը. զկնի Խաչի։ Զ. Կէս-քահէ Եղբն շաբաթաց։ Հարսանիք։	ԺԳ	Ե
13	31	ԲԸ. Սրբոցն Ստեփանոսի Հռոմիայ հայրապետին, եւ հանանեայից, եւ սարկաւագաց, եւ ժողովրդոց։	ԺԴ	Զ

— Անկէ հաքը ինչ ըրաւ Աստուած։

— Հանգչեցաւ։

— Կը տեսնամ կոր, տէր հայր. ասիկա կ'ապացուցանէ որ առջի իրիկունը կինը ստեղծելուն համար հետեւեալ օրը Աստուած չատ յոգներ էր։

×

Ղազարոս Բերայի չխաակ ճամբան պտտելու ելած է։

Բարեկամի մը կը հանդիպի։

—Ինչո՞ էս կ'ըլլայ որ, կը հարցնէ բարեկամը, դուն որ այնչափ չիք կը հագուիս, գլուխդ առանկ հին գլխարկ մը դրեր ես։

—Շատ պարզ է, կը պատասխանէ Ղազարոս, ինկիր ըսաւ որ, որչափ առեն ատ հին գլխարկը գործածեմ, ինձի հետ դուրս չպիտի ելլէ։

×

Ղազարոս բարեսիրտ է։

Երէկ լրագրի մը մէջ կը կարդար թէ կոյր մուրացիկ մը կառքի մը առակ մնալով երկու ձեռքերը կորուսեր են։

— Ախ ղմարդ, կ'ըսէ ինքնիրեն, հիմա մուրալու համար ինչպէս ձեռք պիտի երկնցնէ։

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԴԵՐԱՍԱՆ ՄԸ.

Երբ կ'իմանանք թէ այս ինչ կամ այն ինչ յայտնի թատերախաղը 100, 200 և 300 անգամ ետեւէ ետեւ ներկայացուած է, անչուշտ կը մտածենք այն խելօք դերասաններուն, որոնք հարիւր, երկու հարիւր և երեք հարիւր անգամ ետեւէ ետեւ միևնոյն անձը ներկայացնելով՝ լացուցած կամ խնդացուցած են հասարակութիւնը։

Սակայն այս դերասաններուն ըրածը ոչինչ է թաղդատմամբ Պ. Շառլ Մակիլդըն անունով անգլիացի դերասանուհւոյն, որ

Լ.	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ-Ձ. ԻՎ.Վ.Ի. 30 Տձ. Թղչրինի Սահի	Տ	Գ
14	1	Գբ. Սրբոցն Ակիփսիմեայ եպիսկոպոսին, եւ Յովսեփայ բահանային, Ալիթալայ սարկաւագին եւ Պղատոնի վկային։ Յն. Կոշմայ Ե Դաֆնոսէ։ ✠ Լր. Լս. ժ. 17, ր. 34 Հոդվածաւոր անձեր	՝Ո	Ը
15	2	Գբ. Պահք։ Տար. Գահ. Բրիսքիան Թագ.ին Տաճըմարհայի (1863)	՝Ը	Ո
16	3	Եբ. Սրբոց հայրապետացն Մեսրոպեանոսի, Ազեբսանդրոսի, եւ Պօղոսի խոստովանողին. եւ սրբոց նոսարացն Մարկիանոսի եւ Մարտիրոսի։	՝Ը	Թ
17	4	Ուր. Պահք։	՝Ը	՝Ո

քան տարիէ ի վեր Անգլիոյ չրջանը կ'ընէ միշտ ներկայացնելով միւնտոյն թատերգութիւնը— Round the Clock։

Մակիւզըն թատերախումբին դերասանները չատ փոխուած են սկիզբէն ի վեր, սակայն ինք քանի տարիէ ի վեր կը մնայ և իւրաքանչիւր ներկայացումին առաջին դերը ինք կը կատարէ։ Վեց հազարէ աւելի ներկայացում առած է մինչեւ հիմա։

Կը կարծէ՞ք ալ որ այդ մարդը յուչարարի պէտք ունենայ։

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ.

Երբ մարդ հանճար ունի, ոչ մէկ բան կրնայ արգելք ըլլալ անոր երեւան գալուն։

Ֆրանսացի նշանաւոր նկարիչ Տիւգօր... ձեռք չունէր և իր հրաչակերտները կը գծէր... ոտքովը, և սակայն անոր նկարները այսօր Բարիզի է՛ն մեծ սենեակներն ու սալօնները կը զարդարեն։

Անվէրայի յուշահանդէսին այցելուները ապշահար հիացումով կը տեսնէին ծեր մարդ մը որ ոտքին մատներովը՝ չափազանց ճարպիկութեամբ գեղեցիկ մանրանկարներ կը նկարէր։

Անգլիոյ մէջ զարմանալի արուեստագէտ մը կայ, որուն թեւերը ուժը տարեկանին թրամվայէ մը կոխկռտուելով կորսուած են։

Այս արուեստագէտը տղայ հասակէն սկսելով սասիկ սէր մը ցցուցած է նկարչութեան համար։

Արտակարգ յամառութեամբ ու համբերութեամբ այս տղան վարժուեցաւ բերնովը վրձին գործածել. յետոյ մեծամեծ ճիգերով յաջողեցաւ ընթեռնուլի կերպով գրել եւ վերջապէս սորվեցաւ գծագրել։ Երկու տարիէն գծագրութեան մէջ առաջին կը հանդիսանար։ Պրիսթոլի գեղարուեստական վարժարանին հետեւեցաւ, իր ընկերներուն բոլոր մրցումներուն մասնակցեցաւ և մեծ վարձատրութիւններ ընդունեց։

Լ.	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ - ՐԱՄԱԶԱՆ	Տ	Գ
18	5	Շբ. Սրբոց հրեշտակապետացն Գաբրիելի եւ Միխայէլի եւ ամենայն երկնային զօրաց.	՝Ը	՝Ո
19	6	✠ Կիր. Թ. զկնի Խաչի։ Ե. Կէ-բաթէ Եօղն Շաբաթոց։ Հարսանիք։ Տ.ծ. Տէէ (30 օր)։	՝Ո	՝Ո
20	7	Բե. Սրբոցն Մելիտոսի Անտիոքոյ հայրապետին, եւ Միհասայ Եգիպտացւոյն, եւ միւս Մելիտոսի եպիսկոպոսին, Բուրայ բահանային եւ Շինու սարկաւագին։	՝Ո	՝Ո
21	8	Գբ. Սրբոցն Դեմետրեայ վկային, եւ Բասիլիսկոսի բահանային։ Յն* Մէ-թրէլէ հըէրոպէոփն և ազնաւ երէցէն շէրոց։ Լր. Ընձայոտն Ս. Աթոռոցն։ ✠ Վր. Բռ. Լս. ժ. 14 ր. 6 Հատեակութիւն օդոց	՝Ո	՝Ո

Տատրվից տարեկան չրջանակի մը պատրաստած էր։

Հիմա այս թեւազուրկ տղան՝ մեծատուն անդամն է անգլիացի արուեստագէտներու Արքայական ընկերութեան։

ԲԱՐԻԶԻ ՍՊԱՌԱԹ ՋՈՒՐԸ.

Բարիզ, որու բնակիչներու թիւը վերջին վիճակագրութիւններու համեմատ 2,714,008 է, կը ծախսէ 996,500 մէթր խորանարդ չուր, որու 292,000ը աղբիւրի չուր է, 60,000ը գետի մղուած չուր և 664,500ը Մառնէն, Սէնէն և Ուրկէն առնուած, ինչպէս նաև այլ և այլ հորերէ և հին չրամրաններէ հայթայթուած չուր։ Օրական՝ ամէն մէկ բնակիչի՝ 130 լիտր աղբիւրի և 237 լիտր գետի չուր կ'ինայ, ընդամէնը 367 լիտր։

Բարիզ այս չուրերուն համար 22 չրաբաշխական գործարաններ ունի զանազան պաշտօններով, որոնց ամբողջին ուժը 7200 ձիուժ է։

Այս գործարանները չահագործելու և նորոգելու ծախքերը մի-չին հաշուով 7,000,000ի կը հասնի, որով՝ 6 փարայի կուգայ մէկ խորանարդ մէթր չուրի արժէքը։ Եթէ գործածուած գրամագլխին տոկոսներն ալ հաշուենք, այն ատեն այս մէկ խորանարդ չուրին արժէքը 16 փարայի կ'իյնէ։

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ ԱՆՈՒՆ ՄԸ... ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ.

Այս տարի չատ կարեւոր խնդիրով մը զբաղեցան Ամերիկացիները։ Միացեալ-Նահանգներուն գոյութիւն ունենալէն, այսինքն հարիւր քառասուն տարիէ ի վեր, նոր խլրտիներն գլուխնին եկեր ու անդադարձեր են որ ազգանուն մը չունին։

Մարդիկը կ'երեւայ կը նախանձին անոնց, որ ծնած օրերնէն

Լ	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ - ՐԱՄԱԶԱՆ	Տ	Գ
22	9	Դշ. Պահք։ Յայտ. Տէր (30 օր)։ Լ. Չէղէնայ կոսէն։	ՀՅ	ՀԵ
23	10	Եշ. Սրբոց Գուրիասայ, Սամուճասայ, Աբիբայ սարկաւագին, Ռոմանոսի միայնակեցին, Մանկանն Խոսոռվանոցի եւ Հիւսիսոյ գիւաւորին։ ☉Յհ. 16. ր. 42 Տճ. Պուճի գավ	ՀԶ	ՀԶ
24	11	Ուր. Պահք։	ՀՈ	ՀԷ
25	12	Շբ. Սրբոց Առաքելոցն Անդրէի եւ Փիլիպպոսի։ Յն. Յովհաննու աղբամբէն։ Լ. Կոտրէնայ կոսէն։	ՀՉ	ՀԸ
26	13	✻ Կիր. Ժ. զկնի Խաչի։ Հաբանէթ։ Տճ. Գոռըր կիճէնէ։	ՀՇ	ՀԹ
27	14	Բշ. Սրբոց Անդրէի զօրավարին, եւ Բանակի նորին. Կալինիկո-	ՀՈ	Ճ.

արդէն անուն մը ունին, ու կը կոչուին Գերման, Հնդիկ, Չինացի եւայլն, ու կ'ուզեն իրենք ալ ունենալ անուն մը, տարբեր՝ Ամերիկացիէն որ կրնայ յարմարիլ երկու Ամերիկաներու բնակիչներուն ալ, սկսեալ Լապրատորցիէն ու Եսքիմացիէն, մինչեւ Բաթագոնիացին ու Հրոյ-Երկրին բնակիչը։

Իրենց հանրապետութեան սիտղոն անդամ չատ տարտամ է, քանի որ կան Պրազիլիոյ, Բոլոնիոյ եւ Մեքսիկայի Միացեալ-Նահանգները։ Գալով Եաւիի ծագրական կոչումին, առիկա տեսակին մէջ մէկ հատիկ չէ, և յետոյ չատ գործերնուն չիգար (թէեւ ա՛լ նուիրագործուած է), քանի որ այդ անուններ Անգլիացիներուն կողմէ իրենց տրուած է, անոնց դէմ իրենց պատերազմին ժամանակ, և աւելի կը յարմարի Պոմիըցիներուն ու Նիւ-Եորքցիներուն։

Եւ որովհետեւ գործնական մարդիկ են, կը մտածեն իրենց տեղծել անուն մը, ուրկէ զրկուած ըլլալնուն կ'երեւայ մեծ վիշտ կը կրեն։ Առաջարկները կը հասնին իրարու ետեւէ, Unido, United-Statesman, United-Statsian, ու Usonal, որ կազմուած է United States of North America բառերուն սկզբնատառերուն միացումովը.

Անանկ կը թուի թէ Statsian ը ընդհանուր հաւանութեան պիտի արժանանայ ու խելօք Ամերիկացիները միանգամ ընդ միշտ պիտի ազատին հոգէ մը որ գլուխնէ կը ասնչէ։

Երանելի Եանքիներ . . . ։

ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ՈՒ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ.

Ընդհանրապէս այնպէս կը կարծենք թէ Եւրոպական թերթերու լրագրողները երջանկագոյն արարածներն են աշխարհիս, քիչ և հաճելի աշխատութիւն մը միայն ունենալով կատարելու և ի փոխարէն բաւականէն աւելի առատօրէն վարձատրուելով։ Ուրիշ առակագիր մը համեմատ, որ մեզի Անգլիացին ու աւելի Ամերիկացին եկած է՝ լրագրողները չանդուդն գործի մարդիկներ կը կարծենք,

Լ	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ - ՇԻՎԱՍ	Տ	Գ
		սի եւ Դամեհեայ վկայիցն։ Ցն. Բաբելիոնոն տառանձրեայ պահոց Ձնընդեանն Բրէտոյ։		
28	15	Գշ. Սրբոց Անդրիանոսի, եւ կնոջ նորա Ացատոյ։ Թեոդորոսի եւ Ելեւթերոսի վկայիցն։ Ցն. Սկիբէն տառանձրեայ պահոց Ձնընդեանն Բրէտոյ։ Տճ. Աբէֆէ։ ☉Ծն. Լա. ժ. 18, ր. 29 Հաղմախառն աճառեւ	ՀՑ	ՀԱ
29	16	Գշ. Պահք։ Ա. Հոգեբոյ (30 օր)։ Ցն. Մաբէնուխ աբէտրանդէն։ Տճ. Շեվ-վալ, Լ պայրամ՝ 3 օր։	Ա	ՀԲ
30	17	Եշ. Սրբոց Աբրահամու եւ Խոռեհայ, եւ աճառնաթ բժշկացն Կոզմայի եւ Դամիանոսի. եւ Աստուածասիրոյ վկայիցն։ Հր. Բաղէ (29 օր)։ Լ. Անդրէէ առաւելեան։	Ա	ՀԳ

որ իրենց խիղճը ծախած ձարտարարուեստի մեծ իշխանութեան, անհնազանդ կ'ապահովցնեն։ Իրականութիւնը սակայն, բոլորովին տարբեր է ատկէ։ Հիմ բռնելով մեզի ֆրանսական կարեւոր հանդէսի մը մէջ Պարսկ Բօմիկի առած ճշդիւ ու վաւերական տեղեկութիւնները, աւելորդ չենք համարիր մեր Տարեցոյցին մէջ քանի մը չահեկան ծանօթութիւններ տալ ֆրանսացի լրագրողներուն մասին՝ յաշորդ տարուան Թողլով անոնց անդլիացի ու ամերիկացի պաշտօնակիցներուն մասին ալ նոյն բանը ընելը։

Ո և է թերթ, այսօր առեւտրական ձեռնարկ մըն է պարզապէս, ու անոր խմբագիրները՝ պարզ պաշտօնեաներ։ Այդ խմբագիրները երկու դասակարգի կը բաժնուին. Ա. անոնք որ մասնաւոր որոշ պաշտօն մը ունին, օրինակ երեսփոխանական ժողովի, ծերակոյտի, թաղապետական խորհուրդներու, դատարաններու տեղեկագրութիւնը ընել կամ յատուկ վերնագիրներու տակ (օրինակ բանակ, թատրոնի կեանքը, ձիարշաւներ, տնտեսական կեանք) միայն այդ նիւթին վրայ գրել, և Բ. Ոչիօսթըրները։

Մանագէմները որոշ գործ մը ունին և ընդհանրապէս որոշ վճարում մը, որ երբեմն բաւական կարեւոր գումար մը կ'ըլլայ։ Երեսփոխանական ժողովի նիստերու տեղեկագիրը, չատ տարածուած թերթերու մէջ, իր խմբագրին ամսական 50էն 75 ոսկի (*) կը բերէ։ Ծերակոյտի ժողովին տեղեկագրութիւնը նուազ դժուար և գործը աւելի փիչ ըլլալուն վճարումն ալ կ'իյնայ 25էն 17½ ոսկիի, դատարաններու տեղեկագրին ամսականը 10էն 17 ոսկի կ'ըլլայ։ Ֆիգարօ միակ թերթն է որ իր այս տեղեկագրին 75 ոսկի ամսական կը վճարէ։ Թատրոններու տեղեկագրութիւնը, որու ժամանակաւ 100 ոսկի ամսական կը վճարուէր՝ կամաց կամաց իյնալ, ու այսօր ամսական 50 ոսկի միայն կ'արժէ, այն ալ ամէնէն կարեւոր թերթերուն մէջ. անցա՜ն այն ժամանակները երբ Պ. Թաիիէլ Մէնահէս

(*) Երբ ոսկի կ'ըսենք միշտ ֆրանսական ոսկին, որ մօտաւորապէս 95 դրուշ հասկընալու է։

Լ.	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ - ՇԷՎՂԱԼ	Տ	Գ.
1	18	Ուր. Պահիճ: Լ. Դէկ-տեմբեր:	՟	՟
2	19	Շբ. Աւետեայն սրբոց ՟ինոց եւ նորից, յայտից եւ անյայտից: Տար. Գհ. Ֆրանց-ՆոգէՖ Ա. Կայսեր Աւստրիոյ-Հունգարիոյ (1846)	՟	՟
3	20	✻ Կիր. ԺԱ. զկնի Խաչի: Բարեկենդան պահոց Յիսնակաց:	՟	՟
4	21	✻ Բշ. Ա. or պից. Յիս: Ընծայումն Ս. Աստուածածնի ի տաճարն: Ս— Յն:	՟	՟
5	22	Գշ. Բ. or պից. Յիսն:	՟	՟
6	23	Գշ. Գ. or պից. Յիսն: Ընթերա՟: Տե՟. Եաբրագ պե՟+կո՟- ֆո՟բռնաւոր: Լ. Նիկողայոսի հայրապետին: ✻ Առ. Բռ. Լս. ժ. 18 ր. 35 Ա.Ճառեւաբեր հովեր	՟	՟
7	24	Նշ. Դ. or պից. Յիսն:	՟	՟

Լ.	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ - ՇԷՎՂԱԼ	Տ	Գ.
8	25	Ուր. Ս. or պից. Յիսն: Լ. Յղ—ՐՒ—ն Ս. Ա՟—՟—ՅՅՆԻՒ ԱՆՆ—ՒՒ:	՟	՟
9	26	Շբ. Սրբոցն Դրիգորի սմաՆէլագործին, Նիկողայոսի հայրապետին, եւ Միւռոնայ եպիսկոպոսին:	՟	՟
10	27	✻ Կիր. Ա. Յիսնակաց: Հ՟—՟—ՒՒ: Տար. Գահ. Լէօբօլտ Բ. Թագ.ին Պելժիոյ (1865)	՟	՟
11	28	Բշ. Սրբոց կուսանացն Ցուլիաննեայ եւ Վասիլուհւոյ:	՟	՟
12	29	Գշ. Սրբոյն Ղուկիանոսի ՖանաՆայիին, եւ սրբոցն Տարագոսի, Պռոբոսի, Անդրոնիկոսի, Ոնեսիմայ եւ այլոց աշակերտացն Սրբոյն Պօղոսի:	՟	՟
13	30	Գշ. Պահիճ: Յն. Ա՟ՊՒԷՒՒ—՟—՟ԼՅՆ: Լ. Լ—՟ՒՒ ՟—՟—ՒՒ:	՟	՟

Տաբեկան 2000 ոսկի կ'առնէր Լը Ժուռնալէն այդ պաշտօնին համար. այս անոն խակ, կարծես անհրաւրեանալու վրայ է՝ վճարուած աղջին տէրի տալով: Երբեմն Թերթերուն մէջ կը գտնուի նաև «քրոնիկագիր» մը, որ իրաւունք ունի քրոնիկի մը մէջ դաղափար մը յայտնելու կամ դաղափարի նմանող բան մը: Այս տեսը ժամանակին էն չատ վճարուածն էր: Շատ մը ոչ այնչափ չատ ծախուող Թերթերու անօրէնները կը չանային իրենց ընթերցողներուն տալ էն համբաւաւոր անուններ, ինչպէս Թատրոնի անօրէնները էն համբաւաւոր դերասանները իրարու ձեռքէ կը խլեն: Երբ դրոշ մը չատ սուղ կ'արժէր, չատ մը Թերթեր իրարու մէջ կը բաժնէին զայն: Այսպէս Հանրի Ռուքիէ և Ֆրանսիսք Սարսէ իրարմէ չատ տարբեր 12ի չափ Թերթերու կ'աշխատակցէին, իրաւ է որ այս տեսակի աշխատութիւնը նախապարի մը ամսականը կը բերէր իրենց: Երբ Պ. Քսօ Լը Ժուռնալի անօրէնն էր՝ Ֆրանսուա Գօրէ մէկ յօդուածին համար 35 ոսկի կ'առնէր, մյուսները 25էն մինչեւ 15 ոսկի: Բայց յետոյ երբ այդ Թերթին անօրէնութիւնը փոխուեցաւ, գիները չատ իջան: Օքթաւ Միւռպօ և Տկն. Սէվռէն, որոնք կարեւոր դումարներ կը տանային, չի կրցան իրենց դաշնագիրը կրկնել: Այն նորավէպները որոնց Պ. Քսօ 10, 7½ կամ 5 ոսկի կը վճարէր մինչեւ 120 դրչի ու անկէ ալ 70 դրչի իր իրենց արդի արժէքն է: Քրոնիկագիր մը մինչեն հաշուով 60էն 75 ոսկի ամսական կը տանայ. Պ. Հարաւէն Մարիենէն 75 ոսկի կ'առնէ ամսական ու ամէն օր յօդուած մը կը գրէ: Միւնոյն Թերթին մյուս քրոնիկագիրները 50էն 75 ոսկի կ'առնեն ամսական, չարաթը՝ մէկ յօդուած դրելով:

Նախկին Ֆիկարօ բոլոր Թերթերուն մէջ իր աշխատակիցները էն տաղ վճարողն էր: Պ. Կասթոն Քալմէթ, իր խմբագրութեան քարտուղարը, 1500 ոսկի կը տանար տարին: 1000, 750 կամ 600 ոսկինոց պաշտօններ հազուագիւտ չէին: Վերջը սակայն գիները իջան. միայն Պ. Շըվասիւ, լուրերու բաժնին անօրէնը, ամսական հարիւր ոսկի կ'առնէ:

Հիմա սակայն, ինչ որ ամէն բանէ աւելի կը փոտուի Թերթի մը մէջ, ղուրս է. լրատուութիւնը ֆանթէզիին տեղը գրաւած է: Մինչեւ հիմա, լրաբերները դեռ բաւական լաւ կը վճարուին, Ֆիկառօ մէջ Պ. Էմիլ Պէր և Ժիլ Իւռէ լաւ դիրք մը ունին, իրարու կողքի

Լ	Օ	ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ-ՇԻՎՎԱԼ 31 Տե. Բեռնունի Էվվիզ	Տ	Գ
14	1	Եբ. Սրբոցն Կղեմայ հայրապետին, եւ Բագարատայ Տոռոմեճայ եպիսկոպոսին: ✪ Լր. Լս. ժամ 5 ր. 39 Ա.ՇԱԲԱԹ ԵՒ ՅՈՒՐԱ	՝Ց	՝Ճ
15	2	Ուր. Պահիմ: Յն. Աբբահայոյ հարքերէն:	՝Ց	՝Ը
16	3	✻ Շբ. Սրբոց Առաքելոց եւ առաջին Լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի: Յն. Սահակ հարքերէն:	՝Ը	՝Թ
17	4	✻ Կիր. Բ. Յիսնակաց: Հարանէ: Յն. Վահէ հոռէն:	՝Թ	Ե.
18	5	Բբ. Սրբոցն Գեներիոսի եպիսկ-ին, եւ Մերկերիոսի գինաւորին. եւ սրբոցն Յակովբայ եւ Իրաւափառայ: Յն. Հօրն Սահակ:	Ա.	ԺԱ

այգեկոչիք ոսոխականաւոնները. յետոյ որոշած ժամուն կը հաւաքուին դարձեալ նոյն տեղը և քաղուած լուրերուն արդար բաժանում մը կ'ընեն, չմոռնալով որ կարելի եղածին չափ իրարմէ տարբեր ձեւերով ըսեն նոյն բաները: Աւելորդ է ըսել թէ այս լուրերուն մնծագոյն մասը ժողացածին են:

Ինչ որ ըսինք մինչեւ հիմա հոս, մեծ թերթերու համար էր. սոնց քով կան ասկից ուրիշ մանր մունր օրաթերթեր ալ, որ թէեւ ընթերցող չունին, բայց անպատճառ խմբագրութիւն մը ունենալ կ'ուզեն: Այդ թերթերուն մէջ, խմբագիրները բաւական լաւ ամանաններ կը սառնան... անուանապէս, բայց իրականին մէջ, այն իրկունները ուր թերթին դրամարկղին մէջ դրամ դնուի, 5 ֆրանք կը վճարուի իրենց. մէկ քանին ալ հազուադի նիշեր (bon) կը սառնան, որ խմբագրատուններու արուած կ'ըլլան հրատարակուած աղբերու փոխարէն: Պ. Լամոն Մանէ, Վառի ծերակուտական և Լիվիներանի անօրէնը, տարօրինակ անօրէն մը եղած է և այն մարդը՝ որ իր պարապմանջներուն ամէնէն շատ հալածուած է թերևս: Ամէն անգամ որ նոր խմբագիր մը բանելու վրայ ըլլար, կ'ըսէր ան նոր. «Ո՞րը կը նախընտրէք, կ'ուզէք որ ձեզի 25 ռակի ամսական որոշեմ ու չի վճարեմ, թէ չէ 12½ ռակի որոշեմ ու վճարեմ»: Անշուշտ խմբագիրը ա՛ր ձեւն ալ որ նախընտրէր, միշտ կրնար վտանգել թէ ամսագլխուն կամ բնաւ բան մը առնելիք չունէր կամ թէ շատ ոչինչ բան մը: Օգոստոս Շօլ, Ֆրանսայի հանրապետութեան իմաստասէր դրագէտը, անգամ մը չի կրնացով այդ թերթին ունեցած պահանջքը դանձել, օր մը փողոց իջած, քակեց այդ պարտաճանչ (!) անօրէնին կառքին ձիերը ու դանդաղ թագէրալ առնելով ծանրացաւ, իր առնելիքը վար դրաւ ու մնացածը ևս ընթրելով յանձնեց անօրէնին:

Եթէ ոչ այս յոդուածին առաջին մասը, գոնէ երկրորդը կերպով մը մխիթարական է մեր հայ խմբագիրներուն համար, չէ՞:

Լ	Օ	ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ-ՇԻՎՎԱԼ	Տ	Գ
19	6	Գբ. Նախավկայ եւ ի Քրիստոս հաւատացեալ անդրանիկ բագաւորին Ս. Աբգարու: Տօն. Բ-ոյց (30 օր): Յն. Նիկողայոս Հայրապետին, պաշտպանին Նաւաստեաց: Տօն անուան Նիկոլ Բ. Կայսեր Ռուսիոյ:	՝Ի	՝Ե
20	7	Գբ. Պահիմ:	՝Ի	՝Ե
21	8	Եբ. Սրբոց հարցն եգիպտացւոց՝ Պօղոսի, Պօղայ, Մակարայ, Եւագրի, Յովհաննու Գբենեցւոյն, Յովհաննու կարճահասակին, Նեղոսի, Առսենի, Սիսիաննու, Դանիէլի, Սրապիոնի, Մակարիոսի, Պիմենի եւ այլոց սրբոց նախահարցն: ✪ Լր. Բռ. Լս. ժ. 00 ր. 46 Ջիւնպաբեր Հովեր	՝Ի	՝Ե
22	9	✻ Ուր. Պահիմ: Յղուբ. Սրբ. Աստուածածնի յԱննա-	՝Ի	՝Ե

ԿՐՆԱ՞ՆՔ ՀԱՍԿՆԱԼ ԿԻՆԵՐՈՒ ԲՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Այո՛, կը պատասխանէ յանդգնութեամբ ֆէմինիսթ մը, որ աչխարհի ամէն կողմերը պտտած ու բոլոր ցեղերու կիները լրջօրէն ուսումնասիրած է, և կ'ապահովցնէ թէ ատոր լաւագոյն ու ամէնէն ապահով միջոցը անոնց խնդալու կերպը քննելու մէջն է:

Այսպէս այն կիները որ Ա-ի ձեւով, այսինքն այս դիրքը պատրաստելու պէս բերանին բանալով կը խնդան՝ ազնիւներէ կ'ըլլան ու երբեմն ալ յեղյեղուկ բնաւորութիւն մը կ'ունենան:

Անոնք որ Է-ի ձեւով կը խնդան, աւշային ու մելամաղձոտ կ'ըլլան:

Ի-ի ձեւով խնդալը տզոյ, միամիտ, անձնուէր, երկչոտ և անվճռական կիներուն յատուկ է:

Օ-ի ձեւով խնդալը վհանձնութիւն և յանդգնութիւն կը նչանակէ:

Վերջապէս այն կիները որ Ու-ի ձեւով կը խնդան, գրեթէ միշտ մելամաղձոտ կիներ կ'ըլլան:

ՔԷ Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԸՆԿԵՐԱՆԱՆ... ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ.

Ոչ ծեր ոչ երիտասարդ պարան մը, լամբակը ծալիկ մը, ահապանդով սրտուն, չնորհալի աղջիկ մը կը հետաքրքրէ, որ մանարարուհի քայլերով, Բերա, չխաչ Ճամբան, Քոնքօռտիայի չրջակաները կը դիտէր:

Պարոնը վերջապէս հասած է աղջկան.

— Ներողութիւն, օրիորդ, կ'ըսէ, Քոնքօռտիային է՛ք, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, պարոն:

— կառակերպութիւններու մէջ չէ որ դէր ունիք, կարծեմ:

— Ո՛չ, պարոն:

Լ	Օ	ԴԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՇԼՎԼՄԱ.	Տ	Գ
		յի: Ես- Յն. Յայտ. Քա- ղդ (30 օր): Զհետա- գոտ և աբեսպոբոյ Սյ- ձեղջեր. ցերեկն ալեան երկարել, և գիշերն կար- ճանալ: Տե՛. Ինքնըստը շի- ներվի, կամ եվվելի աշխա- յին, որ է ալիքին տատա- նան առաջը առաջնոյ ճանչը յետին ֆոսրնառասը:		
		© Այծեղջիւրն d. 5 r. 19		
		Ցճ. Պաւրնի ճէտի		
23	10	Շբ. Սրբոյն Նիկողայոսի Զմիւռնացւոյ մահ- չելագործ հայրապե- տին:	ՀՀ	ԷՇ
24	11	✻ Կիր. Գ. Յիսն: Բարե- կենդան Սուրբ Յակո- բայ պահոց:	ՀՇ	ԷՎ
25	12	Բե. Պիհ: Սրբոցն Մի- նասայ, Երմոգինեայ, եւ Դրաբոսի. եւ կա- մաւոր պահասացն	ՀՎ	ԷՁ

—Ոչ ալ առանիներու մէջ, այնպէս չէ՞, որիորդ...Թողէ՛ք որ ունենամ այդ յոյսը:

—Բայց պարոն, ձեզի ինչ վերաբերութիւն...

—Օ՜հ, օրիորդ, կ'ապաչեմ, պատահական առէք: Դիր կ'ունե- նաք առանիներուն մէջ:

—Ո՛չ:

—Օ՜հ, այն առնն, լսաւ ուրախութեամբ ոչ ծեր ոչ երիտա- սարդ պարոնը, այն առնն, կ'երգէք ըսել է, այո՞:

—Կ'երգեմ, հատատակ ոսկի ձայնով մը նորատի աղջիկը:

—Կ'երգէ՞ք...միաքէս անցածն է. օհ, ինչ լաւ եղաւ...

Ու ծեր պարոնը, սիրուն աղջկան թեւը մանկամ՝

—Քանի որ կ'երգէք, ըսաւ, ընկերանամ ձեզի:

×

ՆՈՐԷՆ ՂԱԶԱՐՈՍԸ.

Ղազարոսի կ'իմացնեն թէ իր բարեկամը Բ... մեռեր է, ձուկի եփած առնն ծովը ինկած ու խեղդուած ըլլալով:

— Խե՛ղճ մարդ, կ'ըսէ Ղազարոս, արդէն կ'ըսէի որ այդ մարդը չատ չպիտի ապրէր..., այնքան հիւանդկոտ էր:

×

Սալօնի մը մէջ կը խօսակցին:

Խօսքը Ղազարոս յարութեան վրայ կուգայ:

— Հիմակուան առնիները չէ որ կարելի պիտի ըլլայ մեռելնե- րուն յարութիւն առնելը. առիւծ հին առնիները մինակ կ'ըլլայ և- զեր:

— Հարկա՛ւ, կ'ըսէ Ղազարոս, հիմա բժշկութիւնը չա՜տ յա- ռաջդիմած է:

×

Լ	Օ	ԴԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՇԼՎԼՄԱ.	Տ	Գ
		Յովհաննու եւ Աղեք- սիանոսի: Յն. Սկէպ- տի Եպիսկոպոսին: Լա. Մենանդ Տէրտ Ցէսոսի Բրէսպուի:		
26	13	Գե. Պիհ: Սրբոցն Կուռ- նելիոսի հարիւրապե- տին, եւ Շմաւոնի ազ- գականին Բրիսոսոսի. եւ Պողիկարպոսի հայ- րապետին Զմիւռնիոյ. եւ սրբոց վկայիցն՝ որ յարեւելս կատա- րեցան: Լա. Սթեֆան- նուի Նախավկայն: Տար. Ծննդ. Յօրժ Ա. Թագաւորին Յունաստանի. (1845)	ՀՁ	ԽԹ
27	14	Գե. Պահիհ: Լա. Յովհան- նու աւետարանչին:	ՀՉ	Ե.
28	15	Եե. Պահիհ: Սրբոցն Եւս- տրատիոսի, Օգսենտիո- սի, Եւգինիոսի, Որ- բեստեսի եւ Մարդա- րիոսի: Լա. Մանանդ	Յ.	ԵԱ

Ղազարոս կ'ին մը ունէր զոր չատ կը սիրէր. կ'ինը օր մը մեռաւ:

Ղազարոս լացաւ, յետոյ այքերը սրբեց ու միսիթարուեցաւ:

Ժամանակ մը եաքը, Ղազարոսի կոին ալ մեռաւ. յուսահատու- թիւնքան հասկնալի բան էր:

Ղազարոս զգալապէս կը նիհարնար. առնը փափուկ էր ու դիմադրութիւն անդամ չէր երթար:

Օր մը բարեկամներէն մէկը ըսաւ անոր.

— Բայց, Ղազարոս, ի՛նչ զարհանալի եա եղեր դուն: Շուտով մը միսիթարուելար կինդ մահուանը վրայ, ու չափազանց յուսա- հատեր եա երբ խնդիրը կսկծոդ վրայ եկաւ. բայց կին մը կորչին աւելի կ'արժէ, կարծեմ:

— Օ՜հ, ո՛չ ապահովաբար, բուռ Ղազարոս, ու ապացոյցը սա է որ այրի մնալէս ի վեր քանի մինչ տուող եղած ինձի, ու սա- կաւին մէկը կո՛վ մը տալը միտքէն չանցուց:

×

Սիրահարներու մէջնէ.

— Կը պաչեմ քեզ, բայց ատ՛ը, աղքատ եմ... սակայն չատ հարստահ և վաթսունոց հօրեղբայր մը ունիմ, որուն առող- ջութիւնը սքանչելի է:

— Կարգուած է:

— Ձէ:

— Ուրեմն ատանկ կինակնես ապուշութիւն է: Վաղուընէ իսկ դիս առնելէ վազ անցիր ու դիս... հօրեղբօրդ ներկայացուր:

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ... ՄԻՔՐՈՊՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋՈՑՈՎ.

Ամէն մարդ գիտէ թէ մեծ թիւով կենդանիներ կան, մանա- ւանդ կենդանական անդաստանին էն տարին տատիանեան վրայ, որոնք լոյս չատաչ րնթերցու ու լոյս ճառագայթելու տարօրինակ չատկութիւնը ունին: Փոսփորափայլ կոչուած անասնիկներն են ա- սոնք, որոնց տիպարը կայծոռիկն է:

Լ.	Օ	ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ - ՉԻՒԴԱՏԼ.	Տ	Գ
		Բէրլինէն՝		
		☎ Շն. Լս. ժմ. 11, ր. 41		
		Աճմարեւ եւ Ջիւց		
29	16	Ուր. Պահ: Ա. Աբամ (30 օր): Տ՛ն. Չլէքսանդր:	՝	՝՛
30	17	Շբ. Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին, Մարուգեի ճգնաւորին եւ Մելիտոսի եպիսկոպոսին: Ցն. Դանիէլ մարգարէին:	՝	՝՛
31	18	✻ Կիր. Դ. Յիսն: Հաբաանդ՛: Լ՛ս. Սեղբեսթրոսի Հռովմայ հայրապետին:	՝	՝՛
1	19	Ծբ. Սրբոցն Իգնատիոսի եւ Ադդէի հայրապետացն, Մարութայի եպիսկոպոսին: Լ՛ս. Յոհաննէս Ա եւ գործ 1906 Ընտականին Ա ոչ Տնօրինութեան Տեսուչ:	՝	՝՛

Երբեմն այս լոյսը, որ ֆիզիքա-քիմիական խորհրդաւոր աղդեցութիւններէ յառաջ կուգայ, այնչափ զօրաւոր կ'ըլլայ որ կարելի կ'ըլլայ օգտակարապէս գործածել զայն: Այսպէս՝ ըստ Օվիէտոյ Վալտասի, Սէն-Տօմինկի բնիկները տեսակ մը փոսփորափայլ պատենաթեւ մը, զոր cocujo անունով մկրտած են, կը գործածեն իրենց բնակարաններու լուսաւորութեան համար: Հավանաբ խառնածիններդ, իրենց սեւ մազերուն մէջ, իրենց աղամանդէ ցցունք, լոյսիկներ (luciole) կը դնեն. մինչդեռ Պրազիլիոյ Հնդիկները, այդ միջատները ոտքերնուն կը կապեն, մացառուտներուն մէջ դիշերը ճամբանին լուսաւորելու և օձերը վախցնելու համար: Միայն թէ դժբաղդաբար ատոնց լոյսը չատ ակար է, իրական օգուտ մը կարենալ արտադրելու համար:

Ընդհանրապէս, փոսփորափայլ կենդանիներու մէջ, լուսածին կարողութիւնը մէկ քանի գործարաններու մէջ զետեղուած է. այս պարագային մէջ է կայծոռիկը, օրինակի համար:

Սակայն բաւական թիւով միկրոպներ կան, որոնք իրենց գործառնութեան ամբողջ զանգուածէն լոյս կ'արձակեն, ու այնքան կարեւոր քանակութիւնով որ Պ. Ռաֆայէլ Տիւպուա վերջերս խոչտեցաւ գործնական օգուտ մը քաղել անոնցմէ:

Ասոր համար, առաւ ապակիէ աման մը, լամբարի կրօպ մը օրինակի համար, որուն ներսի երեսը ծեփեց աղբոսակով խառնուած մածիսի (gélatine) խառնով մը, ինչ որ միկրոպամշակումի աքանչելի հող մը կը կազմացնէ ու հոն ցանեց, լաւոր կարելի զգուշութիւններով անշուշտ, բաւական քանակութեամբ լուսածին միկրոպներ: Ինչ առեն ետքը, այդ լուսատեղիները (bactérie) բազմացան, լեցուցին ամբողջ մածիսի խառը ու ամանը փոխակերպեցին կանաչորակ կապոյտ լոյսի սքանչելի վառարանի մը:

Կենդանի կանթեղն է աս, որ որչափ որ տեւէ միկրոպներու բազմանալը, այսինքն մինչեւ երկու երեք չաբաթ, չարունակ կը վառի: Այս ժամանակէն յետոյ, փայլը հետզհետէ կը նուազի...

Լ.	Օ	ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ - ՉԻՒԴԱՏԼ.	Տ	Գ
2	20	Գշ. Սրբոցն Թեոպոմպայ եպիսկոպոսին, եւ Թեովնայ վկային. եւ չորից զինուորացն՝ Բասոսի, Եւսեբի, Եւտիխի եւ Բասիլիդեայ:	՝	՝՛
3	21	Գշ. Պահ:	՝	՝՛
4	22	Եշ. Սրբոց կուսանացն Ինդոսի եւ Դոմնայի, եւ Դեոերիկոսի բահանայի, եւ երկուց քիւրուցն՝ որ այրեցան յեկեղեցւոջ Նիկոմիդիոյ:	՝	՝՛
		Առ. Քո. Լ. ժ. 16 ր. 12		
		Խառնակութ. օդոց		
5	23	Ուր. Պահ:	՝	՝՛
6	24	Շբ. Սրբոցն Դաւբի մարգարէին, եւ Յակոբայ առաքելոյն: Ցն. Ձքփլայ Ծննդեան: Լ՛ս. Յոհաննու Տեսուչ:	՝	՝՛

այն առեն դրէք ամանը եռացած ջուրի մէջ ու նորէն սկսէք:

Կարելի է երազել աւելի խակաթիռ ու աւելի սիրուն լուսաւորութեան կերպ մը:

Հիմա խնդիրը կը մնայ գիտնալ թէ ի՛նչ կ'արժէ՝ այս լոյսը իր զօրութեան տեսակէտով: Ըստ Պ. Ռաֆայէլ Տիւպուայի, միջակ ճրագի մը լոյսը տալու համար երեսուն կայծոռիկի լոյսը պէտք է: կայծոռիկէն չատ աւելի պզտիկ են փոսփորափայլ միկրոպները, բայց, ատոր փոխարէն, իրենց մարմինն ամէն կէտերէն կը վայլին ու երբ յարմար միջավայրի մէջ գտնուին, հարիւր հազարներով, միլիոններով, գրեթէ աչքիդ առակ կը բազմանան:

Ասով հանդերձ, պէտք չէ յուսալ թէ գործնական կեանքին մէջ պիտի կարենայ ընդհանրանալ միկրոպով լուսաւորելու խնդիրը, նոյն իսկ եթէ անոր մէջ պէտք եղած բարեփոխութիւնները կարելի ըլլայ նախմաձնել: Պ. Ռաֆայէլ Տիւպուա չատ չատ կը կարծէ թէ վառօդարաններու և կրիզու պարունակող հանքերու մէջ կրնայ գործածուիլ ան:

Ա-Ի ԱՄԷՆԷՆ ՀԻՆ ՁԱՓԸ.

Մաթեմաթիքի մէջ չատ զօրաւոր ըլլալու պէտք չի կայ բնաւ, դիտնալու համար թէ չրջանակի մը չրջագիծին հետ ունեցած կշիռը մնրձաւոր թիւ մըն է միչտ: Նախնական վարժարանէ մը չրջանաւարտ էն ծայլ աչակերտը, որ մէկ երկու ծանօթութիւն ունի տարրական երկրաչափութեան վրայ, ձեզի կրնայ ըսել թէ այս կշիռը կը նչանակուի յունարէն Π գիրով, և ընդհանրապէս կը ներկայացուի 3,1416... թուանչանով, որու կը յաջորդեն տասնորդականներու աչքդ առածին չափ երկար պոչ մը:

Այս 3,1416... թուանչանը, որ Արքիմեդէսի ժամանակէն գրանուած է, այնպիսի մնրձաւոր ստուգութեան մը կը համապատաս-

Լ	Օ	ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ - ՉԻՒԼԴԱՏԼ	Տ	Գ
7	25	✻ Կիր. Ե. Յիսն: Յն*. Ծնունդ Տէառն Ցեսու, և սոփէ Գնէ- Յոան- վըէ ըրս:	١٠	٦١
8	26	Բ. Սրբոյն Ստեփաննոսի նախասարկաւագին եւ առաջին մարտիրոսին: Յն*. Բ. Օր Ծննդ.:	١١	٦٢
9	27	Գ. Սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի: Յն*. Գ. Օր Ծննդեան և Սթեփաննոսի Նախավկայ:	١٢	٦٣
10	28	Դ. Պահք:	١٣	٦٤
11	29	Ե. Սրբոց որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ առաքելոյն եւ Յովհաննու աւետարանչին: Բարեկենդան պանոց Ծննդեան:	١٤	٦٥
12	30	Ուր. Ա. or պից. Ծննդ: ✠ Լր. Լա. ժ. 16, ր. 7 Ջուճախառն աճառեւ	١٥	٦٦

խանէ, որ առիկա դանելու համար զարհուրելի հաչխներ պէտք եւ- զած են և հաւանական չէ հիմակուհիմա որ աւելի ճիշդ թիւ մը գտնուի:

Արդ, ինչ որ կայ ամէնէն զարմանալի, սա է թէ Արքիմեդէսի քան դարեր առաջ, այսինքն Քրիստոսէ չորս հինգ հազար տարի առաջ, հին Եգիպտացիները այդ թիւը գրեթէ գտած էին: Լոնտոնի Բրիտանական Թանգարանին մէջ պահուած պապիրոս ձեռագիր մը, որ Բհնադ պապիրոս անունով ծանօթ է, և զոր Էյնսօլա դիտնա- կանը կրցած է կարդալ, կ'ըսէ թէ Հիւքսոսներու Թագաւոր Բաաուսի գրագիր Ահմէս 3,1604 գտած էր չրջանակի մը չրջա- գիծին և տրամագիծին մէջ եղած կշիռը: Տարբերութիւնը ուրուն մեր հիմակուան թիւէն 188 տասը հազարերորդ էր միայն...

Մեզի յայտնի այս ձեռագիրը քիչէն քիչ հազար հազար երկու հարիւր տարի առաջ գրուած է քրիստոնէական Թուականէն, և ամէնէն զարմանալին ան է որ, բոլոր հեղինակաւոր եգիպտաբան- ները կը կարծեն թէ այդ՝ պարզապէս ընդօրինակութիւն մըն է այդ Թուականէն 1400էն 1600 տարի առաջ գրուած ուրիշ գործի մը:

Իրապէս սքանչելի բան մըն է որ այսչափ հեռաւոր ժամանակի մը մէջ, զոր մենք բարբարոսութեան խաւարներուն մէջ Թաղուած կը կարծէինք, Նեղոսի եզերքներուն երկրաչափները կրցեր են այս աստիճան ճշգրիտ հաչխներու հասնիլ:

ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՍԱԼԱՅԱՏԱԿՈՒՄԸ.

Փողոցներու սալայատակումի խնդիրը հետզհետէ աւելի կա- րեւոր խնդիր մը կը դառնայ Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ, առող- ջապահութեան, հանգստութեան, արագ հաղորդակցութեան և ու- րիշ չատ մը տեսակէտներով իր ունեցած կարեւորութեան պատճա- ռով: Մեծ քաղաքներու մէջ մանաւանդ, ուր առտուընէ մինչեւ իրիկուն և երբեմն իրիկուընէ ալ մինչեւ առտու անդադար ամբոխ

Լ	Օ	ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ - ՉԻՒԼԴԱՏԼ	Տ	Գ
13	31	Շբ. Բ. or պից. Ծննդ: Սրբոյն Բասղի հայ- րապետին, եւ եղբօր նորա Գրիգորի Նիւ- սացւոյն, Սեղբեստրոսի Հռովմայ հայրա- պետին, եւ Աբբայ Եփ- րեմի Խուրին Ասորւոյ:	١٦	٦٧

մը կը վազէ, կ'երթայ, կուգայ առթացող կառքերու, թրամվայ- ներու, և այլն մէջ, ճշմարիտ ընկերական խնդիր մը կը դառնայ հետզհետէ՝ գիտնալը թէ ինչով պէտք է սալայատակել փողոցները:

Մի՛ զարմանաք ուրեմն երբ ըսեմ ձեզի թէ բոլոր ծանօթ կամ երեւակայելի նիւթերը փորձած են այդ բանին, սկսելով քարէն (որուն ամէն տեսակները, նոյնիր գայլախազէն մինչեւ հնոյ գան- գուածները գործածուած են) մինչեւ ծեծուած հողը, փայտը, կրա- խիչը, պատը, աղիւսը, մետաղը, կտաւրը, նոյն իսկ ապակին որ ժամանակին Բարիզի մէջ գործածուեցաւ առաջին անգամ ըլլալով:

Նիւ-Եորքի մէջ հիմակուհիմա պղպատէ սալայատակ կը գոր- ծածեն, որմէ է'ն չատ գոհ մնացողները օթօմօպիլիստներն են, կառքը 100էն 60 աւելի դիւրաւ սահելով անոր վրայ: Արդէն փոր- ձած էին երկաթէ սալայատակը և ձոյլէ սալայատակը, բայց վերջը վերջը սոխպուկներ էին մէկ կողմ Թողուլ զանոնք: Պղպատէ սա- լայատակը աւելի ալիսի դիմանայ: Բայց մի՛ կարծէք թէ ատոնք, մինչեւ հիմա գործածուած սալարկումներուն էն տարօրինակները ըլլան. առնուազն աւելի տարօրինակները կան, օրինակ խիցէ սա- լայատակը, որ բաւական չաղոպութեամբ փորձուեցաւ Լօնտոնի ու Վիէննայի մէջ, ուր իր ձգականութեան, իր անձայնութեան և չատ դիւրաւ մաքրելու յատկութիւններուն համակցողներուն հիացում պատճառած են:

Որքան ալ որ տարօրինակ Թուի ըսածնիս, փորձած են նաև փողոցները սալարկել... խոտով: Նոյն իսկ այս խնդրի մասին եր- կու իրարու հակառակ խումբեր գտնուեցան. Ֆիլատելֆիոյ մէջ կը գործածէին չոր խոտը, զոր լաւ մը կը սեղմէին ու չուտ չորցող խեղի մը մէջ Թաթխելէ յետոյ կը կաղապարէին: Ուրիշ սեղ ծո- վային սէզեր նախընտրած են, զորս խայծդանի մէջ կը Թաթխէին նախ, փայտէ կամ կրանիթէ ճշմարիտ սալաքարերու ձեւով կը կա- ղապարէին, ու յետոյ զանոնք իրարու կը կապէին երկաթէ կեռե- լով:

Բայց այս նիւթին մէջ արտաքոյ կարգուածքան մրցանակը չունած է ապահովաբար Քլինօի (Քալիֆոռնիա) թաղապետութիւնը որ նիթէ ոչ չաքարէ սալայատակ, գոնէ չաքարաղօծ սալայատակը աշխարհ բերած է: Հոդ արդարեւ, խճուղիները կը ծածկէն, ի մեծ գոհունակութիւն... ա՛մէնուն, չաքարի թանձր օշարակի և նուրբ աւազի խառնուրդով կազմուած կարծր նիւթով մը:

Իրաւի մեզք որ մեր Եւրոպայի կլիման այսքան խոնաւ է, որովհետեւ նիթէ այդպէս չըլլար պիտի կրնայինք փորձել չաքարախառն սալարկումը, —ողոց կրջանկութիւնը— սպասելով որ թուղթէ սալայատակներուն ժամանակը գայ... ինչ որ պիտի ըլլայ ուշ կամ կանուխ:

ԱՊԱՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

(ԿԵՆՑԱՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ)

Տիկին ՆԵՒՅՄԱՐ ՊԱՐԻԿԵԱՆԻ

Տարեցոյց մը, մանաւանդ Նեաճ-Պապիկեան տարեցոյցին նման աշխատութիւն մը, պէտք է այնպէս մը պատրաստուած ըլլայ որ կարենայ իր ընթերցողներուն հայթայթել անոր ամենօրեայ կեանքին անհրաժեշտ ծանօթութիւններու հարուստ շղթայ մը:

Այս նկատումը կենցաղագիտական նօթերու շարքէ մը աւելի ուրիշ նիւթի մը մէջ կարելի չէր որ լաւագուցօրէն գործադրուէր: Եւ ասիկա իրականապէս օգտակար ու հանելի ալ միանգամայն ձեւով մը կատարելու համար է որ ատոր խմբագրութիւնը յանձնեցինք Տիկին Նեկտար Պարիկեանի որ իր ծածկանունին տակ Բեռայի Հայ բարձր դասուն մէջ շատ յարգուած ու փնտուուած անձնաւորութիւն մը կը ծածկէ:

Ասկէ աւելի լաւ ընտրութիւն կարելի չէր որ ընէինք, վստահօրէն կրնանք ըսել:

Ծ. Հ.

Երբ մտադրեցինք Նչան-Պապիկեան Տարեցոյցին համար պատրաստել կենցաղագիտական նօթերու այս չարքը, աչքի առջեւ ունեցանք միայն մեր ամէնօրեայ կեանքին մաս կազմող պարագաները, քանի որ անկրնկիս այնչափ սահմանափակ է:

Ջի խճողելու համար մեր այս պզտիկ ուսումնասիրութիւնը, ու զայն յատակ ու պայծառ ընել կարենալու համար, զատ զատ հատուածներու բաժնեցինք զայն, կեանքի ամբողջացուցիչ մաս կազմող դէպքերէ քաղուած, որոնք մեկին ձեւով պիտի կրնան անհրաժեշտ տարրերը տալ այդ դէպքերու կենցաղագիտութեան օրէնքներուն վրայ:

Ու դխտամբ ընտրեցինք մեզի այն կէտերը, որոնք առանց մանրամասնութիւններու բաւական պիտի ըլլան մեզի տալու մեր ամէնօրեայ յարաբերութիւններու ժամանակ ուրիշներու հետ, այն անկեղծ ու սիրուն հոլը որ այնքան հաճելի կ'երեւայ մեզի ուրիշներու վրայ:

Ամուսնութիւնով կը սկսինք մեր այս չարքը, անիկա ըլլալով կեանքին ամէնէն մեծ ուսումնական պատահարը:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ.

Երիտասարդ մը աղջիկ մը կը տեսնէ, կը համակրի և կ'ուզէ զայն կնութեան առնել. բայց երկինքէն իջածի պէս չի կրնար զայն կնութեան խնդրել մէկէն ի մէկ: Իր միտքը կը յայտնէ իր ծնողքին կամ եթէ ծնողք չունի, մարիքը առած բարեկամի մը, իր պաշտպանին, վերջապէս իրմէ մեծի մը, սակայն մերիմը եղող մեծի մը:

Երիտասարդին այս առաջարկը ընդունող անձը՝ աղջկան ընտանիքին մերիմ մէկ բարեկամին հետ կը տեսնուի, կարգադրելու համար «աղջիկտես» մը կամ «մանչտես» մը, ուր երկու կողմէ ալ պիտի որոշուի թէ կ'արժէ աւելի առաջ տանիլ բարեկամութիւնները:

Մեր մէջ կամ բարձր դասակարգերուն մէջ ընդհանրապէս աղջիկտեսները տեղի կ'ունենան աղջկան տունը, ցորեկ ատեն, ուր երիտասարդը կը տարուի բարեկամի մը կողմէ, աղջկան կատարեալ գիտակցութեամբը: Բայց նախընտրելի է որ երկու կողմին բարեկամները այս հանդիպումը կատարեն մերիմական ճաշի մը մէջ, պարագային համար պատրաստուած, և որու ներկայ գըտնուին աղջկան ծնողքն ալ: Պէտք է խուսափիլ աղջկան ղդայնկէ այս հաւաքոյթին թաքուն նպատակը, որովհետեւ այս պարագային իր սաստիկ յուզումը կրնայ պատճառ ըլլալ կորնցնելու իր ընորհալի բնականութիւնը և թերեւս չի կրնար պէտք եղած պազարիտութեամբ դատել այն մարդը որ իր կեանքի ընկերակիցը ըլլալու նպատակով կը ներկայանայ. մանաւանդ ուրիշ առաւելութիւն մըն ալ ունի այս կերպը, որ երբ երիտասարդը չհաճնի աղջկան, առիթները չըլլար օրիորդին հակըցնելու առիկա (ինչ որ չատ տաղտկալի բան է), քանի որ ան չի գիտեր արդէն այդ հաւաքոյթին նպատակը:

Երկու կողմին փոխադարձ բարեկամներուն կ'իյնայ երկու կողմին ալ յայտնել դործուած ուսումնութիւնները: Եթէ երիտասարդը աղջկան չհաճնի, բան մը չկայ իմացնելու անոր: Իսկ եթէ աղջիկը երիտասարդին չի հաճնի, պէտք է թեկնածուն իր ճակատագրին հաշտակերպի անտրտունջ ու մանաւանդ առանց ոխ պահելու:

Երբ թեկնածուն առաջին անգամին հանդիպի աղջկան կողմէ, երիտասարդը կը փութայ անմիջապէս անոր ծնողքին զրկել իր հայրը կամ տարիքոտ բարեկամ մը և կամ իրմէ մեծ մը, աղջիկը պաշտօնապէս հետաքննութեան խնդրելու համար:

Թեկնածուին պաշտօնակիցը պէտք է չատ խնամուած արդուզարդով մը կատարէ իր այս պաշտօնը, եթէ նոյն իսկ իրմէ աւելի մըշակ ընտանիքի մը զրկուած ըլլայ:

Այս տեսակցութեան մէջ օժիտի ու երկու կողմի չահերուն վերաբերեալ կէտերը նկատի կ'առնուին: Այս պարագային պէտք է չափազանց անկեղծութեամբ գործել:

Այս կերպով պաշտօնապէս ընդունուելէետքը, թեկնածուն իր պաշտօնական զգեստները կը հագնի և անմիջապէս աղջկան ծնողքին կուտայ այցելութիւն մը ուր կը գտնուի նաև աղջիկը: Երիտասարդը իր չնորհակալութիւնը կը յայտնէ ջերմօրէն, բայց առանց չափազանցութեան: Այս օրէն սկսեալ երիտասարդը կրնայ յաճախ տեսնուիլ իր ապագայ կնոջ հետ: Այս այցելութիւններէն մէկուն մէջ նշանառքին օրը կ'որոշուի քիչ օրէն կատարուելու համար. միասին կ'որոշուին նշանառքին առթիւ հրաւիրուելիք անձերը. լաւ է որ չատ սերտ կապերով միացած անձեր միասին հրաւիրուին ասոր:

Նշանառքի արարողութիւնը խիստ մտերմական չրջանակի մը մէջ կը կատարուի. սրկէ ընկէ չհրաւիրած բարեկամները տեղ չունին այս հանդէսին մէջ: Միայն եթէ թեկնածուն ընկերային բարձր դասակարգի մը կը պատկանի, կարելի է քիչ մը աւելի փայլուն ընել, բայց նոյն իսկ այս պարագային ալ խուսափելով լրագրական ծանուցումներէ ու աւելորդ փայլերէ:

Նշանածը իր առաջին ծաղկեփունջը նշանառքին օրը կը ղրկէ օրիորդին: Այս ծաղկեփունջը պէտք է կազմուած ըլլայ մի միայն օրիորդին նախասիրած ճերմակ ծաղիկներէ:

Նշանածը անձամբ կը բերէ մատնին: Կանխաւ, դաղտնապէս կը հասկնայ իր նշանածին նախասիրած գոյնը, որովհետեւ պէտք չէ որ այս մատնին լոկ պատահարար դնէ: Ամէն պարագայի մէջ, այս մատնին ինչ տեսակ ալ ըլլայ, պէտք է որ լաւ ընդունելութիւն մը գտնէ: Նշանածը, որ նշանառքին իրիկունը միւս բոլոր հրաւիրեալներէն առաջ պէտք է գայ, կը սահեցնէ մատանին օրիորդին մատը (ձախ ձեռքին չորրորդ մատը): Այս մատանին նուիրական է և միայն չատ ծանր պարագաներու համար կրնայ ա'լ հանուիլ: Նշանածին կ'ընկերանան հայրն ու մայրը, կամ եթէ ծնողք չունի՝ մեծ եղբայրը, տունին մեծը ևն:

Անխուսափելի ճաշին առնը, նշանածները քով քովի կը նստին սեղանին մէջտեղ: Իրենց դիմացը նստած են աղջկան հայրն ու մայրը, տղուն հայրը՝ տանտիրուհիին քովը, իսկ մայրը՝ տանտիրոջը քով: Ամուսնութիւնը սարքող բարեացակամ բարեկամները կը նստին նշանածներուն քով:

ձաշը պէտք է չատ պարզ ըլլայ, հրաւիրեալները պէտք է իրենց չնորհաւորութիւնները ընեն նշանածներուն:

Նշանած օրիորդը պէտք է հագնի զուարթ գոյնով չրջազգեստ մը, անուշ վարդագոյն, ելեւ-բայլին կազդայ և կամ ձերմակ արշալուսային ժապաւէններով: Հրաւիրեալ կիները պէտք է պարա-դային չատրան արդուզարդեր կրեն, այսինքն ո՛չ մութ գոյներ: Նշանածը և միւս երիկ մարդիկ սև բըտէնկոթ:

Այս երեկոյթին մէջ պէտք է անանկ մը վարուիլ որ նշանածները կարենան իրարու հետ աւե-լորդ առանց ուրիշներէ մտիկ ըլլալու և սակայն առանց ալ մեկուսանալու:

Նախընտրելի է որ նշանած օրիորդ մը յաճախակի իր նշանածին հետ չի սեանուի հրապարա-կային տեղեր, և ամէն անգամ որ պատոյն կամ այցելութեան երթայ, իրեն ընկերանայ իր ո և է մէկ ազգականը:

Նշանառքին հետեւեալ օրը այս նշանառքին լուրը քառթով մը պաշտօնապէս կը հաղորդուի երկու կողմի ազգականներուն, որոնք թէև չէին հրաւիրուած, իրաւունք ունին սակայն այս քառ-թին պատասխանելու:

Եթէ նեթական անկարելութիւն մը չիկայ, պէտք է ամուսնութիւնը կատարել նշանառքէն ոչ չատ ետքը:

Շատ սիրուն կ'ըլլայ եթէ նշանածը իրեն պարագ մը սեպէ ամէն օր ծաղկեփունջ մը ղրկել իր օրիորդին. այս ծաղկեփունջը բացարձակապէս պէտք է ձերմակ վարդերէ կազմուած ըլլայ:

Փեսացուին մայրը՝ իր տանը մէջ զաւկին նշանածը կը ներկայացնէ սապէս. «Օրիորդ . . . , հար-սնացու». այս բառերուն կ'ընկերանայ համակրական ժպիտ մը: Միևնոյն եղանակը կը գործադրուի նշանած օրիորդին ալ տունը, ուր այս վերջինին մայրը իր աղջկան նշանածը կը ներկայացնէ ըսելով՝ «Պարո՛ն . . . , փեսացո՛ւս»: Բայց աւելի յարմար է որ նշանառքէն ետքը երկու կողմին տուներն ալ ընդունելութիւններ և երեկոյթներ չը տան:

Ամուսնութեան օրը, բոլոր այն անձերը որոնք բերանացի կամ մանուսար նամակով մը հրա-ւիրուած են հարսին ուղեկիցները կազմելու, այս վերջինին տունը կը ժողովին:

Հարսնցուն ծնողքը հրաւիրեալները կ'ընդունին սալօնին մէջ: Մանկամարդ հարսը ամէնէն ետքը մէջտեղ կ'ելլէ, ձեռքը բռնած այն վերջին ձերմակ ծաղկեփունջը, զոր նոյն առտուն իրեն ղրկած է ան որ քիչ ետքը իր ամուսինը պիտի ըլլայ եկեղեցիին և օրհնքին առջեւ:

Հարսնցուն պէտք է պարզասիրութեամբ հագուած ըլլայ: Ագամանդները աւելորդ են և նոյն իսկ ծանր ու ճոխ ատլէէները: Հարսին արդուզարդը պէտք է զուտ կուսական ըլլայ:

Երբ ամէն մարդ ժողոված —և այս տեսակ պարագայի մը մէջ պէտք է որ ամէն մարդ ճիշդ ժամանակին գայ— կառք կը նստուի եկեղեցի երթալու համար:

Հարսը առաջին կառքը կը նստի, աջ կողմը: Իրեն կ'ընկերանան ծնողքը: Փեսին կողմէ ալ նոյն պարտաւորութիւնները տեղի կ'ունենան:

Հարսին ընկերացող հրաւիրեալ պարոնները սև զգեստ կը կրեն, ձերմակ փողկապ ու mastic գոյնով ձեռնոցներ: Միայն փեսան ու garçons d'honneuրնրը ձերմակ ձեռնոց կը կրեն:

Մի միայն եկեղեցական արարողութեան հրաւիրուած անձերը պէտք է կ'ունենան գեղեցիկ արդու-զարդ, յարմար փողկապ և peau de Suède ձեռնոց:

Սակէ առաջ սովորութիւն էր որ պսակին իրկունը ճոխ երեկոյթ մը կը տրուէր փեսին կամ հարսին տունը, ուր լուսցնելը անխուսափելի էր և որ չատ աւելորդ ծախքերու դուռ կը բանար:

Բարեբաղդաբար այս սովորութիւնը վերջին տասնեակս սկսաւ անհետանալ և չատերը կը գո-հանան հիմա ընդունելութիւնները կատարելով միայն եկեղեցին սալօնը, ուր գրեթէ մէկ ժամուան մէջ կը կատարուին հարկ եղած պատասխանութիւնը և բարեմաղթութիւնները:

Այս դրութիւնը չատ գովելի է. միայն կարելի է որ հարսին կամ փեսին ծնողքը իրենց չա-փազանց մտերիմները հրաւիրեն իրիկուան ճաշի մը, որուն զուտ ընտանեկան հատաքոյթի մը երե-սայթը կը տրուի:

Վերջացնելէ առաջ ըսենք թէ գեղասի կին մը ամուսնութեան առաջին տարիներուն մէջ կարելի եղածին չափ քիչ մինակը փողոց ելլելու է, կամ թէ միչտ մօտաւոր ազգական մը ընկե-րանալու է իրեն:

Եթէ ամուսնացող աղջիկը քիչ մը տարիքոտ է, թէև արարողութիւնները նորէն նորին են, բայց չարմարագոյն է պակսեցնել կարգ մը մանրամասնութիւններ: Օրինակի համար demoiselles d'honneuրները պէտք է չափաւոր թիւով ըլլան. իսկ եթէ հարսը չատ տարիքոտ է, բնաւ չըլլան: Այս պարագային այս վերջին օրիորդները պէտք է լուրջ արդուզարդ մը կրեն, որչափ ալ երիտա-սարդ ըլլան իրենք:

Երեսունըհինգ տարու օրիորդ մը պէտք չէ որ երկայն քող մը կրէ, թէև զգեստը միչտ ձերմակ պիտի ըլլայ: Իսկ 45 տարու օրիորդ մը պէտք է որ կրէ gris-argent չրջազգեստ մը, ձեր-մակ տանթէէներով գլխարկ մը, որուն վրայ ըլլան քիչ մը նարնջենիի ծաղիկ, մանիշակներով, լիլաններով և վարդերով խառն:

Մեր մէջ սովորութիւն է որ ամուսնական արարողութեան հետեւեալ չաբթին, հարսն ու փեսան կառք մը նստած այցելեն երկու կողմին մօտաւոր ազգականներուն, այցելութիւն մը զոր

«Ձեռք-պագ» կ'անուանենք: Մեր կարծիքով, աւելորդ է այս Ձեռք-պագի արարողութիւնը, որովհետեւ անիկա նորապսակ ամուսնի մը երջանկութիւնը ստղտկալի կերպով ընդհատելէ ուրիշ բանի մը չի ծառայեր անանկ առնէն մը, զոր անունք մը միայն իրենց մեղրալուսնի երազները հիւանդով պէտք է անցընեն:

Շատ աւելի յարմար է որ այդկութիւնները անդի ունենան ամուսնութենէն քանի մը ամիս ետքը:

Նորապսակ ամուլը կրնայ իր չնորհակալութիւնները յայտնել մանուկ քառթով մը:

Ձեռք-պագի ընդհանուր սովորութիւնը ձեւափոխելու և աւելի նորացնելու համար, նոր տարս և նոր փեսան իրենց ամուսնութենէն մէկ կամ երկու ամիս ետքը պէտք է այցելութիւն մը տան բոլոր այն անձերուն, որոնք իրենց ամուսնութեան ներկայ գտնուած էին և կամ ներողութիւն էին խնդրած որ չկրնան ներկայ գտնուիլ, և որոնց հետ ի'ուղղն յարաբերութիւն չունին, աչխարհիկ կանոնի մէջ իրենց տեղը և իրենց բարեկամները գրաւելու համար: Ամուրի անձերու միայն փեսան կ'այցելէ:

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ.

Տանտիկնոջ մը ամէնէն մեծ յատկութիւնը խօսակից գիտնալն է. իրաւ ալ է որ հաղուագիւտ բան մըն է ասիկա: «Խօսակցութիւն մը պէտք է զուարճացուչ և զուարթ ըլլայ՝ առանց կոչտութեան, սրամիտ՝ առանց վնասաբեր և առանց կեղծ ձեւերու, ազատ՝ առանց անվայելչութեան, գիտուն՝ առանց խմաստակութեան, ըսած է Շեֆբըրի, բայց անմիջապէս ալ աւելցուցած է՝ առանկ խօսակցութիւն մը սակայն չատ հազուագիւտ է:»

Իր տանտիկնոջ արտաքոյ լաւ գիտցող կին մը՝ իր սալօնը զանազանները խօսեցնել կուտայ և ինք չատ քիչ կը խօսի: Հիւրերը ընդունելու մէջ ճարպիկ, անկիւ գիտէ բոլորն ալ բարի սրտաշարժութեան մէջ դնել, որով չատ հանգիստ վայր մը գտնելու իր սալօնը: Բայց եթէ իր ընդունած հիւրերը անհամարձակ են և քիչ խօսող, այն ատեն պարտաւոր է բոլոր կարելի ջանքերը ընել, որպէս զի խօսակցութիւնը չի պառկի: Պէտք է որ իւրաքանչիւրին հետ անոր մասնագիտութեան ու սէրած նիւթին վրայ խօսի. սակայն կրնայ այդկուն խօսելու չատ լաւ տրամադրութեան մը մէջ գտնել, քանի որ խօսքը կը գառնայ անանկ նիւթի մը վրայ որ ամէնէն աւելի մօտ է իր սիրտին: Բոլոր այս պարագաներուն մէջ տանտիկինը պարտի միչտ աչքի առջեւ ունենալ ո'չ թէ իր հաճոյքը, այլ մի միայն իր հիւրին հաճոյքը:

Երբ սալօնը չատ յաճախուած սալօններէն է ու միչտ բազմութեամբ լեցուն, այն ատեն անհրաժեչտ են տանտիկինին օգնականուհիները, որոնք ընդհանրապէս իր մանկամարդ աղգականուհիներն և կամ չատ մտերիմ բարեկամուհիները կ'ըլլան. առանց պաչտօնը պիտի ըլլայ, երբ տանտիկինը ուրիչներու հետ զբաղած է, ընդհանուր խօսակցութեան չի խառնուողներուն խօսակցութիւնը հայթայթել և այս կերպով սալօնին զուարթ և առոդջ հոլ մը տալ: Տանտիկինին ուչադրութիւնը պէտք չէ վայրկեան մը իսկ չտարի: Երբ նչմարելու ըլլայ երկու անձերու մէջ ծագած վիճաբանութիւն մը, պէտք է անմիջապէս ընդմիջէ զայն ճարպիկութեամբ, եթէ չգիտէր որ իր սալօնին մէջ կռիւ մը ծագի, որովհետեւ չատեր վիճաբանութեան մէջ կենցաղագիտութեան նախնական օրէնքներն անգամ կը մոռնան:

Երբ հիւրերը ընդհանրապէս զարգացած մարդիկ են, գրականութեամբ զբաղող կամ գեղարուեստին հետ չփում ունեցող, պէտք է խօսակցութիւնը ըներ օրուան գրական կամ գեղարուեստական խնդիրներուն չուրջը: Եւ սակայն, նորէն կը կրկնենք, պէտք է խրատքանչիւրին խօսիլ ատ'որ սիրած ու հասկցած նիւթին վրայ, և անանկ հոլ մը տալ խօսակցութեան որ ամէնքն ալ կարենան հետեւիլ անոր ու անկէ համ առնել: Այս անսակ լեցուն սալօններու մէջ է որ ամէնէն աւելի անհրաժեչտ կ'ըլլան օգնականուհիները:

Կենցաղագէտ կիները երբէք չեն բանրասեր իրենց ծանօթներուն և զանոնք երբէք ծիծաղելի չեն դարձներ. ընդհակառակը աչխն մարդ կրնայ գովել իր բարեկամները և զանոնք պաչտպանել եթէ երբէք քաչքշողներ ըլլան: Սակայն չատ յարաբերութիւններու մէջ կայ ընդհանուր կանոն մը զոր պէտք է յարգել, այսինքն թէ պէտք չէ երբէք ուրիչ մը նեղացնել իր համակրութեան մէջ: Օրինակի համար երբ գիտէք թէ պարոն Ֆ. կը սիրէ Պ. Ա.ը, պէտք է խուսափիք ձիդ Պ. Ֆ.ի քով Պ. Ա.ի վրայ անյապաղ կարծիք մը յայտնելէ: Վչտացուցիչ խօսք մը բնաւ չմոռցնէր: Կրօնական, խմաստասիրական կամ գրական կարծիքներու մէջ ալ պէտք է միչտ վերապահութեամբ վարուիլ պարիչտ ընդդիմախօսներու հետ, որոնց համոզումները անկեղծ են:

Կը գտնուին միչտ բաւական տափակ մարդիկ, որոնք ձեր ֆիզիքականը մանրամասնաբար կը խծրծեն ձեր ներկայութեանը, իբր թէ բացակայ եղած ըլլալիք:

—Ձեր աչքերը ազուր են, բայց ձեր յօնքերը չատ խիտ են. մինչ աւելի բարձր կ'երեւաք կրր, բայց առոր պատճառը ձեր ուսերուն բարձրութիւնն է:

Ձկայ աւելի ձգտուչ, աւելի չարամիտ ու աւելի նեղացուցիչ բան մը քան այս քննչիմանները, որոնց անմիջապէս խծրծանքը կը յաջորդէ:

Կենցաղագէտ մարդ մը երբէք ուղղակի գովեստ մը չըներ, որովհետեւ այս գովեստները

կրնան նեղացնել համեստ, անհամարձակ մարդիկը և որովհետեւ փիչ մը տաղտկալի է ուղղակի եղած գովեստի մը պատասխան մը գտնել։

Նախապէս մարդ պէտք չէ խօսի իր ֆիզիքական թերութիւններուն վրայ։ Եթէ ըսելու ըլլաք «չատ պզտիկ աչքեր ունիմ» և կամ «ձեռքերս չատ ագեղ են», հաւանաբար պիտի դանուին անձեր որոնք զիրենալով հանդերձ այդպէս ըլլալը, ինքզինքին սիրելուած պիտի ղգան ձեր բաներին դէմ բողոքելու և որոնք սակայն ներքնապէս պիտի նեղանան ձչմարտութեան հակառակ խօսելու սիրելուած ըլլալնուն համար։

Վերնապէս պէտք է կարելի եղածին չափ խուսափիլ ևսին վրայ խօսելէ, որովհետեւ ասիկա գրեթէ միշտ տաղտկալի և նեղացուցիչ նիւթ մըն է ուրիշին համար։

Աշխարհիկ մարդոց ամէնէն մեծ առաքինութիւններէն մէկն ալ սա է որ, երբ սեռանն ազգ մարդ մը որ զիտական կամ ուրիշ ո և է նիւթի վրայ ամէնէն խոշոր սխալներով կարծիքներ կը յայտնէ, ընաւ չեն ժպտիր ու ծաղրեր, այլ մանկ կ'ընեն ամէնէն լուրջ երեւոյթով, որովհետեւ չար բան է դիմացինը պզտիկ ձգել։

Լորտ Չեսթրֆիլտ սա խրատը կուտայ իր զաւկին. «երբէք մարդու մը խօսք մտիկ ընել տալու համար մի բանէք զգեստին կոճակէն կամ ձեռքէն, որովհետեւ եթէ մարդը ձեղի մտիկ ընել չուզեր, լաւագոյն է լեզունիդ բանէք, քան թէ այդ մարդը։»

Որչափ ալ ազուշ և որչափ ալ տաղտկալի ըլլայ սկսած խօսակցութիւնը, երբէք անհամեստութեան ո և է նշան ցոյց մի տաք երբ ուրիշները կը խօսին։ Մի ընդմիջէք ալ, յարմար եղած տեղը դուք ալ ձեր կարգին զեռեղեցէք ձեր ըսելիքը. անյարմար է նոյնպէս յամառ լռութիւն մը պահել, բայց չատ խօսելու ալ հարկ չկայ։ Սակայն մանաւանդ պէտք չատ անքաղաքավար բան է ամբողջ խօսակցութիւնը գրաւել և դատապարտել միւսները որ լուռ կենան։ Ջանացէք միշտ վիճաբանութեան մէջ չմտնել, այս վիճաբանութիւնը որչափ ալ կենցաղագիտական ըլլայ. ասիկա ըսել չէ թէ պէտք է ձեր կարծիքները ծածկէք։ Մի ծածկէք, բայց մի ալ ջանաք համոզել և ձեղի գաղափարակից ընել ձեր դիմացինը։ Այս պայմանը կը պահանջէ մինաչեորհուած անձերու։ Ձեր խօսակիցներուն քով ձեր գիտած լեզուի անհարթութիւնները նշմարելու երեւոյթը մի առնէք. եթէ քերականութեան կամ հայերէնի սխալներ գործուին, չի նշմարել ձեւացուցէք։

Կրնայ մի՛ տաք ինչ որ չկրցաք լսել կամ հասկնալ, բացի այն պարագայէն երբ սխալուած էք պատասխանել։ Օդին վրայ խօսելով խօսքի մի՛ սկսիք։ Մի խօսիք ձեր անձնական գործերուն, ձեր ընտանիքին և կամ ձեր արհեստին վերաբերեալ նիւթերու վրայ, որոնք չեն կրնար հետաքրքրել ներկաները։ Բայց եթէ այդ կէտերուն վրայ ձեղի բան մը հարցուի, պատասխանեցէք առանց չափազանց շեշտելու։ Մի պահանջէք ուրիշներէն որ անպատճառ ձեր վրայ վստահութիւն ունենան։ Ֆիզիքական ո և է պակասութեան վրայ խօսելէ առաջ, անդամ մը նայեցէք որ ներկաներուն մէջ այդ պակասութիւնը ունեցող ո և է մէկը կայ։

Շատ անտեղի բան է նաև փսփսուքը։ Շատ բարձր ձայնով ալ մի խօսիք, և պզտիկ բաներ հասկցնելու համար խոշոր բառեր մի գործածէք։

Շատ մը պարագաներու մէջ պէտք է խուսափիլ, օրինակի համար, խիստ զարմացական երեւոյթներ առնելէ։ Օրինակի համար երբ մէկը ձեղի կը յայտնէ կարեւորութիւն մը, զոր միտքս այն առեն կ'անգիտանայիք, պէտք չէ որ զարմանքէ զարմանք դուրիք, որովհետեւ ասիկա կրնայ նշանակել «կարելի բան է որ ասանկ մարդ մը ասանկ տաղանդ մը ունենայ, չիտակը հաւատալս չի գար կոր ընաւ չեմ յուսար։»

Նոյնպէս ալ երբ մարդ մը կարեւոր պաշտօնի մը անցնի, կամ բարձրացում և կամ յաջողութիւն մը ունենայ, զարմանալու պէտ բաներ մի ընէք, որովհետեւ այդ մարդը եթէ յաջողեցաւ՝ արժանի էր առաջ, և ասանկ պարագայի մը մէջ զարմացումը պիտի նշանակէր «ո՛վ գիտէ ինչ միջոցներով յաջողեցաւ։»

Երբ կին մը պատմութիւն մը ընէ, պէտք է լռութեամբ անցնի իր պատմութեան կարգ մը կէտերուն վրայէն, եթէ այդ կէտերը գայթակղեցուցիչ պարագաներ կը պարունակեն. պէտք չէ երբէք յիշէ իր պատմութեան վրան-շատ կէտերը, մանաւանդ էրիկ մարդու ներկայութեան։

ԻՆՉՊԷ՞Ս ՃԱՇԵԼՈՒ Է.

Եթէ խնդիրը հացկերոյթի մը վրայ է, հրաւիրեալները պէտք է ութը օր առաջուընէ հրաւիրուին գրաւոր կամ բերանացի։ Հրաւիրեալը պարտաւոր է անմիջապէս պատասխանել թէ պիտի կրնայ թէ ո՛չ այդ հրաւէրը ընդունիլ։ Եթէ չպիտի կրնայ, քանի մը բառով կը բացատրէ պատճառը և իր խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնէ։ Երբեմն կը պատահի որ հրաւէրը ընդունելէ յետոյ անակնկալ պատահարով մը անկարելի կը դառնայ իր մասնակցութիւնը. այն ատեն նորէն անմիջապէս խնդրելու է խնդիրը։

Հրաւիրեալները որոշուած ժամէն առաջ կամ առնուազն վայրկեան առաջ կուգան։ Բայց երբէք որոշուած ժամէն ետքը։ Հրաւիրեալները եւ ուխտները իրիկուան աղտոտ արդուզարդ մը կը կրեն, էրիկ մարդին սև զգեստ, ճերմակ փողկապ, mastic գոյնով ձեռնոց և փայլուն կոշիկներ։

Իսկ կինները կէս ատ-քալէթ զօրաժող երկայն չլջազդեստ մը և կամ փողոցի ճոխ զգեստ մը, եթէ հայկերոյթը աւելի մտերմական գոյն մը ունի:

Երբ սպասաւորը կը ծանուցանէ թէ «ճաշը պատրաստ է», բոլոր էրիկ մարդիկ կ'ուղղուին դէպ ի այն կինները որոնց պիտի տան իրենց թեւերը: Այդ կիները կը նշանակուին առանիվնոյ կոչմէ, որ գիտէ թէ ո'ր կնոջ քով որ էրիկ մարդը պիտի նստի: Եթէ տեղատիկցը և տեղատիկցուհին անծանօթ են իրարու, առանէրը ճաշէն առաջ դանուք իրարու կը ներկայացնէ, քանի մը բառով պարզելով անոնց ընկերային վիճակը:

Այն էրիկ մարդը որ տեղ մը վրայ այս կնոջ կնոջ քով նստելու չհաճիլն պիտի արժանանայ, ինք նստելէ առաջ պէտք է զայն նստեցնէ, ոտքը դէպ ի առաջ կամ դէպ ի ետ քչելով. կինը անոր առջևէն անցած առեն թեթեւ կերպով գլուխը կը ծռէ, մինչ միւսը խոտապէս կը խոնարհի և իր կարգին կը նայի անոր քովը և ամբողջ ճաշի մէջտեղին կանխաւ կը հազայ անոր լոյր պէտք ունեցածները, այնպէս որ կինը հազ կամ ո և է տրիչ բան խնդրելու անգամ պէտք չի զգար:

Երբ հրաւիրեալները տեղանին չուրջը նստին, այն առեն ձեռնոցները հանելով գրպանին կը պահեն: Ճաշի առեն խոսակցութիւնները պէտք է դառնան թեթեւ և զուարթ նիւթերու վրայ, որոնք կարենան հետաքրքրել տիկիններուն առանց բացառութեան:

Գալով ուտելու եղանակին, երբ ապուր է հրամցուածը, երէկ պէտք չէ ամբողջ պնակը լցնել, այլ բաւական է ապուրի խոշոր դգալի մը երեք քառորդ մասը: Ապուրը երկրորդել ալ պէտք չէ, որովհետեւ արդէն այս կերակուրը —գրեթէ ամբողջ— կրնայ ծանրաբեռնել տասմոքը, տեղ չի ձգելով միւս կերակուրներուն:

Պէտք է որ պնակին մէջ քիչ մը ապուր աւելնայ, որովհետեւ անպատչառ է պնակը ծռիլ մինչեւ վերջին կաթիլը խմելու համար:

Բոլոր պատղները կը տակուին եւ կ'ուտուին պտուղի պատառաքաղին և դանակին մէջտեղ: Խնձորը, տանձը կամ միւս պատղները չորս կտորի բաժնելով իւրաքանչիւր քառորդ պատառը կ'ուտուն պատառաքաղով, զոր ձախ ձեռքով պէտք է բռնել, մինչ դանակը՝ աջ ձեռքով: Այս կերպով պտուղին կուտը կը հանուի, այդ տեղը կը մաքրուի և չորս կտորի կը վերածուի: Աւելորդ է ըսել թէ անուշեղէններն ալ կ'ուտուն պատառաքաղով և դանակով:

Ինչպէս գիտէք, հացը ձեռքով բրդնելով կ'ուտուի, բայց հացին զատ ճաշի առեն բացարձակապէս ոչ մէկ բան ձեռքով բռնելու է:

Կարծեմ աւելորդ չէ ըսել թէ անձեռոցը ամբողջովին կոթքին վրայ չէն փռեր, այլ ծունկերուն վրայ, բայց երեքի ծալուած կը թողուն. երէկ անձեռոցը քօղաժին կամ պոէմնիէռնին

անցընելու չէ: Ճաշէն յետոյ անձեռոցը պնակին քովը կը դնեն առանց ծալելու, բայց առանց նաեւ չատ մեծ կոյտ մը ձեւացնելու:

Անչուշտ չեմ ուզեր ընթերցողներս նախատել յանձնարարելով որ ոսկորները պէտք չէ բերանը տանիլ: Պէտք է ճաշատրէյէն, դանակին և պատառաքաղին օգնութեամբ ոսկորներուն վրայէն հանել միսերը, ձգելով այն տղերը որոնք կը յամառին ոսկորէն չբաժնուիլ: Նոյնպէս անվայել է այս միսերը հանելու համար ոսկորի կողմերուն վրայ բուռն ճիպեր ընել: Անճարակութիւններու տեղ չտալու համար, լաւագոյն է պնակէ մը կերակուր առնուած առենը բնաւ չվռնդել:

Նոյնպէս պէտք չէ հացը խոշոր խոշոր կտորներով կամ խածնելով բրդնել: Պէտք չէ դանակը բերանը տանիլ:

Երբ սալոր կամ ուրիշ կորիզաւոր ու չի կորուող պտուղ կ'ուտուի, պէտք չէ կուտերը թքնել պնակին մէջ, ոչ ալ ձեռքը բերնին առնելով հանել պնակին մէջ դնելու համար, այլ պէտք է պտուղին դգալը բերանը տանիլ, կուտը մէջը դնել չթխմնքներով և յետոյ պնակին մէկ կողմը ձգել: Ձեր ընտանիքին մէջ երէկ այս բաները և յետոյ վստահ եղէք թէ ամէն տեղ ալ բոլոր այս բաները պիտի կրնաք ընել պէտք եղած ճարպկութեամբ և չնորհալիութեամբ:

Երբ պատառաքաղը կամ դգալը գործին էյնան, պէտք է ուրիշ մը խնդրել. իսկ այն առենբան մէջ ուր հաւանական չէ որ չատ պատառաքաղ գտնուի, պէտք է խնկածը վերցնել, հացի պատառով մը սրբել և հացին պատառը մէկ կողմ դնել:

Երբ հրաւիրեալ մը մտերիմ ուտել այս լինչ կերակուրէն, աւելորդ է որ տանտէրը տեսիլ գայն որ անպատճառ «համը հացի» անգամ մը, որովհետեւ այդ անձը հարկաւ պատճառներ ունի այդպէս վարուելու զոր անպատչառ պիտի ըլլար հարցնել:

Պղտիկ խորշոմաժութիւն մըն ալ. եթէ հարբուխ եղած ըլլաք, ջանացէք որչափ կրնաք ո և է հայկերոյթի չգնանալ: Բայց առանց հարբուխ եղած ըլլալու կրնայ ըլլալ որ ձեր քիթը խնդելու պէտքը զգաք. այս պարագաներուն մէջ պէտք է միշտ զգուշանաք ձեր քովինին զգուանք մը առնելէ. պէտք է թաշկինակը հանէք կամաց մը և առանց աղմկի սրբելէ, առանց ուրիշներուն զգայնելու. ուշադրութիւն չատ չի գրաւելու համար մի՛ ձեր կռնակը դարձնէք ձեր քովինին. ասկից հետ ու գեղջուկ սովորութիւն մըն է:

Մխիթարն պէտքերուն պէտք է արգիլէ ձեզի՝ որ ձեր ականները ցցէք անոնց մէջ միացած միսի կտոր մը հանելու համար, և կամ ձեր չրթունքները չսչեցնէք, որկրամոլ կատաներու պէս:

Սահմանք պզտիկ ակնարկներ են թէև, բայց անոնցմէ դգալտիր մը կազմել կուտան մարդուն կենցաղավարութեան առաքինութեան վրայ:

ՊԱՐՒ ՀՐԱՒԷՐԸ.

Կենցաղագէտ մարդ մը, ինչ որ ալ ըլլան իր նկատումները, երբէք չի կրնար յաճախ պարել միեւնոյն կնոջ հետ: Տանը երիտասարդները ու մօտ ազգականները պէտք է պարեն ճիշդ այն կիներուն հետ որոնք չատ չեն փնտռուիր: Պարի հրաւէրը սա կերպով կ'ըլլայ «Տիկին, կամ Օրիորդ, կը հաճի՞ք արդեօք յաւաջիկայ քառրիլը ինծի հետ պարել»:

Այն կինը որ կը մերժէ պարել առանց իր մերժումին պատճառը բացատրող սա աւանդական բառերը ըսելու՝ «չնորհակալ եմ, պարոն, բայց արդէն հրաւիրուած եմ», այս կինը չի կրնար ալ ամբողջ քառրիլի կամ վալսի տեւողութեան մընջողին պարել ուրիշի մը հետ. եւ որպէս զի կարենայ յաջորդ պարը ընդունիլ, պէտք է որ իրեն եղած հրաւէրին սակէս պատասխանէ ժպտելով. «չնորհակալ եմ, բայց յոգնած եմ, այս անգամ չպիտի պարեմ»:

Աչխարհիկ անձը չի պնդեր «հապա մի՛ս վաՀլը» ըսելով: Կրնայ անգամ մըն ալ ներկայանալ և նորէն հրաւիրել, բայց եթէ այս անգամ ալ... չնորհակալ ըլլան, ալ այն անձը ետքը չի հրաւիրեր նոյն կինը: Սակայն կինը եթէ լուրջ պատճառներ չունի, չի կրնար երկու անգամ մերժել միեւնոյն մարդը:

Նոյնպէս կինը պէտք է զգուշանայ հրաւէրները չփոթելէ, որով կրնայ միեւնոյն պարին համար երկու պարողի խօսք տալ: Նմանօրինակ պարագայի մը պէտք է ըսէ. «պարոնայք, պատճառանելու համար թէ ըրածս լուկ յիշողութեան չփոթութիւն մըն է, ինքզինքս պիտի ղրկեմ այս անգամ պարելէ»: Այն աոնն պարողներէն մէկը պիտի քաշուի անշուշտ, բայց կինը նորէն կարգ մը ձեռակերպութիւններ պիտի ընէ հանկցնելու համար թէ ո և է նախընտրութիւն կամ հաճակրութիւն չունի:

Երբ խաւաիեն ընկերուհին իր տեղը բերէ, պէտք է անոր աջին խնամարկի, ինչպէս նաև ընկերուհին փոխադարձաբար:

Պարի աոնն պէտք չէ իրարու փաթթռտիլ, այլ պէտք է երկու մարմինները յարմար հեռաւորութեան մը մէջ պահել: Կինը իր խաւաիեին երեսը չի նայիր պարած աոնուն, ոչ ալ կեղծ ամօթխածութեամբ աչքերը վար կը խոնարհեցնէ:

ԿԻՆ ՄԸ ԹԵՒԸ ԱՌՆԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿԸ.

Շատեր կ'ենթադրեն թէ երբ երիկ մարդ մը փողոցը կնոջ մը ընկերանայ և կամ երբ զայն թատրոն, պարահանդէս ու երեկոյթի տանի, պէտք է զայն իր աջ թեւը առնէ: Այսպէս ենթադ-

րողները կը կարծեն թէ պակաս յարգանքի նչան մը ըրած պիտի ըլլան ձախ թեւերնին առնելով կինը:

Սակայն կենցաղագիտութեան կանոններուն համաձայն, խաւաիեն պէտք է ձախ թեւը տայ կնոջ՝ ազատ պահելու համար իր աջ թեւը, զոր ի հարկին պիտի յատկացնէ կնոջ ծառայութեան, իրաւ ալ երիկմարդուն կ'ինայ առջոխին մէջ ճամբայ բանալ և պէտք եղած աոնն ալ պաշտպանել զայն կուտ մարդու մը մէկ նախատինքէն:

ՍԱՆԴՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ.

Երբ այր մը ու կին մը միասին սանդուխէ մը վեր կ'ելլեն, երիկ մարդը պէտք է առջեւէն ելլէ. իսկ երբ վար կ'իջնեն, այրը կնոջ ետեւէն պէտք է գայ:

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԸ.

Շատեր իրենց լուսանկարները հանելնուն պէս դէմը ելլողին կը ցրուեն: Աս չատ ծիծաղելի է, և միամիտ ամբաստութիւն մը ու ինքզինքին տրուած կարեւորութիւն մը կը մատնէ:

Բայց եթէ ձեր մտերիմներէն կամ ազգականներէն մէկը ձեղի չատ կը սիրէ որ լուսանկարիդ նուիրէք իրեն, նորէն ծիծաղելի պիտի ըլլայ մերժել կամ երկարաձգել այդ խնդրանքը:

Միւս կողմէ կան նաև մարդիկ, որոնք մանաւանդ հակակրութիւն մը ունին լուսանկարուելու դէմ: Այս պարագային անպատչաճ է անոնց լուսանկարը առնելու համար պնդել: Ձգուչանանք մըչտ ուրիշներէ զոհողութիւն մը խնդրել: Աչխարհիկ կանոններու տեղեակ կին մը, եթէ երբէք մամլկի մը տարիքը չունի, երբէք չի կրնար իր լուսանկարը նուիրել քիչ մը ճանչցած մարդոց որ տակիտ կը խնդրեն իրմէ:

Շնորհքով մարդ մը երբէք իր բարեկամներուն չի ցուցներ իր ունեցած կնոջական լուսանկարները, եթէ այդ կինոջուն հետ բարեկամական աւելի յարաբերութիւններ ունեցած է:

ՍՈՒԳԵՐՈՒ ՏԵՒՈՂՈՒԹԻՒՆԸ.

Այբի կնոջ սուգը, առագերու աքինէն երկարաւևը, կը տեւէ երկու տարի. հօր ու մօր և եղբօր ու քրոջ սուգերը միեւնոյն կերպով կ'արտայայտուին. մէայն հօր ու մօր սուգը 18 ամիս, մեծ հօր ու մեծ մօր սուգը տարի մը, եղբօր ու քրոջ սուգը 10 ամիս, հօրեղբօր ու մօրեղբօր սուգը 6 ամիս, հօրեղբօր զաւկի և կնքահօր սուգը 3 ամիս կը տեւէ: Աանցմէ ետքը կուգան հեռաւոր աղգականներու սուգերը, որոնք պայմանադրական են և ոչ սովորական:

×

Եթէ ուզենք երկարել կենցաղագիտական այս նօթերը չա՛տ, խոտո չատ երկար պիտի ըլլար, և յետոյ կարծեմ տարեցոյցին մէջ աշխատակից բարեկամներու ալ բարկանային պիտի ինձի, ըսելիքներնին ներկայացնելու տեղ ձգած չըլլալուս համար իրենց: Աէին բան մանրամասնօրէն պիտի կրնանք բացատրել մեր մանաւոր հատորին մէջ, զոր քիչ առնէն կը յուսանք հրատարակ հանել Նշան-Պապիկեան գրատան միջոցաւ:

Հոս միայն մէկ դիտողութիւն մը ունենք աւելցնելու, բոլոր այս նօթերը զոռս նշանակելնիք հոս, պէտք է չարունակ աչքին օր, մեր առօրեայ տան և գործի կեանքին մէջ գործադրենք, որպէս զի կարենանք միշտ գործադրել բոլոր այս վարուելու կերպերը, և որպէս զի չմոռնանք փոխ առնուած ու ձախսիկ այն չարժուձեւերը, որոնք այնքան ծիծաղելի կը դարձնեն մեզ:

ՊԱՏԻԿՆԵՐՈՒՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ-Ի

Մականո՞ւնը... ի՛նչ հարկ, բանի որ ամէն մարդ զայն իր անուններէն կը ճանչնայ: «Մուշեղ վարդապետ» ըսէ ու ամէն մարդ գիտէ: Իր ճարքաւին ապացոյցը չէ՞ սա:

Աղուոր մօրուքով ու à la brosse կարճ մազերով աղուոր վարդապետ մը, որ ultra-chic պարոն մը պիտի ըլլար, եթէ վարդապետ չըլլար:

Baryton-ի ձայն մը, ուրկէ շատ՛րը կ'ախորժին, — կ'ըսեն:

Առմաշի պարծանքը իմքը, միշտ Առմաշով կը պարծենայ:

Իր ամէն գործը չի հրատարակուած իսկ մեծ աղմուկ կը հանէ:

Ամէն մարդ անոր դէմ կը խօսի ու ամէն մարդ կը սիրէ գինքը:

Ո՛նի, օ՜ն, անոր նմանը չպիտի գտնէք ոչ մէկ հայ գրագէտի մօ. դարձդարձող, ջլապինդ բան մը, որ բառով մը ամբողջ կեանք մը կը յօրինէ ու արաբական զարդանկարներուն ամբողջ խեղդեցնող կնճռոտութիւններ ունի. մի խաթուիֆ սակայն, ուշադրութիւն ըրէք ու պիտի տեսնէք որ լուսաւոր ու հայելիի պէս յստակ է ան. կարդացէք իր «Պուլագներ»ը ու պիտի համոզուիք: Իր «Պատկերներ»ը ազատ ուսումնասիրութեան բաղդ հրապոյրը ունին ու իր «Հոմուական բուդջ»ը գրութիւնով լեցուն սիրտի մը ամբողջ խանդաղատած սէրը:

Ե. Թ.

Ճշգրտելու միտումը ամենէն աւելի դիտուած իրաղութիւններէն մէկն է մարդկային մտաւոր յառաջդիմութեան պատմութեանը մէջ։ Այդ զարգացումը, ի սկզբան, չատ անորոշ հետեւութեամբ մը կ'ընթանայ միայն։ Ընդհանուրին ընդդիմութիւնը, գաղափարին եւ պատկերացումին մէջ, առաջին օթեւանն է, ուր երկար տարիներ կանգ առած է մարդկային միտքը։ Արեւելեանները անդամ չեն կրցած կանխատեսել այդ տարտամ ընդհանրականութիւնէն, որ իր ամբողջականութեան մէջ կորնչուցած էր մասերուն իրական գեղեցկութիւնները։

Բնաբոյնութեան բնական օրէնքը, հետզհետէ կատարելագործելով իր փոքրագոյն գործը, եւ իրրեւ նոր սահմանագործութիւն եկած լրացնելով՝ մարդկութեան մէջ՝ հասկցած արարչագործութիւնը մը, որուն գործը պիտի ըլլար զարգացումը անընդհատ չարքով մը երեւան բերել՝ ցոյցերու աչքառութիւններով, մասերուն անտեսուած կարեւորութիւնը, եւ տալ մարդուս զանազան իրերուց ոչնչութեան մէջն ալ կապրելով գնահատելու գաղափարը բանալին։

Աշխարհի մտաւոր չարժումին հետ յառաջդիմութեան մէջ, դիտեցէք չարչարիմք։ Աչքերնիդ թող կանգ առնու հոն, ուր մարդկային լեզուին բառարաններքը ա՛յնքան հարուստ երեւնար չէր ցուցադրած տակաւին։ Լեռան մը հետ հայ ամրարձումը անատոր տիտանի մը պէս կը ցցուէր ապուշ դիտողներու հանդէպ։ Ամբողջական մտածութեան գաղափարը մէյմը լեզու ունէր խօսելու անոնց խոսվայրագ երեւակայութեան։ Եւ միտքը՝ այդ մտածութենէն ազատած՝ չէ՛ր կրնար կրկին տեսնել այն պղտիկ մտածութիւնները, որոնք կաթիլ կաթիլ ձեւացուցած էին այդ լեռը։ Աւազի հատիկները, կամ հողի մը փոքրիկը, որոնք այդ մտածութեան ծնող մայրերը եղած էին անդիտակցաբար, երբէք չէին կրցած իրենց վրայ հրաւիրել խորհուրդը անարդիւ մտածութիւններէ ազատուած միտքերուն։ Ծաղիկի նեղար ցօղումները, կամ ցօղաթուրմ բաժակները, որոնք երկինքի օրհնութեան լրիւ ընդունարան, ոսկի գաւաթներու պէս, ինքզինքին արեւին ու լոյսին կ'երկնցնէին, անտեսուած էին բոլորովին այն սիրուն ու վառաչուի լակառներուն նման որոնք իրենց մուրացիկի պոլըկի թաթերը կ'երկնցնեն անոգ ու ա՛տիոքի անցորդներու։

Մարդկութեան զարգացումին ամենէն չնչաւած և ամենէն օգտակար գործը եղաւ վնասել այդ մոռցուած պղտիկները, այդ անտեսումի մատնուած ոչինչները, անոնց ձէ՛ն լսելու համար բնութեան խորհրդաւոր լեզուն, ա՛յնքան քաղցր ու ա՛յնքան ներդաշնակ, իրենց լուռ թոթովումին մէջ։ Այդ հետազոտութիւնը, ո՛չ միայն ընդլայնեց մտածումի և ըմբռնումի կարողութիւնները մարդուս, այլ եւ անոր մէջ դրաւ գեղագիտութեան ոգին։ Այ այդ վայրկեանէն սկսեալ բնութեան խոչորութիւնները դադրեցան դիղեցիկ երեւալէ. և ոյժը կամ խոչոր ձայնը դադրեցաւ՝ գաղափարային մեծութիւնը նշանակելէն։ Փուչերուն տակ ծածկուող մանիշակը, որ սիրոյ այրուձիւնքն կիզրուկ բուրող լնգինաթաթոյց սիրոի մը խորհրդապաշտիկ պատկերը կը ներկայէ, այնչափ վսեմ ներշնչումներ առեղծուց մարդուս հոգիին խորը, որչափ իր գլխուն ցցուող լեռներու գագաթն, կամ գինքը հալածատրող ընկուզենին։ Արեւամարտուած ծաղիկն ալ եկաւ իր կարգին, գիտուածքին տեսքը հոլան

տուած իր դասերուն մէջ: Պղպիկութեան հետեւանքով արհամարհուած Մեծութիւնները են անոնք: Եթէ մենք չգիտնայինք պղպիկներուն մէջ քնացող ու մեզի խօսող Մեծութիւնները գնահատել, պիտի նմանէինք այն մարդերուն, որոնք կանքը տարիներով միայն կը չափեն, ու չեն կրնար լսել վայրկեաններուն ձայնը: Ո՛րչափ անուշադիր թռչող վայրկեաններ կան մեր տարիներուն մէջ, ուր կեանքը մնացած դիակ մըն է պարզապէս, եւ ո՛րչափ տարիներ՝ որոնց երկարաձիգ օրերը չզթան չսիրէ ուղէնք փոխանակել տեղծագործ վայրկեանի մը մեծութեան հետ: «Ննջադրեցէք թէ ձեզի տրուած ըլլար վայրկեանի մը համար ըլլալ Նիւթէն մը, որ իր օրէնքին գիւտը կ'ընէ, կամ Յիսուս մը, որ լերան վրայ ակր կը քարոզէ. ձեր կեանքին մնայորդը գտնեցիք եւ դառարկ պիտի թուէր ձեզ: Դուք այդ վայրկեանը պիտի գնէիք միւս ամէնուն արժէքովը...: Երեք օր պէտք է Ալպհանց գագաթը ելլելու համար. կը տեսնես որ յոգնութեան այդ երեք օրերը կ'արժէն այն կարճ վայրկեանը, զոր կ'անցընես ձերմակ գագաթին վրայ, երկինքի խաղաղութեան մէջ» (Կիւյօ): Ովկիանին մի՛ նայիք բնաւ, հո՛ն կծող ալիքները եւ փրփրայոյզ կոհակները կը դիմավճռեն զգացումներդ, առանց թոյլ տալու քեզի, որ խմացականութիւնովդ վերլուծես զանոնք. այրիի մը կարմիր աչերէն հոսող արցունքի մը էութիւը, քեզի պիտի կրնայ պատմել ջուրերու այդ խեղդող ու սարսող կուտակումին տիեզերական գաղտնիքը, որովհետեւ պղպիկները չատ աւելի կը հրամանդեն ու կը չենին համոզումներդ: Բնութեան ուսուցումի մանկավարժական մեթոտին իրական նկարներն են անոնք: Վերլուծէ պղպիկը, և դուն հոն պիտի կրնաս գտնել Մեծութեան և Մեծին գաղտնիքը: Վերլուծէ գանկակրկիզ մէջ փակուած պղպիկ ուղեղդ, եւ հոն ամբողջ զարգացումներուն, ամբողջ յառաջդիմութիւններուն կորիզը պիտի գտնես: Ուսումնասիրէ սերմը, ճանչցիր զանիկա իր խորհրդաւոր սաղմնաւորումին, իր աճման գաղտնիքին մէջ, եւ արդէն իսկ ճանչցած պիտի ըլլաս, գաղտնիքը վախուդ անտառներուն, որոնց մէջ հեռախոյզ միտքը պակուցում եւ ունայն դեգերանք միայն գտնէր թերեւս:

* * *

Մեւնոյն օրէնքն է որ կը տիրէ նաեւ բարոյական աչխարհին մէջ: Հսկայ բարեգործութիւնները, որոնք մեր աչքերը կը խաղան, իրենք իրենց այդ հսկայ մեծութիւնովը չեն ծնած: Փնտռեցէք, եւ պիտի գտնէք՝ անոնց բուն ծագումին մէջ, այն տեսակ մարդ պարագաներ, որոնք մտացած են յաճախ, և անկարեւոր նկատած, բայց որոնցմով ինքնին կազմուած է հսկայական ամբողջութիւնը: Խորհեցէք որ իմնարի մը անկումը ամբողջ տիեզերական դիտութեան մը համայնապէտ հեղեղումը եղած է: Խորհեցէք որ սանի մը մէջ եռացող ջուրի մը պղպջակը չդիմին

ահաւոր զօրութեան գաղտնիքը պարզած է մարդկային հանճարին: Բարոյականի արտադրած ամբողջական մեծութիւնները մանր հանգիստութիւններու արտադրածներն են: Միակտուր չէնքեր դիմութիւն չունին: Եկեղեցի մը մանր քարերու աւելնութեամբ ձեւացած մեծութիւն մըն է միայն: Հոն ամէն քար իր պաշտօնը ունի: Ամէնէն պզտիկն անգամ չէ՛ անտեսուած հոն, որովհետեւ առանց այդ պզտիկին կրնար թերի նկատուիլ ամբողջ չինուածքը, եւ փլչելու դատապարտուիլ:

Պզտիկ առաքինութիւնները իրենց կարեւորութեան եւ իրենց արտադրիչը արդիւնքին տեսակէտով, կը նմանին Այրիին ղուանային. չատերէն անոնք կ'անցնի, ոչ ոք կարեւորութիւն տալ կ'ուզէ անոր: Բայց ազահով եղիք. կայ աչք մը, որ կը դիտէ, ու երեւոյթ մը, գործ մը չվրիպեցներ իր տեսութենէն: Ան դիտէ գնահատել անոնց նկատուած առաքինութեան մը արժէքը: Այրիին լուման այնքան դարերէ ի վեր կը խօսի միտքերուն և կը հրամանդէ զանոնք, հակառակ իր ոչնչութեանը, հակառակ իր փոքրութեանը, մինչ անդին խոշոր զոհողութիւններ մոռացութեան մատնուած են ապահովապար:

* * *

Պզտիկներուն օրէնքը մրեւնոյնն է ամէնուրեք, հոն ուր պզտիկները գոյութիւն ունին:

Բարքերուն յոռի յատկանշութիւնները, որոնք մերթ ուժով, եւ մերթ տարտամօրէն կը ցուցադրուին մարդկութիւն կոչուած մեզուային վրայ, երբէք ամբողջական մեծութիւններով չեն ծնած: Այն տոհմիկ տոհմիկ քալուածքը, որով ոչխարներու հանգարտ հօտեր կը յառաջանան տարեցի ի վեր կամ մարմանդներու խորը, կը ընորոշէ ինչպէս առաքինութեան աքանչելիքը, նոյնպէս մոլութիւններու յոռի ախտանիշերը: Կարդացէք ազգականութիւններու, ինկած կեանքերու պատմութիւնները. յամր զարգացումը դէպի կեանքի անկումը ամէն տեղ միեւնոյն օրէնքով չարժած է: Մարդասպան ժառանգականութիւն մը, գինովութեան, չխմարութեան ցուցակութիւնները ինքզինքին կարենալ ազատացնելու համար զարգացման դինիթին վրայ, պէտք ու նեցած են ամբողջ սերունդներ մաչեցնելու, յամրօրէն ու դանդաղ կերպով: Բնութիւնը միեւնոյն կերպով կը գործէ առնչին, ինչպէս մարդուն մէջ: Ն'արատգրի կազմութեան երկու ճամբաները— առաքինութեան եւ մոլութեան ճամբաները—, միեւնոյն հանգրուանները, միեւնոյն օթևանները, քալելու միեւնոյն սահմանները ունին: Ոտտումներու քալքը անհատական վազք մըն է. պզտիկ, բայց յարատեւ քայլերն են որ մարդկութիւնը պիտի հասցնեն այդ ճամբաներէն մէկին կամ միւսին սահմանակետը, ուրկէ անդին կա՛մ Աստուածային ճառագայթումը պիտի ողջունենք, և կամ անկումի խաւարին սարսուռը:

Հոգ տարէք ձեր չարժումներուն, խօսքերուն, վարմունքին: Պղտիկ անհատականութիւններու ստացուածքն մէջ կ'ապրի մարդը: Այդ պղտիկներն են, որ օրէ օր իրարու վրայ բարդուած, իրարմով կուտակուած պիտի ձեւացնեն օր մը մեր կեանքին տաճարը կամ բազիլը, մեր հոգիին սեղանը կամ զոհարանը: Եւ որքան զգուշութիւններու պէտք ունինք մեր կեանքի կազմուելուն այդ անտեսուած վայրկեաններուն հանդէպ: Թերութիւնները, որոնք օր մը զմեզ պիտի յանկարծ նիչեն, այնքա՛ն փոքր են իրենց սկզբնաւորութեան մէջ և այնքան մանրադիտակային, որ պարզ աչքերով չպիտի կրնանք զանոնք տեսնել: Մեր տեսողութեան սակարութիւնը, սակայն, ապացոյց մը չի կրնար ըլլալ անոնց չգոյութեան: Աչքը յաճախ կը խաբուի այդ պղտիկներուն հանդէպ. անճանաչութիւնը յաճախ կը պատրէ զմեզ, մեր տեսածն ու զգացածը մեզի անտեսել կուտայ յաճախ: Բայց գիտցէք, թէ պղտիկ մոլութիւններուն հանդէպ այդ կամաւոր անտեսումը, օր մը մեզի պիտի պատմէ, թէ ինչպէս օձեր ապրեցուցեր ենք մեր ծոցին մէջ:

ԶՈՀՔԵՐԸ

(ՊԻՊԱՌ)

ՉԱՊԻՒ. ԵՍԱՅԵԱՆ-Ի

Փողոցին մէջ դեռատի ուսանողուհի մը որ դպրոց կ'երթայ կարծես:

Սեղանին առջեւ, իմաստասէր գրագիտուհի մը, հրապարակագրութեան համար ծնած, որուն տառապիլը կը զգաս իր խորհրդաւոր վերերուն ներս:

Աղուորիկ գլուխ մը, իր կնոջական chevelure-ին տակ հմայիչ, լեցո՛ւն, լեփլեցուն, գրականութիւններով, իմաստասիրութիւններով, գաղափարներով, հատորներով:

Եթէ վաղը ունենաք զուտ կնոջական հանդէս մը, մի՛ հարցնէք թէ ո՛վ պիտի ըլլայ անոր վարիչը. իրմէն կարողը չպիտի կրնաք գտնել:

Ֆեմինիսմ միշտ ծուծը, ամէն բան նոր ու լուրջ է իր գաղափարներուն մէջ, եւ ի բաց առնելով մեր անհման Սիպիլը որ բանաստեղծ է գլխաւորաբար, իմ մեր մէջ միակ կին գրողն է որ բան մը ունի ըսելիք եւ որ ճգի մտածել կուտայ:

Գրագէտի մը հով է՛ն փնտռուելիք յատկութիւնը չէ՞ արդեն ասիկա:

Արուեսագէտի կին, արուեսագէտ մը արդէն իմ ալ, իր ճաշուց կամ ցնցող նորավէպերուն մէջ կը հիւսէ կիներու սիրտին այնման մանրամասնուած հոգեխուզութիւններ, որ անկարելի կը կարծես անոնց իրական կեանքի փորուած էջեր չըլլալուն:

Ա. Պ.

—Ինչպէ՞ս ձեզի պատմեմ եղածը, պարոն բժիշկ. արդեօք կարելի է՞, սիրտ կրնամ ակսիլ... ալ ևս քան մը, քան մը չեմ յիշեր...բայց միայն ծանրութիւնը, դլուխդ և սպառնիչ ծանրութիւնը ձեռքերուն՝ ուսերուս վրայ...:

Ո՜հ այն առենը այնքա՜ն երիտասարդ և առոյգ էի...ձեզի կ'ըսեմ երիտասարդ եւ զուարթ էի և խորունկ փափաք մը ունէի կեանքը վայելելու...: Այլ սակայն ծանր չէի կշռեր երկրիս վրայ. այնչա՜փ քիչ տեղ կը բռնէի, այնչա՜փ քիչով գոհ կ'ըլլայի, որ չեմ հասկրար ինչո՜ւ. այնքան անգութօրէն հալածուեցայ դժբախտութենէն...բայց հզկզութեանը դանք, այնպէս չէ՞. դուք լսած չէարդեւքիք երջանիկ օրերուս պատմութիւնը, արդէն ձեզի չեմ հետաքրքրեր. իմ դժբախտութիւնս է միայն որ ձեզի կը չհանգրդռէ և հիմակ ձեզի պիտի գոհացնեմ այդ մասին:

Արդէն ըսի, սկիզբը չեմ յիշեր. ինչպէս կրնամ յիշել բան մը որ լսնէի կը թուի թէ միշտ գոյութիւն ունեցած է և որ կ'ընկերկի անյուսօրէն. իմ մանկութեանս առաջին, օրերուն մէջ ունեցայ ուսերուս վրայ յանկարծական ծանրութեան մը տարտամ և վրդովիչ զգայութիւնը. ըսի թէ զուարթ և անհոգ էի, բայց երբ կը զգայի ասիկա, մէկէն ի մէկ կը զգայի ծանրութեան ներքեւ կքիլս եւ երկայն սարսուռ մը կ'անցնէր ամբողջ էութենէս. յետոյ ուսերս կը ցնցէի կարծես թէ բեռէն ազատելու համար և ալ չէի զբաղեր ասով. երբեմն դպրոցի ընկերներս լսնէի կը հարցնէին.

—Ինչո՞ւ ժժդունեցար, Գէորգ:

—Բան մը չէ, սարսուռ է:

Լաւ ախորժակ ունէի և բայց ի նիհարութենէս, որ աւելի չեչտուեցաւ պատանեկութեանս մէջ, ոչ մէկ մտահոգութիւն չէի պատճառեր ծնողքիս:

—Բան մը չէ, կ'ըսէր նաեւ հայրս նիհարութեանս համար, տարիքի աղդեցութիւնն է, պիտի անցնի:

Էհ, չիտակը ըսեմ, պարոն բժիշկ, ոչ սառսուռները և ոչ ալ նիհարութիւնս չէին անցներ. այլ սակայն լաւ կեանք կը ֆլարէի եւ ամենուրեք իմ ամենամիծ ուրախութիւններուս մէջ, ինչպէս ո եւ է յուզումի կամ յոդնութեան պահուն, այդ ծանրութիւնը կ'իջնար վրաս. և հետզհետէ աւելի ուժգին կը զգայի սարսուռը որ կարծես ողնաշարս կը գալարէր կռնակէս: Այս բանին վրայ խօսելու կ'ամչնայի եւ ոչ ոք իմ չուրջս մտքէն կ'անցնէր եղածը: Մեքենագործութեան կ'ակնածէի և միշտ վարպետներս գոհ էին ինձմէ: Օր մը ձեռքս դողաց եւ քիչ մնաց որ արկածի մը գոհ երթայի. զգացի որ կը ժժդունէի և խելքս կորնցուցածի պէս եղայ. ընկերներս քոլս չտասկցան:

—Ինչ ունիս Գէորգ, ինչպէս պաղ ես:

Անմոթթօրէն պատասխանեցի.

—Ծանրութիւն է:

—Ի՞նչ ծանրութիւն:

Դրգռուեցայ. զգացի որ արիւնս գլուխս կը խուժէր, ընկերներուս հայհոյեցի. լսեցի որ կ'ըսէին:

—Բան մը չէ. երեկ գիշեր գինովցած ըլլալու է:

Այնքա՜ն պարզ էր ատկան իմ ցաւս յայտնել, բացատրել ունեցածս՝ չկրցայ. ակռաներս սեղմած էին վրդովմունքէս և չկարողացայ աչխատութիւնս չարունակել: Անկէց ետքը չաճախ կը մտածէի.

—Ապահով, հիւանդութիւն մըն է ասիկա. և տարտամ վախ մը, անբացատրելի վրդովմունք մը դիս բոլորովին կը գրաւէին:

—Ապահով, կ'ըսէի նաեւ ինքնիրենս, եթէ հիւանդութիւն մը ըլլայ ծանր բան չէ, և արդէն հիւանդութենէ մը չպիտի վախնայի... այն առեն ինչ է. կը զգայի որ դժբախտութիւնը ծանրացնող բան մըն էր, նախազգացում մը...: Անիկա սպէս հարուածի մը զգայնութիւնն էր և նաեւ երկայն և ոսկրուտ մատներու սեղմումը ուսերուս վրայ: Անոնք կարծես ձեռքեր էին որ կ'իյնային ծանրօրէն իմ վրաս...:Որո՞նն էին այդ ձեռքերը...: Ա՜հ, ձեզի կ'ըսեմ պարոն բժիշկ, բոլոր ատոնց մտածելի, բոլոր ատոնց առաջուընէ, դեռ զայն չճանչցած: Գիտեմ, լսնէի չպիտի հաւատաք, արդէն այնքան դժուար է ձեզի բացատրել եղածը՝ իր բացարձակ ճշմարտութեան մէջ, անիկա տարտամ, անորոշ, ամպոտ բան մըն է և ինչ որ ձեզի ըսի մինչեւ հիմա, կրնայ ըլլալ որ ճիշտը չըլլայ...եթէ վերսկսէի, թերեւս ուրիշ ձեւով պատմէի...ապահովաբար ուրիշ ձեւով...:

Մի՛ ժպտիք, պարոն բժիշկ, չեմ վերսկսիր, ինչ բանի կը ծառայէ արդէն...բայց ներեցէք լսնէի որ Աւետ չհասած, ձեզի բան մըն ալ պատմեմ, բան մը որ դիս յուզմունքէս և վախէս զգեստնեց...վախը՝ առ յաւէտ չհասկցուելու, տիպուած ըլլալու ալ միշտ մարդկութենէն բաժնուած ապրիլ, քանի որ իմ մէջս կը կրէի անծանօթ և սովորական մարդոց համար անհասկնալի հիւանդութեան մը սերմը:

Ամառուան երեկոյ մըն էր. արձարանի մը առաջքը նստած զովացուցիչ ըմպելի մը կ'առնէի. բարձրահասակ և անպատկառ երեւոյթով կին մը, դէմքը չոշկոռուն իր չիկագոն և վայրենի մազերն որ բոլորովին զայն կը չրջանակէին, բերանը և աչքին կոպերը չպարուած, եկաւ դէպ ի ինծի. յոդնեցուցիչ հոկումներէ և չպարումներու ծայրայեղութիւններէն աւրուած եւ թառամած

դէմքին վրայ անմիջապէս նշմարեցի իր պղտոր և տխուր աչքերը, քնացող ջուրերու, կանանչակաւ եւ ճահճային ջուրերու պէս վրդովիչ եւ թունաւոր: Այդ աչքերուն համար հետեւեալ իրն. դիշերը իր անհատին մէջ տխուր մը տիւնանի վրայ երկնցած էր եւ կը խորհէր անցած եւ հետեւող բաներու, երբ մէկէն ջախջախուելու ծանրութեան զգայութեանը ներքեւ... Երկար սարսուռ մը կը զգալեր գլխ եւ դէմքիս մկանունքները կը ձգտուէին անակնկալ հաբեցածին սարսափովը. երկայն առեն մեայլ այսպէս, կէս մը նուազած. կը զգայի քրտինքին պաղիլը մազերուս մէջ եւ ուսերուս վրայ կը կրէի միշտ ծանրութիւնը, այն անտեսանելի եւ անհասկնալի բեռը...:

Կինը ինծի կը նայէր իր պղտոր աչքերով եւ կը ժպտէր երեսին:

—Մարի՛կ ըրէ, ըսի իրեն, դուն կին ես, կրնաս հասկնալ, երկայն առենէ ի վեր է որ կը տանջուիմ, առելիօրէն կը տանջուիմ:

—Ո՛ւր տեղդ կը ցաւի, հարցուց:

—Ուսերուս վրայ, պատասխանեցի, և անտանելի, մոխիկ ըրէ՛, սոսկալի ցաւ չէ, ծանրութիւն մըն է...:

Իր աչքերը, իր դէղ և թունաւոր աչքերը աւելի կանանչորակ դարձան և չրխունքներուն կարմիրը ճաթռտեցաւ չարագուշակ և չար խնդուած գլխին պրկումին մէջ:

—Բան մը չէ, տղաս, յուզմունքդդ է: Եւ իր վախ ու չար մատներով մազերս կը չոչէր:

Իր փայփայանքը անտանելի էր ինծի և կ'ուզէի զայն հետացնել գլուխս, բայց վատօրէն իրեն կառչեցայ.

—Մարիկ ըրէ, կը պաղատիմ, կարծես թէ անգղ մը կայ կռնակիս վրայ, ինչ պնդեմ, դիշատիչ թռչունի մը պէս է որ հետուէն յանկարծակի կուգայ և ուսերուս վրայ կ'ինկնայ: Օրէ օր աւելի մեծ և աւելի ծանր կուգայ ուսերուս...ապահով նոյն սեւ և եղերական գիշատիչն է որ ձեւով մը ինծի կը փոխանցէ իր հետաւոր յաշտումներուն անհուն սարսուռը. և ես բոլորովին կը դիմադրեմ և ալ չկրնամ զայն կրել ուսերուս վրայ...:

Կինը կը խնդար ալ աւելի և ես կատղած՝ կը պոռայի երեսին.

—Անգղն է, կ'ըսեմ որ անգղ մըն է:

Անիկա իբր պատասխան մրմնջեց.

—Խենդ է, յուզմունքը գլխը խնդացուց, կը ճանչնամ պարագան...:

Հանկէ մեկնեցայ, պարոն բժիշկ, բոլորովին հիւանդ եւ չամչամուած. անկէց ետքը ախտաժակ կոծնոցքի և ճակտիս մէջ յամառ և սուր ցաւեր կը զգայի, սաբաստմարէն կը մտածէի որ գիշատիչ թռչունի գաղափարը ծիծաղելի էր, բայց ներքնապէս համոզուած էի այս բանին. գլխուս մէջ չարաճակական ցաւեր ինծի արգիլեցին աշխատելը եւ գլխու պատյաններ սկսայ ունենալ. բժիշկը խորհուրդ տուաւ գիւղ երթալ. մօրս հետ գացինք մօտ ազգականի մը որ Պրըթանեի մէջ կը բնակէր. հոն չուտով ինքզինքս գտայ եւ անհամբերութեամբ ուղեցի վերադառնալ... ա՜հ, կարծես բանի մը կը սպասէի, գիտէի որ հետացած եմ իմ ճակատագրային գժբաղդութենէս. ամպարանքով Բարիզ վերադարձանք, անդ ունէի եւ անսահմանելի զգացում մը դժբաղդութեան...: Այն իրիկունը խոկ Զայն ճանչցայ, չարագուշակ էակը զոր կը վիտռէի տագնապութենէս ի վեր եւ իր ներկայութիւնը կը զգայի իմ մօտս. կարի մը պէս որ բանի մը ներկայութիւնը զգալով հանդերձ թարթափելով զայն կը գտնայ, իմ բոլոր կեանքիս մէջ զայն վիտռած էի թարթափելով... զայն վիտռած էի, որովհետեւ իր մէջ կ'անձնաւորէր իմ ճակատագրիս սարսափը, որովհետեւ միշտ ետեւէս իր ցաւոտ չունչը կը զգայի ծոծրակիս վրայ եւ կը զգայի մանաւանդ իր ձեռքերուն ծանրութիւնը, քայքայիչ և անողոք ծանրութիւնը՝ ուսերուս վրայ...:

Այսպէս, պարոն բժիշկ, այն իրիկունը տեսայ այն երկայն եւ ձիրմակ ձեռքերը, վոխտ եւ ծայրերը թեթեւօրէն կեռ մատներով: Սեռնք ձեռքեր էին որ գրաւել, գալարել կ'ուզէին. անոնք եղերական ձեռքեր էին՝ հագիւ գծաւորուած կապտորակ երակներով որոնց երանգը կը կորսուէր իր մորթին անգունի ձերմակութեան մէջ. մի միայն տեսքը այդ ձեռքերուն զիս ընկճեց. անկամք եւ անկորով մնացի անոնց մատնիսականութեան եւ կամքին ներքեւ:

Հիմա կ'երեւակայէք թերեւս թէ իրմէն փախայ, թէ հետացայ այդ ձեռքերուն յամառ եւ անգութ յամախոսմէն... ա՜հ, չեմ գիտեր ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս ինքզինքս վատ զգացի և անկարող՝ պաշտպանուելու. հոն մնացի, ինչ կ'ըսեմ, այդ ձեռքերը տեսնելու տենչը զգացի եւ որոշումին դիմաց չտարակոյս որոշ մը պէս, իմ բոլոր էութեանս խորունկ վրդովմունքին մէջ ինքզինքս յանձնեցի անոնց եւ այդ ձեռքերը հետզհետէ գրաւեցան իմ վրաս, գլխուս եւ մանաւանդ ուսերուս վրայ եւ այն տեսն իրենց չշոշափելի եւ անողոք ծանրութեան ներքեւ կը ձկէի, կը հալէի իմ բոլոր վատայժ եւ անպաշտպան էութիւնովս:

Եւ կինը որ այս ձեռքերը կը կրէր, այս անմարդկային ձեռքերը որ իրենց բացարձակ ձերմակութեան մէջ կը կրէին չարիքին եւ գրաւման ուժգին կամքը, այս ձեռքերը որ ամէն բան կ'ուզէին, որ ամէն բան կ'ընկճէին, որոնց տեսքը միայն հրաման էր, այդ կինը որ ամէն բան կրնար ընել, կ'ըսեմ, այդ բոլ կեռ մատներով կինը տեր եւ անզուսպութեան տունիս մէջ ինչպէս իր սարսափը տեղաւորած էր հոգւոյս մէջ. եւ օրէ օր անիկա ծանրացաւ հոգւոյս վրայ ինչպէս իր ձեռքերը կը ծանրանային ուսերուս վրայ, եւ օրէ օր առանց դադարի իմ հիւանդ կամքս կ'ոգեւարէր եւ որոշապէս կը զգայի որ իմ բարոյական եւ ֆիզիքական էութիւնս կ'աւրուէր մարդկներու թիւէն:

Անկէ ետքը իմ թոյլ ծունկերս կը ծալլուէին եւ անկարող էին զիս կրելու, եւ բազուկներս ինչպէս ուսերս թմրած էին չարունակական ծանրութեան ներքեւ. մինակ զլուխս կը զգայի կարկէ գունտի մը պէս մարմնոյս վրայ եւ որ կը չդիանար հեազհետ, անդադար տեւող անդորրութեան ներքեւ եւ որուն չանթահարող սաստկութիւնը երբեմն զիս կը կոտրտնէր բոլորովին: Այսպէսով իմ հոգւոյս եւ արտաքին աշխարհին մէջ ոչ միայն այս ձեռքերը կը տեսնէի, այս ձեռքերը որ անհնդիօրէն կը մեծնային եւ լիճմէ կը ծածկէին հորիզոնը, որ զիս կը բանտարկէին իրենց բացարձակ ներկայութեան մէջ եւ որոնց այրող ծանրութիւնը կը գբաւէր իմ հասակ էութիւնս, իմ եսս:

Եւ այս ձեռքերը երկար տարիներ անանցանելի սահման մը եղան լինելի համար...: Երբեմն կը մտածէի.

—Ասիկա մարդ է, ես մեռած եմ երկար տարիներ է վեր եւ ասիկա գերեզմանն է... այդ ձեռքերը գերեզմանն էին, եւ երկար տարիներ—լինելի անհունութիւն մը կը թուի—քնացայ անոնց մէջ:

Չպիտի կրնամ ձեզ պատմել ինչ որ եղաւ անկէց ետքը. մեռել մը կրնայ պատմել ձեզի իր գերեզմանի մէջ եղող էութեան տաժանագին եւ նողկալի պատմութիւնը, նոյն իսկ եթէ տեսնէ զգայնութիւնը ունենար իր բոլոր միտքերուն եւ ջիղերուն քայքայման, գիտակցութիւնը՝ իր դիակին գարշելի որդերու մէջ բաժան բաժան ըլլալուն...:

Ա՜հ, տառապիկ թեչս կորնչուցի, պարոն բժիշկ, բայց պատմութիւնս ալ վերջացաւ արդէն, քանի որ կ'ըսեմ թէ այլ եւս բան մը չզգայի, միայն անասնմանելի եւ անողոք ծանրութեան մը գաղափարը կառչած մնաց մտքիս մէջ, մինչեւ այն օրը որ ինքզինքս հոս ձեր մէջը գտայ, ձեր հետաքրքրութեան եւ հիւանդապահներուն տառապանքին առարկայ, որովհետեւ ամէնքն ալ կ'ըսեն լինելի թէ չատ նեղութիւն տուի իրենց...:

Եւ հիմակ որ ծանրութիւնը չկայ եւ այդ ձեռքերը զիս թողուցին, ինքզինքս վատուժ կը զգամ եւ անկարող՝ ապրելու, ինչպէս մարդ մը զրկուած կորովէ եւ յոյսէ. ալ ասկէց ետքը ինչ կրնամ ընել աշխարհի վրայ, ինչ բանի պիտի ծառայեն իմ դեղնուող քայլերս հողի մը վրայ որ ալ բոլորովին օտար է լինելի: Եւ այս բաներուն համար է որ, պարոն բժիշկ, հակառակ ամէն բանի, հոս մնալ կ'ուզեմ...ալ միշտ հեռու մարդկութենէն, որուն գաղափարը միայն զիս կը սոսկացնէ սարսափէս:

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ-Ի

Գաւնիկի ու Լօֆֆելլըր միացած՝ աղմո՛ց պիտի սեպուէին եթէ Ա. Փանոսեանի յանգերու հարստութիւնը ոսկիներու հարստութեան փոխուէր . . . հրաբով:

Յատիենական շե՛ն մարդն է իմը, որ ո եւ է իմաստասիրական դպրոցի չէ ածակերտած եւ կեանքին մէջ տրտունջ մը չէ ուենցած կարծես, եւ երբ խօսի, խրնդալու եւ զուարթացնելու համար է միշտ:

Դիտեցէ՛ք յր.— միշտ աղուոր երիտասարդ մը, հակառակ մօտեցող ասունին որ շատ կանուխէն սկսած է ամոր մազերուն մէջ արծաթ թելեր ցանցնել, թելեր՝ որոնք բարեբաղդաբար կ'անհետանան ամոր մազերուն ոսկի խարտեաշութեան մէջ: Կապոյտ ու փայլուն աչքեր, որոնք ամէն վայրկեան կը խնգա՛ն. կարճ *ժաքէթ* մը որուն տակէն բաց գոյն *ժիլէ* մը, որ կայտառութիւն մը կը շեշտէ, rentier-ի հանդարտ խլուռթումով, գլուխը տնկած վեր ու գալազանը երկու ձեռքով բռնած կռնակը, երբ կ'անցնի շատ անգամ առանց նշմարելու պարզ մահկանացուները, մարգարէական ոգի ունենալու է գուշակելու համար թէ գոչի artiste Ալփասլանն է անիկայ:

Բանաստեղծուհի՛ները. — Սիրուն եւ նկուն է ամէն genre-ի մէջ, — գողտր ու sentimental են իր սիրային հերքուածները, նկարագիր ու սրամիտ են իր fantaisie-ները, որոնց մէջ անմրցելի է մանաւանդ: Սանուն ոճով, յստակ ու նեղաշնակ լեզուով իր գրուածները անակնկալ գիւտեր ունին, որոնք կը յուզեն ու կը զարմացնեն ալ միշտ, իրենց նորութեամբն ու կատարելագործեալ արուեստով:

Փանոսեանն է որ նաշակաւոր նոխ յանգերու հետ, ժպիտն ու fantaisie-ն մրցումի մէջ կը մտնեն իր անխնամ ու լալկան բանաստեղծութեան մէջ. նշանակալից ու կարեւոր գործ մըն էր այս որուն համար, հիներն ու նորերը իիչ մը նախանձով կը նային անոր վրայ...:

Պ. Ն.

ԿԱՊՈՅՏ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

Աղուորիկ եր ան, աչքերովն աղուոր,
Աչքերովն անուշ, երազուն, ծաւի.
Այգուն պես անաւետ, երիւրիվին պես խոր,
Աղուորիկ եր ան, աչքերովն աղուոր...
Երբ անտառին մէջ մենիկ, անմշխոր,
Կը թափառէին սիրոյ ծառաւի,
Աղուորիկ եր ան աչքերովն աղուոր,
Աչքերովն անուշ, երազուն, ծաւի...:

Վարդն, փափկանիւս բոյներուն մէջին,
Նախանձոտ բոչոց մէջին ձիչեր.
«Անոնք, մենք շատ, վարդ, երջանիկ չե՞ն»,
Վարդն, փափկանիւս բոյներուն մէջին...:
Երբ շող մ'արեւին ոսկի ճառագայթն
Անոնց ձակտին վրայ հաւնգչեր, դողդոջեր,
Վարդն, փափկանիւս բոյներուն մէջին,
Նախանձոտ բոչոց մէջին ձիչեր...:

Հեզիկ, կը սահեր իրենց փոխրիկ կուր
Ծածանիլին վրայ ծրփծրփուն ծովուն...,
Զեփիւռին խնկոտ շունչին անձնատուր,
Հեզիկ կը սահեր իրենց փոխրիկ կուր...
Իրենց գոռոզին պես սուրբ ու մաքուր
Շրթունքն նծծկին բառեր բոթովուն,
Հեզիկ կը սահեր իրենց փոխրիկ կուր
Ծածանիլին վրայ ծրփծրփուն ծովուն:

Իղձերով լի եր իրենց կոյս հոգին,
Լի՝ երազներու հոյլով մ'երիւերանգ.
Ջիրենք կը թուէր նրանց կեանքին,
Իղձերով լի եր իրենց կոյս հոգին...
Անապատ, անո՜ղջ սեր ու վայելք անգին,
Փայլ ու փառք, պերճանք, շքեղ ապառանք...
Իղձերով լի եր իրենց կոյս հոգին,
Լի՝ երազներու հոյլով մ'երիւերանգ...:

«Որպես զի դու շատ ու մի՛շտ գիս սիրես,
«Կ'ուզէի ըլլալ ես շատ գեղանի,
«Հրապուրիչ, պչրոտ ու զրւարթերես,
«Որպես զի դու շատ ու մի՛շտ գիս սիրես...
«Ո՛ւր եր, վերարկու մ'ունենայի ես,
«Գապոյտ թաւիշէ ըլլար թող անի...
«Որպես զի դու շատ ու մի՛շտ գիս սիրես,
«Կ'ուզէի ըլլալ ես շատ գեղանի...:

«Կ'ուզէի շողուն մարգարիտ մանեակ,
«Վարդագոյն հիւսիկն բուստ ապառանքյան,
«Շուրջս՝ յորդ բապիտակ ծաղիկ ու ժանեակ,
«Կ'ուզէի շողուն մարգարիտ մանեակ...
«Այդ զարդերուն մէջ, յաւէ՛տ երանեակ,
«Սիրել ու սիրուիլ անվերջ, անվախճան...
«Կ'ուզէի շողուն մարգարիտ մանեակ
«Վարդագոյն հիւսիկն բուստ ապառանքյան...:»

...Փայլակ մը շողաց ծոցիկն աւկտուն,
Սեւցան, ուռեցան ջուրերն ահաւոր,
Գոռ որոտումներ բլուրներն հեռուն,
Փայլակ մը շողաց ծոցիկն աւկտուն...
Եւ անհուն եղաւ հիգ կուրծ երերուն
Ծաւի աչերով աղջիկն հիւս աղուոր...
Փայլակ մը շողաց ծոցիկն աւկտուն,
Սեւցան, ուռեցան ջուրերն ահաւոր...:

Գըտա՛ւ իր ուզած կապոյտ վերարկուն
Ծովուն ծալքերուն ծածանիւներուն տակ,
Ուր յաւերժական կը ննջէ իր հուն...
Գըտա՛ւ իր ուզած կապոյտ վերարկուն...
Բուռս ու մարգարիտ՝ ջուրց ընծան թախուն,
Ծաղիկ ու ժանեակ՝ փրփուրն ըսպիտակ,
Գըտաւ իր ուզած կապոյտ վերարկուն
Ծովուն ծալքերուն ծածանիւներուն տակ...:

Թ՛ՆՁ ԱՂԷԿ - ԳԷ՛Ք ԲԱՆ

—Օ՛, օ՛, քարի չդա ֆեզ, պարոն Դուխաս:
—Բարե՛ւ:
—Շատոնց է որ մեչտեղ չի կաս,
Ի՞նչպէս, աղի՞կ ես:
—Շատ աղէկ, իսկ դո՞ւ...:
Ինչ նոր չուր, նայիմիֆ, անուշ կաւ քըթու:
—Մեռաւ հօրաքոյրս, Հոռոմիկ տուտուն...:
—Գէ՛շ բան:
—Ո՛չ այնքան, ինքն ուներ մի տուն
Որ ժառանգութեան ինձ ինկաւ բաժին:
—Իրաւ. էնչ աղէկ:
—Բայց՝ երկրաշարժին
Տունն, որ բաւական հին էր ու խարխուլ,
Գիշեր մը, փըլաւ աղմուկով մը խուլ.
Ընդոստ արթնցայ եւ սարսափահար
Նետեցի ինքզինքս երկրորդ յարկին վար...
Խոցուած, խոշտանգուած եր մարմինս ամբողջ
Եւ ազատեցայ կիս մեռած, կիս ողջ...:
—Էնչ գէշ բան...:
—Էհ, ո՛չ. այդ կերպ վըտանգին
Ես պիտ'ուզէի ենթարկուիլ երկին.
Փըլած պատի մը ձեղքերուն միջեն
Գանձ մը գտայ...:
—Գանձ մի...
—Եւ Ադահ Վիչեն

Որ մինչ այն օրն ինձ բլնա՛ւ չեր հաւներ,
Աղջիկն ինձ տալով եղաւ իմ աներ...:
—Իւնչ աղեկ...:
—Ո՛հ, ո՛չ. Սատանն անիրաւ
Այդ կինը զիտուս փորձանիք ինձ բերաւ...
Դուն որ կը ճանչնաս գիս այնիման աղեկ,
Գիտես, կրօնս եւ, թեւս չաւ տըղեկ...
Հարսնիքին յաջորդ առտուն, կրա՛կ ու բոց,
Քաշեցի կնկանս աղուոր մեկ տըփոց...:
—Գո՛չ բան...
—Ո՛չ. ազդու ծեծին միջոցաւ
Կինս խելոյն հեզիկ ոչխար մը դարձաւ...
—Իւնչ աղեկ...
—Է՛հ, բնա՛ւ: Իմասուն, խորհի
Առակ մը կ'ըսէ. «Չուրեղուն յոռին
Չո՛ւրն է բլնացող, ըսին, հանդարտին:»
Ծառի մը ներքեւ, աղբիւրին ւսոտին,
Իրիկուն մը, վրայ հասայ՝ երբ Տիրան
Կոչուած արհեստին պա՛չ մը կուտար ան...:
Ուրիշ անգամ մ'ալ:...
—Իւնչ գէշ բան...
—Է՛հ, ոչ,
Տիրանին այնին ա՛յնման մեծագոչ
Ապտակ մը զարկի, կից մ'ալ տըւի յաւ
Որ չըմեց, մէ՛յ մ'ալ երեսան չեզաւ:
—Իւնչ աղեկ...

—Չէ՛, չէ՛. ըզգացած կիրճին
Աւրնիկ ըսկըսաւ ինձ դէմ պահել ինկն,
Չուտէր, չըմսկել եւ, կարծեմ, մա՛նաւանդ
Փաղցնելու համար գիս՝ ինկաւ հիւանդ:
—Գո՛չ բան...
—Ո՛չ, բանի որ այդ պատճառաւ
Անցեալ աւտուն մեջ կրնիկը մեռա՛ւ...
—Իւնչ աղեկ...
—Կ'երդնում, աստանա՛ն վկայ,
Որ մինայն իրաւ քանի ատիկա՛յ...:»

(Թրաճս. Նմանողաբար)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՐՏԱՇԵՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

Ընդունակ հոգի մը ամէն կիրեւոու, երբեմն զրգուոս ու փաղաքշիչ, երբեմն տարամերժ, գրեթէ մեհասէր: Իր սէրը յանախ մինչեւ երկինք կը բարձրանայ եւ անոր ծալքերը կը խուզէ, անմիջապէս վերջ խոնարհելու եւ իր ոտքերուն տակ փաթկուտուող ողբոմուկ արարածներն ու տարրերը երջանկացնելու համար:

Իրմէ անհամար կտորներ կան թերթերուն մէջ, բայց տակաւին հազիւ մէկ գիրք միայն ունինք, «Լոուած Քնար»ը, պատանեկան բանաստեղծութեանց հատոր մը, որ ինչ ատենէն իր յաջորդները պիտի ունենայ-«Երկունքին» ու «Նոր Քնար»ը:

Մարդը իրեն համար յարատեւ կատարելագործութեան ենթակայ տարր մըն է ո՛չ միայն իր զարգացման, այլ մինչեւ իր սիրոյ զգացումներուն, եւ ատելութիւններուն մէջ: Բանաստեղծը որ այս մտածումէն կը մեկնի ,ի հարկէ հնար մը կ'էնէն, երկրորդի մը վրայ իր երկունքը փաթելէն վերջ ձեռք պիտի առնէ նոր մը, որուն տեւականութիւնը սակայն ոչինչ կրնայ ապահովել: Ի՞նչ անուն պիտի տայ չորրորդին՝ երբ այդպէս կատարելութեան իտեալը հեռապնդած միջոցին այդ «Նոր Քնար»ն ալ թերի ու աղխաս երեւայ իրեն: Պիտի փորձէ՞ նոր երկունք մը, թէ չէ իր լման հնարներուն պիտի վերադառնայ, կրկին անոնցմով լալու, կրկին անոնցմով խնդալու համար:

Որոշ տարիէ մը վերջ երկունքները աւելի ցաւատանջ կը դառնան վերջապէս, եւ կատարելութեան հանգրուաններ կան, որոնցմէ անդին՝ լաւագոյնի մը իտեալը դժուար կ'երեայ զանազանել ու հետապնդել: Ցեղոյ, հին ու փորձ հնարներ յանախ նորերուն շա՛տ աւելի լաւ կը հնչեն:

Խոստովանիմ որ նոր գրողներուն մէջ գրեթէ ամէնէն շատ եւ լաւ կարդացողն է, բայց ատ ալ վտանգ մը չէ՞ խորհողին համար, — «չի՞ գար ատեն մը ուր միտքը աւելի չիշելու հան թէ խորհելու ծալքը առնէ. կամ միտք պահուած ամէն հիւթի համար դեղու տեղ չմնայ յիշողութեան մէջ, եւ կամ այդ բոլորը խնամով կարգով հոն զետեղելը դժուարանայ, անթիւ հատորներով առլցուած մատենադարանի մը պէս»—, ինչպէս Զօհրապ դիտել տուած է Պէդիէրեանի համար:

Ինչ որ ալ ըլլայ, Արտաշես Յարութիւնեան մեր գրականութեան մէջ ճշմարիտ կելի պիտի մնայ անո՛ր համար մանաւանդ որ առձակ ալ կը բանի ա՛յնպէս՝ ինչպէս իր ոսանաւորներուն մարգրիտ տողերը կը շարէ: Ընդունիմ որ ամէնուն տրուած չէ գրչի այս կրկնակ յատկութիւնը:

Ս. Ս.

ԱՆԴԱՆԸ

Գարնան գիշերուան երկինքին է պայծառ,
Լուսնի ոսկեզօծ մատաղուղին մէջ.
Կապոյտին այծեր հեշտանիով անձառ
Կը քրքջեն զուարս ու երազատեսիլ:

Ա՛խ, խաղցր է կրքերիդ պատուհասիս խով
Ու այս վայելքիդ եղած անձնատուր,
Փարիլ երազիդ անհուն տարածութով
Ինքնամոռացման հեշտ գրկիդ մեջ լուռ:

Հանգի՛ստ առեղուն, — հոգուդ ծրտածիդ,
Որ խաղաղանիստ չգալի ներսեն
Կը զեպչի անշարժ, լուռ ու տրտնգիդ
Խոր տարտամութեանդ այդի մեռելան:

Հանգի՛ստ արտի ալ, — քոջէ խնկաբան,
Ու բերքի՛ր մանուշ իր կսկիծներուն:
Դուժադո՛ղ հեշտի մեծի բրդոնան,
Կրաւորական վայելքով լեցուն:

Գարնան գիշերուան յուսավով պայծառ
Հեշտ է ինձ այսպէս փարիլ երազիդ,
Զգալ ներսիդիս կեանքը մշտատառ
Եւ արթուն հոգիս իր ցաւերեն հիմ:

ՊԱՏԿԵՐԱԳ.

Վարդեր հոգւոյս մէջ
Կը հասնին դալկոս.
Վարդի թերթեր գէջ,
Թառամ ու մշկանոս:

Գարուն մ'իմ արտին
Մէջ կը գունատի
Ու հոն կը փրթին
Յաւեր նուռատի:

Հոն կը նրբագին
Ջահերն աղոտալոյս
Իմ անիրաւարին
Յաւետ յոյսերուս:

Ու կը մրնէ, ո՜հ,
Մեհեանի աւերի.
Հոգիս է դժգոհ,
Տագնապներով լի:

Կ'երկարի, — մինչ ո՜ւր —
Խորհուրդն անծանօթ
Ու կը մրխայ քո՜ւռ
Խունկն անուշանոս:

Եւ արեգակին
Այս ցաւին անգութ
Կը լինէ սառոյն
Կեանքըս բազմատառ:

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱՇԱՐԺ ԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԱՅ ՄԻՋԵՒ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱՆՋԱՆՑԵԱՆԻ

Գաւառացի ուժով գրիչ մը, եւ յատկանշական դէմք մըն է մեր գրականութեան մէջ Յովհաննէս Գանձեան:

Sciences occultes-ի բուռն հետեւող մը երեկ, որ ասոր անհունութիւններուն մէջ կը փնտռէր իր գաւառացիի հետաքրքրութեան յագուրդները. խորազնին բանասէր մը որ այսօր, լեզուներու մասիր ճրագութիւնները կ'ուսումնասիրէ, փափուկ գրագէտ մը ու իր ժամերուն բրնձուռ բանասեղծ մը միանգամայն. անաւասիկ իմիք: Մի մոռնար նաեւ որ հեղինակն է կամ եղած է «Գաղտնիք եւ Առուեստ Մոգութեան» գործին, ու ասոր խով «Եդովկիոյ Հայ Գաւառաբարբառը»ին, որ տիպար մըն է մեթոտիկ ուսումնասիրութեան:

Պարզ, պարզ, շատ պարզ մարդ մը իմիքին, որ կեանքին մէջէն կ'անցնի կարծես անհետմար, եւ որուն երեւոյթին չպիտի կրնայիր վերագրել այնչափ բազմազան տպաւորներ:

Երբ խօսի իր պատած գիտութիւններուն վրայ, մանիկ մըն է կը կարծես որ յուշկապարիկի ու *փերիներու* ազուոր հեքեաթներ կը պատմէ, ու մտիկ կ'ընես զմայլած, բերանաբաց, անձանձիր . . .:

Ե. Թ.

Այսօր Լեզուաբանութիւն կոչուած թարմ ու գեղեցիկ գիտութիւն մը կայ որուն նպատակն է հին և նոր լեզուներու ծագումը քննել, անոնց իրարու հետ ունեցած ազերը ճշդել և դասաւորել զանոնք, բաժնելով խումբերու և ճիւղերու: Այս գիտութիւնը, հակառակ նոր և շատ դժուարին գիտութիւն մը ըլլալուն՝ ունի իրեն հետեւող բազմաթիւ հայկական գիտնականներ որոնց անխոնջ հետախուզութեանց շնորհիւ շատ գեղեցիկ ու նշանակելի արդիւնքներ ձեռք բերուած են:

Առաջին ակնարկով շատերուն թերեւս այնպէս թուի թէ Լեզուաբանութիւնը գրեթէ անօգտակար գիտութիւն մըն է, զի պարզ հետաքրքրութիւն մը գոնացնելէ զատ՝ ինչի՞ պիտի ծառայէ մեզի, պիտի ըսեն, եթէ գիտնանք թէ այն ինչ լեզուն ի՛նչ ծագում ունի, այսինչ բառն ո՛րքէ եկած է, եւ այս կամ այն լեզուներն ի՛նչ աստիճան ազգակից են իրարու:

Իրաւ է թէ Լեզուաբանութիւնը մարդկային հետաքրքրութեան, գիտնալու անհրժեշտ գոհացման ծառայող սակայն տեսական գիտութիւն մըն է, նման հնէաբանութեան, ազգագրութեան, մարդաբանութեան եւն., հետեւաբար իր գիւտերը չեն կրնար ծառայել որ և է գործնական կիրառութեան: Սակայն ասոր հետ մէկտեղ՝ եթէ ո՛չ գործնական, գոնէ տեսական օգտակարութիւններ անհնարելէ չի գտրիր, զի Լեզուաբանութիւնը ո՛չ միայն մեծ լոյս կը սփռէ մարդկային ազգին նախապատմական կեանքին ու քաղաքակրթութեան վրայ, այլ և բոլոր գիտութիւններու նման իր մէջ կը պարունակէ ընկերային և անհատական բարոյականի պատուական դասեր:

Ո՞չ սպասքէն լեզուաբանական գիտութիւններու եւ գիւտերու չնորհիւ է որ այսօր իրարմէ չա՛տ հեռու ապրող կամ իրարու բոլորովին օտար կամ թշնամի համարուած այս ու այն ժողովուրդներու խօսած լեզուներուն մէջ երեւան կը բերուին ազգակցութեան յայտնի կապեր, որով կ'ապացուցուի այդ ժողովուրդներու ցեղակցութիւնը: Լեզուաբանական գիւտերէն առաջ ո՞վ կրնար հաւատալ թէ, օրինակի համար, Հնդիկները, Պարսիկները, Հայերը իրարու ազգակից են, պատկանելով հնաւանդական կոչուած ցեղին և հին անյիշատակ ժամանակներու մէջ բաժնուած ըլլալով միեւնո՛յն բունէն: Դարձեալ՝ Լեզուաբանութիւնն է որ լեզուի մը բառերը մէկիկ մէկիկ քննելով կը ճշտէ լեզուի մը մէջ գանուող օտար տարրերը, փոխառութիւնները և այլն, որով երեւան կը հանէ անցեալ դարերու ժողովուրդներուն իրարու հետ ունեցած չփումն ու յարաբերութիւնները, անոնց իրարու վրայ ունեցած փոխադարձ ազդեցութիւնները եւ այլն, որոնք չատ անգամ կարծուածէն չատ աւելի մեծ եղած են, դորօրինակ՝ հայերէնի համար խօսելով, Հիւսիսման իր Քերականութեան մէջ միայն 438 բառ կը դնէ իրրեւ բնիկ հայերէն, մինչ բառերու մեծամասնութիւնը համարելով փոխառութիւն օտար լեզուներէ, բաց ի մաս մը բառերէ որոնց ծագումը մութ կը մնայ առ այժմ: Այսպիսի գիտութիւններ են որ հաստատած են թէ աշ-

խարխիս վրայ ոչ մէկ ցեղ կայ գրեթէ, որ աւելի կամ նուազ խառնուած ու պատուաստուած չըլլայ ուրիշ ցեղերու հետ պատմական և նախապատմական ժամանակներու մէջ։—Արդ՝ ժողովուրդներու մէջ ընկերային համերաշխութեան, տիեզերական եղբայրակցութեան գաղափարը հրաշխող ի՞նչ աւելի գեղեցիկ գաղ՝ քան Լեզուաբանութեան ընծայած այդ յուշումները, որով հեռաւոր, օտար կամ թշնամի ժողովուրդներ իրարու կը մօտենան, և կը դադրի թէ միևնոյն նախահայրերու արիւնը կը կրեն իրենց երակներուն մէջ կամ արդէն իսկ հեռաւոր անցեալներու մէջ իրարու հետ սերտ խնամութիւններ, նոյն իսկ ձուլումներ ունեցեր են։

Այս բաներուն գիտակցութիւնը բաւական պիտի՝ ըլլայ ջնջել ցեղային խտրութեան բոլոր անձամբ մտածումները, լեզուի տարբերութենէ առաջ եկած բոլոր աննպատակ առելութիւնները։ Անդամ մը որ այդ նեղ ըմբռնումները, մանր այդ վամպագաւղ, պատմաբանութիւնները բարեփոխուին, բնականաբար ժողովուրդներու յարաբերութիւնները սիրալիր հանգամանք մը պիտի առնեն, և անոնք համամարդկային եղբայրութեան ազնիւ կապերովը պիտի կապուին իրարու հետ։ Ես կը մտածեմ թէ լեզուաբանութեան ընծայելիք այս միակ գիտակից դասը՝ չա՛տ աւելի արդիւնաւէտ պիտի ըլլայ քան հազարաւոր քարոզիչներունը՝ որոնք դարերէ ի վեր կարդացած են ժողովուրդներու դլխուն։

Բայց որպէսզի այս դասը կարելի ըլլայ ներշնչել հասարակ և ռամիկ ժողովուրդին և դայն ծառայեցնել բաղձացուած նպատակին, հարկ է լեզուաբանական գիւտերն ու հետազօտութիւնները ժողովրդականացնել, ամէնէն հասարակ միտքերուն իսկ մատչելի ձեւով մը։ Ահա թէ ինչո՛ւ համար մենք համարձակութիւն ունեցանք ժողովրդական Տարեցոյցի մը համար պատրաստել ներկայ լեզուաբանականը որ թերեւս այսպիսի հրատարակութեան մը մէջ լոյսերովին անյարմար և անմարսելի պիտի համարուէր եթէ սակայն մեր վերի խորհրդածութիւնները բաւական չըլլային արդարացնել անոր դոյութիւնը, ինչպէս կը կարծենք։ Ասկէ զատ՝ մեր հիմա կատարելիք լեզուաբանական համեմատութիւնները մեր ժողովուրդին համար երբէք անմատչելի կամ անհասկնալի հանգամանք մը պիտի չներնան, քանզի մենք մեր համեմատութիւնները չպիտի քաղենք հընդկերէնի կամ զանակերէնի նման հին անծանօթ լեզուներէ, այլ ամէն օր մեր չուրջը խօսուած, մեր ամէնքին դիտցած ու հասկցած ընտանի լեզուէ մը, որով կը յուսանք թէ ներկայ լեզուաբանական դրուածքը որքան չհեկեկան՝ նոյնքան զուարճալի ընթերցում մը պիտի հայթայթէ հայ ընթերցողներու ամէն դասակարգերուն ալ։

* * *

Ցայսմիկ է թէ հայերէն լեզուն որ կանխաւ հնդեւրոպական կոչուած լեզուաւամբին իրանեան

լեզուաճիւղին տակ կը դասուէր, նշանաւոր հայագէտ գերմանացի Բրօֆ. Հիւբշմանի հետազօտութեանց չնորհիւ հիմա ընդհանրապէս կը համարուի հնդեւրոպական առանձին լեզուաճիւղ մը[1]։ Տարակոյս չկայ որ հայերէնն իր ընդհանուր նկարագրով, բառամթերքով մանաւանդ քերականութեամբ հնդեւրոպական լեզու մըն է ամէնէն առաջ, բայց նոր քննութիւններ երեւան հանած են անոր մէջ ոչ-հնդեւրոպական հին տարրեր ալ, ինչպէս՝ Սեմական և Ուրալ-Ալթաեան կամ Դուրանական։

Սեմական լեզուներ են արաբերէնը, սորերէնը, ինչպէս նաև հին ասորեստաներէնը, արամերէնը, եբրայեցերէնը են. որոնցմէ ասորերէնին կը պարտինք կարգ մը բառեր որոնք սակայն ընդհանրապէս գրական փոխառութիւններ են, թարգմանութեանց առնչութիւն ունեցած մեր առաջին թարգմանիչներուն միջոցաւ[2]։ Յանօթ է թէ հայերէն Աստուածաշունչը նախ ասորերէն Բեշիտա կոչուած թարգմանութենէն վերածուած է հայերէնի ու յետոյ յունարէն Եօթանասնից թարգմանութեան վրայէն սրբագրուած։—Սակայն հայերէնի մէջ կայ սեմական աւելի հին տարր մը որուն հետքերը կ'երեւին աւելի հին բառերու վրայ որոնք թարգմանութեանց առնն կատարուած գրական փոխառութիւններ չեն[3]։ Սեմական այս հնագոյն տարրերը հաւանականապար կը պարտինք հին ասորեստաներէնէն, եթէ ասոդ է որ Վանի բևեռագիր սկզբնական յիշատակարաններու հեղինակ Խալդեանները կամ Ուրարտուցիները Հայոց նախահայրերը եղած ըլլան աւելի կամ նուազ, դի Խալդեանք սահմանակից էին Ասորեստանցիներուն որոնց հետ երկար պայքարներ ունեցած են։

Ուրալ-Ալթաեան կամ Տուրանական լեզուներու կը պատկանին մանդղերէնը, թաթարերէնը, Թրքերէնը են.։ Սկսեալ Հ. Աբրէն Ակոփեանէն մինչեւ մեր օրերը, հայ լեզուի քննութեամբ զբաղող լեզուաբաններէ ոմանց կողմէ աւելն աւելն դիտուած են հայերէնի մէջ տուրանական լեզուաց յատուկ քերականական, բառակազմական ինչ ինչ ձեւեր և ոճեր, մինչեւ ըսելու աստիճան թէ հայ լեզուն քերականութեամբ 3/4ը արիական և 1/4ը Դուրանական է։[4] Հայ լեզուի մէջ դուրանական տարրերու ներկայութիւնը կը բացատրուի անով որ ոմանք վերոյիշեալ հին Խալդեանները կը համարին տուրանական ցեղէ ժողովուրդ մը, իրենց ձգած բևեռագիրներու լեզուն ալ, խալդերէնը, դասելով Ուրալ-ալթաեան լեզուաց չարքին մէջ։ Սոյդ է որ ասիկա դեռ չատ խնդրական կարծիք մըն է դի հակառակը պնդողներ ալ կան, դոր օրինակ Ծովսէփ Վ. Սանտալճեանը

(1) Տես Հ. Գր. Մէնէվիշեանի «Աւդի Լեզուագիտութիւնը»ի էջ 117,118։

(2) Տես Հիւպշման եւ Բրօքելմանի «Ուսումնասիրութիւնք հայերէն փոխառեալ բառից. Սեմական փոխառեալ բառեր» էջ 3-48։

(3) Համեմատէ Բրօֆ. Ց. Յակոբեանի յօդուածները «Բիւզանդիոն» (1899) Թիւ 742-743։

(4) Տես Ընդ. Օտացոյց Ազգ. Հիւանդանոցի (1902) էջ 202։

որ վանեան բեւեռագիրներու լեզուն կը համարի յատնարէնի մօտ հնդեւրոպական լեզու մը նոյն իսկ հին հայերէնը, և կատարած է կարգ մը համեմատութիւններ զայդ ապացուցանող։

Հայ լեզուն ինչ ազբիւրէ ալ ընդունած ըլլայ իր մէջ տուրանեան տարրեր, սա ստոյգ է որ այդ տարրերու գոյութիւնը ա՛լ գրեթէ անկարելի է ժխտել, և ահա ձի՛չդ այս պարագան է որ պիտի ջանանք հետազօտել մեր ներկայ գրուածքով, ցոյց տալով թէ, ինչպէս ուրիշ անգամ ալ հարեւանցիօրէն ըսած ենք[1], հայերէնը ո՛չ թէ միայն քերականական ինչ ինչ ձեւերով ու ոճերով, այլ նաեւ կարգ մը բառերով ալ համեմատութեան բաւական ապահով եզրեր կ'ընծայէ այդ կարծիքը հաստատելու համար։

Տուրանեան լեզուներէն մեզի ծանօթ ունինք Թրքերէնը որ մեզի պիտի հայթայթէ համեմատութեան այդ եզրերը։ Ուրեմն անցնինք մեր բուն նիւթին։

* * *

Հայերէնը Թրքերէնի հետ քանի մը տեսակ առընչութիւններ ունի.

Ա.—Նախնեաց ոսկիօղլէն հայերէնի և արդի խօսուած հայ բարբառներու մէջ կան բազմաթիւ Թրքերէնէ փոխառեալ բառեր ու ոճեր որոնք հայերէնի մէջ մուտ գտած են Օսմանեան փառապանծ սիրապետութեան ժամանակէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը։

Բ.—Փոխադարձաբար Թրքերէնի մէջ ալ կը գտնենք բառական թիւով հայերէն բառեր, նոր բադոյն դարերու մէջ փոխ առնուած։ Երկու բնականիւ ժողովուրդներու մէջ անկարելի է որ լեզուական փոխառութիւնները միայն մէկ կողմէ ըլլան. ինչպէս հայերէնը Թրքերէնէ, նմանպէս Թրքերէնն ալ հայերէնէ փոխառութիւններ ըրած է։ Այս տեսակ փոխառեալ հայերէն բառեր են՝ զոր օրինակ բանիւար, առանակ, հերկ, ջերմիկ (=ջերմուկ), ձիձիկ (=ձիծ, ծիծիկ) գհօմ (=գամ), մուսուր (=մսուր) անաւաս, շիկիկ (=չալակ) եւն.[2], որոնք գործածական են Թուրք ժողովրդական լեզուի մէջ։

Գ.—Հայերէնի և Թրքերէնի մէջ կան կարգ մը նման բառեր ալ՝ զորոնք երկուքն ալ փոխ առած են ուրիշ հասարակաց աղբիւրներէ. այսպէս են արարերէնէ, մանաւանդ պարսկերէնէ եղած փոխառութիւնները հայերէնի և Թրքերէնի մէջ. օր. ջհան (=ժամանակ) մուհ (=մոմ), բահթա (=առնախտակ), թաճ (=թագ), ֆհօր (=կոյր), ոհհի (=ուռան), շէքրան (=սառնայ)ւեն.։

(1) Տես «Ազեւելեան Մամուլ» (1902) Թիւ 7, էջ 317։

(2) Տես «Բիւրակն» 1898-99, Հր. Աճառեանի, իմ, Բեւեռագիտին, Տոդաս եպ. Գալեանի եւ այլոց յօդուածները, «Հայերէն փոխառեալ բառեր՝ Թրքերէնի մէջ» խորագրով։

Դ.—Վերջապէս կը գտնենք հայերէնի և Թրքերէնի մէջ կարգ մը համեմատելի նման բառեր ու ոճեր ալ. որոնք նո՛յնքան հին են հայերէնի մէջ որքան կը թուին նաեւ յատուկ և բնիկ ըլլալ Թրքերէնի։ Դժուար է ուշադրել թէ այս բառերն ու ոճերը ի՛նչ ճամբով մտած են հայերէնի կամ Թրքերէնի մէջ, բայց էն հաւանական կ'ենթադրութիւնն այն կը Թուի ըլլալ թէ անոնք տուրանական ծագում ունին և նախապատմական ժամանակներու մէջ հայերէնի անցած են, Հայոց՝ տուրանական անծանօթ ժողովրդի մը հետ ունեցած չփման ազդեցութեամբ։ Ահա բուն իսկ այս տեսակ բառերն ու ոճերն են զոր կ'ուզենք առարկայ ընել մեր քննութեան։

Համեմատեցէք, զոր օրինակ, հետեւեալ բառերը. Թրք. եր, երիկ, հայ. այր, էրիկ, արու (*), —Թրք. եշկի, հայ. էշ. Թրք. եաղ, հայ. իւղ, եղ.—Թրք. թորուն, հայ. Թուն.—Թրք. սողան, հայ. սոխ.—Թրք. կիօֆտ, հայ. կուծք.—Թրք. ֆախֆ, հայ. կափարիչ (որոնց արմատներն են ֆախ եւ կափ),—Թրք. սիճէրտիճ, հայ. պաճարել, պաճարանք, պաչար.—Թրք. զանկ, հայ. զանգ.—Թրք. օր, հայ. խոտ,—Թրք. չաղալագ, հայ. փայլիլ, փղփղուկ, փղփղուզն.—Թրք. չարշի, հայ. տրեխ, որուն նման նաեւ՝ Թրք. զաւառական զաղա, և հայ. ազայ որոնց երկուքին մէջ ալ Թրքերէն զ ձայնին դէմ հայերէն կը գտնենք ս։ Դարձեալ Թրք. սիւրմէ, սիւրիւմէ, հայ. սողալ, և Թրք. թիթրէմէ (=Թիր-Թիր-էմէք, կրկնութեամբ թիր արմատին) հայ. դողալ, և կրկնութեամբ՝ դողդղալ։ Այս օրինակներուն մէջ Թրքերէն սիւր եւ թիր արմատներուն դէմ հայերէն կը գտնենք սող և դող. արդէն լեզուաբանական ընդհանուր երեւոյթ մըն է ր, ղ, ղ, ձայներուն զիրար փոխանակելը. Թրք. սողղուման բառին մէջ կը գտնենք սող արմատը նման հայերէնի, փոխանակ սիւրի։ Դարձեալ՝ Թրք. տիւրմէկ, հայերէն զրդել (որոնց արմատներն են տիւրդ և դարդ).—Թրք. գոյուն, հայ. խոյ.—Թրք. կօրմէկ, հայ. յօրինել (որոնց արմատներն են կօր և յոր, որոնցմէ Թրք. կօրմէճ, կօրկու, կօրիւմէճ, և հայ. օրինակ, ու Թիւրս օրէնք)[1],—Թրք. սու, հայ. ջուր[2].—Թրք. վամի, (մրջարկութիւն) և հայ. աւազ.—Թրք. տըշարը, դըշրա, և հայ. դուրս (որուն առաջին գործածութիւնը կը գտնենք Աստուածաշունչի մէջ միակ տեղ մը «ի դուրս կորզել» ասացուածով և որ յետին դարերու մէջ ընդհանուր գործածութիւն ստացած է)։ Դուրս բառը հաւանականապէս առաջ եկած է հնագոյն դրասուռ ձեւէ մը որ յետոյ աւիւրութեամբ եղած է դուրս, դուռ և ր ի տեղափոխութեամբ՝ դրուս, ինչ որ շատ սովորական է հայերէնի

(*) Տես «Բիւրակն» 1898-99, Հր. Աճառեանի, իմ, Բեւեռագիտին, Տոդաս եպ. Գալեանի եւ այլոց յօդուածները, «Հայերէն փոխառեալ բառեր՝ Թրքերէնի մէջ» խորագրով։

(1) Տես «Բիւրակն» 1900, Թիւ 23 էջ 340, Գր. Շահինեանի յօդուածը։

(2) Տես Հ. Գ. Մեննեվիշեանի «Ազգի Լեզուագիտութիւնը» էջ 98, ծանօթ. 1։

(զոր օրինակ, սոլվիլ=սավորիլ—սավոշիլ եւն.)։ Պէտք է ըսել թէ այս բառերը բացի մէկ երկուքէն բոլորն ալ Ե. դարէն ի վեր դոյութիւն ունին հայերէնի մէջ, եւ հետեւաբար հայերէնը չի կրնար Թրքերէնէն փոխ առած ըլլալ, ինչպէ՛ս որ նոյնքան անհաւանական է թէ Թրքերէնը հայերէնէ առած ըլլայ քանի որ առնուք չատ հին բառեր կը թուին ըլլալ նաեւ Թրքերէնի մէջ ուր իրենց արմատներով ածանցուած են նաեւ բազմաթիւ ուրիշ բառեր ալ որոնց մէկ քանիսները ցիշեցինք։

Կան քանի մը սակաւաթիւ հին բառեր ալ, ինչպէս՝ Թրք. ihtiր, հայ. կառա[1], Թրք. ihrkի, հայ. կեռաս, Թրք. jեվik, հայ. ծնօտ[2], եւն., որոնք կը դանուին նաեւ գրեթէ բոլոր հնդեւրոպական լեզուաց, ինչպէս նաեւ ուրիշ լեզուներու մէջ ալ, եւ այս իսկ պատճառաւ կարելի չէ ղրկինք դասել վերի բառերու չարքին մէջ։

Հայ լեզուի քննութեամբ զբաղողները դիտեն թէ հայերէնը զարմանալի կերպով ճոխ է բնաձայն եւ կրկնաւոր բառերու եւ ձեւերու մասին, յատկութիւն մը որ նոյնքան ճոխութեամբ կը գտնուի նաեւ Թրքերէն լեզուին։ Ինչպէս յայտնի է՝ բնաձայն կը կոչուին այն բառերը՝ որոնք բնութեան անչունչ կամ չնչաւոր ձայներուն նմանողութեամբը չինուած են. իսկ կրկնաւոր կը կոչուին՝ բառի մը արմատին կրկնութեամբը կազմուած բառերը, ինչպէս նաեւ երկու նման բառերու կրկնութեամբ ձեւացած ոճերը։ Հայերէնի եւ Թրքերէնի նկարագիրներուն մէջ հանդիպութեան այս դիծը բաւական ուշագրաւ է, եւ կրնայ ըսուիլ թէ ասիկա վերջին դարերու մէջ տեղի ունեցած փոխադարձ ազդեցութեան մը արդիւնքը չէ, այլ այդ նոյն յատկութիւնը երկու լեզուաց մէջ ալ նոյնքան հին է՝ որքան ինքն։ Հիմա քննենք քանի մը մասնաւոր բառեր եւ ձեւեր որոնք աւելի սերտ կապակցութիւն մը ցոյց կուտան։

Բնաձայն բառերու կարգէն համեմատեցէք, օրինակի համար, հետեւեալները. հայ. պայթիլ, Թրք. փարթլամաք, եւ հայ. ճաթիլ, Թրք. չաթլամաք (որոնցմէ՝ Թրքերէնի մէջ փարթաք, չաթաք). հայ. սարսիլ, Թրք. սարսամաք,—հայ. հաչիլ, Թրք. հավլամագ.—հայ. զռալ, զռնչալ, զռնչիւն, Թրք. գռլամաք, զռռղը, (որմէ նաեւ գռղաք).—հայ. դափիլ, Թրք. tեփմեք.—հայ. պռռչիւն, բառաչիւն, պռռալ, Թրք. պաղրմաք, եւն.։ Այս համեմատած հայերէն բառերն ալ նմանապէս Ե. դարէն ի վեր գործածուած բառեր են։

Հայերէնի չատուկ կրկնաւորներու մէկ քանի ձեւեր կան որոնք անծանօթ են հնդեւրոպական լեզուաց, մինչդեռ սեմական լեզուաց մէջ կը հանդիպինք նման ձեւերու։ Այս կարգէն են ի

(1) Տե՛ս «Ուսումնասիրութիւն հայերէն փոխառեալ բառից» Հիւպշման, էջ 26.
(2) Տե՛ս, Հնդեւրոպական նախալեզու Հ. Ս. Տէրվիշեանի էջ 80։

յաւելուածով կազմուած կրկնաւորները որոնք ա՛նքան սաստիկ գործածութիւն ունին Թուրք եւ հայ ժողովրդական լեզուի մէջ, զոր օրինակ՝ սուտումառտ, ծռտռմուռտ, հինտմին, խնդռտռմնդ, պորմռպոր եւն. (Թրք. ինչեան-մինչեան, էսքի-մէսքի, քարը-մարը, ալլի-մէլլի եւն.)։ Կրկնաւորի այս ձեւը հայերէնի մէջ չատ հին է, ինչ որ կը հաստատեն գրաբար ապիտաղես, չեղոտաճղտ, խառնատռուն, յարմար, չոգմոգ՝ արհամարհել եւն. կրկնաւոր բարդ բառերը, որոնք ինչպէս կ'երեւի՝ կազմուած են միեւնոյն բառին մ ալ կրկնութեամբը, երբեմն իրարու կապուած ա յօդակապով եւ երբեմն առանց յօդակապի։ Հրաչեայ Աճառեան կրկնաւորի այս ձեւը կը կարծէ կովկասեան լեզուներէն հայերէնի անցած ըլլալ եւ հայերէնէն՝ Թրքերէնի, բայց ըստ իս՝ չատ հաւանական չէ որ Թրքերէնը հայերէնի պարտական ըլլայ այդ ձեւը, եւ եթէ հայերէնի մէջ տուրանեան փոխառութիւն մը չէ, հաւանական է որ երկու լեզուներն ալ նոյնը առած ըլլան միեւնոյն աղբիւրներէն, կովկասեան լեզուներէն։

Կրկնաւորի ուրիշ ձեւ մըն ալ ունինք որուն մէջ միեւնոյն բառը կը կրկնուի ձայնաւորներու փոփոխութեամբ և քիչ մը տարբեր ձեւով, զոր օրինակ՝ ծակ-ծուկ, ձայն-ձուն, մանր-մունր, մազ կուզ եւն., որուն սկիզբն եւս չատ հին է հայերէնի մէջ. զոր օրինակ՝ սպառապուռ, բարձրաբերձ, աղջամուղջ, հատարտատ, խաժամուժ եւն.։ Կրկնաւորի այս ձեւը Թուրք ժողովրդական լեզուին ալ սովորական է, ինչպէս՝ kյրի-պիյրի, դարա-դուրա, ուֆակ-թիֆիկ, տանկըլ-տունկուլ, չաքըր-չուքուր եւն.։ Այս նմանութիւնն ալ բաւական ուշագրաւ է։

Կայ նաեւ կրկնութեան ուրիշ ձեւ մը որ կը կազմուի երկու նմանաձայն եւ դրեթէ նմանիչ, կամ երկու տարաձայն բայց նմանիչ բառերէ, ինչպէս են՝ խնդռտխեղա, խառնիխուռն, կուսառկիծք, չնք-չնորնք, զռռտ-զռռտ, լեռ-ասր, օր-արեւ, դող-աւազակ, հալիլ մալիլ, հազուիլ չքուիլ[1] եւն., որոնց նման ձեւեր են գրաբարի մէջ խաժգաժ, բանիբուն, կերակուր, սայրատուր, ջերմչերմ, սարսուռ եւն., Թրքերէնի մէջ կրկնաւորի այս ձեւն ալ կայ և չատ գործածական է. զոր օրինակ fիօշի-պուռամ, ապաղա-տօղան, sիrk-sիրk, սիօղ-իտարաա, կիվ-պարիս, իչ-իիւմ, ապղըռ-ապչամ եւն.։ Բնականաբար այս նմանութիւնն ալ չի կրնար նշանակութենէ զերծ համարուիլ։

Վերջապէս հայերէնի մէջ սովորական է նաեւ տեսակ մը բայական ոճ ուր բայէն առաջ եւ բայէն անջատաբար բայարմատը կը կրկնուի. զոր օրինակ վառ վառ վառիլ, գոռ գոռ գոռալ, ծուխ ծուխ ծուխալ, պօռ պօռ պօռալ, ցոլ ցոլ ցոլալ, չարիք չարիք չարչարել եւն., իսկ սակի քիչ մը տարբեր ձեւով՝ ծակ ծակ ըլլալ, կտոր կտոր ընել, ծանր ծանր քալել, վեր վեր ցատկիլ, ճար ճարակ ընել, նա նա երթալ[2] ,եւն.։Արդ՝ Թրքերէնի մէջ ալ կան բայական ճիշտ միեւնոյն ձե-

(1) Տե՛ս եւդոկիոյ Հայոց Դատաստարանը էջ 68, ծանօթ. 1.
(2) » » » » էջ 89.

ւերը. ղոր օր. փարըլ փարըլ փարլամաք, պար պար պաղըրմաք, թիր թիր թիթրէմէք, տան տան տանըլամաք, փարչա փարչա օլմաք, կէրի կէրի կիթմէք, աղըր աղըր իւրիւմէք եւն.: Այս ձեւերը ապահովաբար երկու լեզուաց մէջ ալ չատ հին են և չատ հատուկտկան է որ թէ՛ ասոնք թէ կրկնաւորի միւս վերը յիշուած ձեւերը տուրանական ծագում ունենան և առնուին ժամանակներու մէջ անցած ըլլան հայերէնի:

Ուշադրաւ է նոյնպէս թրքերէնի հարցական մի մասնիկը: Ղոր. օր. կէլմէն մի=եկա՞ր մի: Մեր մէջ այս մին, որ հատարակ խօսակցութեան մէջ գործածական է, թրքերէնէ առնուած կը համարուի և գրականութեան մէջ գործածութենէ ինկած է, բայց երբոր ուշադրութեամբ դիտենք պիտի տեսնենք թէ նոյն մի մասնիկը կը գտնուի մեր հին մէթէ (=մի+թէ) հարցական մակբային սկիզբը և անբաժան է հարցական նախադասութիւններէն, ղոր օր. «մարդ առանձին կրնա՞յ ապրիլ մէթէ»: Նոյն իսկ առանց թէ ի, մի ձեւով գործածութիւն ալ կայ հին հայերէնի մէջ, ղոր օր. Մի վոհմակ Աստուծո՞յ եմ ես. Մի ղոր սիրեաց անձն իմ տեսի՞ք: Թէ այս հարցական մին վերաբերութիւն ունի՞ բացասական մի մասնիկին հետ (ղոր օր. մի՛ գարներ, մի՛ գուչ՛ եւն.), ըստ իս ապահովաբար երկուքն ալ միեւնոյն են և բացասականն է որ խնամսի եղանակաւորում մը կրելով հարցականի նշանակութիւն առած է, ինչպէս կը հասկցուի, ղոր օր. ա բաղդատութիւններէն. գրաբար «միթէ ե՞ս իցեմ»—աշխարհաբար «չըլլայ թէ ես ըլլամ» կամ՝ «արդեօք ե՞ս եմ մի»: Զարմանալի է դիտել թէ թրքերէնի մէջ ալ մի ինչպէս հարցականի՝ նոյնպէս ժխտականի ալ մասիկ է մէ՛կամ մա ձեւով. ղոր. օր. կիթ=գնա, կիթմէ՛=մի երթար. եագարմ=ուտեմ, եագմասըմ=չուտեմ: Հատանաբար թրքերէնի և հայերէնի բացասական և հարցական այս մասնիկներուն միջեւ ալ աղերս մը կայ:

Գանք հիմա քերականական հանգրուանութիւններուն: Ա հատուկ քանի մը համեմատութիւններ:

Ա. Հայերէն լեզուի մէջ կայ դերբայներու մասնաւոր գործածութիւն մը որուն նմանը թրքերէնի մէջ միայն կը գտնենք. ղոր օրինակ՝ «տեսած մարդս» (փոխանակ ըսելու՝ «մարդը ղոր տեսայ». թրք. կէօրտիւիւմ ատամ) «գրելու նամակդ» (=նամակը ղոր պիտի գրես, թրք. եազաճաղըն մեհթուպ), «գլուխը պատած աղան» (=աղան որուն գլուխը պատած էր, թրք. պաշը եարըլան չօճուք) «մեր նատած տունը» (=տունը ուր կը նստէինք. թրք. օթուրտուդումուզ եվ). «կատարգործող կինները» (=կիները որոնք կատարը կը գործեն, թրք. սիզ տօղրայան գատընլար) եւն.: Շատերը այնպէս կը կարծեն թերևս թէ դերբայներու այս ձեւ գործածութիւնը արդիւնք է թրքերէնի աղդեցութեան, մի՛ սույգ է որ անսովոր է դասական հայերէնի, բայց նոյն իսկ դասական հայերէնի չրջանին մէջ ալ հազուագիւտ կերպով կան նմանօրինակ ձեւեր որոնք հետզհետէ կ'սկսին

յաճախել. մինչեւ որ ԺԱ. և ԺԲ. դարերու մէջտղին գրեթէ հիմակուան պէս գործածական կը դառնան[1]: Իրաւ է որ գերբայական այս հայերէն և թրքերէն ձեւերուն մէջ պզտիկ տարբերութիւն մը կայ, բայց նմանութիւնը նչանակալից է ամէն պարագայի մէջ:

Բ. Ցայտնի է թէ թրքերէն լեզուի մէջ կը պակսի «ունիմ» բայը, որով այդ բայով կազմուած խօսքերը կը բացատրուին քերականական տարբեր դարձուածքով մը. ղոր օրինակ «տարբեն չորս եղանակ ունի» կը թարգմանուի «ինէնէյն ափօրթ մէվսիմի վար»: Այդ գիտնք թէ հին հայերէնի մէջ ունինք քերականական ձեւ մը որ ճշդիւ կը համապատասխանէ թրքերէնի այս ձեւին. այսպէս «ես իմ եղբարք երկու, չիք իմ քոյր»=թրք. «պէնիմ իքի գարաչըմ վար, էճմէյիմ եօք»[2]:

Գ. Թրքերէնի մէջ, ինչպէս յայտնի է, յատկացուցիչը իր յատկացեալէն, առարկան և ցուցականը իր դրականէն առաջ կը դրուի, ինչ որ ընդհանուր կանոն եղած է նաեւ արդի հայերէնի մէջ (ղոր օրինակ. «պէնիմ գարաչըմըն գըզլարը» իմ եղբօրս աղջիկները) մինչդեռ գրաբարի մէջ հակառակ կարգն է կանոնաւորը, այսինքն յատկացեալը՝ յատկացուցիչէն և գոյականը ածականէն առաջ կը դրուի, ինչպէս «զատերք եղբօր իմոյ»: Թո՛ղ որ առարկան և ցուցականը գոյականէն նախադաս ալ կրնար գործածուիլ գրաբարի մէջ. դիտելի է թէ նոյն իսկ յատկացուցչը յատկացեալէն առաջ գործածութեան սկիզբն ալ կ'ելլէ մինչեւ ե. Դար (որ ասիկա կը թուի յատուկ ըլլալ ընտանեկան լեզուին) եւ յաջորդ դարերու մէջ հետզհետէ ասիկա սովորական կը դառնայ.[3] ղոր օրինակ՝ «իմ կրնաւորացն ազօթքն» փոխանակ ըսելու՝ «ազօթք իմոց կրօնաւորաց»: Կը տեսնուի ուրեմն թէ արդի հայերէնի մէջ քերականական այս չարքը թրքերէնի ազդեցութեան արդիւնք չէ և հատանականաբար հինէն ի վեր գործածութեան մէջ էր հայ ժողովրդային լեզուի մէջ:

Գ. Թրքերէնի յատուկ է նաև նախադրութիւններու գետազաս գործածութիւնը որ արդի հայերէնի մէջ ալ ընդհանրացած է, մինչդեռ մեր հին հայերէնը և արդի եւրոպական լեզուները նախադաս կը գործածեն. ղոր օրինակ՝ թրք. արբան կիպի, պէնիմ իչին, եազտան սօնրա եւն., գրբ. իբրեւ զաւիւթ, վասն իմ, յետ ամարան, աչխ. առիւծի պէս, ինձի համար, առաւօտուն կտքը եւն.: Նախադրութեանց այս յետազաս գործածութիւնն ալ նմանապէս թրքերէնի ազդեցութեան արդիւնք նոր երեւոյթ մը չէ, այլ հինէն ի վեր ունի իր հետքերը հայերէնի մէջ. ղոր օր. ի ձեր սակս, յայամ հետէ, օձից պէս, յանցուածոց վասն, նովաս հանդերձ, զմեր կրկի (=զկնի մեր) եւն.[4]:

(1) Տես Քննական քերակ. Հ. Ա. Այտընեանի էջ 231.
(2) » » » » » » » 158.
(3) » » » » » » » 147.
(4) » » » » » » » (468-70).

* * *

Թրքերէն և հայերէն բառերու, ոճերու, և քերականական ձեւերու այս համեմատութիւնները ղոր վերը ներկայացուցինք, և որոնց մէկ կարեւոր մասը արդիւնք է մեր անձնական քննութեանց, այդ երկու լեզուաց մէջեւ մատնանիշ կ'ընեն կարգ մը հետաքրքրաշարժ խնդիրներ, որոնց ակիզբը ամենահին ժամանակներու մէջ պէտք է փնտռել: Այս համեմատութիւնները թերեւս մասամբ կրնան խնդրի առարկայ դառնալ և մենք յատկութիւնը չունինք զանոնք բոլորովին վերջնական և ստոյգ նկատելու, բայց ամէն պարագայի մէջ կը կարծենք թէ անոնք բաւական են ապացուցանելու թէ հայ և թուրք լեզուաց ազերսի խնդիրը ունի վերջապէս հիմ մը, որուն պարագաները կրնան ապագայի մէջ ա՛լ աւելի ճշդուիլ, և մենք տրախտութեամբ հաստատելու ենք այդ իրողութիւնը որ նոր աւերի մը կ'ընծայէ դարերէ ի վեր հայ ասրբին բնակած կից, հայրենակից եղող օսմանցի գերիշխան տարրը և իր գեղեցիկ ու ճոխ լեզուն ալ աւելի մեծ տեղեակ ընծայելու մեզի և այսպէսով երկու ժողովրդոց մէջեւ հաշտարար նոր կապ մը եւս ստեղծելու:

ՄԱՐԴԸ ԶԷՐ ՄԵՌՆԵՐ

(ՀԵԹԱՆՔ)

ՌՈՒԲԻՆ ՉԱՐԴԱՐԵԱՆԻ

Գաւառացի գրող մրն ալ:

Կրնայ պարծենալ թէ զուտ գաւառի գրականութիւնը բրած է իմ:

Լուրջ գրագէտ մը, որ անհնար է նկարագրելու առուեստին մէջ, ուր կը դնէ ամենապզտիկ մանրամասնութիւններու սիրահար փափուկ նկարիչի մը ամբողջ հոգածու տաղանդը:

Գաւառի հարազատ զաւակ, գաւառը կը նկարէ, իր ամբողջ այլազան ու կենդանի հոգիովը, հետեւեալ հետու ղրկելով մինչեւ մեզի անոր խունկն ու բոյրը:

Բառերու բանաստեղծութեան զգալուն բանաստեղծ մը, մեկիկ մեկիկ ու ըմբռրութեամբ կը հիւսէ կարծես անոնց փունջերը, ուր կը գոլացնէ գաւառացի հերթողի իր բովանդակ հաստվութիւնը, զատելով է՛ն անուշահոտներ եւ է՛ն գզուռներ այդ բառերուն:

Հեթեաթներու բանաստեղծն ալ է գերազանցապէս, զուտ կը ծիծէ, ինծոր որ լսած էր մանկիկն եւ ինծոր որ իմ — փափո՛ւկ բանաստեղծ — պիտի պատմէր իր բռնեիկներուն, հեթեաթներ ուր գաւառի առողջ, միամիտ, ու կեանքոտ մարդ՛ու հոգին, — տղու հոգի կարծես, — կը հայլիանայ:

Ռ.

Ա.

Այն առեն հրաշալի էր աշխարհը. վերջալոյսները արտասովոր գոյն չունէին, դիշերները վախով ու արհաւիրքով ծանրաբեռնուած չէին, քամին չէր ագար ողբաձայն, մայրական կուրծքերէ հեծեծանք չէր բարձրանար:

Այն առեն առաւօտները միշտ Մայիսի վարդադոյր գիմագրութիւնը կը խմէին, որովհետեւ գարնանային մշտանորոգ, անսպառ վերակենդանութիւնը կը տիրէր և Խղճութիւնը, Ուրախութիւնը կը ծաղկէր ամէն տեղ, հողին ու ջուրին վրայ, առուներու ծորդոմներուն մէջ ու մինչև լուսապայծառ հորիզոնը: Երկինքէն, գետնէն, ծաղկաւէտ դաշտերուն վրայէն ու ոսպարթայից ծառաստաններէն եղեմական չունչ մը կը ծառանար ու համբոյրով, գիւթութեամբ կը լեցնէր երկիրը:

Կեանքի բաղձանքը անսահմանութեամբ կը ծարէր աչքն կողմէ ու կը յարղէր: Անծանօթ յափշտակութիւն մը կը խլէր մարդկային սիրտը դէպի անվախճան հեռանկար մը և միշտ նոր, թարմ կարօտներ թեւ կ'առնէին ու կը թռէին ինչպէս ոսկեկին պալատի մեղեդին՝ դէպի արշալոյսային չլացուցիչ հեռաւորութիւնները, դէպի անանուն, երբէք իմանալի գեղեցկութիւնները:

Յոգնութիւն չի կար, կործանարար յուսահատութիւնն ու անդարմանելի մորմոքը անծանօթ էին աշխարհին:

Մահ չի կար այն առեն:

Բ.

Ծաղիկները խոտերուն մէջ, թիթեռները մայասներուն վրայ ու մարդկային բոլոր աչքերը՝ քոյր եղբայր էին երկինքի խորունկ կապոյտին մէջ քնացող արիւնոտ լոյսերուն հետ: Մահառած թմրութիւնը չէր նստեր անոնց արեւահատուն քնարներուն վրայ և ճանկեր չէին փորեր անոնց լուսատոր բիւրերը: Ծառերն իրենց ճիւղերուն գիրկն օրօրուող բոյնիկին ազատութիւն մը կը թափէին վար՝ դալար տերեւներու և բուրմունքէ թերթերու հետ, կանաչ ըլուրներու կանաչ արօտներէն դառնուկները կամհատամ բառաչիւնով կ'արածէին, գեղի կոտրներէն ագռաւ զաղները ոստոստելով կը թափառարէին իրենց թեւերը ու օրուան պահերը կը վատաբանէին, և իր չղերը մեղրի քաղցրութեան մէջ թաթխած գաղջ արեւ մըն ալ կը տարածուէր երկինքէն դէպի վար, իր հետ բերելով տեսակ մը հանդստութիւն, տեսակ մը հեշտութիւն, տեսակ մը խաղաղութիւն:

Որովհետեւ ոչ լեռան կաքաւն ու լորամարդին կը մնային, ո՛չ անտառի աղուձն ու իր կոթունը, ոչ գաշտին արագիլն ու ճայիկը, ո՛չ մայրերն իրենց զաւակներէն առաջ և ոչ ալ մանուկները՝ անդամ մը ծնելէ ետք:

Գետերն ու քաղաքները գերեզմաններուց չունէին և հողը չէր գոյնար սիրականին անգին մարմինը:

Այն առեն մարդուն պակասները երջանկութեան ծարաւէն չէին պապակեր և հիմակուան պէս կեանքը արտասուքեան աղբիւրին քով նստած, պատկերն անոր պղտոր ալիքներուն մէջ պըղտոր տեսնելով՝ ձեռքը երեսներուն չէր ղրար ու չէր լար:

Գ.

Այդ գերերկրային, անիմանալի կեանքին մէջ տունները օրհնութեամբ լեցուն էին, հունձքը անսպառ առատութեամբ, տարին՝ մոգական երիտասարդութեամբ. պտուղները քաղուելով չէին հատներ, պարէզները՝ երեք եղանակի մէջ ծերանալով՝ չէին խորշոմներ: Ֆարայրներուն, տապուժի խոռոչներուն խորը վայրի մեղրը կը դիզուէր կը դիզուէր ու յետոյ հալելով՝ ծերպերէն դար վար կը կաթէր. կ'ըսէին թէ աղբիւրներուն ակերէն եղնիկի կաթ կը վազէր երբեմն: Եփաթը ոսկի զանակներով լեցուն էր և իր ալիքները վրդովիչ, երազային բոյրերու զգլխիչ ոգի մը կը ծաւալէին անցած ափերուն վրայ, որու հեշտութենէն արբշիռ՝ թռչունները երամներով օդին մէջ կը բարձրանային ու աստուածային գեղգեղանքներ կը դաշնակէին, և այդ անուշահոտութեան, դալկայի, օդային, ցնորական համարին տակէն գետ ի վար կուգային լողալով անցնիլ՝ մերկամարմին յաւերժահասակ կուրծքերնին ջուրէն վեր, ծիծերնին ջուրի երեսը, կատակելով ու լողալով նոյնպէս, երբ, հանդիպակաց երկու դալարաւէտ ափունքները իրենց սէգի, կնիւններու, ջրային չուչանիներու ցօղաթուրմ թեւերը կ'երկնցնէին՝ դաշնալու համար նայատներու մերկութեան, իրենց չրթունքները կ'երկնցնէին՝ համբուրելու համար անոնց մարմնոյն անչափրաւէր թարմութիւնը:

Կ'ըսէին թէ մայրերն իրենց մանուկներուն եօթը տարի ծիծ կուտային և աղանիներն ալ իրենց կաթովը կը ծծցնէին ձագերնին:

Բնութեան մէջ աստուածային երազ մը կը տաւտանէր՝ օրօրելով աշխարհը, խառնուելով կեանքին հետ, լեցնելով բոլոր սիրտերը, մահ չի կար, մահ չի կար:

Դ.

Երանական այդ աշխարհին անուշ օրերէն մէկն էր. ծերունի մը դաշտին մէջ՝ ուր արտերէն ոմանք դեռ կանաչ, ոմանք արդէն դեղնագոյն քիստերով ծանրացած հունձքեր ունէին՝ կը խաղար մանուկներուն հետ, զուարթ, անհոգ ու մանկական անփոյթ ինքնամոռացումով:

Որովհետեւ մարդը որ կը ծերանար սպիտակահեր, ճերմակ մօրուքով՝ ոչ կնճիռ կ'ունենար և-

բեսը, ո՛չ խորշոմ ճակտին վրայ, ոտքերը չէին կթոտեր. թեւերը չէին դողար, ուժերը թարմ, կորովը երիտասարդական էր. չրջան մըն էր միայն կեանքը՝ որ ետ կը դառնար ու կը մանկանար, սպիտակ մազերուն տակէն սեւերը կը ծլէին, հին մորթերը թեփի պէս թափելով իրենց տակէն մատղաչ միս մը կը ծլէր և գիշեր մըն ալ ծերունին արթննալով ինքզինքը մանուկ կը գտնէր, ծերութիւնը յառաջանալով՝ կ'երթար կը հալէր կեանքի նորածագ առաւօտին մէջ։

Մահուան վախը մարգուն չուքին հետ՝ իր ետեւէն չէր վազեր ու հալածեր պայն. ցաւը՝ հիմակուան պէս ոսկորներուն խորը չէր բնակեր, ոչ ալ արտմութիւնը երակներուն մէջէն կը սուրար։ Ծերունին վէգ կը խաղար խումբ մը բոպիկ, գոռոզ մազերով մանուկներու հետ՝ ծիծաղելով, կայտռւելով։ Արագիլները որ իրենց խաղոր բոյներէն վար իջեր էին՝ կը կոցահարէին հողը եւ վախնալով չէին փախեր անոնցմէ. ճնճղուկները կուգային կը նստէին մանուկներուն գլխին ու կը հանգչէին ծերունիին ուսերուն վրայ։ Կարմիր, սեւ, սպիտակաւոր կովեր հանդարտօրէն կ'արածէին, հոտոտըռալով խոտերը, գլխու ընդհատ ցնցումներով՝ քաշել փրցնելով զանոնք իրենց արմատէն. դոմէնները ընկոզմանած չուքի մը տակ կամ զով ջուրին մէջ՝ ծնօտի ծոյլ ծոյլ ու դանդաղ չարժումով կ'որոճային, ձգելով նոյնքան ծոյլ ու անվրդով նայուածք մը իրենց չուրջիններուն ու չրջավայրին վրայ։

Եւ ահա յանկարծ օդին մէջէն թեւերու թափահարում մը լսուեցաւ և վերի անծանօթ ոլորաններէն էակ մը ինքզինքը գաշտին վրայ, կեցաւ մօտակայ բլուրին վերեւ, և իրեն կանչեց ծերունին՝ որ կը խաղար մանուկներուն հետ։ Անունը չարունակեցին խաղը։

—Եկո՛ւր, ծերունի, ըսաւ սպիտակաթեւ էակը՝ որուն ուսերէն ծիրանի մը ծփալով կ'իջնէր թուլորէն ու փաթթուելով կուրծքին՝ կը պարածածկէր պորտը և կ'երթար կը հանգրիժուէր կռնակին ետեւ։

—Որոշուած է որ, չարունակեց անիկա, մարմինդ համրուած տարիք մը պիտի ունենայ և պիտի մեռնի անկէ ետք, ինչպէս պիտի մեռնին քեզմէ ետք բոլոր մարդիկը՝ որ կ'երեւան աշխարհի վրայ ու պիտի երեւան։

—Բայց, ինչ է մահը, կրկնեց ծերունին հետաքրքիր ու միամիտ ոգիտութեամբ։

—Մա՛հը, չարունակեց Անծանօթը տրամաբանկ ժպիտով մը, քուն մըն է որուն տակ անգամ մը աչքերդ գոցելէ ետք՝ ա՛լ չպիտի կրնաս բանալ, անվազորդայն գիշեր մըն է յաւիտենապէս խաւար՝ ուր և ոչ իսկ ցայգալոյս մը կը ցաթի, ուրկէ լուսային և ոչ իսկ աղօտ նշոյլ մը կը չողայ կ'անցնի։ Մահը երբ որ գայ ու գրկէ քեզ՝ այս տաքուկ արեւը, այս արտերը, այս սօսաւող ծառերը, հորիզոնին հեռաւոր կապոյտին վրայ դողդղացող չուչանի մարմինով տա՛ ամպերը

ամէնքն ալ հոս պիտի մնան իրենց տեղը, ուրիշներու համար. և դուն պիտի զրկուիս անոնցմէ՝ անգամ մըն ալ չտեսնելու պայմանով։

Ծերունին ասղնտուք մը զգաց մարմնոյն մէջ որ զայն կը փշաքաղէր և զինքը անհանգիստ խռովքով մը կը լեցնէր։ Անորոշ վախ որ կը պարուրէր հոգին, և այս անբացատրելի վիճակը առաջին անգամն էր որ կ'ունենար։

—Տարօրինակ ու անգութ բաներ կ'ըսես դուն, պատասխանեց ծերունին, որովհետեւ կարեւոր է և, ինչպէս սխիթարուիմ՝ խորհելով թէ արեւը իր տեղը պիտի մնայ, երկինքը իր այս չքեղութեան մէջ, թռչունները նորէն վերի բարձրութիւններէն պիտի ճախրեն երգելով, բլուրները այգիներով և առատ արօտներով իրենց տեղը պիտի մնան և ասոնք բոլորը չտեսնելու համար պիտի մեռնիմ ես. բայց պատճառը ինչ է. քանի որ դեղերէն՝ նորէն ամէն առաւօտ և իրիկուն ծխաններու մուխը պիտի բարձրանայ, իմ զաւակներս, սիրելիներս, ազգականներս պիտի մնան հոս, առանձին պիտի վայելեն այդ ամէնը և ես իրենց հետ չպիտի ըլլամ, ինչո՞ւ համար, ինչո՞ւ համար, ինչո՞ւ արդար չես, Անծանո՛թ, ինչո՞ւ բարութեան կարգերը փոխել կ'ուզես։

—Ըսին ինծի որ մարդը չատ պզտիկ, բայց իր բաղձանքը անհուն է. ըսին ինծի թէ ինչպէս գետը անժամանակ թուականներէ ի վեր չարունակած է հեղհեղել անդադար և որուն ակերը անկարելի է ցամքեցնել՝ այսպէս ալ մարգկային սիրտը բիւրաւոր ակեր ու երակներ ունի՝ որոնցմէ կարօտը, փափաքը կը ծորի, կը հոսի անհագիւ. ահա՛ այդ ծորակները ցամքեցնելու եկայ, կ'ուզեմ որ մեռնիս, և պատճառը, չիտակը ես ալ չեմ գիտեր։

Ծերունին գլուխը կուրծքին վրայ կախեց թուլորէն և յետոյ աչքերը հեղ մըն ալ վեր առնելով, իբր թէ մահը անմիջապէս քովը ըլլար, հեղ մըն ալ նայեցաւ չուրջը. գեղեցկութիւնները հրապոյրով ու մչտնջենական տենչանքով աւելի կը վառէին հիմա, մանուկները անգիտակ կը խաղային գուարթօրէն. Բնութիւնը հմայիչ էր ու կը փողփողէր, կեանքի վայելքը հզօր ու անդիմադրելի կը դառնար։

—Մեռնելէս ետքը քա՛ր թող ըլլամ՝ բայց աչք մը ունենամ որ տեսնայ, սա խոտը թող ըլլամ՝ բայց սիրտս ինծի հետ թող ըլլայ, սա մացառին փուշը թող ըլլամ՝ բայց լեզուս տեղն ըլլայ՝ որ սիրելիներս քովէս անցած ատեն հետերնին կարենայ խօսիլ միայն. մեռնելէս ետք թող դաշտին ամէնէն պզտիկ մժեղն ըլլամ՝ բայց աչքս, կարօտներս ու զգացումներս ինծի հետ մնան և ամենայնիւնին անկիւնէ մը վայելել կարենամ այս աշխարհը, հեկեկաց ծերունին արտասուալից։

Անծանօթին դէմքին վրայ թախծութեան ստուեր մը կը խաղար. իր կարգին, ինք ալ կը դիտէր Բնութիւնը, և թէեւ գերերկրային օթեւաններէ, ուրիշ հորիզոններէ եկած Օտարական՝ կը զգար

ինք ալ չըլակայքի խօլական հրճուանքը, յորդ խնծիղը, համայնալից ցնծութիւնը. կը զգար թէ իր սիրան ալ ակամայ հաղորդակից կ'ըլլար հզօր բաղձանքին և ծերունիին տրամութեան։

Պահ մը լռութիւն տիրեց, որովհետեւ ծերունին կը հեկեկար և Անծանօթը մտածումներով զբաւուած կ'երեւէր։

Զ.

Վերջապէս թեւաւոր էակը որ վիթի աչքեր, կոյրի սեւ ու ալեծուփ մազեր եւ վայրի կակաչի կարմրութեամբ չրթներ ունէր՝ երկու քովերէն կախուած ամպի նման ճերմակ ու անմարմին թեւերը թօլցուց, հեղ մը երկինք նայեցաւ մտասեւեռ ու յարեց.

—Ծերունի՛, որ մահկանացու պիտի ըլլաս անդառնալիօրէն, իրրեւ յետին չնո՛րհ, մխիթարութի՛ւն՝ որոշած է որ ապրելու օրերուդ թիւը դո՛ւն սահմանես. անկէ անդին բան մը մի ուզեր. չպիտի տրուի քեզի։ Ըսէ հիմա թէ որչափ ապրիլ կը փափաքիս եւ որչափ առնէն հատ մնռնիլ։

Ծերունին չէր խօսեր, որովհետեւ դարերու և տարիի հաշուով ինչքան ժամանակ պիտի կրնար չահիլ անմահութիւնէն։ Ծովուն անսահմանութիւնէն մանկական ափ մը կրնայ այնքան ջուր առնել որ մէկ անգամ խմելէ ետքն ա՛լ ծարաւ չզգայ երբէք։

—Արտորա՛, ծերունի, ազդարարեց Անծանօթը, ժամանակս կարճ է ու թեւերս այսքան ատեն հանգիստ առնել սովրած չեն բնաւ։ Նայիր հոնտա, սա թաւամազ կովը որ կ'արածի քու փափաքներուդ իբր չափ պիտի ծառայէ. ձեռքերդ դի՛ր անոր կռնակին վրայ և որչափ մազ որ կրցիր տեղաւորել անոց տակ, այդ մազերուն համրանքին թիւովը ապրելու տարիներ պիտի ունենաս դեռ։

Ծերունին խելայեղ, կեանքի սիրովը գինով՝ վազեց դէպի արածող կովը և բոլոր մարմնովը ինկաւ անոր քամակին վրայ, յուսալով որ այդպէս՝ անթիւ մազեր պիտի գտնուին ձեռքերուն տակ։

Սակայն, աւա՛ղ, կեանքի մոլեգին բաղձանքը մոլորեցուց զինքը, որովհետեւ երբ ամբողջ մարմինով փռուեցաւ կովուն վրայ՝ ձեռքերը վար կախուած օդին մէջ մնացին աւկսխ, և մազի թել մը անգամ չգտնուեցաւ ափերուն տակ։

Է.

Անծանօթը՝ որ կեանքի բաշխիչ պատգամաւորն էր, դարձաւ եղաւ հոգէառ հրեշտակը։

Երկու անգամ թափ տուաւ թեւերուն, սխրադէմ և վչտահար, ալացաւ երկինքն ի վեր ուբուրի պէս ու ուրուրէն արագ։

Իր եռեւէն լոյսերը կը տժգունէին, կը պղտորէին, սուգը վարագոյրի պէս կը կախուէր երկինքէն, անօրինակ դառնութիւն մը կը սուրար ամէն կողմէ ու կը նստէր փոշիի պէս՝ ամէն բանի վրայ։

Այն օրէն գիշերները վախով ու արհաւիրքով բռնուեցան. յոյսերուն, ինչպէս բոլոր ծիլերուն կանաչը՝ օձի թունաւոր լեզու մը խածաւ, գետերը խորունկցան ու ջուրերը ժանգի գոյն առին, թռչուններուն հաղագէն վիշտը խօսիլ սկսաւ. գոյները տրամեցան, լոյսերը տրամեցան ու ամէն կողմ մահուան դողը պատեց։

Ը.

Ծերունին մեռեր էր։

Եւ կեանքը սահմանուեցաւ այնպէս, ինչպէս կ'ապրինք մենք, մինչեւ այն տարիքը՝ ուր ապրած էր ծերունին և մեռած։

Մարդը մեռաւ, բայց կեանքի իր բաղձանքը անմահ մնաց։

Մանուկները որ կը խաղային՝ մօտեցան անոր դիակին ու մահուան հոտը թափանցեց անոնց հոգիին ալ. անոր համար է որ այսօր երախաներն անգամ կեանքի անստոյգ տեւողութեան հոգն ունին և անոր վախճանին տագնապը կը բարախէ լրտնց սիրտին մէջ։

Այդ անորոշ դարագլուխէն ասդին է որ Բնութիւնը իր անխախտ սահմանին մէջ ամփոփուած է և Մահը կը տիրապետէ խլրտելով տիեզերքին բոլոր անկիւններէն, հարաւէն ու հիւսիսէն արեւելքէն՝ ու արեւմուտքէն։

ԳԵՐԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

(ԿԵՑՈՒՈՒՔ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆ-Ի

«Ժողովրդական մարդ»—բառին ամենեն ընդարձակ առումովը: Զինք սիրողներ.—ամեն մարդ, բացի դերասաններեն:

Տեսնելու է թատրոնի ամբոխներուն հրճուանքը, երբ coulisse-ի մը եզեւեն կը լսե անոր գոռ ձայնը, որ կարծես կը ծանուցանէ թէ «վարպետը բեմ կուգայ կոր:»

Խաբուած տարաբաղդ ամուսին, որդեկորոյս դժբաղդ հայր, անմեղ դատապարտեալ, ուղղամիտ ու բարի անձ, բռնաւոր գործաւոր,—անա՛ իր առանձնաւորութիւնեալ դերերը մելոդրամներու մէջ, որոնցմով fureur կ'ըլնէ:

Թիկնաթոռներու եւ օթեակներու ժողովուրդը կը սիրէ, իսկ *բառաս*ին ամբոխը կը պատճէ Մնակը:

Գաղթգիւղի զառիվայրին վրայ երբ տեսնէ զինքը, իր նահապետի հայրական դէմքովը, շրթունքները ծածկուած պեխի բանի մը ցանցառ թելերով, սեւ հովանոցը բացած գլխուն վրայ՝ պարզունակ պուրժուայի ձեւով մը, ու թեւին տակը բանի մը pièces-ներ, երբ տեսնէ անոր բալեր ֆիլ մը կորամատակ, ծանր ծանր, բայլերը համրելով, չէ՛ որ կրնար գուշակել բնաւ թէ այս այն միեւնոյն մարդն է որ բեմին վրայ մարդկային զգացումներու փոթորիկներ կը յարուցանէ եւ կը բռնդացնէ սրահը իր գոռ ձայնին շեշտերովը, երբ ինչուն tirade-ի մը մէջ տառապին հերոսին ամբողջ հոգին կը բրթուացնէ:

Au fond, բարի մարդ, զարգացած մարդ, ազնիւ մարդ, որ իր արուեստը կը սիրէ իր զաւակին պէս:

Ինչ են այն մարդիկը որոնք գործ մը կատարած ըլլալու պարծանքը կրնան ունենալ:

Մնակեան այդ մարդոցմէ մէկն է:

Ե. Թ.

...Այդ մէջոցներուն վարժարաններու սրահներուն մէջ ներկայացումներ սարքելը նորութիւն մըն էր դարձած:

Օրթագիւղի Տէրէ փողոցը, Հայ-Հռոմէականաց դպրոցը, Գուզկունճուքի վարժարանը, Խասգիւղի Ներսէսեան վարժարանը, Սամաթիոյ ընթերցարան-սրճարանը մէյ մէկ թատերաբեմներ ունէին, ուր, դպրոցի աշակերտներ, դաստատուններ և արուեստասէրներ կը ներկայացնէին կարգ մը ողբերգութիւններ ու մէկ արարուածով զաւեշտներ:

Փորձերը կը կատարուէին գիշերները, ներկայացումները անպատճառ պահելով չաբաթ իրիկուններուն:

Ջմռնամ սակայն հոս յիշել թէ այս մէջոցին Բերա, Նաւում Թատրոնին մէջ, տակն տակն բեմի վրայ կ'երեւէին Բերացի ամաթէօնները դէմքեր, որոնց մէջ կային նաեւ Էքչեան, Մաղաքեան, Զամաչրճեան, եւն.:

Խասգիւղի Ներսէսեան վարժարանին մէջ թատերական գործը պճռթկողը եղաւ Տր. Գարեգին Զափրաստճեան, որ այն տարիները դպրոցին ֆրանսերէն լեզուի ուսուցիչն էր:

Այս խումբին մէջ, ես ...դերասանուհի էի:

Ծօմին décolleté *չրջազգեստը հագած, կնոջական կեղծամիս խոպոպիկները թափած ուսերուս, թեւերս ու դէմքս չպարով ծեփուած, իբր կատարեալ մանչ-աղջիկ մը բեմ կ'ելլէի:*

Փորձի գիշերները անօթի փորանց փորձի կը վազէի: Իսկ ներկայացման գիշերները՝ եթէ կարելի ըլլար, առաւօտուն կանուխ ղեւտաններս հաղնելով, կազմ ու պատրաստ, սիրտ սպասէի վարագոյրին բացուելուն:

Այն առիթները ողբերգութիւններ կը ներկայացնէինք։

Բեմին վրայ խաղը խաղը քայլեր կ'առնէինք, ձեռքերնիս դլխերնէս վեր, օդին մէջ կը սա-ւառնէր, ծուռ ու մուռ ձեքձեքումներով՝ պոռչտալէն բեմը կը թնդացնէինք, «Ջուր մը տուէք» կամ «ինչպէ՞ս էք, աղէկ էք» մը ըսելու համար օրերանը կ'երգէինք։

Վարագոյրը իջնելէն յետոյ, երբ ծափահարութիւնը սկսէր, խելքերնիս մէկտեղ կը թռէր։ Իրար հրմշտկելով բեմ կը վազէինք, մինչեւ դեռին խոնարհութիւն ընելու համար։

Ի՜նչ ուրախութիւն էր ատ, Աստուա՛ծ իմ, ինչ ուրախութիւն, ինչ փափաք...։

Հետեւեալ օրը, նաւամատոյցին մօտերը, բազմամարդ տեղւոյն քով կը սկսէինք պատիլ, որպէս զի մեզ...՝ տեսնեն։

Ահա ազգային հասակէս սկսած այս խանդն էր որ տակաւ ծաւալեցաւ ուղեղիս, ջիղերուս և ծո՛ւծերուս մէջ։

* * *

Անգամ մը, Բերայի ամաթօռներու՝ խումբը ներկայացումի պիտի սարքէր։

Որոշուած խաղն էր Արիստօդեմի ողբերգութիւնը։

Առ ի չգոյէ դերասանուհիի, աղջկան՝ կեսրայի դերը ինծի յանձնուեցաւ։ Դերը բերին և մէկ երկու չաբաթ répétition-ի համար Բերա գացի եկայ։

Ներկայացման գիշերը հասաւ։

Շրջազգեստս հագայ, գլուխս ու դէմքս արտասէ իգականի վերածեցի։

Վարագոյրը բացուեցաւ։

Սրահը, օթեակաները ամբողջ լեցուն։

Ժամանակս եկաւ, բեմ պիտի ելլեմ, մինչ ես coulisse-ին մէջ կը դողամ։

Պիտի վազեմ և հօրս՝ Արիստօդէմ—Էքչեանին պիտի փաթթուիմ։

Բայց ես փայտ կարեր կեցեր եմ։

Արիստօդէմ—Էքչեան բեմին վրայէն ինծի կանչելով՝

— Ծո չելլա՞ս, կը պոռայ։

Տեղէս չարժելու կարողութիւն չունիմ։

Այս միջոցին Պ. Մաղաքեանի կոչկակարական կիւրը ինծի թաւալգլոր բեմ կը նետէ։

— «Հա՛յր իմ» ըսելով կը գրկեմ Արիստօդէմը, մինչ անիկա քիթին տակէն կը քթրէ։

կը տաքնամ, կը քրտնիմ, կը պաղիմ. նորէն կը տաքնամ, ու վերջապէս վախս կը փարատի։

Հիմակ ալ բեմէն դուրս ելլել չեմ ուզեր։

Խաղը կը վերջանայ։ Երկու թեւերս տակը մէկ մէկ ձմերուկ կայ, — ինչպէս կ'ըսեն։

Անհուն ուրախութեամբ կ'երթամ քնանալու, միշտ կեսրայս երազելով։

Հետեւեալ առտու, Պ. Մաղաքեան ինծի Լիւքսէմպուրկի կազինոն կը տանի (այն առիթները Լիւքսէմպուրկ՝ Նաւամի թատրոնին դէմն էր)։ Վրայի չարկը կ'ելլենք։ Ջոջերը հոն կը ժողվուին։

Հաչի՛ւ, հաչի՛ւ, հաչի՛ւ։

Շատ մըն ալ դրամ, ոսկի, արծաթ ու պղինձ։

Ինչ մը հաքը, Պ. Մաղաքեան պարկ մը բերելով՝

— Ա՛ռ, տղա՛ս, կ'ըսէ, աս քու բաժինդ է։

Կը բանամ պարկը։

Հինգ հարիւր ղրուշ պղինձ ղրո՛ւշ...։

Զեմ գիտեր որչա՛փ չնորհակալութիւն յայտնելով, Պ. Մաղաքեանին ձեռքը կը պագնեմ և պարկը չալկելով ճամբայ կ'ելլեմ դէպի Նապիւղ։

Ճամբան ուրախութենէս խենդնենամ պիտի։

Մէկ գիշերուան աշխատութեանս վարձք հինգ հարիւր ղրո՛ւշ...։

Ահա՛ այս հինգ հարիւր ղրուշն էր որ ինծի ա՛լ բոլորովին հմայեց։

Այլ եւս, գիշեր ցորեկ, խելքիս ու միտքիս մէջ, թատրոնէ, ներկայացումէ, բիհան զատ բան չի կար, մինչեւ որ Արեւելեան Թատրոնի բացման երջանիկ ժամը հնչեց։

* * *

Այս անգամ մեզ մարզող վարպետներ ալ ունէինք։

Երկու տարի չարունակ թատրոնէն դուրս չելայ, մինչեւ որ Պ. Էքչեան հրապարակական կռիւով մը թատրոնին փակուելուն պատճառ եղաւ։

Օ՛ն, ամբողջ խումբով Իզմիր։

Ո՛վ չերթար, եթէ չերթամ՝ կը մեռնիմ։

Իզմիրի մէջ ալ բաւական ժամանակ ներկայացումները յաջող գացին, մինչեւ որ Պուձա գիւղին մէջ խաղցուած զաւեշտի մը պատճառով հասոյթները կը պակսին և թատրոնը կը փակուի։

Խումբին ջոջերը կը ձգեն Պոլիս կուգան։

Իսկ հոն կը մնանք քանի մը խեղճ ու կրակներ, և մեր բնակած տունին տանտիրոջը տունը կէն դողցուած հայլ կտորներով քիչ մը տանն ապրելէ ետք, ինքզինքնիս հազիւ հազ Պոլիս կը նետունք։

Հիմա թատրոնը Սրապիոն Հէքիմեան վարձած է։ Կրկին կ'աչխատինք, բայց անյաջող։ Թըն-

կըրեան Սիմոն էֆ.ն կը ստանձնէ գործը, բայց նորէն անյաջող։

Վերջապէս «օրհնեալ եղերուք»է մը եւոքը, թատրոնին դուռները կը փակուին, անունը կը փոխուի, Théâtre-Français կ'ըլլայ։ Պ. Մանաս ֆրանսական խումբ մը կը բերէ։ Ես ալ «էակի համար, էակի թաս», վարժապետութեան կը սկսիմ։

Բայց ո՛չ Մնակեան անուան տակ, այլ Թէատիճեան անունով, որովհետեւ Աստուած մի՛ ա-բասցէ, եթէ «օյունճի» ըլլալս գիտնան, բարեւ անգամ չեն տար։

Երբեմն աս ու ան սապէս կ'ըսէին ինծի.

— «Պարոն Թէատիճեան, մենք քեզի ուրիշ տեղ մը տեսանք։»

Բայց ես, Տէրը ուրացող առաքեալին պէս, իսկոյն՝

— Սխալ էք, Պարոն, ես չեմ, անիկա իմ միւս եղբայրս է, պատասխանելով կը խուսափէի։

Այս միջոցին, այսինքն 1866ին էր որ Մանուկեան էֆ.ները պիս կնսարիա ղրկել ուզեցին, իբր ուսուցիչ, բայց «ամուրի երթալ չըլլար» ըսելով, առաջարկեցին ամուսնանալ։

Արտօրնօք, Սկիւտարէն վարժուհի մը գտայ։ Միասին Կնսարիա տանելու պայմանով, գինքը ծնողքէն ամուսնութեան խնդրեցի. ողջ ըլլան, չմերժեցին, ամուսնացանք ու Կնսարիա գացինք։

Վեց տարի չարունակ այդ քարոտ ու լեռնոտ երկրին մէջ թափառեցայ։ Շարաթը անգամ մը լրագիր կուգար։ Թատրոնի վերաբերեալ յօդուածները կը փնտռէի։ Վարդովեան խումբ է կազմեր, այդ խումբին կը մասնակցին եղեր Էքչեան, Պէնլեան, Մաղաքեան, եւն., այս ինչ թատրոնը այն ինչ խաղը ներկայացուցեր է, մեծ յաջողութիւններ եղեր են, և այլն, և այլն...։

Ա՛լ պիտի մաչիմ, Թոքախտ պիտի ըլլամ։

կինս՝ վիճակս տեսնելով չատ կը զարհնայ։

Ի՛նչ փափաք է այս կ'ըսէ, և թատրոնին ինչ տեսակ բան ըլլալը կը հարցնէ։

Գիտցած առածներս կը պատմեմ իրեն։

Եւ ի՛նչպէս կը պատմեմ, գիտէ՞ք...։

Զգածուելով, կատարեալ զգացում դնելով խօսքերուս մէջ, գրեթէ խաղալով։

կինս՝ պատմած խաղերուս նիւթին և անոնց արտայայտած զգացումներուն կը հիանայ և ա-ռանց թատրոնը տեսած ըլլալու կը սկսի սիրել զայն։

Սակայն գործին մէջ միակ կէտ մը կայ, որ իր միտքը կը չփոթէ, այսինքն...

Դերասանուհիները։

* * *

Եկաւ հասաւ ժամանակը՝ ուր Պօլիս պիտի վերադառնանք։

Ճամբան՝ կինս՝ խստադէմ դատաւորի մը կերպարանքով՝

— Պօլիս երթանք ձեւ՝ ա՛լ դերասանութիւն չպիտի ընես, դասախօսութեամբ պիտի զբաղիս, այնպէս չէ՞, կը հարցնէր։

— Անշո՛ւշտ, կը պատասխանեմ գինքը վստահացնելով։

Վերջապէս Պոլիս կը հասնինք։

Կամուրջ կ'ելլենք։ Սկիւտար, զոքանչիս տունը պիտի երթանք։ Հազիւ հոն կը հասնինք, դեռ չունչ մը իսկ չառած, Գալէմճեանն է կը հասնի։

— Օ՛, Բարի եկաք, կ'ըսէ, քիչ մը դուրս ելլանք, մէյմէկ սուրճ խմենք, քեզի ըսելիք ունիմ։

Հրաւէրը կ'ընդունիմ, և հազիւ թէ դուռնէն դուրս ոտք կը կոխենք՝

— Պարոն Մազաքեան Օրթագիւղ Թատերախումբ կազմած է, կ'ասելցնէ Գալէմճեան, վերա-դարձդ գիտէր, քեզի կը սպասէր կոր. վաղը Օրթագիւղ Թատրոն եկուր։

Տուն վերադառնալուս, կինս գործին եղելութիւնը կը հարցնէ.

— Օրթագիւղի դպրոցէն մաթեմաթիքի դասատու մը կ'ուզեն կոր, ես պիտի երթամ... սուսը կը գլտորեմ։

Հետեւեալ առտու կանուխ չունչս Օրթագիւղ կ'առնեմ։

Հոն կը դանեմ Մազաքեանը, Ադամեանը, Թրեանցը, Տիկին Հրաչեան, Աստղիկը, Սիրա-նոյշը, և այլն։

Ի՛նչ ուրախութիւն, նորէն թատրոնի բեմին վրայ եմ։

Իրծի ալ դեր կուտան. փորձի կը սկսինք, մէկ, երկու, երեք օր Օրթագիւղ կ'երթամ, Սկիւ-տար կը վերադառնամ։ Ներկայացման դիւերները Օրթագիւղ կը մնան։

Վերջ ի վերջոյ, կինս ա՛լ գործը կը հասկնայ. կ'անուշենք, կը համոզենք, կը լմնայ։

Ա՛լ վերջնականապէս բաղդս վճռուած է. դերասա՛ն եմ ալ, որովհետեւ Մազաքեանի թա-տերախումբէն զատ Վարդովեանի առանձնաշնորհում ալ կայ, և գործը այլ եւս պաշտօնական հանգամանք ստացած է։ Թատրոնը կա՛յ և պիտի մնա՛յ յաւիտեան։

* * *

Դերասանութեան ասպարէզին մէջ, իզմիրի հացագողութեան նման չատ մը թշուառութիւն-

ներ կրելով հանդերձ, չկրցայ, չեմ կրնար և չպիտի կրնամ բաժնուիլ բնմէն։

Ի՛նչ տեսակ ախտ է սա, չեմ գիտեր։ Հաւատացած եմ միայն թէ Տօքթօր Փոխ մը՝ Թոքախտին միքրոպը պիտի յաջողի գտնել, բայց այս ախտինը՝ երբէ՛ք։

Ինչպէս չա՛տ անգամ ըսած եմ, այս անգամ ալ կը խրատեմ երիտասարդ բարեկամնիերս, որ չմօտենան այս ասպարէզին։ Թատերարեմը ա՛յն տեսակ հրապուրիչ ոստղ մըն է, ուրկէ անկարելի է օձիքը ազատել։

Աբտաքուստ ա՛ինչպի փայլուն երեւցող այս ասպարէզը՝ ի ներքուստ մահառիթ փուչերով լեցուն է։

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԹՈՒՐՔ ԹԱՏՐՈՆԸ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԹՕԼԱՑԵԱՆ-ի

Թօլան լուրջ ուսումնասիրութեան մը ենթակայ. իրաւ որ հաւասալիք բան չէ։ Բայց չէք գիտեր թէ իր գրական տարօրինակ բազմաթիւ ձեւափոխութիւններուն մէջ ինն հրապարակիրեա մը ըստ աւելի լուրջ հրապարակիր մըն ալ եղած է ու հիմա ամէն ժամանակ աւելի է։ Չէ՞ք հաւատար, բացէք իր հօրը թերթին *Մհմմուայի Ախպար*-ի թիւերը եւ պիտի տեսնէք թէ ի՛նչ անհամեմելի լրջութեամբ հասարակական եւ կրօնական խնդիրներու վրայ կը խորոգէ, ասստուածաբանութիւններու յորդ անհարակուրիւնով մը բոլոր իր չգիտցած բաներուն վրայ։

Այո՛, այսպէս է Թօլան։ Բայց միանգամայն մեր ամենէն զուարթ գրողն ալ է, որու գրական միակ դաւանանքը, ժպիտի գրականութիւնն է ու անոր գերակշռութիւնը գրական բոլոր միւս սեռերուն վրայ։ Ու կը մտածես թէ ըստ աւելի նախընտրելի պիտի ըլլար եթէ ամենքն ալ նմանէին Թօլային, անոր հետով զուարթութիւնը, ապրելէ զգացած հաճոյքը ու ատիկա իր մարմինին բոլոր ծակէիններէն դուրս պոռթկացնող վարմունքը ունենային. ատով է որ ան ունի այն անգտանելի, հազուագիւտ, անգին յատկութիւնը որ չի ձանձրացնելու յատկութիւնն է, ինչպէս գրուածներուն, նոյնպէս կեանքին մէջ։

Գրական դաւանա՞նքը. ըսինք արդէն, ժպիտի գրականութիւն կ'ըսէ ու հոգին կուտայ, ու անկէ անդին բան չի հանչնար. ու կեանքին մէջ ալ կը ժպտի, կը խնդայ եւ երջանիկ է, որովհետեւ կ'ապրի կոր ու չէ մեռած տակաւին։

Բայց ինձ ալ ունի գերագոյն տեղ մը. թատրո՛ն: Օ՜հ, թատրոն ըսե՛ք, անոր վրայ խօսեցե՛ք, անով հետաքրքրուեցե՛ք, ու անհատական տարիներով խօսելու ճիւք ունի Թօլան, ու կես ժամեն ձեզ կատարեալ չերմեռանդ մը դարձուցած է թատրոնի կեանքին:

Բան մը հասկցա՛ք մեր այս զրածներեն, ապահովաբար ո՛չ. անհատական այսպես է Թօլան ալ. ամեն օր նոր բան մը կը գտնես իր վրայ, գէթ կամ ատկէ, որ կը զարմացնէ, կը բարկացնէ, կը հրապուրէ կամ կը գանեցնէ ձեզ. ու բերես ա՛ս է պատճառը որ չես կրնար բաժնուիլ իրմէն ու չես ձանձրանար հետը:

Պ. Ն.

Թատրոնը մեր մէջ . . . :

Ամենահաւատար չատ վայրկեան խօսքեր չունիմ ըսելիք այս նիւթին վրայ, որ ինքնին ազգասէր է:

Ուրիշներու ձգելով անոր սկզբնաւորութեան չրջանին ու կրած բազմազան փոփոխութիւններուն վրայ գիտակից ու կատարեալ ուսումնասիրութիւն մը ընելու գործը, հոս պիտի ջանամ մեկնիլ ու բանականաչափ գաղափար մը տալ մի՛այն այսօրուան Թատրոնին ներքին կեանքին վրայ:

Թատրոնը, — քաղաքակրթական յառաջդիմութեան այդ մեծ խթանը, — առջի օրէն չատ մեծ ընդունելութիւն մը գտաւ Թուրքիոյ մէջ, և զարգացած ու ազէտ ժողովուրդն ալ հատատրաստէս ջանք ու օգնութիւն չխնայեց անոր:

Սկզբնաւորութեան այս չրջանին է որ տեսնուեցան Թուրքիոյ բոլոր նշանաւոր Թատրոններն, — հալուստ ու արուեստասէր անձեր, — որոնք գրեթէ բնազդաբա՛ր զգալով այն դաստիարակիչ դերը զոր պիտի ունենար Թատրոնը ամբոխներու վրայ, լա՛ն բացին իրենց քսակները՝ Թատրոններ հիմնելու և դերասաններ հասցնելու գործին: Այնատենն էր որ հաստատուեցան Թուրքիոյ բոլոր նշանաւոր Թատրոնները, ինչպէս Նաւաթը, Արեւելեանը, Ֆրանսականը, Կէտիկ-Փաչայի Թատրոնը, մինչ նոյն իսկ Ղալաթիոյ հիմակուան գռեհիկ պալաւներուն ու երգեցիկ-սրճարաններուն մէջ, Թատերական վայելքներ հիմակուան գռեհիկ պալաւներուն ու երգեցիկ-սրճարաններուն մէջ, Թատերական վայելքներ ոգեւորութիւն մը կը տիրէր: Բոլոր նշանաւոր արուեստագէտները, որոնցմով այսօրուան Օսմանեան Թատրոնը կը պարծի, այն ազուր ժամանակին արդիւնքներն են, ինչպէս Վարդովեանները, Պէնկլեաններն, Ֆասուլեաճեաններն, Ազամեաններն, Թրեանցեաններն, Ոչաուղլեաններն, Մնակեաններն, Զաքրասեաններն, Արտաշեսները, Մասի-Նեւարդեաններն, եւն.:

Ժողովուրդը չէ՛ փոխուած. անիկա մեր նախահայրերու ժամանակին նոյն Թատերասէրն, Թատերասէր ժողովուրդն է միչտ, bon public մը գերազանցապէս: Բայց եթէ ժողովուրդին Թատերասիրութիւնը չէ փոխուած, անոր ճաշակը չէ փոխուած նաեւ դերասաններուն «բէյբեթաար»ը, և եթէ առաջինին անփոխարինելիութիւնը գնահատելի է, նորը չէ կարծեմ երկրորդ պարագային համար ալ: Հին հին մելոտրամներ ու իտալական փոչեպատ bouffonnerie-ներ, ահա՛ ինչ որ կը հրամցուին ժողովուրդին ամէն օր կէս դարէ ի վեր: Ճաշակներու օրէ օր փոխփոխելիութեան խնդիրը անհամեմատելի խնդիր մը դարձած է և ո՛չ ոք կ'ուզէ ըմբռնել թէ ինչ որ երէկ որոշդուստ ծափահարութիւններու ծնունդ կուտար, այսօր միայն ձանձրոյթ կ'պատճէ: Այս այնքան պարզ ու բացորոշ ճշմարտութիւնը չեն կրնար կրնար ընդունիլ մեր դերասանները:

* * *

Բովանդակ Թուրքիոյ մէջ, Իզմիր և Սելանիկ ալ հաշուի առնելով, որոնց ժողովուրդը՝ Թատերական տեսակէտով չատ աւելի զարգացած է, — քանի որ ահիթ ունի ամէն օր վայելելու Եւրոպացի նշանաւոր արուեստագէտներ, — եթէ կայ Թատրոն մը, որ արժանի ըլլայ Թատրոն անունին, տեղական Տրամաթիք Թատերախումբն է, մնացած խումբերը ըլլալով Թատրոնի արդի ըմբռնումին գլխովին տարբեր յղացումի մը վրայ հիմնուած գործեր:

Օսմանեան Տրամաթիք Թատերախումբը, — առաջնորդութեամբ Մարտիրոս Էֆ. Մնակեանի, որ վերջին չաուխլիներէն է Ֆասուլեաճեաններու և Պէնկլեաններու արդէն անհետացած սերունդին, — հինգ վեց տարիէ ի վեր բուսական կանոնաւոր վիճակ մը ունի, վայելելով ժողովուրդին համակրութիւնը և բոլոր գաւառներու մէջ ալ գտնելով բարոյական և նիւթական մեծ յաջողութիւն: Կեդրոնատեղին է Գասըգիւղ, Զամպու-Օղլուի ամառնային չատուկ Թատրոնը, զոր մասամբ իր ծախքովը չինած է, երեք տարի իր սեպհականութիւնը ըլլալու պայմանով: Դեռ քանի մը տարիներ առաջ, Մարքիզի ու Կոմսի անհետևակները առանց դորգի կը ներկայացնէր, փայտէ յարդէ ամոռներով. բայց վերջերս կարեւոր նորոգութիւն մը եղած ըլլալով Թատերասէր մեծ անձնուրութեան մը կողմէ, հիմա գոհացուցիչ սխեմատար մը ունի:

Անհատական քանի մը մանր տեղեկութիւններ այս Թատրոնի ներքին կեանքին վրայ:

Ամէն տարի, ամռան, Մայիսէն սկսելով, ուրբաթ և կիրակի օրերը ցերեկոյթներ կուտայ Գասըգիւղի ամառնային Թատրոնին մէջ, չաբթուան քանի մը գիշերներն ալ չատկացնելով երեք կայքերու, զոր կը սարքէ Սկիւտար, Բերա, Մաքրիւղիւղ, Վօսփոր են.: Ամառնային երեք չորս ամսուան Թատերական եղանակէն եաքը Օսմ. Տրամաթիք Թատերախումբը կը մնայի մօտակայ գաւառներէն մէկը, ուր քիչ աւելն մնալէ յետոյ կը վերադառնայ Պոլիս, Ռամազանի ամիսը անցնելու՝ Շահզատէ Պաչըի Թատրոնին մէջ, ուր ամիս մը անընդհատ ամէն իրիկուն ներկայացում կուտայ: Ռամազանէն եաքը նորէն կը մնայի գաւառ, ուր երկու ամիսի չափ մնալէ յետոյ, ամառնային եղանակը բանալու համար նորէն կը վերադառնայ Պոլիս:

Այս թատերախմբին անդամները չահակից են իրարու և գոյացած հասոյթը կը բաժնեն իրենց մէջ՝ նախապէս որոշուած և իրենց բնական կարողութիւններուն համապատասխանող բաժիններու համաձայն։

Կարեւոր անդամներն են՝ Մարիորոս Մնակեան, հանրածանօթ դերասանապետը, հաւատարաշէս սիրուած թուրք, հայ, յոյն և հրեայ ժողովուրդներէն, որ կը հիանան այս Պօլսեցի արուեստագէտին վրայ ու կը յարգեն զայն, ոչ միայն իբր դերասան, այլ նաեւ իբր պատուաւոր, զարգացած ու աշխատասէր անձ։ Իրօք ալ Մնակեան արժանի է յարգանքի ու սիրոյ այս ընդհանուր հիացումին, զոր չհասած է իր ազանդին ու արուեստագործին չնորհիւ։ Իբր մարդ քիչ մը մարդատեաց է, ու խուսափող մը՝ մարդոց չատախօսութիւններէն, այնչափ չա՛տ լսած է իր գովուիլը։ Մասնորակեալ կողմէ, կէս դար առաջուան մարդն է Մնակեան, այն ատենին համար չափազանց լայնախոհ մը թերեւս։ Կրնայ մասին չատ յատկանշական գաղափարներ ունի, ու յամառ գաղափարակից մը ու ընկեր մը Մասուհիա Գարագաշեանի, չի կրնար հաւատալ թէ անիկա ուխտունական տարիքէն եաքը լրջօրէն փոխած ըլլայ իր խմասասիրական հայեացքները։ Կը կարդայ բոլոր թատերգութիւնները, մանաւանդ «Ամպիկիւ» թատրոնին ամբողջ «րէբէրտուար»ը, պնդելով թէ մեզի պէտք եղած թատերախաղերը պէտք չէ 1850էն ասդին անցնին։ Այսպէսով Մնակեան «արուեստը արուեստին համար» դրութենէն աւելի իր թատերախմբին նիւթականը կը մտածէ անչուշտ, ու ատոր մէջ իրաւունք ունի,— թերեւս։ Ներկայացուցած թատերախաղերուն սեպհականութիւնը իրն է, որուն համար կ'առնէ մասնաւոր բաժին մը, իբր վարձք իր թարգմանութիւններուն։ Իրրեւ դերասանապետ, Մաղաքիանի, Վարդովեանի ու Յասուլեաճեանի չափ կարողութիւն մը ունի, և իր դերասանները իրենց արուեստը իրենց ընտրեն ազանդին հետ կը պարտին իր դերասանութեան։ Կը կարծուի թէ իր թատերախմբին դոյութիւնը իր դոյութենէն կախում ունի, — թերեւս։

Մնակեանէն եաքը, ժողովուրդին գնահատումին տեսակէտով կրնանք յիշել՝ Ռուբէն Պէնէմէճեան, Յարութիւն Ալիքսանեան, Անդիա Ֆէհիմ, Գէորգ Զօպանեան, Գէորգ Հոլաս, Զապէլ Հէքիմեան, Տիկ. Քնար և Սաթենիկ Մասթէոսեան։

Յատալի է, սակայն իրականութիւն է ըսելը թէ բոլոր այս արուեստագէտները դժբաղդաբար չունին բնական արուեստի կատարեալ հմտութիւն մը, ու նաեւ այն յարատեւ աշխատութեան ոգին որ բնածին ընդունակութիւններու միացած մեծ արուեստագէտները կը ծնի։ Ամէնքն ալ ունին և դերագոյն ասպիճաններով, խմբով սքանչելի դերասաններ ըլլալու, սակայն ինչպէս ըսինք, նախնական հասարակ կրթութեան մը պակասը, միացած ասոր հետեւութիւնը եղող չատ

մը թերութիւններու, պատճառ եղած է որ մինչեւ, թէեւ կարեւոր մեզի համար, դերասաններէն բարձր չելլան։

Ու ասիկա տարօրինակ արդիւնքներ յառաջ եկած են. օրինակի համար՝ չատերը առանց դերերնին գիտնալու բեմ կ'ելլան, առ՝ որչափ իրենց բէբէրթուարին արտակարգ ճոխութենէն — բան մը որ չատ օգտակար չի կրնար ըլլալ ո և է թատրոնի համար, — նոյնչափ ալ իրենց արուեստին տէրը չըլլալէն ու անոր սէրը չունենալէն առաջ եկած է, որովհետեւ չատեր դեռ կան առանց մէջ որ տակաւին դերասանութիւնը իբր իրենց գործը չեն ընդունած։ Ուրիշ պակասութիւն մըն ալ այս խումբին մէջ ան է որ 15 տարեկան դեռատի աղջկան կամ 20 տարեկան պատանիի դերերը կը կատարեն անանկ դերասանուհիներ կամ դերասաններ որոնց ճակատը յիսունի չափ աչուններ ու ճմռուկներ համբուրած են։ Ասոնց առաջքը բարի կամեցողութեամբ կարելի է առնել։

Եթէ այս կերպով կը գրենք հոս, որովհետեւ չատ աղէկ հասկցած ենք բոլոր այն բարձր օգուտը զոր թատրոնը կը բերէ իր հետ, և թէ միւս կողմէ Մնակեան էֆ.ի թատերախումբը, ըլլալով մշակ կանոնաւոր թատերախումբը մեր մէջ, ու գիտակից ու հաստատուն հիմերու վրայ կրթնած գործ մը, անհրաժեշտ է որ կատարելապէս մարզուած դերասաններ ու ժամանակի պահանջներուն իսկապէս համապատասխանող թատերախաղեր հանէ բեմ։ Ու ասիկա, վստահ ենք, Մնակեան էֆ. կրնայ ընել, եթէ իր քովինները, իր անվիճելի տաղանդին հետ — որմէ սեթեւ սիրալ ըլլար ըսելը թէ զուրկ են իրենք —, ունենային նաեւ անոր աշխատութեան փափաքը ու կարողութիւնն ալ։ Նկատելի է — ինչ որ կ'ներեւայ ըլլայ իրենց նպատակակէտը, — և բարոյապէս ալ չահէին սիրել այս կերպով և սիրել ունենալիք, ամէն համեմատութիւնները պահելով անչուշտ, ճշմարտապէս հերոպական կատարելագործուած թատրոն մը։

Տարրական ճշմարտութիւններ են ատոնք, զորս կրնկռտու ոսիպուած ըղալնիս մեզի իսկ տարօրինակ կ'ներեւայ քիչ մը։

Օսմանեան Տատմամիք թատերախումբին ընթացիկ բէբէրթուարը կը պարունակէ յիսունի մօտ մելոտրամներ, հինգէն մինչեւ տասը վարագուրնոց և երեսունի չափ մէկ վարագոյրով զուարճալուծներ։ Գլխաւոր թատերախաղերն են՝ Տանփան-Գրօսիներ (Les deux gosses), Երկու Որբուհիները, Բարիզի Ամուսինները, Սիմոն եւ Մադի, Գիւնեստուրի Ոճիրներ, Զապա, Յուդիտ, Միւզան Իւսկո, Բօղարկուած կինը, Հացագործաո կինը, Դատնդիազարդ Տիկին, և այլն, որոնց մէջ բացի քանի մը ցանցառ բացառութիւններէ, ամէնէն աւելի հասոյթ գոյացնող խաղերը թերթօն-վիպային յուզիչ մելոտրամներն են։

* * *

Զգելով Մնակեան էֆ.ն իր մելոտռաններուն ու արկածալից թատերախաղերուն, քանի մը տողով կ'ուզեմ հոս ծանօթացնել այն չատ նոր ու նշանակալից փորձը, որ երկու տարի առաջ մեր թատերական հորիզոնին վրայ կատարուեցաւ։ Թատրոնին գլխովին տարբեր ըմբռնում մը, անոր նոր նշանակութեան հասկացողութիւնը ու ատիկա կարենալ գլուխ հանելու լիակատարութիւնն ու կամքն էր որ յանկարծ 1903 Փետրուարին, պոռթկացուց այդ ձեռնարկը։ Նոր ու գեղեցիկ, ու թատերական գործին չատ ալադէմ գաղափարի մը ծնունդ այս թատերախումբը — Օսմանեան կատակերգակ զաւեչախումբը — հակառակ իր բոլոր նոր ախտած գործէ մը անպակաս եղող խոչոր թերութիւններուն — զորս առաջինը մենք ենք խոստովանողը, թէեւ պատասխող այդ թատերախմբին, այնքան տիպզղական պահանջումի մը գոհացում կուտար որ կրցաւ բաւական փայլուն չրջան մը անցնիլ, և եթէ տիպզեւեցաւ գոցել իր դուռները, կարող անօրէնի մը պակասութեան, նիւթական որոշ դրամագլուխի մը չգոյութեան, և քիչ մըն ալ իր դերասաններուն իրրեւ սկսնակ ունեցած խակութեան միացած ազդեցութիւններու հետեւանքէն եղաւ։

Այս թատերախումբին ուղղութիւնը. երեք ու մէկ վարագոյրով կատակախաղեր, որոնք տարբեր պիսի ըլլային գլխովին՝ Տրամայիք թատրոնին սովորական նիւթերէն։ Այս խումբը առաջին անգամ, կազմակերպուեցաւ Բօլի-Սէն-Մարթէնի թատրոնին դերասաններէն Պ. Կոնէ Լէվիի կողմէ, որ յետոյ մնկնեցաւ Պալէն։ Իր բէնեֆիսոարը կը կազմէին Թուխիկի Այրիները, Լը Բարմիօն, Առուսնապուժման անակնկալները, Լը Գօնբրօղոր տէ Վակօնէի, Տիւռան Տիւռան, Բօնի-Պիրէ ընտանիքը, և այլն։

Թաքուն նպատակն էր այս զուարթ ու դիւրահասկնալի խաղերով կամաց կամաց հասարակութիւնը բերել աւելի բարձր ու իմաստասիրական կատակերգութիւններու, Գուրթըլինները, Ալֆրէտ Բարիւնները, Վէպէրները և բոլոր այսօրուան սիեզերապէս գնահատած նոր խաղերու հասկացողութեան։

Այս թատերախումբը իր առաջին չրջանին տարի մը միայն կրցաւ յարատեւ գործունէութիւն մը ունենալ, իրեն կեդրոնատեղի ունենալով Գասըգիւղի Փոխադրի Պաղըի նորակառոյց թատրոնը որ իր կազմութեան աւերով չենուեցաւ արդէն։

* * *

Անհատիկ այս երկու թատերախումբերն են զորս ճչմարտապէս կարելի է ընդունիլ իրր թատրոն ըսուելու արժանի հաստատութիւններ։ Բոլոր մնացեալ խումբերը բոլորովին տարբեր գաղափարներու արդիւնք հաստատութիւններ են, զորս չես կրնար թատրոն կոչել։

Այսպէս առնցմէ դուրս՝ կուգան Հասան էֆ.ի եւ Շէվքը էֆ.ի Օսմանեան զանազան խումբերը — թիւրանաթի խումբերը, որոնք, իրաւ է սակայն թէ նիւթապէս անհամեմատ աւելի վայելուն վիճակ մը ունին վերոյիշեալ թատերախմբերէն։

Անոնք ամսականի դրութեամբ կազմուած են, որովհետեւ իրենց անօրէնները, տարուան մէջ իրենց գոյացնելիք հասոյթին քանակութեան առաջուց վստահ, մայիս 15-էն սկսեալ մինչեւ քանի մը ամիս, ամսականով կ'աշխատցնեն իրենց դերասանները, ոչ այնչափ բատարար վարձատրութիւն ներով։ Այս երկու թատերախումբերը, թէեւ տարբեր իրարմէ, սակայն սկզբունքով և ուղղութիւնով չատ և նման, մրնտցին թատերախաղերն են որ կը ներկայացնեն, միայն անուններու փոփոխութեամբ։ Անոնց թատերախաղերը ոչ թատրոնականութիւն են ոչ հեղինակութիւն, ամբողջովին դրի ալ չեն առնուած և յստակարար չունին, որովհետեւ իրենց ընելիքին համար պէտք չկայ անոր։

Համառօտ canevas-ի վրայ, ուր խոչոր գիծերով խաղին նիւթը բացատրուած է, բեմին վրայ իրենց խօսելու աւելի կամ նուազ ընդարձակ կարողութեան համեմատ, իրենք իրենց անպատրաստից կը հիւսեն ամբողջ դէպքերը, անցքերը, խօսակցութիւնները, վերջապէս ամբողջ խաղը։ Եթէ կարող են խօսելու, սրամիտ ու պատրաստաբան, խաղը կհանգուցուի ու եռանդուն բան մը կ'ըլլայ, եթէ ոչ անգոյն, տարտամ ու ձանձրացուցիչ։

Թատերախաղերուն նիւթերը կը դառնան մինչ չատ չատխոնական սիրային նիւթի մը չուրջը, զոր կը մածցնեն, կը պզտիկցնեն, կ'աղաւաղեն, կը տգեղցնեն, տեսարանին վրայ իրենց ունեցած վայրկենական ներշնչումին համեմատ։ Այս թիւրանաթի խաղերուն մէջ կայ չատխոնական հազուագիւտ մարդ մը — Իպիչը —, Բարակէօղլի, Հաճիվաղի, Բալըքճըլըայի, Անլըքէնի և Բիէօի այլանդակ ու մեր միջավայրին որոշ դրոշմը կրող խառնուրդ մը, որ իր հակասնական ու միմոսական անհեթեթութիւններով խնդալէ կը մարեցնէ հանդիսականները։

Թիւրանաթի դերասանը բիէսով խաղացող դերասանին չի նմանիր բնաւ։ Պատրաստական, կատակող, սրամիտ, գիտակ ընդ ու վառվռուն միտքի տէր մարդ մըն է, որ ինքզինքը չափազանց նեղ պիսի զգար դրուած թատերախաղերուն չափուած ձեւուած խօսքերուն մէջ։ Իր ներկայութիւնը ազատ ձգուած է բեմին վրայ, և հոն իր մասնաւոր զրզռութեան ասպարէզին համեմատ է որ կը խաղայ թիւրանաթցին։

Երբ Տիկին Մէթէրլինկ այս տարի Պօլիս եկաւ քանի մը ներկայացումներ տալու, իրիկուն մը իր գլխաւոր դերասանին Պ. Տաւմօնի և մնծանուն դերասանուհիին հետ Գնդպօռտիա դացինք, ուր Հասան էֆէնտի ներկայացում ունէր։ Երբ քանի մը բառով բացատրկի այս դերասաններուն խաղալու կերպը ու եղանակը, երկուքը մէկ բերանաբաց մնացին։

Ու Տիկին Ժոժէթ-Լըպլան Մէթէրլինկ բացագանչեց.

— Բայց չըսէ՛ք որ այս մարդիկը մեզմէկ հանճարներ են:

Թիւլանթի մէջ գործը Իպիշէն աւելի մըւս դերասաններուն ու դերասանուհիներուն վրայ է, որոնք պիտի կրնան յարմարցնել ու ֆիլիչ գարձած նախագաւթիւնները քշել միմոսին, որպէս զի ան ալ կարենայ բառախաղերով ու այդ երկրին կօնքերուն պառակած միմոսական նախագաւթիւններով խնդացնել սրահը:

Սակայն, երբեմն, ըլլան դերասանները, ըլլայ միմոսը, յանկարծական ներշնչումով մը, գաւչական անանկ գիւտեր կ'ընեն, որոնց իրապէս արամիա, զուարթ յանկարծականութեան առջեւ չես կրնար քահքահդ բռնել:

Թիւլանթի թատրոնը հին ծագում մը չունի բնաւ. անիկա, մեյեան օյինի կերպով մը modernisé եղած ձեւն է: Երբ Վարդովեան առաջին անգամ Թուրքիոյ մէջ մնաչնորհ առաւ յուշարար մի թատրոնի մը, առիկ քիչ առքը իր ընկերներէն ֆաուվլաճեան դժուեցաւ իր հետ և գնաց միացաւ Համամի էֆ.ի խումբին հետ, որ միեյան օյինի կը խաղար, և քանի մը փոփոխութիւններ, գրեթէ աննշան, մտցնելով հոն՝ կազմակերպեց Թիւլանթի թատրոնը: Այս տարբերութիւնները հետեւեալներն են. միեյան օյինին բաց տեղեր կը ներկայացուի, մինչ Թիւլանթը բեմին վրայ, և եթէ այս վերջինին մէջ միմոսը իպիշ է, միեյան օյինի մէջ՝ Քիւչիւկը:

Այսօրուան վարպետ Թիւլանթիներուն մէջ պէտք ենք յիշել Պէօյիւք և Քիւչիւք Խամայիլ էֆ.ները, Քիւչիւկեան, Թօտօրի, Սիկահ, Բիւզանդ և Ռաֆայէլ էֆ.ները: Իսկ երբեմն թիւլանթի կառավարիչները՝ ունինք Հասան, Համամ, Հագոբ, Շեվքը, Ալի Բիզա և Գանդուր Մէհմէտ էֆէնտիները: Այս վերջիններուն տաղանդը անուրանալի է իրենց տեսակին մէջ և ատոնք է որ եթէ առանք գօնահրվարթուատ մը և կամ մեծ վարպետներ տեսած ըլլային, հաւանաբար պիտի կըրնային ճշմարտապէս կատարեալ արուեստագէտներ ըլլալ:

Թիւլանթի խումբերու մէջ, խումբին անօրէնը միշտ իպիշի դերը խաղցողն է. որովհետեւ հասարակութեան հանդէպ ան միայն կարեւորութիւն ունի, մնացեալները ըլլալով վարձուած պարզ գործիքներ, անոր կարողութիւնը ի վեր հանելու ու անոր ծափահարութիւններ խլելու տալու համար:

Բայց այս տեսակ խումբերուն համար անհրաժեշտ են, հասարակութիւնը հրապուրելու տեսակէտով, երգչուհիները, որոնց բազմութիւնն ու որակէն կախում ունի խումբին նիւթական վիճակը: Ասոր համար է որ թիւլանթի մէջ առինչն առաւ վարձատրուող սարդը երգչուհիներն են, որոնց չատին ամսականը բաւական բարձր գումարներու կը հասնի: Արդի գլխաւոր երգչուհիներն են՝ Տիկին Բերուզ, որ թէեւ մեծ ժողովրդականութիւն վայելած է, բայց հիմա հետզհետէ նուա-

զելու վրայ է համբաւը, տեղի տալով Մինեճա Վիրժինիի որ ճշմարտապէս տաղանդաւոր երգչուհի մըն է: Շատ երկրորդական բաներ են մեացեալները, որոնց գտած յաջողութիւնը, — հակառակ իրենց խոչոր թերութիւններուն, — կ'ապշեցնէ որ և է դիտող անձ: Ժամանակ նաեւ ըսել թէ այս երգչուհիները ձայնի կողմէ Ատէլինա Բաթթիի մը հետ չէ որ կը մրցին, և իրենց արժանիքը կը կայանայ խենէշ չարժանձևերով տեղական անհամ երգեր երգելու մէջ, որոնց երաժշտութիւնը յաճախ իտալական չանսոնէթէ մը գողցած է: Ու քանի որ արուեստագիտուհիներու վրայ եկաւ մեր խօսքը, սա ալ պարտաւոր եմ յիշեցնելու թէ առանց բացառութեան, ատոնցմէ ոչ մէկը արուեստին սիրոյն համար բեմ եկած է. ատոնք արուեստագիտուհի եղած են այնպէս, ինչպէս կիրակոսը նպարավաճառ կ'ըլլայ, կամ Ամիակումը սափրիչ, պարզապէս նիւթական մը ապահովելու համար իրենց:

Հասան և Շեվքը էֆ.ները իրարմէ տարբերութիւն մը չունին, բան քիչ մը վերը, միայն Հասան էֆ., իբրեւ խիշ-կատակերգակ շատ աւելի մեծ կարողութիւն ունի միւսէն: Համամ և Հաքքը էֆ.ները երկուքն ալ գերազանցապէս լաւ են իրենց ճիւղին մէջ, շատ աւելի լաւ Հասան էֆ.էն ալ, սակայն երկուքն ալ միեյան խումբ մը չունին և հոս ու հոն կ'աշխատին, մանաւանդ միեյան օյինիի մէջ, որ հիմա կը ներկայացուի մի միայն Ռամազանի ամսուն Շահզատէ Պաշըի մէջ և ամառը՝ Մաման: Հասան էֆ.ի խումբը ամառները կ'աշխատի Գաւրզիւղ, Գուշ-Տիլիի իրեն յատուկ թատրոնը, ուր մեծ հասոյթներ ձեռք կը ձգէ: Ռամազանի ամիսը կ'երթայ Շահզատէ Պաշի, ուր լաւագոյն հասոյթը ընողը ինքն է: Ձմեռը Բերայի մէջ ներկայացումներ կուտայ, օրականով աշխատցնելով դերասանները: Գաւառ չերթար, որովհետեւ կը կասկածի թէ լաւ հասոյթներ չպիտի կրնայ ընել հոն, ինչպէս փորձը առաւ վերջերս Պրուսայի մէջ: Այս թիւլանթի միւս անօրէնները երբ վստահ ըլլան թէ լաւ հասոյթ պիտի ընեն, ամառկան կը կապեն խումբը, իսկ երբ տարակուսին, կամ օրական կ'առաջարկեն և կամ բաժին, որով միշտ իրենք չհաւատար կ'ելլան:

* * *

Ահաւասիկ վիճակը Պօլսոյ բոլոր կարեւոր տեղական թատերախումբերուն: Զինք խօսիր նաեւ բոպական ժամանակաւոր կերպով գործող ու եկող գացող խումբերուն վրայ, որ բոլորովին դուրս է մեր յօդուածին նպատակէն: Միայն յիշեցնենք տակաւին Ղալաթիոյ քարափին վրայ աշխատող պզտիկ թատրոնները, որոնք անունով միայն թատրոն են, և նաեւ երգեցիկ սրճարաններու մէջ բանող մնչկատակի խումբերը. այս վերջիններն ալ ունին իրենց վարպետները, որոնց մէջ Անտոն Բաբալը ճշմարտապէս տաղանդաւոր արուեստագէտ մըն է:

Ամենամէ ետքը կուգան դասատներու մէյ մէկ անկիւնները գանուող պզտիկ թատերախումբերը, որոնք Պոլիս անգործ մնացած դերասաններէ կազմուած են։ Ասոնք ամբողջ թիւրանաթի խումբեր են, ինչպէս ըսինք՝ գործ չի գտնող խեղճ դերասաններու կողմէ հիմնուած։

Այս տեսակ դասատական խումբերու մէջ անկիւ որ կը յաջողի սիրտը չահիլ խումբին կարող ու բռնուած դերասանուհի-երգչուհին, անկիւ հետեւեալ առտուն խումբին անօրէնը կ'ըլլայ և կը չարունակէ այսպէս, մինչեւ որ... տեղը ուրիշ մը գայ։

Տեսնելու է թէ ինչ թօհաֆ են ասոնց ծանուցումները. ենթադրենք թէ այս իրիկուն ներկայացում կայ։ Մուտքի գինը սուղ չէ, մէկ կամ երկու ղրուշ, երբեմն նաեւ քսան փարա։ Ասոնց առնուն սրճարան-թատրոնին պատուհանները ծածկուած են գունաւոր թուղթերով և ձեւագիր գունագեղ ծանուցումներով, ուր նկարուած են այլանդակ պատկերներ, որոնց մէջ մանաւանդ տեղ մը ունի խիշկին պատկերը։ Դռան քով, պզտիկ մանչ մը — օրական չատ չատ քառասուն փարա վարձքով,— պզտիկ զանգակ մը կը հնչեցնէ անդուլ, անդադար, առտուընէ մինչեւ իրիկուն։ Ինչ մը մթնելուն պէս, լոյսերը կը վառին, և դռան քովը խումբին դերասաններէն մէկը անգգին տաղտի մը առջեւ կ'անցնի, և բոլոր ուժովը կը գարնէ, գուռնայի մը ընկերակցութեամբ, մինչ անդին ուրիշ դերասան մըն ալ կը ծանուցանէ նոյն իրիկուան խաղը, անոր գեղեցկութիւնը, նիւթը, պատահարները և այլն։

Երբ թատրոնէն ներս մանէք բեմը բաց է արդէն, և խումբին երգչուհի-դերասանուհիները բեմին վրայ սեղանի մը չորջը բոլորուած, ինձհաազի մը ընկերակցութեամբ արեւելեան եղանակներ կ'երգեն, իւրաքանչիւր երգի վերջին՝ փառաւ եղելով։

Գասատներու թատերախումբերուն մէջ լաւագոյն է Պօղոսին խումբը, որ բաւական առեղծ ի վեր կը չարունակէ, պատելով աշխ տեղ՝ Ատանա, Էնկիւրի, Իզմէյէ, Գալալա, Սելանիկ և այլն։

Ընդհանրապէս սա կարծիքը կայ ժողովուրդին մէջ թէ դերասանները գրամ չեն չահիր և ահագին մը պրեթէ։ Այս զազափարը սխալ է հիմնովին։ Դերասանները ընդհանրապէս չատ բարդաւոր մարդիկ են, որոնք միւս պարզ մահկանացուներէ չատ քիչ կ'աչխատին և անուցմէ աւելի կը չահին։ Թէ' գասատական ամենափոքր խումբերու դերասանները և թէ Պոլսոյ դերասանները և ուրիշները չատ մը գրագէտներէ և գործի տէրերէ աւելի գրամ կը գոյացնեն,— եթէ զբօսնելին գիտնան։ Բայց ի՞նչ կը սպասէք անանկ մարդոցմէ, որոնք երկու ամիս կ'աչխատին և երբ «աս նպատատ է», «աս բաժին է» ըսելով, ձեռքերնին քանի մը տասնեակ և չատ աւելի ոսկիներ անցնին, կը ձգեն կ'երթան երկու ամիս ալ պարապ պատելու համար։

Շատեր կը կարծեն թէ դերասանութեան բնական հետեւութիւն մըն է ասիկա, բայց սպասողական կարծիքնին պիտի փոխէին անոնք, եթէ տեսնէին նոյն իսկ Պոլսոյ մէջ անանկ դերասաններ և դերասանուհիներ, որոնք երկու երեք հազար ոսկիի տէր են այսօր։ Գասատները պատրաստ դերասանները ա՛լ աւելի կրնան չահիլ։

Ռամազանի առտուն Շահզատէ-Պաչը աչխատող քիչ չատ չնորհքով դերասան մը կրնայ առնել 40-50 և աւելի ոսկի առնել։ Եթէ այս դերասանները ամուսնացած են, այսչափ գումար մըն ալ աւելցուցէք իրենց կնոջը համար։ Պզտիկ դերասանները կ'առնեն 20-30 ոսկի։ Սահմանային և դամակի մէջ չնորհքով դերասան մը ամսականը կուգայ 10-15 ոսկիի, իսկ պզտիկ դերասանները՝ 5-8 ոսկի։ Գասատներու մէջ մեծերը ամսական կ'առնեն 15-20 ոսկի, իսկ պզտիկները 8-12 ոսկի։ Ասոր մէջ չեմ հաչուեր տարեկան այն քանի մը նպաստները, որոնք կրնան գոյացնել 10-էն մինչեւ 80 ոսկի, եթէ նպաստողական դերասանը սիրուած ու աչխատող մէկն է։ Չափազանց քանի՛ քանի՛ անգամներ իր նպաստէն 80-100-120 ոսկի առած է։ Մնակեան քանի մը տարի առաջ Գասատզիլուղի մէջ տուած նպաստէն 70 ոսկի առաւ։

Կը կարծէ՞ք որ ասոր կէսը պիտի կրնային չահիլ եթէ ուրիշ արհեստներու հետեւած ըլլային։

Ռամազանի առտուն, թատերախումբի մը, ամբողջ ամիս մը, հաւէ հաւ ամէն իրիկուն ըրած հասոյթին է 50էն 60 ոսկի։

Ամէնէն աւելի թատերասէր գասատները, որոնք ամէն տարի հոն այցելող Օսմանեան թատերախումբերը կը քաջալերեն ու կը գնահատեն, են՝ Սելանիկ, Էսքիւրիւ, Պրուսա, Տրապիզոն, Սամսոն։ Թէեւ Իզմիր ալ թատերասէր ժողովուրդ մը ունի, բայց մեր հիմնական թատերախումբերէն ո՛չ մէկը կը համարձակի հո՛ն երթալ, որովհետեւ Իզմիրցիները ո՛չ մէկուընամ մոիկ կ'ընեն, ո՛չ ալ թիւրանաթ. Իզմիր կ'ուզէ ընտիր խումբ և ընտիր դերասաններ, ինչ որ դժբաղդաբար չի վերաբեր մեր մէջ։

* * *

Ահա՝ այսօրուան մեր թատրոնը, սիրելի ընթերցողներ, զոր հապճեպ տողերու մէջ ջանացի ներկայացնել ինչպէս որ է, ինչպէս որ տեսայ, և ինչպէս որ տպրեցայ։

ԹՐՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

ԼԵՒՈՆ ԹԻՓԻԳԱՆԵԱՆ ի

Գրական քննադատութիւնը, իր կոչումին ծառայած ըլլալու համար, պէտք է լինի ճշմարտապէս անկիրճ ու անչահախնդրական: Ամէն ազգի գրականութեան մէջ, քննադատները կարեւոր բաժին մը ունին կարծիքներու այն նպաստաւոր կամ անյարմար հոսանքին մէջ, որ հեղինակի մը գործերուն չուրջ կը գոռնայ:

Բանաստեղծներ կան, որոնք իրենց համբաւի տա՜ճարը կը պարտին մի միայն քննադատ ճարտարագէտներուն, և թզուկ գրագէտներ կը յաջողին տպրդիլ տա՜ղանդի հսկայ մարմնացումներու քով, պարզապէս այս կամ այն քննադատին բարեխօսութեամբը: Ծրանագիր՜ներուն համար, Պայրընի համբաւը, զոր օրինակ, կրօնական դատանդի մը նախապատմութիւնը ունեցող բան մըն է գրեթէ, և այն ծրանագիրը որ Պայրընը (Պիրոնը!) իր հրաչալի տողերուն մէջ խօ՜ չէ ճանչցած, կը տեսնէք որ կը խանդավառի անոր անունին առջեւ ու կը փառաբանէ անոր գրականութիւնը:

Բայց գրական քննադատին դերը մանաւանդ հա՜յ գրականութեան մէջ չեզոքած կը տեսնենք, սա հիմնական պատճառով որ մեր հասարակութեան անհատները, լինելով ընդհանրապէս միջակ զարգացման տէր, սեպհական կարծիք չեն կարող ունենալ գրական ուղղութեան մը և կամ հրա՜տարակած երկի մը նկատմամբ: Ինչ որ ընէ, քննադատը պիտի ընէ, և մ՜ուր է քննադատ, անտարակուսած երկի մը նկատմամբ: Գրական հարցերով զբաղող մեր հասարակութիւնը, տարիներէ ի վեր վարժուեր է գրական քննադատութեան պիտակին տակ կարդալ քննախնդիր յօդուածներ, հաշուեյարդարութիւններ և անձնական կիրքի թարախոտ ժայթքումներ, որոնք իրաւամբ դատա՜պարտած են լուրջ դասակարգ մը: Ու այս ուղղութիւնը այնքան սիրական դարձեր է որ, ինքզինքն անչահախնդրական նկատելու յաւակնող ոևէ անձ, անպայմանօրէն վտանգի տակ է ընդհանուր հոսանքին հետ խառնուելու և իր մաքուր իդէալներուն քայքայումը տեսնելու:

Տարակոյս չկայ որ ամէն ազգի գրականութիւնէ աւելի՝ մեր մէջ մանաւանդ՝ ճիշդ հակառակը պէտք էր պատահէր: Բանի որ սեպհական կարծիք չի կայ, և քանի որ գրական քննադատին հրա՜պարակելիք տեսութիւնները պիտի իւրացուին և հանրային սեպհականութիւն դառնան, քննադատը որքա՜ն աւելի խղճմտօրէն պարտաւոր էր իր կարծիքը imposer ընել ժողովուրդին վրայ:

Ներկայ Գրական Տեսութիւնը (որ կը ղրաղի 1903 Օգոստոս—1904 Օգոստոսի չրջանով միայն) իր անթերի գործ մը չենք ներկայացներ մեր ընթերցողներուն, բայց յաւակնութիւնը ունինք կարծելու թէ անիկա պատրաստուած է իսկապէս չեզոք նկատումներով առանց թշնամանքի, և եթէ տեղ տեղ ընթերցողը հանդիպի հանրային դարձած կարծիքի մը ժխտումին, անձնական հա՜մոզումի և գաղափարի խնդիր մըն է այդ, ուրիշ ոչինչ. զի մեզի համար գրական քննադատը պէտք է ըլլայ ան՜ մը պատասխանատուներուն ապակին որ առանց խեղաթիւրելու արտաքին աշխարհի լոյսը, հատատարմօրէն կը ցոլացնէ զայն իր մէջէն և խաւարի մէջ ապրողները կը լուսաւորէ:

* * *

Թրքահայ գրական տարին ներկայացնելու համար պէտք է աչք մը պտըտցնել Գրքի Գրականութեան և Լրագրական Գրականութեան վրայ: Երկուքն ալ յարաբերաբար բերրի եղան այս տարի:

Գրքի Գրականութեան կազմածին մէջ ունեցանք զուտ գրական գործեր, ինչպէս Դրուագներ Ս. Գրոց Պատմութենէն (Մուշեղ Վարդապետի), Յոհիֆ եւ Յուշ (Ռ. Յ. Պէրպէրեանի), Աղեղուս յե՜րուսաղէմ (Յ. Գ. Մրմրեանի), կրօնական հրատարակութիւններ ինչպէս՝ ժողովրդական Քարոզներ (Սահակ Վարդապետի), Քարոզներ (Բարգէն Վարդապետի), Դասագրութիւն եւ ուրիշ քարոզներ (Տոքթ. Ճորճ Ուօշըրնի, Թարգ. Արբ. Տէր-Յակոբեան), Շարականիճ Հայ. Ս. Եկեղեցոյ Բ. հատոր (Թարգմ. գրաբարէ՝ Եր. Տէր-Մկրտչեանեան): Վերջապէս հրատարակուեցան Ծրագիր Կենաց (Սամուէլ Վարդապետ), կեանքի հիգիենական իմաստագրութիւններ (Տոքթ. Յ. Տէր-Մատիասեանի), Կնոջ անկումը անօ՜թութեան պատճառաւ (Յ. Արիկեանի), ինչպէս նաեւ բաւական թուով դասագիրքեր, առանց հաշուելու այս պահուս պատրաստուելու վրայ եղող գրական հատուածները որոնք անշուշտ լոյս տեսած կ'ըլլան ներկայ յօդուածին հետ:

Ինչպէս կ'երեւայ վերի բաժանումէն, մեզի համար՝ այս տարի իրր զուտ գրական հրատարա՜-

կութիւն՝ ունեցանք երեք հատորներ միայն որոնք հրապարակ հանուեցան թէ՛ կարող գրագէտներու կողմէ և թէ նիւթերու յաջող ընտրողութեամբ մը։ Երեք հատոր, և ասիկա քիչ բան չէ, նկատի առնելով նախորդ տարիներու գիրքի գրականութեան ամլութիւնը կամ հրատարակուած գործերու խեղճութիւնը։

Առիթ ունեցանք արդէն, օրը օրին մեր կարծիքը յայտնելու Դուռազներուն և Ալեքսեա յերուսաղեմի նկատմամբ—երկուքն ալ կրօնական բանաստեղծութիւն—և կարող՝ մրցելու ոևէ եւրոպական հանճարի արտադրութեան հետ։

Մուշեղ վարդապետ Հին և Նոր Կտակարանի պատմութեան կարկառուն անցքերը առնելով զանոնք կը ներկայացնէ ընթերցողին, կատարելապէս գեղեցկացուցած, ուժովցուցած։ Երբէք Ս. Գրոց ընթերցանութիւնը այսքան հաճելի ձեւի տակ չէր տեսնուած մեր մէջ, և սրբազան պատմութիւնէն խրախճողները երբեք այդքան անզգալաբար չէին մղուած անոր էջերուն վրայ թափառելու յօժարակամ։ Իսկ Ալեքսեա յերուսաղեմը, վերջին գործը՝ զոր Մխիթեան հրատարակեց իր հիւանդագին «Հրաժեշտ»էն առաջ, նոյնպէս կրօնական կալուածի պատկանող, սրբազան վայրերն ու յիշատակները վառաբանող նկարագրութիւն մըն է գրական ընդհատիպ բացատրութիւններով, ինչպէս նաեւ մանաւանդ տեղեկութիւններով ճոխացած։

Բոլորովին տարբեր նիւթ մը չօշափող գործ մըն է Ռ. Յ. Պէրպէրեանի նոր հրատարակութիւնը, ինքնին թէպէտ բանաստեղծութիւն դարձեալ, բայց աւելի աշխարհիկ, և — ինչու չըսել բո՛ւն բառը — սիրային բանաստեղծութիւն։ Յոհի եւ Ցուշը յատկանական սիրոյ յուշարձանն է և թէպէտ քերթողական արտայայտութիւնները, զգացումներն ու մտածումները պայմանադրական նուիթեան չափէն կ'ընթանան հոն, բայց այն անկեղծ հառաչները որոնք կը պատան ալեւոր սիրահարին սրտէն, չեն կրնար չխտովել ոևէ հոգի որ գոնէ մէկ անգամ սիրած է, բայց սիրած, էապէ՛ս սիրած։

* * *

ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Լրագրական Գրականութիւնը սկիզբէն ի վեր մաս կազմած է մեր ընդհանուր գրական հրատարակութեանց, և նոյն իսկ կարեւոր օժանդակ մը եղած է անոր ճոխացման։ Պատճառը չատ պարզ է և հասկնալի. լրագիրը, ըլլայ առօրեայ թէ չաբաթաթերթ, երբ կը հրատարակուի առանց այլամերժօրէն գրական յատկութիւններու, և երբ իր ընթերցողներուն կուտայ ազգային, քաղաքական, տնտեսական, գիտական և ուրիշ լուրեր ու տեսութիւններ, միաժամանակ կարող է ի լոյս ընծայել գրական արտադրութիւններ ալ առանց ոևէ դժուարութեան։ Մխա կողմէ, գրականութիւն

ընելու հակամէտներն ալ վարժուած՝ օրը օրին արտադրելու և իրենց արտադրութիւնը հրատարակուած տեսնելու, հետզհետէ կը մղուին չխորհելու գիրքի կոթողին վրայ, որ իրենց համբաւը պիտի յաւերժացնէր, այլ կը բաւականանան հատակոտոր արտադրութիւնները ցրուելով հոս, հոն, լրագրի մը սիւնակներուն մէջ կամ չաբաթաթերթի մը էջերուն վրայ։

Այս պատճառով է որ երբ աչքէ կ'անցընենք անցնող տարուան լրագրական գրականութիւնը, կը տեսնենք որ գիրքի գրականութենէն անհամեմատ կերպով ճոխ է անիկա, և այն գրական աշխատասիրները որոնք ամբողջ տարի մը տքնելէ ետքը չօշափելի հատոր մը չեն ունենար ի ձեռին, թերթերու հատաքաղներուն մէջ կարող են գտնել հատորներ կազմելու չափ հրատարակութիւն։

Լրագրական գրականութեան օժանդակող հայ թերթերը կը բաժնուին երկու դասակարգի, չաբաթաթերթ և օրաթերթ։ 1903-1904 չրջանին մէջ գրական յատկութիւններով հրատարակուող չաբաթաթերթերը եղան Արեւելեան Մամուլ, Բիւրակն, Ծաղիկ և Մասիս։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Արեւելեան Մամուլ որ չաբաթաթերթի ըլլալէն ի վեր մտաւ գրական նոր հոսանքին մէջ և կրցաւ հաստատուն կուտան մը չահիլ, գլխաւոր չափաւորիչը եղաւ գրական անտեսուած սեռի մը մշակման, տեւականօրէն հիւրընկալելով Յ. Սկիւթարի յօդուածները։ Երկխօսականութիւնը, Պարոնեանի մտածումով գերեզման լջած, նորէն յարութիւն կ'առնէր, աւելի կենսալիր և չորշոմուն։ Մամուլի մէջ, Յ. Սկիւթարէ եաք, չատ նմանապար աշխատակցեցան Ս. Յարութիւնեան, որ գեղեցիկ քերթուածներու հետ հրատարակեց նաեւ «Գրական Դիմանաուերներ»ը, Յովհաննէս Գալանճեան՝ որ «Եւդոկիացի Հայ Կնոջ» վրայ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը ի լոյս ընծայեց, «Վաղինակ» որ Պօլսական թղթակցութիւններով աղմուկ հանեց։ Մամուլի մէջ մերթ ընդ մերթ գրական հատուածներ հրատարակեցին նաեւ Ռ. Յ. Պէրպէրեան, Մուշեղ Վարդապետ, Ռ. Զարդարեան, Ռ. Որբերեան, և այլն։

ԲԻՒՐԱԿՆ

Բիւրակն, յորմէ հետէ կը հրատարակուի Բրօֆ. Յ. Ճէճիզեանի վերատեսչութեան տակ, 1903-1904 չրջանին մանաւանդ գրական չաբաթաթերթերի գոյն առաւ և այդ առթիւ անոր էջերուն մէջ հիւրընկալուեցան կարող գրագէտներու հետ մէկ քանի սկսնակներ ալ, որոնց անհարկի ու վնասակար գովեստներ չպայլուեցան։ Բիւրակնի հատաքաղ թղթատելով երկու ուշագրաւ երեւոյթի ականատես կ'ըլլանք.—Բրօֆ. Յ. Ճէճիզեանի անխոնջափելի խմբագրականները, երկրորդ՝ Արմաչականներու նուիրած աշխատակցութեան լայն բաժինը։ Մուշեղ, Բարգէն, Սահակ, Կորիւն, Եղիշէ, Երուանդ Վարդապետները և դեռ չեմ գի-

տեր որ սարքաւորները, աւելի կամ նուազ տեւականութեամբ գրած են հոս, ուսկատի առնելով Օրմանեան Պատրիարքի ևԴուբեան Սրբազանի դիպուածական աշխատակցութիւնն ալ, ամբողջ Արմաչը փոխադրուած կը գտնենք Բիւրականի մէջ: Արդարեւ Հայ վարդապետներու Բիւրականի նուիրուած այս անխոնջ աշխատակցութիւնը նկատելի չափագլուխ մըն է, որը մանաւանդ խորհինք թէ անոնցմէ դուրս կամ անոնց տեղը բռնող ոչ ոք կայ հոն:

Ծաղիկ, 1903-1904 շրջանին ամէնէն աւելի արդարացուց գրական չարաթաթերթի յաւակնութիւնը, թէեւ ունեցաւ անդրադարձուելի մնացած առաջադրութիւններ, խոստումներ և յաւակնութիւններ ալ: Իր տեւական աշխատակիցները եղան Տիկին Զապէլ Եսայեան, Աղէքսանդր Փանոսեան և Զիթիթէ Սարաֆ: Առաջինը հեղինակեց ու թարգմանեց վէպեր և նորավէպեր. Ալփասլան Թերթին բովանդակութիւնը համեմեց իր ֆանթէզիներովն ու քերթուածներովը. Զիթիթէ-Սարաֆ հրատարակեց իր «Միամիտի Սրկածները»ին ազդակցող չարքը:

ԾԱՂԻԿ

Ծաղիկի մէջ աշխատակցութեան յիշատակելի բաժիններ ունեցան նաեւ Սիպիլ իր քերթուածներով, Մուշեղ Վարդապետ՝ իր հէքեաթներով և մտածումներով, Յ. Դուրգէն՝ իր ուսումնասիրութիւններով, Ս. Անգեղեայ՝ բանասիրական յօդուածներով, եւն.: Ծաղիկի «Ծնունդի Թիւ»ը գրական հատոր մը կ'արժէ. իսկ իր հրատարակած ամբողջական գործերէն յիշենք Զապէլ Եսայեանի «Սպասման Սրահին մէջ»ը և «Վէպ»ը, Հարաւի «Հոչակաւոր մարդոց սիրային արկածները», Զուաերմանի «Աչուն»ը, Թուրկէնեվի «Անուչքա»ն եւն.:

Մասիս 1903-1904 շրջանին ալ չարունակեց իր հրատարակութիւնը, թէպէտ իրր գրական հանդէս չկրցաւ պահել առաջին տարիներուն վայլը: Իր հրատարակած յօդուածներէն մէջ հետաքրքրական զանազանութիւն մը ըրին Տիգրան Ելքէնճեանի գրաբար գրութիւնները և թարգմանութիւնները: Շ. Շաւարշ հրատարակեց «Սարդիս աղային նշանուքը» անուն վէպ մը և Զիթիթէ-Սարաֆ թարգմանեց Բիէռ Լօդիի «Բասդուալա Իվանովիչ»ը և Սէնքեվիչի «Լիւիէն Մօրիս»ը: Մերթ ընդ մերթ ծանօթ գրագէտներ ալ գրական հատուածներ ունեցան:

ՄԱՍԻՍ

Անցնելով օրաթերթերուն, ունինք դարձեալ չորս թերթ, որոնք քիչ չատ զբաղած են գրականութեամբ:

Արեւելք, չատ բան կորնչուցած իր երկունքի փուքէն, հրատարակեց գրականական գրականութիւն քաղուած կտորներու թարգմանութիւններ: Թերթոնի ձեւին տակ դրաւ նաեւ Լօդիէն ու Անատոլ Ֆրանսէն գուտ գրական վէպեր ալ, որոնք արկածախնդրական վէպերու չարքին մէջ գեղեցիկ հանգրուաններ են հոգեբանութիւն սիրող ամէն ընթերցողի համար: Ինքնագիր յօդուածներու կարգէն կարելի է յիշել Մուշեղ վարդապետի նորագոյն նորավիպային արտադրութիւնները:

ԱՐԵՒԵԼՔ

Բիւզանդիոն, միշտ առաջին տեղը տալով հանդերձ քաղաքական, անտեսական և ընկերային հարցերու, 1903-904 շրջանին ունեցաւ օրուան գրադէտներուն կարեւոր մէկ մասին աշխատակցութիւնը: Արտ. Յարութիւնեան հոն հրատարակեց իր արձակ գրութիւնները. Զիթիթէ-Սարաֆ նկարագրեց իր «Պոյտոները Եւրոպայի մէջ», որ հատոր մը կազմելու չափ ընդարձակ է: Գ. Խորասանճեանի հետաքրքրաշարժ թարգմանութիւնները և Արշակ Ալպոյաճեանի ուսումնասիրութիւնները կարեւոր և հրանդիպիչ մէկ մասը կը կազմեն այս շրջանին: Կանանց Բաժինին մէջ չարունակեցին գրել Անայիս և Եւտերպէ. Տիկին Զապէլ Եսայեան ալ մէկէն մը աշխատակցեցաւ: Բիւզանդիոն թերթոյն ձեւով տուաւ գրական վէպերու թարգմանութիւններ ալ, ինչպէս Զարլս Տիքընսի «Օլիվըր Թուիսթ»ը, Լորա Լիդլէնի «Բոմբէյի վերջին օրերը», Մաթիլա Սէրաօի գործերը, եւն.:

ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ

Մանզուանի Էմփեար, ժողովրդական թերթը — ինչպէս կուգային — իր սիւնակներուն մէջ հաւաքեց ամէնէն կարող գրագէտներէն սկսեալ ամէնէն անկարողին արտադրութիւնները. տարօրինակ խառնուրդ մըն է անոր հատաքաղուած ուր գրական գոհարներ, իրականը և կեղծը, քով քովի կը կենան: Մանզուանի գրական բաժնի գլխաւոր աշխատակիցները եղան Քասիմին եւ որ թերթոն վէպերը գրեց, Թէոդիկ, որ՝ ամերիկեան ինքնատիպ ոճովն ու լեզուովը ամէն չարքու յատկապէս չորաս իր ընթերցողները:

ՄԱՆԶՈՒՈՄԻ

Մանզուանի հետզհետէ կազմակերպելով իր խմբագրական մասինը և տակաւ տարածուելով ժողովուրդի ամէնէն քիչ զարգացած մասերուն մէջ, ընթերցանութեան տարածողը եղաւ:

Սուրհանդակ աւելի նշանակելի եղաւ այս չրջանին իր հրատարակած անտեսական, ընկերային և քաղաքական լուրջ յօդուածներովը քան գրականապէս: Արամ Անտոնեան հրատարակեց իր առաջին վէպը՝ «Դրամի Ջողին տակ»: Զապէլ Եսայեան, Արտ. Յարութիւնեան և ուրիշ պատահական աշխատակիցներ, քիչ թէ չատ գրականութիւն ըրին հոն ալ:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Օրաթերթերու վրայ խօսելու առթիւ կարելի չէ աչքէ վրիպեցնել թերթերի ձեւով հրատարակուած վէպերու բազմութիւնը։ Նոր սովորութեամբ մը, իւրաքանչիւր օրաթերթի սկսած ըլլալով մի՛ւժամանակ 2, 3, երբեմն մինչեւ 4 հատ վէպ հրատարակելու, մէկ տարուան մէջ 40 վէպ թարգմանուած կ՚ունենանք. ասոնք մեծագոյն մասամբ ֆրանսերէնէ թարգմանուած, ոչ մէկ կերպով կը գոհացնեն զուտ գրական գործ փնտռող քննադատը, մանաւանդ որ կը հրատարակուին ընթերցող հասարակութեան մեծագոյն մասը թերթին հետ ակռօրէն կապելու համար։ Ըսել չենք ուզեր թէ իրենց օգտակարութիւնը չեն ունենար անոնք, քանզի վերջապէս գրականութիւնը ալիքան և օձիգան չէ մեր կեանքի պայմաններուն։

1 Օգոստոս 1904

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ
ՕՏԱՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ց. Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ

Կը խորհիմ թէ մանկավարժական տարին ցոլացնող ամէնէն կենդանի իրազութիւններն են ժողովները — որոնք բացառիկ կերպով առատ էին այս տարի — և հրատարակութիւնները կրթական խնդրոյն նուիրուած։ Պիտի փորձեմ ուրուն նախ ամիսի տեսութիւնն ընել տարւոյս մէջ գումարուած և ինձ ծանօթ մանկավարժական գլխաւոր ժողովներուն։ Ցետոյ, պիտի ջանամ ծանօթացնել տարւոյս մէջ հրատարակուած և ինձ ծանօթ մանկավարժական գլխաւոր երկերը։

Աչխատութեանս այս երկու մասերուն մէջ ալ հայեցակէտս պիտի ըլլայ ի վեր հանել պարզուած այն գաղափարները, որուած այն որոշումները, հրատարակուած այն գործերը՝ որոնք մեր մէջս վայրկն մէջ գիւրաւ իրականանալի ուղղութիւններ և թելադրութիւններ կը ներկայացնեն կամ կը պարունակեն։

* * *

Ժամանակակից մանկավարժութեան գործս ցոլացող յատկանիշերէն մէկն է՝ ընդհանուր կերպով դպրոցական առողջապահութեան և, մասնաւոր կերպով, ֆիզիքապէս (կոյր, խուլ-համր, խեղանդամ) և մանաւանդ մտաւորապէս (ապուշ, կարճամիտ) կամ բարոյապէս (բնականէն չար, մոլի) անկանոն տղայոց (enfants anormaux) դաստիարակութեան ստացած կարեւորութիւնը։ Մանկավարժական համաժողովներու օրակարգին վրայ տիրող երկու կարեւորագոյն խնդիրներն են անոնք։

Ա.
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

ԱՆԿԱՆՈՆ ՏՂԱՑՈՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անկանոն տղայոց վիճակին բարւոքումը նպատակ ունեցող պելժիական առաջին ժողովին մէջ, որ տեղի ունեցաւ 1903 Հոկտ. 25ին, S. Jaspar, փաստաբան, խնդրոյն ընկերական կողմը

վեր հանելով՝ ցոյց կուտար թէ ֆիզիքական, իմացական կամ բարոյական զոհերու օգնելու նպատակաւ վերջին տարիներուս մէջ հիմնուած բոլոր բարեգործական ձեռնարկները ոչ միայն գթութեան, այլ և, այլ մանաւանդ ընկերային խղճի և պահպանութեան գործեր են: Անկանոն տղայոց պաշտպան ընկերութիւնը կրնայ և պարտի նպաստել մեծապէս այդ խեղճ անկիւններու իմացական և բարոյական բարձրացման: Համայնքին պարտքն է փնտռել անկանոն տղաքը, օգնել անոնց, պաշտպանել զանոնք, մոլութիւնէն և տառապանքէ փրկել զանոնք, կրթել այդ անմեղ, անպատասխանատու եղկելի արարածները: Ընկերական խիղճը չկրնար անտեսել թէ միակ պատասխանատուն համայնքն է. չկրնար խեղդել գթութեան աղաղակ մը որ աղաղակ մըն է միանգամայն արդարութեան: Բայց ատոր, ընկերական չահու ձայնն ալ կայ: Անկանոն տղան մեծցած ատեն կ'ըլլայ՝ կա՛մ բեռ մը համայնքին վրայ, կամ ապականութեան տարր մը, կամ հակընկերական դործիչ մը:

Եւ քանի որ այսքան կենսական հարցով մը ունինք զբաղիլ, կարեւոր է որ նախ այս խնդրոյն վերաբերող ինչ ինչ մանրամասնութիւններու տեղեակ ըլլանք:

Անկանոն տղայք — մանաւանդ աչքառու իմացական-բարոյական տեսակէտով—անոնք են որ ջղային դրութեան մէջ անկանոնութիւններ ցոյց կուտան և կրթական տալորական դրութեանց չեն կրնար ենթարկուիլ: Անկանոն տղայք երկու տեսակ են. 1. անոնք՝ որոնց մտային վիճակը բժշկական դարմանի մը կը կարօտի՝ մանաւանդ հասասատութիւններու մէջ. 2. անոնք՝ որ առաջիններու չափ ծանր անկանոնութիւններ չեն ներկայացներ, բայց անկարող են առողջ տղայոց աւանդուած դասերուն հետեւելու, և հետեւաբար կը կարօտին մասնաւոր դասերու: Անկանոն տղայոց դաստիարակութեան նուիրուած գրեթերիական չորրորդ ժողովին մէջ որ 1903 մայիս 11ին և 12ին տեղի ունեցաւ Լիւսէրնի մէջ, ցոյց տրուեցաւ թէ ապուշ նկատուած չատ մը տղաք կարող եղած էին, յարմար միջոցներու չնորհիւ, քիչ չատ բան սորվիլ և նոյն իսկ իրենց օրապահիկը ճարելու վիճակին մէջ դրուիլ. (70-75% Պրիւսէլի մէջ, ուր անկանոն տղայոց դաստիարակութիւնը մեծ հոգածութեան առարկայ է):

Archives de Psychologie 1903 տարւոյ Յունիսի հրատարակեց երկու կարեւոր աշխատութիւններ, մին՝ F. Consoni: Mesure de l'attention des faibles d'esprit, Հոլլմի ակարամիտ տղայոց վարժարանին Հոգեբանութեան Աչխատանոցին մէջ կատարուած փորձառական խուզարկութեանց արդիւնքը, միւսը՝ Պրիւսէլի ակարամիտ տղայոց չատուկ վարժարանին ուսուցիչ S. Jonckheereի մէկ աշխատութիւնը, Notes sur la psychologie des enfants arriérés: Մեզի որ աչխատութեանս բնութիւնը թոյլ չտար ինձ գոնէ մէկ հակիրճ ամփոփումը ներկայացնել այդ չահեկան ուսումնա-

սիրութեանց, որովհետեւ այդ ամփոփումը ուրիչ բան չպիտի նչանակէր՝ բայց եթէ հոգեբանական խնդրով մը մասնաւորապէս զբաղիլ: Այսու հանդերձ, գոնէ S. Jonckheereի դիտողութեանց մէկ քանիներուն ուշադրութիւնը հոս յիչատակելու փափաքին չեմ կրնար դիմադրել:

Տկարամիտ տղոց զգայարանքը չաճախ թերի են: Արդ, այս կամ այն զգայարանքի և կամ մէկ քանի զգայարանաց չզարգացած ըլլալէն յառաջ կուգան հոգեկան թերութիւններ, որոնց աղբիւրութիւնը մեծ է ակարամիտներու իմացական կեանքին վրայ: Նոյն աղբիւրութիւնը ունի նաև զուգորդութեան կեդրոններու չզարգացած վիճակը, և այս վիճակը դիտուած է չատ անգամ ակարամիտներու մէջ: — Ch. Féré հաստատած է թէ ձեռաց ճարտարութեան և իմացական զարգացման միջեւ սերտ աղերս կայ, և թէ, հետեւաբար, ձեռնական ճարտարութիւն պահանջող արհեստներն ամէնէն աւելի յարմար են մտքի մչակութեանց,—ձեռաց չարժումներու զարգացումը կը նպաստէ իմացականութեան զարգացման: Նկատելի կարեւոր կէտ մըն է այս դաստիարակներուն համար, որոնք ձեռնական յարմար աչխատութեանց միջոցաւ պէտք է փորձեն զարգացնել գոլ աչակերտաց միտքը: Այս աչխատութեանց մէջ ամէնէն նպատակայարմարն է կաղապարումը, այն է՝ կաւի միջոցաւ կառուցել առարկաներ ձեւացնել, ինչպէս՝ խնձոր, նարինջ, դեղձ, լեմոն, գետնախնձոր, չողչամ, տանձ, ատեղին, բժոժ, ձկնականջ, սիկաւ:—Հաստատուած է, զարձեալ, թէ՝ հատասար ծանրութեամբ բայց տարբեր ծաւալով երկու առարկաներու պղտիկը աւելի ծանր կը թուի՝ առողջ անհատի մը: Արդ, եթէ 7-8 տարեկան տղայ մը այս կշռական պատրանքը ցոյց չտայ, այնպիսին անկանոն մըն է, յայտարարած է Dr. Demoor որ հեղինակութիւն մըն է զմեզ զբաղեցնող խնդրոյն մէջ:—Մկնային չարժումը ուղղակի ազդեցութիւն ունի ուղեղին զարգացման վրայ. կը հետեւի թէ բանաւոր մեթոտով մը առաջ տարուած մարմնակրթանք մեծ ազդեցութիւն ունի իմացական զարգացման վրայ, ինչպէս հաստատած է Féré, որ չատ մասին ուսումնասիրած է այս խնդիրը: Մարքի չափաւոր ձգտում մը նպաստաւոր է հոգեկան գործունէութեան: Եւ եթէ կանոնաւոր բանաւոր չարժումներու վրայ հիմնուած մարմնակրթանք օգտակար են ո և է մկիկ մը իմացական զարգացման համար, որքան կարեւոր են անոնք անկանոններու համար: Բայց դժբաղդութիւնը հոն է որ այս վերջիններս՝ իրենց թերութեան պատճառաւ իսկ՝ անընդունակ են կանոնաւոր չարժումներ կատարելու, որոնք կը պահանջուին ուչադրութիւն եւ կամք: Այս անտեղութեան և դժուարութեան առաջքը կ'առնէ՝ առաւել կամ նուազ՝ երաժչտութիւնը, և ի մասնաւորի դաշնակը, որ բոլոր կը կանոնաւորէ տղայոց անկանոն նուազ՝ երաժչտութիւնը, և ի մասնաւորի դաշնակը, որ բոլոր կը կանոնաւորէ տղայոց անկանոն չարժումները:—Տկարամիտները չեն կրնար որոշել և անուանել գոյներու տարբեռութիւնները. բայց նպատակայարմար վարժութիւններով կարելի է զարգացնել անոնց այս թերութիւնն ալ:—կար-

ճամբաներու կրած աղղումները ընդհանրապէս թերի ըլլալով, անոնց ուշադրութիւնը և դաղափարները զուգորդելու կարողութիւնը անկատար ըլլալով, բնական է որ իրենց ըրած դատաստանները ալ սխալ են. զարմանալի չէ ուրեմն որ կարճամիտ տղաք ստախօս ըլլան, անդիտակից ստախօսներ: Մնաց որ ստախօսութիւնը բաւական սովորական բան մըն է տղոց մէջ, մանաւանդ ըլլան անոնք թէ կարճամիտ: Սպասողները բազմաթիւ են: Կան որ սակէ հաճոյք կը զգան և այդ հաճոյքին համար կը ստեն պարզապէս: Ուրիշներ տարբեր տարբեր պատճառներով, ամբողջ պատմութիւններ կը յօրինեն, զարմանալի ճարտարութեամբ և անլուր համարձակութեամբ:

Հիմա տեսնենք թէ ի՛նչ կրնանք գաղել անկանոն տղայոց դաստիարակութեան հարցին նկատմամբ ժողովներու խորհրդակցութիւններէն և որոշումներէն:

1903 տարուոյ սկիզբները, անկանոն տղայոց յանձնաժողովը՝ զոր կազմած էր չորս տարիներէ ի վեր ի Բարիզ հիմնուած Société libre pour l'étude psychologique de l'enfant-ը, իր երրորդ նստին մէջ քննարկեց հետեւեալ առաջարկը՝ մատուցուելու համար առ որ անկ է.

1. Նախակրթարաններու մէջ, դաստիարակութեան, ուսմանց և կարգապահութեան անբաւարար դէպքերուն դաստած տղայք չճամրուին այսուհետեւ՝ առանց բժշկական-մանկավարժական քննութեան մը ենթարկուելու:

2. Այս տղայք խմբուին դպրոցին յարակից մասնաւոր դասարանի մը կամ ուրիշ հաստատութեան մը մէջ, ևթէ զարգանալի դանուին այդ անկանոն տղայք:

3. Իրր ցուցադրութիւն, զարգանալի անկանոններու յատուկ դասարան մը բացուի անմիջապէս Բարիզի մէջ:

Նոյն նիստին մէջ, Ցանձնաժողովոյ անդամներէն Տ. Henri Rollet, փաստաբան, տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Patronage de l'Enfance et de l'Adolescence-ին վրայ, զոր հիմնած է 1890ին, առժամանակեայ կերպով ամիսիկիլու, դիւրին աշխատութեամբ մը պարապեցնելու և վերջնականապէս գործի մը մէջ դնելու համար այն երիտասարդները՝ որոնք, առանց բնաւորիքի և ապրուստի միջոցի, չաձախ ֆիզիքապէս և մտաւորապէս ապասերած, ընդվզեցած ըլլան հասարակութեան համար ձերբակալուելու և դատապարտուելու վտանգին մէջ են:

Վերջապէս, Ցանձնաժողովը զբաղեցաւ սա խնդրով թէ՝ ի՛նչ ծրագիր մը հաստատելու է՝ դիտակից որոշելու համար կանոնաւոր և անկանոն տղայոց միջև գանուած մարմնական և իմացական տարբերութիւնները: Տ. Boyer, Բարիզի Dr. Bourneville-ի Institut médico-pédagogique-ի տնօրէնն և անդամ Ցանձնաժողովոյ, այդ հիման վրայ ուսումնասիրութեան մը ձեռնարկած ըլլալով արդէն՝ հաղորդեց յանձնաժողովին, ի մէջ այլոց, թէ՝ անկանոն աշակերտաց հասակը կանոնաւորներու հասակէն աւելի վոքր գտած է, երբեմն 10 տարեմեղր, մինչեւ իսկ 25 տարեմեղր աւելի վոքր: Նոյն բանը արդէն հաստատած էր Dr. Simon, որու փորձերը ցոյց կուտան նաեւ թէ կարճամիտ տղայոց ծնողաց ալ նուազ է կանոնաւոր տղայոց ծնողութենէն:

Լիւեհնի ժողովին մէջ, որ, ինչպէս ըսինք արդէն, տեղի ունեցաւ 1903 տարուոյ մայիս 11ին և 12ին, և ուր ներկայ էին 200է աւելի անձնաւորութիւններ, Dr. Ulrich, Զուրիխի վերնատներու դարմանատան մնօրէնը, դիտել տալով թէ կարճամտութիւնը կը վերագրուի յաճախ անկատար կերպով զարգացած ղգայարանքներու, ըսաւ թէ կոյրերու և խուլ-համրերու դաստիարակութեան մէջ ձեռք բերուած արդիւնքները կ'ապացուցանեն թէ չատ խելացի անձեր կրնան ունենալ թերի ղգայարանքներ:—Բնութիւնը միշտ ցոյց տուած է թէ ախտաբանները չատ կազմուած ուղեղ ունին (բորբոքում, կարծրացում, ինչ ինչ մասանց անբաւական զարգացում, հիւղուածներու կուտակում, եւն.): Նոյնպէս, տկարամիտներու ուղեղին բջիջները կանոնաւոր ուղեղի մը բջիջներուն կանոնաւոր յօրինուածութիւնը չունին:

Dr. Kölle խօսեցաւ ապշութեան (idiotie) պատճառներուն վրայ, որոնք են՝ 1. Ժառանգականութիւն.—Չլսեհատարները մանաւորապէս ենթակայ են տկարամիտ զաւակներ ունենալու: Յայտնի է թէ վերնատութիւնը կը փոխանցի սերունդներուն: Նոյնն իմանալ ինչ ինչ թերատարութեանց համար, ինչպէս՝ տալդոնութիւն (daltonisme): 2. Սաղմին բջիջներուն թունաւորումը ալքոլի, մօրֆինի կամ դաղղիական ախտի միջոցաւ: 3. Ծնողաց դինովութիւնը, անոնց սաղմնաւորութեան պահուն: 2500 տկարամիտ տղայոց վրայ կատարուած քննութենէ մը հասկցուած է որ անոնց 41 %ը դինով ծնողք ունէին: 4. Տղուն ուղեղին ընդունած բուռն հարուածները, ճնշումները, հիւանդութիւնները, թունաւորումները ծնած ատեն, տղարերքի կամ երախայրութեան միջոցին:—Տկարամտութիւնը յաճախ հետեւանք է նաեւ մօրը հիւանդութեանց կամ սասիկ յուզումներուն՝ (վախ, բարկութիւն) յղութեան ատեն: Անբաւական սնունդը կրնայ նոյն ազդեցութիւնն ունենալ սաղմին վրայ.—Տկարամտութեան դէմ կանխարգել միջոցներն են ըսուին՝ 1. Ժողովրդականացնել այն գիտելիքները որ կը վերաբերին ժառանգականութեան կարեւորութեան՝ ամուսնութեան մէջ: 2. Կռուիլ ալքոլի և ուրիշ թոյներու (մօրֆին, ծխախոտ) գործածութեան դէմ: 3. Պայքարիլ Դաղղիական ախտի և հիւծախտի դէմ: 4. Դուպարիլ չքաւորութեան դէմ: Անբաւական սնունդ և վատառողջ բնակարաններ չատ վնասակար են տղայոց մտքի զարգացման: 5. Տարածել կարեւոր եղած գիտելիքն վերաբերմամբ այն խնամոց՝ զորս հարկ է տալ մօրը, անոր յղութեան միջոցին, և նորածինին՝ անոր ծննդեան պահուն: 6. Պահպանել տղուն ուղեղը հարուածներէ, ճնշումներէ, չատ բարձր տաքութենէ, եւն.: 7. Արգիլել ամուսնութիւնը

չատ տարբեր տարիքէ անձանց միջեւ, ինչպէս նաեւ ապաւորեալներուն, ալքոլամոլներուն, ապուշներուն են.: Այս բանը կ'ընեն հիմա Միացեալ Նահանգաց և Շուէյտի մէջ:

1903 տարւոյ հոկտեմբեր ամսոյ մէջ ալ անկանոն աղայոց դաստիարակութեան նուիրուած ժողով մը տեղի ունեցաւ Պրիւքսէլի մէջ: Dr. Demoor ըսաւ թէ այն աղաք որ իրենց ուսանող մէջ երեք տարի մնացած են ուսման մասնաւոր դրութեան մը կը կարօտին:— Նոյն գիտունը կ'ուզէ որ պատանի աչակերտները համազգի խումբերու բաժնուին, ամէն մէկ խումբ ենթարկուելով իրեն յարմար կարգապահական դրութեան մը, որուն խստութիւնը պիտի զանազանի անհատէ անհատ: Նմանօրինակ դրութիւն մը կայ արդէն Անգլիոյ մէջ:

Եթէ անկանոն աղայոց դաստիարակութեան խնդրոյն նուիրենք պարտ ու պատշաճ ուշադրութիւնը, խոհդն պիտի հաւնինք թէ արդի մանկավարժութեան ամէնէն կարեւոր, ամէնէն կենսական հարցերէն մէկն է այն: Որքան աչակերտներ առաւել կամ նուազ յատկացեալ ասոյճանով անկանոններ են, զորս չենք որոշեր կանոնաւորներէն և, հետեւաբար, մանկավարժական միեւնոյն դրութեանց կ'ենթարկենք, ապարդիւն կերպով, աւելորդ է ըսել: Ու ինչ որ աւելի ցաւալի է, կը կշտամբենք, կը խոչտանգենք, կ'արտաքսենք այդ անկարգները, այդ գուլերը, որոնք, աւա՛զ, բացարձակապէս անպատասխանատու են իրենց անկարգութեանը և իրենց գուլութեանը: Բայց նոյն իսկ եթէ կարենանք որոշել—ինչ որ չատ դժուար չէ—չնութեան այդ խեղճ տարադիրները, ինչ օգուտ կայ: Կրնանք ուրոյն դասարանի մը մէջ խմբել զանոնք: Ուր նիշնք անոնց յատուկ դաստիարակներ: Կանոնաւորներու համար չունինք, ո՛ւր մնաց անկանոններու համար: Ու մտածել թէ իրաց այս տեսակ վիճակին մէջ ամէն տարի հազարաւորներ կամ կը կորսուին կամ վնասակար տարրեր կ'ըլլան ընկերութեան համար: Ընկերային ինչ մեծ աղէտ: Հին և Նոր Աչխարհը տեսած են աղէտը և զայն բառնալու միջոցներուն վրայ խորհած են ու կը խորհին ամէն օր: Կրնանք այս մասին համոզում մը գոյացնել ստորեւ նչանակեալ հրատարակութեանց ընթերցմամբ: Բայց մենք բացարձակապէս բան մը չենք կրնար ընել: Մէկ բան միայն թերեւս կրնանք ընել, չատ չնչին բան մը, աւա՛զ, բայց վերջապէս բան մը: Ան է՝ կարդալ այդ հրատարակութիւնները, տեղեկանալ թէ ինչ նչաններով կը ճանչցուի անկանոն աչակերտ մը (անուչադրութիւն, մտքի արագ յոգնութիւն, դժուարաւ ըմբռնում, եւն.), գիտնալ թէ ինչ դարմաններ յանձնարարուած են, եւ այդ դարմանները ի գործ դնել, որչափ կը ներեն միջոցները: Զգայարանքը մարզել, թանձրացնել եղանակաւ աւանդել ուսմունքը եւ վերացեալ գաղափարները առարկայական մտքին՝ թանձրացնել գաղափարները միջոցաւ, չատ ներողամիտ, չատ անուչ լեզուս, չատ համբերատար, չատ խրախուսող ըլլալ այդ հէգ էակներուն նկատմամբ, անմիջոցներ՝ զորս կիրարկել կարելի է ամէնուն համար ալ: Ընկերական բարոյականի ըմբռնման մեծագոյն ապացոյցը տուած պիտի ըլլանք դիմալով ընկերութեան այդ եղկելի զոհերուն վրայ եւ ընելով անոնց համար՝ ինչ որ կրնանք ընել, իբր դաստիարակ:

Ցանկ անկանոն աղայոց դաստիարակութեան նուիրուած հրատարակութեանց. 1. Recherches cliniques et thérapeutiques sur l'épilepsie, l'hystérie et l'idiotie.- 2. Revue de pédagogie comparative.- 3. Bulletin de la Société libre pour l'étude psychologique de l'enfant.- 4.The pedologist.- 5. Die Kinderfehler.- 6. Zeitschrift für Schulgesundheitspflege.- 7. Manuel pratique des méthodes d'enseignement spéciales aux enfants anormaux, par Dr. Hamon et Dr. L. Couëtoux.- 8.Mentally-deficient children (their treatment and training) by G.-E. Shuttleworth.- 9. Le dressage des jeunes dégénérés ou orthophrénopédie, par Dr. H. Thulié.- 10. Die anormalen Kinder und ihre erziehliche Behandlung in Haus und Schule, von Dr. G. Demoor.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիոյ մէջ, Deutscher Verein für Schulgesundheitspflege ընկերակցութիւնը, որու նպատակն է դպրոցականներուն ֆիզիքական և մտաւորական առողջութիւնը բարւոքել, կազմակերպած էր առողջապահական միջազգային առաջին համաժողով մը որ տեղի ունեցաւ 1904 Ապրիլ 4էն 9, Նուրէնպէրկ (Պավիէրա) քաղաքին մէջ: 1500 անձնաւորութիւններ ներկայ էին այս ժողովին, գրեթէ 200ը տեղակարեր կամ առնաբան: Անտաւիկ ցանկը ամէնէն գլխաւոր նիւթերէն մէկ քանիներուն.

1. Դպրոցական չէնքերուն դիրքը.—2. Դպրոցին սրահներուն լուսաւորութիւնը.—3. Գիւղական դպրոցներուն չէնքը.—4. Դպրոցին սրահներուն մաքրութիւնը.—5. Դպրոցական նստարաններու չէնութեան մէջ մտածանելի բարեփոխութիւններ.—6. Մտքի յոգնութեան մասին կատարուած քննութեանց արդիւնքները.—7. Դպրոցական առողջապահութեան խնդրոյն մէջ գիտական խուզարկութեանց կարեւորութիւնը.—8. Ուսանող զանազան ճիւղերու բաչխումը դպրոցական ժամերուն մէջ.—9. Դասագրքերու տպագրութեան մասին նկատելի պայմաններ.—10. Թուաբանութեան ուսուցման համար գործիներ.—11. Դպրոցականին խօսելու գործարանին առողջապահութիւնը.—12. Մտքի յոգնութեան խնդիրը.—13. Մանչ և աղջիկ միասին դասախարակելու խնդիրը.—14. Տղայոց խաղերը.—15. Դպրոցական բաղանիք և տուչ.—16. Մարմնակրթանաց և խաղերու ապ-

դեցութիւնը էական գործարաններուն, մանաւորապէս սրտին և թոքերուն վրայ.—17. Մարմնական ճեմարաններ ունեցող կամ ակարաժիա աչակերտաց յատուկ դասարաններ.—18. Ուսուցչական մարմնոյն և ծնողաց միջեւ խոսակցութիւն և խորհրդակցութիւն՝ ֆիզիքական, իմացական և բարոյական դաստիարակութեան մասին.—19. Տան մէջ պատասխանելիք դասեր.—20. Մայրերուն համար առողջապահական հրահանգներու կարեւորութիւնը.—21. Գինեմոլութիւն և դպրոց.—22. Մինչեւ հիմա ինչ ըրած են ամերիկացիները դպրոցական առողջապահութեան մասին և ինչ կը մնայ անոնց ընել.—23. Դպրոցական առողջապահութեան արդի վիճակը ի Նորվեկիա. 24. Ուսուցչաց առողջապահութիւնը և հիւանդութիւնները՝ աչակերտաց հետ ունեցած կրնոց յարաբերութեանց տեսակէտով.—24. Դպրոցական բժիշկներ հաստնելու խնդիրը. անոնց գործը.—25. Առողջապահիկ միջոցներ ընդդէմ տարափոխիկ հիւանդութեանց՝ դպրոցին մէջ.—26. Դասախոսութեան և իմացական զարգացման սկզբունքները՝ առողջապահական կանոններու համաձայն:

Ամփոփենք հոս միայն, չատ համառօտ կերպով, Dr. Cohnի տեղեկագրին մինչեւ հիմա ինչ ըրած են ակնարկոյժերը դպրոցական առողջապահութեան մասին եւ ինչ կը մնայ անոնց ընել—գլխաւոր մասերը:

Պրեսլաւլի բրօֆէսէօրը, դպրոցական առողջապահութեան ամէնէն ջերմ չատագովներէն մէկը, քննած է թէ դպրոցական առողջապահութիւնը, մանաւորապէս աչաց առողջապահութիւնը, ինչ յառաջդիմութիւն ըրած է քառասուն տարիներէ ի վեր Պրեսլաւի դպրոցներուն մէջ: 1864-1866 տարիներուն մէջ գրեթէ 10,000 աղայոց աչքերը քննած է և հաստատած է թէ կարճատեսութիւնը կամ աչաց տկարութիւնը տարուէ տարի կ'աճի նախակրթարանի կրտսեր դասարաններէն մինչեւ գիմնազիան: Ուրիշ տեղեր կատարուած քննութիւններ նոյն արդիւնքը տուին: Իրաւ է թէ աչաց գոնտոն ձեւազդեցութեանց պատճառը աղէկ մը չէ հասկցուած, բայց սա իրաւ է թէ բաց օդի մէջ ապրող աղայոց աչքերը 2-3 անգամ աւելի սուր են քան դպրոցականներու աչքերը:—Դպրոցական նստարաններու մասին կատարուած յառաջդիմութիւնը ակնարկու է. 1867ի Բարիզի Արուեստահանդէսին մէջ երեք նմոյշներ կային. այսօր 200 նմոյշներ կան:—Շատ մը ակնաբոյժներ ցոյց տուած են ուղիղ դիրքով տետրակին առաւելութիւնները, որով ուղիղ գիրը կը չատագովուի հիմա:—Խնդիր եղած է նաև քարէ սահատակներու գործածութիւնը վերցնել, որովհետեւ քարէ սահատակին և մուղիի վրայէն կարդալու համար պէտք եղած հեռաւորութիւնը 3 առ 4 համեմատութեամբ է:—Դասագրքերու տպագրութիւնը մանաւոր ուսումնասիրութեանց առարկայ եղած է և այս տեսակէտով զգալի բարւոքումներ կան Գերմանիոյ ինչ ինչ քա-

ղաքներու, մանաւորապէս Պերլինի մէջ: Բրօֆ. Քօհն պզտիկ գործի մը հնարած է՝ որով միջոցաւ կարելի է դիմանալ թէ գործածուած տպագրութեան տառերը համաձայն են պահանջուած պայմաններուն:—Խօսեցաւ նաեւ դպրոցական սրահներու լուսաւորութեան վրայ: Վէպէլի դուսաչափին (photomètre) և ուրիշ գործիներու միջոցաւ կարելի է ճշդիւ որոշել դասարանի մը մէջ մտած լոյսին քանակը:—Բրօֆէսէօրը ցոյց տուաւ նոյնպէս թէ՝ պէտք է պարբերաբար քննել դպրոցականներուն աչքերը և յանձնարարել իւրաքանչիւր աչակերտի յարմար ակնոցի գործածութիւնը, թէ՝ նստարան-գրասեղանը այնպէս մ'ըլլալու է որ գիրքէն կամ տետրակէն 33 սանդիմէդր հեռաւորութեամբ դիւրաւ կարենայ կարդալ աչակերտը, թէ դպրոցին զանազան մասերու բնական կամ արուեստական լուսաւորութիւնը պէտք է չափել ևլն:

1903 Նոյեմբեր 1ին տեղի ունեցաւ ի Բարիզ դպրոցական առողջապահութեան ուրիշ կարեւոր համաժողով մը, Ligue des Médecins et des Familles pour l'amélioration de l'hygiène physique et intellectuelle dans les écolesի կողմանէ սարքուած: Տեղեկագիրները կը բաղկանային հետեւեալ նիւթերէն.

1. Բժշկական տեսչութիւն նախակրթարանաց մէջ.—2. Դպրոցական բժիշկին դերը.—3. Զանազան տարիքէ դպրոցականներու համար աչխատութեանց ժամերու տեւողութիւնը և բաչխումը դիչերօթիկ և ցերեկօթիկ դպրոցներու մէջ.—4. Կէս օրէ առչի և կէս օրէ ետքի դպրոցական աչխատութեանց բաղդատական արժէքը: Կէս օրէ վերջ հանգիստի երկարաձգում:

Dr. Legendre, որ կը նախագահէր ժողովին, իր տեղեկագրին մէջ գլխաւոր նպատակ ունեցած էր ժողովրդականացնելու սա գաղափարը թէ՝ աղուն մէջ չատախս կը գտնուի սերմին այն ախտին որ չատոյ կը զգհանէ մարդը (չլախտ, հիւծախտ, յօդացաւութեանց տրամադրութիւն): Աչս սերմերուն զարգացումը արգիլելու համար և աղան՝ իր առողջական վիճակին չարմար ֆիզիքական և իմացական առողջապահութեան մը ենթարկելու համար՝ դպրոցական բժիշկը իրեն չատուկ դարանի մը մէջ պահելու է իւրաքանչիւր աչակերտի չատուկ վիճակագրոյց մը, որ պէտք է վերաքննուի տարին երկու անգամ: Ամենախիտ հսկողութեան առարկայ պէտք է ըլլայ մարմնին եւ լորձնաթաղանթներուն առողջապահութիւնը, որոնք խել մը հիւանդութեանց դուռ են: Մարմնակրթանաց համար խորհուրդ տարցնելու է բժիշկին, ոչ միայն մարմնական, այլ նաև իմացական առողջապահութեան համար: Բժիշկն է որ պիտի որոչէ թէ օրը քանի ժամ պէտք է աչխատի առաւել կամ նուազ փափուկ տղայ մը: Ուսուցիչը իմաց պէտք է տայ բժիշկին՝ ամէն անգամ որ աչակերտ մը անկանոնութիւն ցոյց տայ աչխատութեանց մէջ: Մաքի և կամքի տկարութիւնները ախտաբանական պատճառներ ունին չատախս:

Իւրաքանչիւր աչակերտի ախտաբոյժ հսկողութեան կարեւոր հարցը առաջ կը բերէ մէն մի դասարանի աչակերտաց թիւը կարելի եղածին չափ սահմանափակելու խնդիրը, որ դժուարաւ լուծելի խնդիր մըն է, ինչպէս ամէն խնդիր որ պիտաժէի հետ վերաբերութիւն ունի: Երբ դասարանները 12-15 աչակերտներէ միայն բաղկանան, մէկ կամ երկու ուսուցիչներու առաջնորդութեամբ՝ որոնք բնականաբար աղէկ մը պիտի ճանչնան իւրաքանչիւր աչակերտի անհատականութիւնը, դպրոցական բարեփոխութեանց լաւագոյնը եւ կարեւորագոյնը կատարուած պիտի ըլլայ:

Վերջապէս կարեւոր խնդիր մըն է նաեւ մանաւորապէս դպրոցական բժիշկներ հաստիղել, որովհետեւ ո՛և է բժիշկ դպրոցական բժիշկ չկրնար ըլլալ: Այս վերջինը, ընդհանուր բժշկութենէ զատ, պէտք է ունի կատարեալ տեղեկութիւններ ունենայ առողջապահութեան վրայ, պէտք է ըլլայ, մինչեւ աստիճան մը, ատամնաբոյժ, պէտք է դիտայ քննել ականջի, քիթի, խոչափողի հիւանդութիւնները, եւ իր քննութենէն քաղէ ճիշտ հետեւութիւններ՝ հիւանդին ֆիզիքական եւ իմացական առողջապահութեան տեսակէտով:

1904 յունիս 11ին և 12ին, Société suisse d'hygiène scolaireը հինգերորդ անգամ ընդհանուր ժողով դումարեց Պերնի (Զուիցերիա) մէջ:

Առաջին խնդիրն էր դպրոցական նստարանները. հարցը, որուն համար չորս տեղեկութիւններ նշանակուած էին: Առաջինէ մին, Dr. Girard, Պերնի համալսարանին մէջ բժիշկ, ըսաւ թէ դրասեղան-նստարանները պարտին ամէն բանէ առաջ դոնացում տալ թէ՛ մանկավարժական և թէ բնաւորական և առողջապահական պայմաններու: Անոնցմէ է պահանջել որ տղան մէկ ժամ չարունակ անչարժ նստի միևնոյն դիրքին մէջ, իբր թէ ուղղամանկան պահանջ մը մէջ ըլլար: Տղան պէտք է ազատ ըլլայ ուզած ատեն դիրք փոխելու, առաջ կամ ետ ծռելու, արմուկովը կռթնելու դրասեղանին վրայ: Գրելու և գծագրելու համար, բնական է մարմինը դէպ յառաջ բռնել. յատկ է այն նստարանը որ չի թոյլատրեր այս դիրքը: Նստարանին առջևի եզրը դրասեղանին եզրէն 1-3 սանթիմեթր աւելի ըլլալու է, ուղղահայեաց դիրքով: Ուղիղ յենարանը յատկ է, որովհետեւ աղան առաջ կը սահի իրեն յարմար դիրքը գտնելու համար: 10-15 աստիճան հակիլ պէտք է ըլլայ: Պէտք է ըլլայ ուղղագիծ և չատ քիչ կամարաձեւ: Ամէն դասարան դոնէ երեք մեծութեամբ դրասեղան պէտք է ունենայ: Ոտնակալը յանձնարարելի է, բայց ոչ անհրաժեշտ: Ոտքի վրայ գրել չափահասներու համար աղէկ կրնայ ըլլալ, բայց տղայոց համար ոչ. ձախ ոտքը ձեւէ կ'ելլէ:

Տ. Wipf կը պնդէ երեք ամիսը հեղ մը դպրոցականները չափելու պէտքին վրայ:

Օրակարգին երկրորդ խնդիրն էր մարքի յոգնութիւնը չափելու զանազան մեթոտները: Տեղեկութիւնը Dr. Vannod, կը պարզէ և կը քննէ այս մեթոտները: Նախ կայ հոգեբանական մեթոտը, որ կը կայանայ հաշիւներ կամ գրութագրութիւններ ընել տալու մէջ. սխալները ցոյց կուտան մարքի յոգնութեան աստիճանը. այս մեթոտին անհեղութիւնն այն է որ տղայոց կամքը կրնայ ազդել արդիւնքի վրայ: Այն մեթոտները նախընտրելի են ուր ներթակային կամքը դործ չունի: Այս կարգէն են՝ méthode ergographiqueը, որ կը կայանայ մեքենական աշխատութիւն մը ընել տալու մէջ, զոր օրինակ ծանրութիւն մը քաշել. méthode algésiométriqueը, որ յոգնութիւնը կը չափէ՝ ցաւ մը զգայուած պահուն համեմատ. méthode esthésiométrique-ը որ կը գործածէ սեռակ մը կարկին. եթէ կարկինին երկու ծայրերը իրարու չատ մօտեցած են և եթէ այդ ծայրերը՝ օրինակի համար քունքին վրայ դնենք, միայն մէկ հպում կը զգացուի. յոգնութիւնը որքան աստիճ ըլլայ՝ այնքան աւելի պէտք է հեռացնել երկու ծայրերը որպէս զի երկու հպում զգայ ներթական: Այս և նախորդ մեթոտները հիմնուած են սա իրողութեան վրայ թէ ուղեղի յոգնութիւնը կը բթացնէ չշարժողական զգայնութիւնը: Կատարուած փորձերէն հակիրած է թէ ամէնէն յոգնեցուցիչ ձիւղերն են թուաբանութիւնը և լեզուները: Աւելորդագործութիւնները կը հանդիսանան: Մարմնամարզը կը յոգնեցնէ, եթէ փորձերը մեծ ուշադրութիւն կը պահանջեն կամ բուռն են: Ամէնէն աւելի տեսանելիքը և լսելիքը կ'ազդեն ուղեղի յոգնութեան:

Dr. Erismann կ'ուզէ որ դպրոցին պատերը ձերմակ ըլլան: Ընդ է Dr. Erismann համակարծիք չէ այն ակնարկումներուն որոնք կը պահանջեն ձերմակ ձեղուն, բայց մարդաբաշտոյն կամ կապոյտ դորշագոյն պատեր:

Հոս վայրկեան մը հետեւանք մանկավարժական ժողովներէն՝ մէկ քանի տեղեկութիւններ աւելցնելու համար ժողովներէ դուրս տեղի ունեցած դպրոցական առողջապահութեան վերաբերող գործերու վրայ:

Մէկ քանի ամիս առաջ Սդրազպուրկ և Տարմդատ քաղաքները clinique dentaireներ բացին ուր դպրոցականները ձրիարար պիտի դարմանուին: Պերլինի դպրոցական իշխանութիւնները կ'ապահովարկին դպրոցական ատամնաբոյժներ տահմանել:

Երբ դպրոցական առողջապահութեան վրայ կը խօսինք, պէտք է յիշել երեք անուններ, Morel, Mme Girard, Dr. Pinard, երեք մարդասէր ֆրանսայիներ՝ որոնց անունները սերտիւ կապուած են մանկասպանութեան հետ: Dr. Pinard քանի մը ամիս առաջ Բարիզի բժշկական Ակադեմիային հաղորդեց պատճառագիր մը՝ որով Morel, գիւղի բժիշկ մը և չատախօս Villiers-le-Duc, տասը տարիներէ ի վեր միջոցներ ձեռք առած է անտիական հատկին սպառնացող հիւանդութեանց դէմ մաքառելու համար: Պատճառագրին պարունակած հրահանգներուն գործադրութենէն առաջ,

մէկ դարէ ի վեր մինչեւ մէկ տարեկան երախաներու մահերու թիւը 13 %-է վար իջած չէ ընաւ, ընդհակառակը երբեմն 25 % բարձրացած է: Այս հրահանգներուն չնորհիւ, այն է 1893էն 1903 տարին, երախաներուն մահերու թիւը գէրօի իջած է:

Mme Girard, տեսչուհի Բարիզի աղջկանց վարժարաններէն մէկուն, 1902ի ձմեռը դովելի գաղափարն ունեցած էր իր աշակերտուհիներուն տեղեկացնելու մանկատածոլթեան սկզբունքները, և, այս նպատակաւ, դիմած էր Բրօֆ. Dr. Pinardի, որ, գրեթէ երկու տիս, չաբաթը մէկ անգամ, Mme Girardի աշակերտուհիներուն խօսեցաւ մանուկները խնամելու վարիւռ արուեստին վրայ, որ գիտութիւն մըն է միանգամայն: Ի վարձատրութիւն ազնիւ տիկնոջ ջանքերուն՝ դպրոցներուն մէջ մանկատածոլթիւնը ներմուծելու համար, վերջերս Ֆրանսայի հանրային կրթութեան նախարարը Սէնի մանկապարտէզներուն տեսչուհի կարգեց զայն:

Այս նիւթէն բաժնուելէ առաջ, յիշենք, վերջապէս, այն հետազօտութիւնը որուն ձեռնարկեց Jonckheere—իր անունը յիշելու առիթ ունեցանք արդէն—, 1902-1903 դպրոցական տարւոյն, Պելճիքի զանազան նախակրթարանները յաճախող 6-12 կամ 14 տարեկան 4180 մանչերու վրայ: Այս քննութիւնը, որուն նպատակն էր երեւան հանել թէ որքան աղաւ կը ծախէ և ինչ է ծախսուելն աղցեցութիւնը անոնց վրայ, հետեւեալ արդիւնքը տուաւ:

Ջծխող տղոց թիւը ներկայացուած է 51,3 % ով: Մնացեալներուն 10,6 % ը ամէն օր կը ծխեն, իսկ 38,1 % ը՝ առիթ առիթ:—Ամէն օր ծխողներուն 10,6%ը շատ աղէկ, և 26,7 %ը աղէկ աչակերտներ են. երբեմն երբեմն ծխողներուն 19,6 % ը շատ աղէկ են, և 39,1 % ը աղէկ. իսկ ընաւ չծխողներուն 33,8 % ը շատ աղէկ են, և 43,8 % ը աղէկ: Հարիւր աչակերտաց մէջ միջակ են՝ ամէն օր ծխողներուն 62,7 % ը, երբեմն երբեմն ծխողներուն 41,3 % ը, ընաւ չծխողներուն 22,4 % ը:

Մեկնութիւնն ասկէդէ:

Դպրոցական առողջապահութեան վերաբերող աչխատութեանց այս խիստ հակիրճ ամփոփումը, որ չափազանց աղօտ գաղափար մը միայն կրնայ տալ անոնց վրայ, կը դրդէ զմեզ հարցնել իրեւի թէ, մինչդեռ ամէն կողմ այնքան մեծ հոգածութեան առարկայ են տղոց մարմինը և հոգին, մենք ինչ կ'ընենք, ինչ ըրած ունինք այս տեսակէտով: Ոչինչ, աւազ, ոչինչ: Եւ սակայն հոս ալ կրնանք բան մը ընել, եթէ կամք ունենանք: Ու պէտք է ունենանք կամք, եթէ չենք ուզեր դրժել դաստիարակի կոչման: Ուսումնասիրենք ուրիշն, մենք, դաստիարակներս, այս կենսական խնդրոյն վրայ խօսող լաւագոյն հրատարակութիւնները և գործադրենք անոնց մէջ ցոյց արուած այն սկզբունքները՝ զորս կիրարկել կը ներէն մեր անձնական միջոցները, քանի որ անձնական միջոցներէ դուրս ապաւինելի բան չունինք:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Վերադառնանք մանկավարժական ժողովներուն՝ որոնցմէ պահ մը բաժնուիլ ստիպուեցանք: Բացի անոնցմէ որոնք նուիրուած էին դպրոցական առողջապահութեան, գումարուեցան նաև տարւոյս մէջ, ուրիշ մանկավարժական ժողովներ ուր ուսումնասիրուեցան կրթական ընդհանուր խնդիրներ:

1903 տարւոյ յուլիսի 10ին և 11ին Ջուրիխի (Ջուիցերիա) մէջ տեղի ունեցաւ Գերմանական Ջուիցերիոյ դաստիարակիներուն 20րդ հանդիժողովը: Օրակարգի գլխաւոր խնդիրն էր Առուեստը եւ Դպրոցը: Ժողովին որոշումներէն կը յիշեմ հոս հետեւեալները.

1. Կարողութեանց ներդաշնակ զարգացում մը այն առեն միայն կարելի է՝ երբ գեղեցկագիտական դաստիարակութիւնը հաւընթաց առաջ տարուի իմացական և բարոյական դաստիարակութեան հետ: Սա այս, կարեւոր է աչակերտներուն աչքը առջեւ դնել գեղարուեստական պատկերներ: Սակայն տղան գեղեցիկը չկրնար ըմբռնել այնքան դիւրաւ՝ որքան կ'ըմբռնէ ճշմարիտը և բարին:

2. Գեղեցկագիտական դաստիարակութիւնը մանաւոր ճիւղ մը պէտք չէ կազմէ, այլ, բարոյական դաստիարակութեան պէս, խառնուի ուսմանց բոլոր ճիւղերուն հետ:

Իսկ հետեւեալ եզրակացութիւնները կը վերաբերին գծագրութեան ուսուցման.

Ա. Գծագրութեան ուսուցման մէջ ներմուծելի բարեփոխութեանց մասին բոլոր առաջարկութիւնները միաձայնութեամբ կը ձգտին պահանջելու կազմակերպութիւն նիւթերու՝ որոնք գրգռեն տղոց հետաքրքրութիւնը և միեւնոյն առեն նպաստեն անոր գեղարուեստական ճաշակին զարգացման:

Առաջին երեք տարիները՝ միայն յիշողութեամբ գծագրութիւն, արհեստական ուսուցման հետ համընթաց:

Ցետոյ յարմար առարկաներու գծագրութիւն, բայց կամ անաստն. բացատրութիւններ պիտի տրուին օրինակին ոչ միայն ձեւին, այլ և մասնաւոր դիրքերուն վրայ: Աչակերտը պէտք է գծագրէ առարկային վրայէն, ոչ թէ առարկային պատկերին վրայէն:

Ցիշողութեամբ գծագրութիւնը պիտի չարունակուի:

Բ. Իբր հիմ գծագրութեան ուսուցման՝ նախակրթարանին մէջ, կարելի է հետեւեալ սկզբունքները յանձնարարել.

1. Պէտք է տղուն աղէկ մը հասկցնել տեսածը: Գծագրելի առարկային ձեւերուն մեկնու-

թիւնը և անոր արուեստագիտական յատկութեանց ուսումնասիրութիւնը միասին պէտք է կատարուին:

2. Վրձինով գծագրութիւնը պէտք է թանկագին օժանդակ մը նկատուի գծագրութեան ուսուցման, բայց օժանդակ մը միայն, և ոչ ուրիշ բան:

3. Որքան որ կը նկարին պարագաները, ձեռնարկ աչխատութիւնները (ծալումը, կտրատումը, կաղապարումը) իրենց նպատակը պիտի բերին գծագրութեան ուսուցման մէջ:

Նմանօրինակ համաժողով մը (Արուեստը Դպրոցին մէջ) դումարուեցաւ 1904 յունիս 22ին և 23 ին Բարիզի մէջ: Օրակարգը կը բաղկանար հետեւեալ խնդիրներէն.

Ա. Դպրոցին զարդարանքը (մնայուն կամ չարժուն), աչակերտներուն ձեռքը գտնուող գիրքերը կամ գանազան առարկաները (անոթակ, բարձնիչ, խաղ թղթաղ, և.ն.), ուսուցչին դասը ինչ կերպով կրնան նպաստել գեղեցկին զգացման:

Բ. Դպրոցին մէջ արուեստը ինչ կերպով կրնայ ծառայել բարոյական-ընկերական դաստիարակութեան:

Գ. Ինչ տեսակ զարդարանք և պատկերներ պատշաճ են:

Ամառասիկ ամփոփումն արուած գլխաւոր որոշմանց:

Դպրոցին զարդարանքը և պատկերները համաձայն ըլլալու են տղոց զարգացման աստիճաններուն, տարիքին, կարողութեանց, և նոյն իսկ մինչավարին: Պատկերի մինչոցաւ դաստիարակութիւնը սկիզբն պէտք է ձգտի տղոց դիտելու կարողութեանց և զգացման զարգացման:— Ուսուցիչը իր ճաչակը տղոց հարկադրելէ առնի պիտի չնայ հաստնալու և զգալու կարողութիւնը արթնցնել անոր մէջ: Մնայուն զարդարանքին հետ պէտք է նաեւ չարժական զարդարանք, որ պէտք է փոխուի եւ ընդհատուի, որպէս զի ուչադրութիւնը վերածնի եւ յոգնութիւն նորոգուի:—Պէտք է մտնել տղոց, պարտ ու պատշաճ ուղղութիւնները տալով անոնց այս մասին, հաւաքելու խաղ-թղթաթներ եւ պատկերներ:—Օգտակար է որ անոթակներուն կողքը զարդարուն ըլլայ:—Հին բարենիչներուն տեղ լաւագոյն է պատկերներ տալ: Դպրոցը հաճելի, ժպտուն երեւոյթ մը պէտք է ունենայ: Գալարիքով եւ ծաղիկներով դիրքին է զարդարել զայն:

1903 տարւոյ Օգոստոս 5-8ին Մարսիլիոյ մէջ դումարուեցաւ Amicalesի 3րդ համաժողովը, որուն մէջ ուսումնասիրուած երկու խնդիրներուն մէջէն մէկը միայն կրնայ մանրամասրապէս չտնազրգռել զմեզ, այն է շարագրութեան ուսուցումը:

Ամառասիկ կատարուած խորհրդակցութեանց արդիւնքին ու արուած որոշմանց ամփոփումը.

Ա. Շարագրութեան նպատակը չէ ոչ նոր գիտելիք ստանդել ոչ ալ միշատակները ամրապնդել: Իմիմանիտիան, խորհրդածութեան աչխատութիւն մըն է այն, որով միտքը, կանգ առնելով ստացած ծանօթութեանց վրայ, կը ջանայ աւելի գիտակից, աւելի յստակ ընել, լաւագոյնս դասաւորել զանոնք, և անոնցմէ հետեւութիւն մը հանել, եթէ կարելի է:

Բ. Հետեւաբար, ընդհանրապէս, տղան ապրած միջավայրէն ընտրուելու են նիւթերը, այսինքն այնպիսի նիւթեր զոր տղան իր առիւօրեայ զբաղումներովը, ուսումներովը և ընկերգումներովը իւրացուցած ըլլայ:

Գ. Շարագրութեան ուսուցման նպատակն է տղան վարժեցնել ձիշդ դիտելու, խորհելու, խորհրդածելու, դիւրաւ և ուղիղ լեզուաւ միտքը բացատրելու:

Դ. Շարագրութեան մէջ ձեռք բերուած արդիւնքը տարբերութիւնը վերագրելի է՝ 1. Սա իւրաքանչիւր տղուն մտքի ստեղծագործութեան:—2. Թէ դպրոցին մէջ, թէ դպրոցէն դուրս ընթերցանքի (բացատրական կամ ոչ) անընդհատականութեան.—3. Դիտելու վարժութեանցէն դուրս ընթերցանքի (բացատրական կամ ոչ) անընդհատականութեան.—4. Ուղղագրութեան տրուած ծայրայեղ կարեւորութեան.—5. Շրջանառութեան.—4. Ուղղագրութեան տրուած ծայրայեղ կարեւորութեան՝ որ յիշողութիւնը աւելի մեծ տեղ կը գրաւէ քան դատողութիւնը:

Ե. Շարագրութեան համարները պէտք է աչակերտաբար կրնան պատրաստել դպրոցին կամ տան մէջ. բարձրագոյն դասընթացքի աչակերտաբար աւելի տան մէջ պէտք է պատրաստեն:

Զ. Դասարանէն դուրս անպատճառ բոլոր աչակերտաց համարները պրպտելու հարկը պէտք է ջնջուի:

Է. Համարներու պրպտումը պէտք է ըլլայ միանգամայն անհատական և հատախական:

Ը. Ուսուցիչները բաւական ժամանակ պէտք է ունենան խօսելու իրենց աչակերտաց և խօսեցնելու զանոնք:

Թ. Գործածուած պատկերները պէտք է ներկայացնեն աչխատութեան և մարդկային հաճախութեան տեսարաններ: Տրուած նիւթերը քաղաքին յաճախ առօրեայ կեանքէն: Բուն տեսարաններ պէտք է վառարուին դպրոցին:

Société libre pour l'étude psychologique de l'enfantի չորրորդ ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ 1903 Նոյեմբեր 15ին, ի Բարիզ: Տ. Liard, որ կը նախագահէր, ժողովը բացաւ գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը՝ որու գլխաւոր մասերը կրնան տալէս բովանդակութիւն: Ֆիզիքական, իմացական և բարոյական դաստիարակութեան նպատակն է բարի ունակութիւններ տալ տղուն, այնպէս որ ինչ որ նախ խորհրդածել, դժուարին, դիտակից էր՝ ըլլայ ապա ինքնաբերբ, դիւրին, անդիտակից և բնական:—Դաստիարակութիւնը պէտք է հիմնուած ըլլայ տղուն բնութեան վրայ:

Ըսել է մանկավարժութեան մէջ անդրաժեշտ պայման է աղուն ընութիւնը ճանչնալ։ Արդ, աղուն ընութիւնը ճանչնալու միջոցներն են ուղղակի աղուն վրայ կատարուած քննութիւններն և ուսումնասիրութիւնները։ Ամենակարեւոր ընկերութիւն մըն է ուրեմն Société libre pour l'étude psychologique de l'enfant, որուն նպատակն է աղուն ընութիւնը ճանչնալ՝ ուղղակի աղուն վրայ կատարուած քննութիւններու միջոցաւ։—Դաստիարակը պիտի ճանչնայ աղուն անհատականութիւնը, որ առաւել կամ նուազ կը փոփոխի մէկ աղայէ ի մըւս աղայ, որպէս զի կարենայ գիտնալ թէ ի՛նչ պէտք է ըլլան իր գործածելիք միջոցները՝ կազմելու համար աղան նախապէս ընտրուած տիպարի մը համաձայն։—Գիտութիւն պէտք է դաստիարակին՝ ճանչնալու համար մարդուն մարմինը և հոգին. բայց գիտութեան հետ ընտրողութեան ալ պէտք ունի դաստիարակը՝ իւրաքանչիւր աղու անհատականութեան համեմատ փոխելու համար մանկավարժական միջոցները։

Ligue des Médecins et des Familles pour l'hygiène scolaire ի ատենապետը, Dr. Le Gendre ի վեր հանից թէ ինչպէս երկու ընկերութիւնները, որոնց մին 4 տարեկան է տակաւին, իսկ միւսը երկու տարեկան, զիրար կ'ամրողջացնեն, քանի որ մէկը կ'աշխատի աղուն հոգին ճանչնալու, իսկ միւսը՝ մարմինը։ Ու այս երկու քոյր ընկերութիւններուն գիտական, փորձառական ուսումնասիրութիւններէն պիտի ծնի նոր մանկավարժութիւնը, որ պիտի ըլլայ վաւերական մանկավարժութիւնը, մինչդեռ հին մանկավարժութիւնը գրեթէ հաշուի չէ առած աղուն անհատականութիւնը։ Պէտք է համոզել կրթութեան պաշտօնեաները թէ չի բաւեր ծրագիրներ պարզել դպրոցականներու աչքե՝ որպէս զի ուսմունք մանուն անոնց մտաց մէջ։—Պէտք է համոզել ընտանի բները թէ պէտք է նկատի առնեն հոգեբանութեան և բժշկութեան խրատները՝ իրենց զաւակաց դաստիարակութեան մէջ, ապարէզի ընտրութեան մէջ։

Mme Kergomard, Բարիզի մանկապարէզներուն ընդհանուր տեսուչին, բանախօսութիւն մը արտասանեց՝ որու նիւթն էր «ինչո՞ւ պէտք է ճանչնանք աղուն ընութիւնը։»— «Դաստիարակութիւնը աղուն ընութեան պատչաճեցնել փորձելու համար» կը պատասխանէ բանախօսը և ցոյց կուտայ թէ ճիշդ հակառակը կ'ընենք, թէ ֆիզիքական, և թէ բարոյական դաստիարակութեան մէջ։ Մանուկը հագիւ քալել կը սորվի, և անա մանկապարէզ կը ղրկուի զայն, ուր պէտք է նստի, մինչդեռ վազելու, խաղալու, ցատկելու կը կարօտէր։ Դեռ խօսելու անկարող, մանուկը ստիպուած է կարդալ սորվիլ։ դեռ իրերը չճանչցած, տրամաբանելու կը հրաւիրուի։ Նախակրթարանին մէջ ալ լաւագոյն դրութիւն մը չտիրեր. նստողական կեանք, առատ գրաւոր վարժութիւններ. հետեւանքը կ'ըլլայ, մարմնի տկարացում, ճնճղոյք, ուսմունքէ զզուանք։ Տղուն հետաքրքրութիւնը չենք գրգռեր, դիտելու չենք վարժեցներ զանոնք, կ'արգիլենք անոնց իրերը չօշափել, վազել, ցատկել, ձայն հանել։ Ա՛յնքան բան կ'արգիլենք որ այսօր կը մոռնանք ինչ որ արգիլած էինք երէկ, արդէն թոյլատրած բան մը կ'արգիլենք և արդէն արգիլուած բան մը կը թոյլատրենք։ Բարոյական օրինակ չենք ըլլար։ Սահմանութիւնը կ'արգիլենք անոնց և անդադար աստ կը խօսինք անոնց առջեւ, ու յետոյ երբ աստ կը խօսին՝ կը պատժենք։ S. F. Buisson, հանրածանօթ խմբագրապետ-մանկավարժը, չափազանց յոռետես կը գտնէ Mme Kergomard-ի գնահատումները։ Իրաւ է որ մանկապարէզներուն և նախակրթարաններուն մէջ բարօրելի չատ կէտեր կան, բայց այնպէս՝ ինչպէս որ են արգէն յառաջդիմութեան դրօշը կը կրեն անոնք։ Հիմնադատելը դիւրին է, արդար ըլլանք, չմոռանանք կատարուած ջանքերը, ի նկատի առնենք թէ դաստիարակները մինչ պատասխանատու չեն դաստիարակութեան մէջ գրաւած թերութեանց։ Փոխանակ քննադատելու, աշխատինք, ձեռք ձեռքի տուած, թերիները լրացնելու։ Շատ չխրթինք նաեւ թէ մայրերը կամուխէն մանկապարէզ կը ղրկեն իրենց մանկիկները. մանկապարէզները չատ մը առնուէ աւելի լաւ միջավայր մըն են։

1904 ապրիլ 18-21ին Կիսլնի (Գերմանիա) մէջ գումարուեցաւ փորձառական հոգեբանութեան համաժողով մը, ուր 10 տեսակ խնդիրներ ուսումնասիրուեցան։ Մէկ երկու բառ միայն այն ուսումնասիրութեանց վրայ որոնք ուղղակի մանկավարժութեան կապուածէն են.

Բարլսրուհէի (Գերմանիա) Վարժապետանոցի ուսուցիչներէն Բրօֆ. Lay կ'ուզէ որ ուսուցութիւնը բղոտովին հիմնուի հոգեբանութեան վրայ և համալսարաններու մէջ փորձառական մանկավարժութեան դասախօսութիւններ հիմնուին։ Նոյն տեսակ դասախօսութիւններ հաստատուեցան վերջերս Ֆրանսայի համալսարաններուն մէջ։

Մանուկը ինչքա՜ն բարի թէ նմանողութեամբ աւելին անգամ խօսիլ կը սորվի։ Այս հարցման պատասխանելով, Պրեսլաւի (Բրուսիա) բրօֆէսօրներէն Stern, կ'ըսէ թէ երկու եղանակները զիրար կ'ամրողջացնեն։ Մանուկը բաւեր կը լսէ իր չուրջը և կ'իւրացնէ զանոնք. բացատրութիւնը միայն կը տրուի նոր բառ մը. իսկ իր գիտցած բառերէն օգտուելու համար՝ նորաստեղծ և ճարտարագիտ զուգորդութիւններ կը կազմէ անոնցմով։ Մնաց որ, տղան լսած բոլոր բառերը անխտիր չընդունիր, անգիտակցարար կ'ընտրէ այն բառերը՝ զորս կարող է ըմբռնել և որոնք կը յարմարին իր զարգացման աստիճանին։ Նախ գոյականներ և ձայնարկութիւններ կը սորվի, յետոյ բայեր, ապա դերանուններ և շաղկապներ, վերջը ածականներ. 22 ամսու եղած տղան՝ թիւեր. 3 տարեկան եղած տղան՝ նախադրութիւններ։

Երկրորդական կրթութեան համաժողովը որ տեղի ունեցաւ 1904 տարւոյ Զատկին, ի Բարիզ, հետեւեալ գլխաւոր որոշումներուն յանգեցաւ. — 1. Ծնողք, առանց ուղղակի միջամտելու դպրո-

բոցական գործերու, պէտք է իւ՞նց թանկագին աշակերտները նուիրեն ուսուցիչներուն: — 2. Գիտական ուսմունք, մարքի զարգացումը իրր գլխաւոր նպատակակէտ ունենալով հանդերձ, պէտք է գոհացում տան նաև գործնական, օգտամասոյց պահանջմանց: — 3. Ճիշդոգրութիւնը թանկագին օժանդակ մըն է, բայց առաջնակարգ կարևորութիւն ունեցող կարողութիւն մը չէ. պէտք չէ զարդացնել զայն ի վնաս մարքին միւս կարողութեանց:

Իսկ երկրորդական և նախնական կրթութեանց խառն ժողովը չհաւնեց սա դաղափարը թէ՝ երկու աստիճանի կրթութեանց միջև սերտ խորհրդանութիւնը պէտք է ջնջուի: Երկու աստիճանի կրթութիւնները իրարմէ պէտք է ներչնչուին, պէտք է ընդունին միևնոյն մեթոդը, երկուքն ալ ձևք ձևքի տուած պէտք է աչխատին այնպիսի ուղղութեամբ մը որ պատանին պարտաւոր ըլլայ և չափահասը ջղիւրութիւն ունենայ իր առացած նախակրթութիւնը կատարելագործելու:

1904 *ապրիլ ամսու մէջ օտար կենդանի լեզուներու անգղիական ընկերակցութիւնը և նոյն տարւոյ մայիս ամսու մէջ՝ օտար կենդանի լեզուաց գերմանական ընկերակցութեան* (neuphilologen) *համաժողովները տեղի ունեցան, առաջինինը՝ ի Բարիզ և երկրորդինը՝ ի Քոլոնիա (Բրուսիա):*

Անգղիական ընկերակցութիւնը՝ որ, ի մէջ այլոց, Board of education*ի (հանրային կրթութեան նախարարութեան համազօր իշխանութիւնն ի՛Անգղիա) համակիր պաշտպանութիւնը կը վայելէ, իր այս տարեկան համաժողովին մէջ զրաղեցաւ մէկ քանի կարևոր խնդիրներով, որոնց ամենէն գլխաւորներուն վրայ գաղափար մը միայն պիտի կրնանք տալ հոս:—Հասարակաց կարծիքը, իրական պէտքը հարկադրեց կրթութեան պաշտօնեաները միջոցներ ձեռք առնել՝ որպէս զի աշակերտները իrof գիտնան osur յեզուները: Այս նպատակին հասնելու համար երեք գլխաւոր նկատելի կէտեր կան. հնչում և ականջի դաստիարակութիւն, յետոյ բառին իմաստը, և վերջապէս խօսքերու մէջ իրմբուած բառերու իմաստը: Պէտք է աշակերտաց սորվեցնել «խօսքերու միջոցաւ խորհիլ»: Ոչ միայն ականջը պէտք է մշակել, այլ և մտածումը:—Բացարձակ մեթոդ մը չեն հարկադրեր նախարարական հրահանգները, այլ ընդհանուր ուղղութիւնները միայն կը ծնեն, որոնք պէտք է ի նկատի առնուին: Այսինքն՝ 1. Մայրենի լեզուն կարելի եղածին չափ քիչ գործածել* (méthode directe), *բայց ոչ բացարձակապէս ջնջել անոր գործածութիւնը՝ օտար լեզուաց ուսման մէջ. — 2. Ուսուցիչը ինքը քիչ պիտի խօսի և չատ պիտի խօսեցնի աշակերտները. — 3. Բառի մը յոգի արտասանութիւնը ուղղել տալ աղէկ արտասանող աշակերտի մը միջոցաւ. — 4. Ուսուցման մէջ սա կարդին հետևիլ. խօսիլ, կարդալ, գրել:*

Իսկ Քոլոնիի համաժողովին մէջ կատարուած խորհրդակցութիւններէն հետևեալները միայն

ամէնէն աւելի օգտակար կը նկատեմ մեր ուսուցչաց:

Երբ տղան, méthode directe*ի միջոցաւ, ընտելացած է օտար լեզուին նախատարերց, ուսուցիչը դոց կ'ըսէ հատուած մը, կամ դոնէ այնպէս մը կը կարդայ՝ իրր թէ դոց գիտնար. աչակերտները դոց կը պահին դասագիրքը: Ցետոյ ուսուցիչը, հարցումներու միջոցաւ, կ'որոշէ չհասկըցուած բառերը և ձևերը, և զանոնք կը բացատրէ օտար լեզուով:—Եթէ հատուածը դիւրին է, աչակերտները անմիջապէս կը կրկնեն զայն բերանացի. եթէ դժուարութիւններ կը պարունակէ, ուսուցիչը զանոնք կը հակիրճ պատճառ հարցումներու միջոցաւ:—Այս նախապատրաստութենէն վերջ, աչակերտներէն մանուկ հատուածը կը խմբագրեն՝ իր ամէնապարզ ձևով, մինչդեռ միւս աչակերտները կը չարունակեն բերանացի վարժութիւնները:—Հատուածը բերանացի կրկնող աչակերտը պէտք է կենայ իր ընկերներուն դիմաց և իսօսի՝ առանց նօթի: Նոյն միջոցին ընկերները կը ծանօթագրեն, կը նչանակեն արտասանութեան, քերականութեան, են. սխալները. յետոյ գրաւոր համարներուն սխալները ցոյց կը տրուին և նոր բացատրութիւնները կը նչանակուին գրատախտակին վրայ: Ուրիչ գրաւոր վարժութիւններ ալ կարելի է ընել տալ լեզուին պատմութեան ածանցմանց, հոմանիշներու, են. վրայ:—Դանք տան մէջ կատարելի աչխատութեանց: Աղէկ կ'ըլլայ որ դասագրքերը օտար լեզուաւ ծանօթութիւններ պարունակեն: Աչակերտները իրենց տետրակին վրայ կը նչանակեն այն բառերն ու ձևերը՝ զորս չեն հակցած, յետոյ բացատրութիւններ կ'ուզեն ուսուցչէն: Այս վերջինը կը բացատրէ օտար լեզուաւ, եթէ կարելի է. բայց, եթէ հարկ անհրաժեշտ տեսնէ, պէտք է առանց վարանման, մայրենի լեզուին դիմէ: Ապա հատուածը կը կարդացուի դասարանին մէջ: Նորէն կը վերլուծուի հատուածը և աչակերտները նորէն կը սրբագրեն իրարու սխալները՝ բերանացի և գրաւոր:—Երբեմն երբեմն կարճ և հաճելի հատուածներ կրնան տրուիլ՝ թարգմանութեան համար, բայց թարգմանութիւնը պիտի ըլլայ անսգիտա թէ՛ իմաստի և թէ ոճի տեսակէտով. մէկը միւսին պէտք չէ զոհուի ընաւ, մանաւանդ առաջինը երկրորդին:*

Փակելու համար տարեկան այս համառօտ —և սակայն յարգոյ հրատարակչաց համար գուցէ չափազանց ընդարձակ—մանկավարժական տեսութիւնը, յիշենք թէ Ֆրանսայի մէջ, 1904 տարւոյ յուլիս ամսուն, Մարակոյսը 105ի դէմ 166 քուէով ընդունեց միաբանութեանց վարժարաններուն փակումը, որ օրէնքի ոյժ ստացաւ և անմիջապէս հրատարակուեցաւ. Յուլիս 8ին: Պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած պաշտօնագիրներ կը հրամայեն 39 տիարդրամներու մէջ փակումը, մինչեւ ներկայ դպրոցական տարւոյն վերջ, խնչ մը դպրոցներու, որոնց գրեթէ 350ը փոխնիներու դպրոցներ: Այս կերպով վերջ կը դանէ հրատապ պայքարը զոր աչխարհական դպրոցը կը մղէր միաբանական դպրոցներուն (écoles congréganistes) դէմ:

Բ.

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մանկավարժական ժողովներու տարեկան տեսութիւնը ոչնչուած սահմանէն աւելի տեղ գրաւած ըլլալով, ակամայ ստիպուած եմ մանկավարժական հրատարակութեանց ամէնէն գլխաւորները միայն նշանակել՝ առանց վերլուծական նօթերու:

1. **E. Zola**: Vérité. Paris, Fasquelle, éd.
2. **Dinet**: Psychologie et Pathologie de l'éducation. (Thèse de méd.). Paris, Jouve.
3. **C. A. Laisant**: Education fondée sur la science, Paris, Alcan.
4. **Lefébure**: L'éducation physique en Suède, Genève, Stapelmohr.
5. **E. Picard**: Comment traiter l'enfant à l'école, Paris, Firmin-Didot.
6. **H. Münsterberg**: Harvard psychological Studies, New-York, Macmillan.
7. **G. L. Duprat**: Le mensonge, Paris, Alcan.
8. Premier congrès d'hygiène scolaire, Paris, Masson.
9. **F. Guex**: Education et instruction (rapport sur le groupe I de l'Exposition universelle à Paris en 1900), Lausanne, Payot.
10. **F. Zollinger**: Weltausstellung in Paris 1900 (Bestrebungen auf dem Gebiete der Schulgesundheitsflege und des Kinderschutzes), Zürich, Orell Füssli.
11. Les grands éducateurs, Paris, P. Delaplane.
12. **G. Payot**: Cours de Morale, Paris, Armand Colin.
13. **Mmes Picker et Cousin**: Cours de Coupe et de confection de lingerie, Lausanne, Payot.

Սկիւտար, 25 Յուլիս 1904

ՎՃԱՐՈՒԱԾ ՊԱՏԻՒ

(ՎԻՊԱՊ)

Գրեց՝ **ՏՕՄԻՆՕ**

Մեր ամէնէն mondain գրողը, սալօնի կեանքին եւ dessous ներուն վարպետ ծաղրանկարիչը, յոռի եւ տգեղ սովորոյթներու նուրբ ներգնողը, որ գիտէ իր պզտիկ «fur»երը տեղաւորել ապդին անդին, առանց շեշտելու, en passant:

Առաջինը եղած է մեր մէջ dialogué պատկերներ գծող, որոնք կը պարունակեն աչխարհը մօտէն գիտցող, ապրած ու սկեպտիկ մարդու blagueur ժպիտը, ժպիտ մը որ յաճախ դառն յոռետեսութեան մը կը մօտենայ:

Դուռածին պես կոկիկ խօսուածք մը, ուր աղուոր բացատրութիւններ շինելու տարտամ մարմաջը կը նեմարուի, դիմացինը նրբօրէն խաբեբելու թերեւ շեշտով մը կարծես, եւ աչքեր՝ որոնք կամաց մը խօսակիցը կը ճնշեն՝ ոտքեն մինչեւ գլուխը, չափազանց աչխարհիկ մարդու մը վարժութիւնովը գուցէ:

Humoriste երգիծաբան յաճախ, յուզիչ նուռավիպագիր ալ երբեմն, ու բանաստեղծ՝ à ses heures perdues, ուր կինը նիւթ ունի իրեն միշտ, յաւիտենական կինը, անաւասիկ Տօմինօն:

Ե. Թ.

Ա.

Երիկը պարապն էր և Սօֆի մտատանջ վիճակ մը ունէր առնէ մը ի վեր: Աղջկնութեանը երբէք ունեցած չէր ապրուստի կարօտը, ո՛չ ալ անոր դառնութիւնները, յուզումները ճանչցած, կանուխէն մօրմէ որբ, բայց դիւրակեցիկ ու բարի հօր մը ձեռքին տակ մեծցած ըլլալով երազային ու անծանօթ կեանքի մը երեւակայութեանը մէջ երջանիկ: Հիմա, այդ կեանքը, թէկուզ տակաւին յոյսերով լեցուն, կ'ցուցընէր իր լերկ ու տխուր կողմերն ալ որոնք սարսուռներ կուտային իրեն:

Եւ առաւոտանալէն ի վեր Թերեւս առաջին անգամ ըլլալով այն առեն միայն լացաւ երբ գարնան օրերուն մէջ իր կնոջական փափաքները կատարելու անկարող զգաց ինքզինքը: Ի՜նչ, նոր փխտան մը անգամ պիտի չկրնար ունենալ, ո՜հ, չէ, սոսկալի էր այս զրկանքը և Սօֆի, իր երիտասարդ մարքին մէջ ի զուր փորձից կեանքը երեւակայել պերճութեան ու վայելքի միջոց մը քան թէ տառապելու և անձնազոհ ըլլալու պէտք մը:

Եւ զգաց թէ իր երազները կը հեռանային իրմէ պզտիկ գունաւոր օդապարիկներու պէս, նոր հորիզոններ փնտռող ծիծեռնակներուն պէս. յիշելով իր անցեալ օրերը սիրոյ, այն առենի յուզումները, հաճոյքները, դառն ժպիտ մը ունեցաւ շրթներուն վրայ և չկրցաւ հաւատալ թէ ամէն բանի մէջ, երջանկութենէն ալ եւս քը, տեղ մը, սահման մը կայ ուր պիտի կենայ վերջապէս մարդ, յոգնած, իր եաին նայելու: Սօֆի իր եաին բան մը չէր տեսներ եթէ ոչ ափ մը երազ ու պատառ մը կապոյտ որոնք պիտի անհետանային հեզհեզուկ իր արցունքներուն, իր վիշտերուն առջեւ:

* * *

Եւ ինչպէս առէն էրիկ-կնիկ որոնք օրը օրին կ'ապրին բաղդին մէկ քահանայքովը յանկարծ աղքատանալու ենթակայ, Սօֆի և Միրան աղքատ զգացին ինքզինքնին, իրենց կեանքը հազիւ ապահովելու չափ աղքատ: Միրան, հայ վաճառականի մը քով պաշտօնեայ, յանկարծ փողոցը կը գտնէր ինքզինքը, վերջնոյն անակնկալեան պատճառաւ, գրպանը պարապ, ախոռ ու յուսահատ, տասը տարիներէ ի վեր կրցած չըլլալով իր ամառկանէն մաս մը բան ետ դնել իր ապագայ կեանցին համար, բոլոր ունեցածը ու վաստկածը մսխած ըլլալուն ծիծրած երդչուհիներու և գարեջրատան կեանքի մը մէջ: Միրան, առանք յիշելով, խղճի զօրաւոր խայթ մը ունեցեր էր մանաւանդ հիմա որ կին մըն ալ ունէր: Ի՜նչ ընել...: Գլխարկը ձեռքը, հազար խոնարհութիւններով, վաճառատունէն վաճառատուն պարտեցաւ, հաճախ պաշտօնով մը գոհանալով, բայց ո՛չ ոք կ'ընդունէր զինքը, միակ յանկերգի մը պէս մլուկնոյն պատասխանը տալին իրեն. «գործ չի կայ:»

Միրան չզայրին բան մը եղած էր օր օրի: Տարիքը քառասուն կար և տեսած թէ մեծ բան մը ըրած չէր կեանքի այդ երկար չրջանին մէջ: Ի՜նչ նպատակի համար ապրած էր, ինչ ունեցած էր յիշատակելի, ոչինչ. և բնաւորութեամբ արդէն նեղսիրտ, իր կեանքն ալ ամբողջ կաչկանդում մը կ'ներկայացնէր, առանց կապի, անկեան, աղտոտ կեանք մը զոր վարած էր նկարագրէ զուրկ մարդու մը պէս:

Եւ այն գիշերը որ կատեցան իրարու հետ, Միրան վախցաւ իր կնոջ սպառնալիքներէն. երբէք չէր մտածած թէ սիրոյ օրերէն վերջ, լալու օրեր ալ կրնային ըլլալ: Հիմա, իր տակաւ մարդու դերին մէջ, կը զգար թէ զգուանք ալ կ'ազդեր կնոջը, և ծեծ կերած առաւոտ մը պէս թող

տաւաւ որ Սօֆի իր գլխուն թափէ էն կծու և այլանդակ պատճառաբանութիւնները:

— Բայց Սօֆի, ինչո՞ւ կը յուսահատեցնես զիս, իմ յանցանքս էր եթէ չար բախտը սա վիճակին բերաւ մեզ:

— Ա՜յ, այո՛, քու յանցանքդ է... առենօք պէտք չէր որ վաստկածդ բոզերուն կերցնէիր, քանի որ միտքդ դրած էիր կարգուիլ ինձի պէս պարկեչտ ու աղքատ աղկան մը հետ... ես քու ինչի՞դ խարուեցայ չէյտեմ... սեւ օր, սեւ սահաթ էր որ դէմս ելար... Աստուծոյ համար օր մը չինդացի... ամեն էրկանս աչքին աղէկ երեւնամ, ամեն պատիւս պահեմ ըսի, բոլոր կեանքս ախով վախով անցաւ... ինչեր չէի ըներ ամսոյ, ախ, դուք անանկ կինիկներ կ'ուզէք որ խաբեն ձեզի... ան առեն աղէկ կ'ըլլաք... ամառ եկաւ, բան մը չունիմ հագնելիք. ամառուան ըլլայի նէ պառմա ֆիստան մը կը չինէին ինձի... ամա առջի օրէն գիտէի որ երջանիկ օր մը պիտի չանցընեմ... խաֆան փսխեմ, ինչ մարդիկներ ուզեցին տէ չհասնեցայ, ինչս կը պակսէր, աղուորութիւնս, քիպարութիւնս, քանի տարեկան եղած առենս դէմքս ֆարֆուրի էր գիտես քի, ա՛խ, մաչեցայ հիմա... ամէն բան պոշ է եղեր աշխարհիս մէջ... զաթը բախտ ունենայի նէ, կիւզէլիմ հայրս չէր մեռներ...:

— Բա՛յց, անուշիկս...

— Սո՛ւս, մի՛ համզեր զիս... յանցանքդ մեծ է, էրիկմարդ մը ինչ ընէ չընէ, կինիկը նայելու է, թէկը գլուխ մը ունիմ, ուր երթամ նէ կ'առնեն ինձի, դո՛ւն մոմտա, վայխ վրադ...:

Եւ Սօֆի դառնապէս լացաւ աղ դիշեր...:

Բ.

Ամէն առաւօտ, սովորականին պէս Միրան դուրս կ'ելլէր առնէր, դրացիներէն ամչնալով և վախնալով որ մի՛ գուցէ անոնցմէ մէկը իմանայ իր անգործութիւնը: Նոյն մտածումով, Սօֆի ալ յատկապէս ապսպրած էր էրկանը որ զաղտնիքը մէկուն չյայտնէ, կանացի բծախնդրութեամբ մը չուզելով զայն ենթակայ ընել ուրիշներու արհամարհանքին:

Բայց եթէ ոչ դրացիներուն, գոնէ իր բարեկամներուն ամէն բան պատմել ուզեց Միրան: Սրճարանը ուր կ'երթար նստիլ ամէն օր, իր ծանօթներէն չատեր կուզային ձախելու և Միրան դանդաղ բարեւելու, անոնց հետ խօսելու հաճոյքին համար օրական չորս հինգ ղրուշ կը ծախսէր, թէկուզ այդ դումարով կրնար իր տան նախնական պէտքերը հոգալ. միայն որ, այդ սրճարանը յաճախելով, Միրան առիթը կ'ունենար տեսնելու իր բարեկամները որոնց բախտը ժպտած էր և անոնցմէ ակընկալելու նոր յոյս մը, գործի նոր ձեռնարկ մը:

Եւ առաջին անգամ ըլլալով իր գաղտնիքը հաղորդեց Միքէլ Սիւզէեանի, իր նախկին բարե-

կամներէն է՝ մտերիմը, որուն հետ առնուօք Գրիսթալէն երդչուհի մը իրր հոմանուհի ունեցեր էին մէկտեղ։

Արդարեւ, երկար տարիներ վիրաւոր չտեսնելէ վերջ, մնծ ուրախութիւն մը զգացին [երկուքն ալ, իրարու ձեռք սեղմելով։ Միհրան յուզուած ալ էր նշմարելով Միքէլի դէմքին վրայ գոհ և երջանիկ մարդու արտայայտութիւն մը և առաջին դիտողութիւնը զոր այս վերջինը ըրաւ, կը բաւէր արդէն Միհրանը սրանեղելու։

— Փոխուեր ես, Միհրան, ի՞նչ ունիս, իմացայ որ կարգուեր ես։

— Չորս տարի եղաւ, այո՛, գիտես որ հակառիչ էի այդ կեանքին, բայց դիտողութիւնդ ճիշդ է, ամուսնութիւնը չեկաւ ինձի, ընդհակառակը, իրրեւ ամուրի զբնդ աւելի առողջ կը զգանամ կոր։

— Առանց չափազանցութեան, չատ աղէկ եմ, չատ գոհ եմ... զաւակ ունի՞ս...

— Ջէ... դժբաղդաբար, թերեւս բախտս տարրեր կ'ըլլար։

— Միւնոյնը պիտի ըլլար բարեկամս, բախտը ուրիշէն չի գար։

— ձիշտ է, մանաւանդ քեզի համար, հէ՞, լուրերդ առի, մինակդ կը յաղթանակես կոր կեանքի մէջ։

Նստելէ վերջ, Սիւզէհան պատասխանեց ձեռքերը իրարու չփելով։

— Եթէ յաղթանակ մը կը նկատես մէկ քանի հազար ոսկիի տէր ըլլալ, փոխան մը հետ Եւրոպա երթալ, երկու տարի ամբողջ ապրիլ անոր հետ... անոր առակով, անոր...

Բայց յանկարծ կորաց խօսքը և մռնդարանքով.

— ձաշը մէկտեղ չընե՞նք, անօթի կը մռնիմ կոր...

Ցետոյ, ժպտուն.

— Եւ եթէ կ'ուզես, ուրիշ բաներու վրայ կը խօսինք, հէ՞...։

* * *

Եւ ժամ մը ամբողջ ուրիշ բաներու վրայ խօսեցան։ Միքէլ, Բարիզի կեանքէն պատկերներ գծեց, պատմեց Նիսի մէջ անցուցած անբուն գիշերները երգչուհիներու հետ, յիշեց Թղթախազի սեղանին առջեւ իր ունեցած յուզումները, հոգեկան տագնապները, [դրամին վայելքները և հաճոյքները, մէջ բերելով ամէնէն աննշան մանրամասնութիւններն իսկ, ապրած ու փորձառու մարդու մը ձեւերով, բացատրութիւններով, որոնց մէջ մնոպի մը դերը կար և ձայնին մէջ՝ պարծենցողի մը շեշտը։ Միհրան, միամիտ տղայ, կը սքանչանար Միքէլի վրայ, անոր յաղողութիւնէն զարմացած և չկրնալով խելք հասցնել կեանքի այս քմահաճոյքներուն և անակնկալներուն։

— Ինչ սատանայ ես որ... ամէն բանին տակէն կ'ելլես։

Ասիկա գօնբլիճան մը չէր բնականաբար, բայց Սիւզէհան ախորժ զգաց տեսնելով Միհրանի վրայ ըրած ազդեցութիւնը։

Ցետոյ, երբ ճաշը սարտեցին և Սիւզէհան վճարեց ոսկի մը նետելով սիպոյին վրայ, Միհրան ինքզինքը խոնարհ զգաց բարեկամին քով, կրցած չըլլալով գտնել ձեւակերպութեան համար ձեռքը դրպանը տանելու չարժամ մը ընել և ոչ նուազ խոնարհ չեչոով մը, իր կարգին Սիւզէհանի պատմեց իր անցեալութիւնները, իր վիշտերը։

Թերեւս մինչեւ այդ վայրկեանին Սիւզէհան սպասած չէր այդ տեսակ խոստովանութեան մը, բայց չուզեց անտարբեր մնալ Միհրանի վիշտին և ժպտելով խոնարհաբար ձեռքին եկածը ընել։

Եւ յետոյ լրջօրէն՝

— Շուտով պիտի չմեկնիմ արդէն, ըսաւ, մտադրութիւն ունիմ տանն մը խաղալ Պօրսան և եթէ յաջողիմ, վերջնականապէս կը հաստատուիմ հոս, այն տանն...

Իր ըսելիքը կ'ամբողջացներ Սիւզէհան, ձեռքի մեկնութեան թարի մը տալով Միհրանի ուսին իրր թէ զայն քաջալերելու, անոր յոյս ներշնչելու մտօք։

Մնաց որ, Միքէլ խոտած տանն, իր յաջողութիւններուն, իր ընելիքին վրայ վստահ մէկու մը կերպարանքը ունէր այնքան որ Միհրան, թերեւս առաջին անգամ ըլլալով զգաց թէ իրօք յոյսը կը վերակենդանանար իր մէջը։

Եւ ոչ նուազ երջանիկ զգաց ինքզինքը երբ Սիւզէհանէն փոխ առնուած մէկ ոսկիով դէֆթր ֆիսանսյու մը տարաւ իր կնոջ։

— Ա'ռ նայիմ, Սօֆի՛, գործէ մը մէկ քանի ղրուշ վաստկեցայ այսօր, Աստուած մնծ է, հարկաւ տասնկ չպիտի մնանք։

Դիչերը չկուշցան և Սօֆի մեղքցաւ երկանը՝ վրայ...։

Գ.

— Ժամանէն երթանք Սօֆի, ազատ է օդը, քիչ մը տաւն կ'անցնինք։

— Երթանք...։

Եւ Սօֆի վեր կեաւ հագուելու. առաջին անգամ ըլլալով պիտի գնէր նոր հագուստը զոր մէկ երկու օրէ ի վեր միայն տատած էր, երկու չարաչքն հագիւ կրցած ըլլալով պէտք եղած երկարդական նիհութիւնը գնել ամբողջացնելու համար։

Հայելիին մէջ, Սօֆի զուարթ դէմք մը կը ցուցնէր և թեթեւ ժպիտներ կուգային անոր վրայ ցոլանալ։ Բայց երբ արդուզարդը լմնցնել և հայելիին մէջ վերջին ակնարկ մը նետել վերջ,

դուրս ելաւ անհանգիստ, ի զուր ջանայ պահել դէմքին երջանիկ արտայայտութիւնը, ամէն բան տխուր կ'երեւնար իր չուրջը: Յոյսն ալ կանգ հայելին չէ՞ մինչ, հայելին մխիթարութիւնն է դէմքին և առանց յոյսի, ինչ ունի կանգը անուշ:

Սօֆիի իշնելը լսելուն պէս, Միրան կը փութար դիմաւորել զայն:

— Ա՛խ, անուշիկս, աս ինչ աղուոր վայրեր է գիզի:

— Իրա՞ւ...

Արդարև, Սօֆիի թխորակ դէմքը աւելի գեղեցկացեր էր վարդագոյն գլխարկին տակ և իր մարմինը վայելչօրէն կաղապարուած նոր չրջազգեստին մէջ հեչտանքի զգլխիչ բոյր մը կ'արձակէր որ հրապուրեց Միրանը:

— Օ՜հ, որքան պիտի ուզէի երջանիկ ընել գիզի:

Եւ իրենց խաչաձիգ երանութեանը մէջ դարձեալ կը մտերմանային, կը մօտենային իրարու չիշելով իրենց նախկին օրերը սիրոյ և կարօտը քաշելով այն խօլ ու հեչա կեանքին զոր ապրած էին երեք տարիներ ամբողջ:

Հիմա փողոցն էին և Միրան, իր կնոջ գովքն քալած առնն պարծանքի հովեր կ'առնէր ինչպէս իրենց ամուսնութենէն ետքը, երբ թեւ թեւի կ'երթային բազմութեան մէջէն և երբ զրամը պակաս չէր իրենց դրպանէն: Եւ պահ մը այնպէս թուեցաւ իրեն թէ նոյն այն օրերն էին դարձեալ, Սօֆիի իր երջանիկ կնոջ դերին մէջ, ինքը՝ իր գործին զբաղած և մտածելով իր կինը երջանկացնելու միջոցներուն վրայ: Բայց երբ մեծ փողոցէն անցան, կառքերուն և չրջագայողներուն ժխորին մէջ իրականութիւնը ցցուեցաւ Միրանի առջեւ և յիշեց թէ մէկիսկէս մը միայն ունէր զրպանը:

* * *

Բերթի-Շանի պարտէզին մէջ ուր նստեր էր հիմա, Սօֆիի իր վրայ կը հրաւիրէր մօտը նստող և քովէն անցնող էրիկ մարդոց ուշադրութիւնը անխափ: Միրան ամէն բան կը տեսնէր բայց բնաւ անհանգիստ չեղաւ այդ տեսակ չնչին միջադէպերու վարժուած ամուսինի մը պէս, բայց աչքերը չհեռացուց կնոջը վրայէն լնգն ալ ուզելով նչմարել այն անծանօթ հեչտանքը որ աս լնգը կը գրաւէր ուրիչներուն սիրատենչիկ նայուածքները:

Նուագախումբը վալթօյճիլ էսբանան կը զարնէր, իր ելեւէջաւոր ներդաշնակութեամբը օդը լեցնելով և Միրան որ յաճախ տխրած էր անոր ազդեցութեանը տակ յիչելով առնէ մ'իվեր անցուցած միօրինակ կեանքը, իր մտատանջութիւնները, իր կուխնները տանը մէջ, հիմա նոյն այդ նուագին տակ չափազանց զոհ և ուրախ կը զգար ինքզինքը, մանաւանդ որ հիմա գործի յոյսն ալ ունէր իր մէջը Սիւզէեանի հանդիպած օրէն:

Եւ գարնէրուի երկրորդ գաւաթէն վերջ, Միրան ամէն բան մոռցած ըլլալ կը թուէր. ինչ փոյթ եթէ պարապն էր. չէ՞ր կրնար ըլլալ որ հետեւեալ օրն իսկ ապրանքներու գործի մը և ապրուստ կրնջ մը հետ վայելէր նոր կեանքի մը բոլոր անուշութիւնները:

Եւ դրեթէ ակամայ, իր մտածումներուն հաւասարիմ մէկը գտնելու փափաքին մէջ, հարցուց կնոջը...

— Ա՛խպէս չէ՞, Սօֆի...:

— Ի՞նչ բան...:

Զգաց թէ անտեղի էր իր հարցումը, բայց չի կընալով.

— Կը մտածեմ որ եթէ Սիւզէեանը գործ մը գտնէ ինծի...

— Ո՞ր Սիւզէեանը, ինչ կ'ըսես կոր, Միրան...

— Ինչպէս, չպատմեցի քեզի որ...

— Երբէ՛ք, թերեւս ուրիչին այո՛, բայց ինծի ոչ...

Ա՛խ առն, Միրան, չուարած, պզտիկ մնացած մէկու մը պէս Սօֆիի պատմից ամիսէ մը իվեր ունեցած մտերմական յարաբերութիւնը իր նախկին բարեկամին հետ, իրենց ձաչը ձեռնհաս արձարանին մէջ, իր խոստովանութիւնը, անոր քաջալերական խօսքերը: Սօֆիի պնաարբերութիւն ցուցուց նախ, հարիւր անգամ լսած ըլլալով Միրանի բերնէն նոյնիսկ խոստումներու արձագանքը և հազիւ թէ լսեց սա բառերը զորս ամուսինը կ'ուզէր.

— Մէկ քանի հազար ոսկիի տէր է այսօրուան օրս և ամէն գործի մէջ դիտէ ճարպարօրէն վարուիլ, մտ որ իր կեանքին մեծ մասը դուրսերը անցուցած է, քու գիտցած մարդուդ չի նմանիր:

Խօսքը չտարտուց և կնոջը ցուցընելով.

— Իչա՛, կու գայ կոր, կեցիր ներկայացնեմ քեզի:

Եւ առանց Սօֆիի հաւանութիւնը առնելու, Միրան բազմութեան մէջէն չտապեց դուրս ելլել:

Երկու բարեկամները ժպտեցան, իրարու ձեռք սեղմեցին:

— Եկուր, կինս հոս է, չատ գոհ պիտի ըլլայ քեզ ճանչնալով, կ'ըսէր Միրան Սիւզէեանին:

Երբ մօտեցան, Միրան մեծարանքով ներկայացուցը ըրաւ.

— Սօֆի, ահա մօսիւօ Սիւզէեանը որուն մասին խօսեցայ քեզի:

Եւ երբ վերջինը գլխարկը ձեռքը կ'խոնարհէր, Միրան աւելցուց.

— Միքէն իմ էն հին ու մտերիմ բարեկամս է, Սօֆի...

Ժպտուն, Սօֆի իր ձեռքը երկարած էր և Սիւզէեան զայն սեղմած առն, ձեռնոցով գոցուած միջին զգայնութիւնը ունեցաւ և արդէն հրապուրուած, Սօֆիի աչքերուն մէջ նայելով,

չարաճճի ժպիտով մը.

— Արդարեւ, Տիկին, չատ հին բարեկամ մըն է ինծի ձեր ամուսինը, որուն կը պարտիմ ղձեղ ճանչնալու երջանկութիւնը:

Միհրան կը ժպտէր իր կարգին, բայց Սօֆի՝ Սիւզէհանի հեգնոտ բերնին մէջ չափազանցեալ գտաւ այս խոստովանութիւնը: Եթէ խելօք կինը գիտար թէ իր հագած չրջազգեստն ալ կը պարտէր անոր... բայց ընաւ չայտյայնեցաւ և միչա ժպտուն, գլխու չարժումով մը չնորհակալ եղաւ եղած յարգանքին:

Արդէն Սիւզէհան կը չարունակէր խօսակցութիւնը, Սօֆիի քով, աթոռին վրայ տեղաւորուած հիմա: Մէկ քանի բառով բացատրեց այն ուրախութիւնը զոր ունեցեր էր Միհրանը տեսած օրը և յետոյ կատակ մը ընել ուզող մէկու մը պէս աւելցուց.

— Եւ բոլորովին խելօքցած գտայ զինքը, Տիկին, եթէ գիտնայիք թէ որքան...

Խօսքը չատարեց, Միհրան վրայ հասած էր ըսելու համար.

— Անտակ էի, այնպէս չէ՞...

Ամբան միամտօրէն ըսուած էր այս խօսքը որ խնդացուց և Միհրան, իր կինը դիտած տեսնելով, դոհունակութեան ժպիտ մը աւելցուց որով իբր թէ ըսել ուզէր անոր. — «կը յաջողիս կոր...»

Բայց Սօֆի անհանգիստ կը զգար ինքզինքը այդ քիչ մը չափազանց արուեստակեալ մարդուն քով և աչքերովը հաղթել բաղդատութիւն մը ընելով երկու էրիկ մարդոց միջեւ, էրիկանը չարժուձեւերը աւելի պարզ ու վայելուչ երեւցան իրեն: Արդարեւ Սիւզէհանի վրայ, հետաւոտ կին մը չուտով պիտի ընդնշմարէր կեղծ ու խորամանկ բնաւորութիւն մը և Սօֆի, ճչմարտասէր պարզասէր, մեծ յուզումները սիրող և սովորականին թշնամի, զգաց թէ Սիւզէհանի ներկայութիւնը անճչան տպաւորութիւն մը ըրած էր իր վրայ:

Մինչ որ, Սօֆի անտարբեր կերպով մոխիկ ըրաւ անոր խօսքերը: Սիւզէհան, ապրած մարդ, կիները ուսումնասիրած ճանչցած մարդ, նչմարեց անոր ցուրտ ժպիտները, բայց առանց այլայլելու չգնաց հրապուրելու արուեստը դնել իր բառերուն մէջ և գրեթէ հրաման առածի պէս պատմեց իր ճամբորդութեանց էն չահեկան դրուագները որոնք վստահ էր թէ անկնկն անչահախնդիր կինը անգամ պիտի հետաքրքրէին:

Սակայն իր պատմութիւնը յուսացուածէն նուազ հետաքրքրութիւնը չարժեց Սօֆիի որ առ ի գաղտագաղտութիւն դլխու չարժումներով ու կեղծ ժպիտներով կը պատասխանէր: Այս տեսակցութիւնը տեւեց մինչեւ որ Սօֆի, վերջին վազքն առած, փափաք յայտնց մեկնելու:

Արդէն, վառուող լոյսերուն հետ, աթոռները կը պարպուէին հետզհետէ և զույգերը իրենց

սովորական չրջապտոյտը կ'ընէին պարահէդին մէջ:

Սօֆի, երկու ընկերակիցներուն մէջտեղէն կը քալէր հիմա իր վայելուչ հասակին բոլոր հանդիսաւորութեամբ և Սիւզէհան, բազմութեան մէջ անոր թեւին քաշած տեսնն անոյչ վայելչանք մը, սարսուռ մը զգաց մարմնոյն վրայ և նախանձեցաւ Միհրանէն:

Աւելի իր սրտին տաքնչին ձիչը ըլլար թերեւս, զոր սակայն խեղդեց իր մէջը և հանդարտ ու անտարբեր, չարունակեց խօսակցութիւնը մինչեւ որ տաքնչին չրջանը ընդէ վերջ դուրս եկան պարահէդէն:

Պոն Մարչէէն առջեւ գտաւեցան և Սիւզէհան, գլխարկը ձեռքը, յարգալիր խոնարհութիւն մը ըրաւ Սօֆիի առջեւ:

* * *

Երկար տաեն չխօսեցան էրիկ կնիկ. դուրսի բազմութիւնը և կառքերու ժխորը կ'ազդէին Սօֆիի չիզերուն վրայ և կը տիպէէին զայն որ փութայնէ քայլերը ժամ առած տեսն մտնելու համար. բայց Միհրան, ընդհակառակը զուարթ կ'երեւնար և մեծ հաճոյք մը զգաց երբ Սրլանտիսի առջեւ հասնելնուն, իր թեւը անցուց Սօֆիի թեւին, երկուստ սիրահարի մը պէս պահ մը վարանելէ վերջ, որովհետեւ առաջուընէ աւելի հիմա՝ թերեւս կնոջը վրայ պարծենալու հավեր կ'ունէր և առանց նախանձի կը զգար թէ Սօֆի մեծ տպաւորութիւն մը ըրած էր իր բարեկամին վրայ:

Եւ այդ մտածումին վրայ այնքան ուրախացաւ որ, հազիւ տուն հասեր էին, ըսաւ իր կնոջ.

— Ինչ մը ըսե՞նք, Սօֆի, անօթի կը մնանիմ կոր...

Բայց Սօֆի, սրտնեղած, կը պօռար արդէն.

— Բնաւ խելք չունի՞ս դուն, մարդ Աստուծոյ, ապառնիներ չունինք տուներնիս, թող որ հանուիմ, չունչ առնեմ քիչ մը...

Միհրան չպատասխանեց, բայց մեղքցաւ կինը և երբ անկից վեր կ'ելլէր հանուելու, ճչտանկնակ մտաւ խոհան, անկիւնի դարակէն երկու պնակ քաշեց դուրս, սեղանին վրայ գետնեղ դանակ, յետոյ պատառաքաղները և դանակները փոտեց, դաւ, մոդաւ անձեռոցիները հանել: Սեղանին վրայ քալ մը հաց կար դրուած, անմիջապէս սկսաւ կարդել:

Երբ աստուծոյ արարողութիւնը, տեսաւ որ կինը վար չէր իջած տակաւին, բայց չմտածեց թէ ինքը հինգ վայրկեանէն լմնցուցեր էր ամէն բան մինչդեռ քիչէն քիչը կինը քառորդ ժամ մը պիտի անցընէր հանուելու համար: Ամբան տեսաւ մը բրցուց և բերանը դնելու վրայ պոռաց.

— Հայտ՝ Սօֆի, կը սպասեմ կոր...

Կը խնդար, ինքն ալ զարմացած իր ըրածին վրայ, որովհետեւ առաջին անգամն էր որ կ'օգնէր հնոջը և այնպէս թուեցաւ իրեն թէ այս անակնկալը անասելոյ չափի ըլլար Սօֆիի:

Բայց երբ այս վերջինը վար իջաւ, փոխանակ խնդալու խիստ նայուածք մը նետեց էրկանը և յանդիմանելով.

— Կը զեվզեկնաս կոր...

Եւ պնակները վերցնելով.

— Ձեռքդ չեկած բանը ընելու չէիր, ա՛ր ես լչկիլրները, պախալի սեղան ես չակիր:

Միհրան յուսախաբի մը դէմքը առած էր բայց չվշտացաւ և կոտրտուելով, թեւերը բացած.

— Ա՛ֆ կ'ընես, անուչիկս, եկուր պագնեմ անգամ մը:

Եւ երբ կը պատրաստուէր, բերանը կլորցուցած, համբոյր մը քաղելու կնոջը այտէն, դրան զանգակը յանկարծ սթափեցուց զինքը:

— Կեցիր, ես կը բանամ:

Միհրան վազեց և վայրկեան մը վերջ վերադառնալով, այցաքարտ մը երկարեց Սօֆիի:

Սօֆի դիտեց, Սիւզէեանէն էր տոմսը, յետոյ կարդաց Ֆրանսերէն.

«Սիրելի բարեկամ,

«Ինձա Բալաս պիտի ճաշեմ և ուրախ պիտի ըլլայի եթէ ընկերանայիր ինծի, բայց եթէ չես ուզեր կինդ մինակ թողուլ, ճաշէն վերջ կը սպասեմ քեզի:»

Սօֆի հեգնական ժպիտ մը պատցուց բերնին վրայ, յետոյ էրկանը դառնալով.

— Գնա՛, ազատ ես:

Միհրան կը սպասէր դեռ, առանց խօսելու:

Սօֆի կրկնեց:

— Գնա՛ ըսի, կինդ վարժուած է մինակ մնալու:

Այն առեն, Միհրան, մեզմիւ,

— Ինձի համար է, դիտե՞ս, Սօֆիս... չեմ ուզեր սիրտը կոտրել... անկէ է յոյսս, քու երջանկութեանդ, մեր երջանկութեանը համար:

Սօֆի չպատասխանեց ալ, բայց երբ մինակ մնաց, զգաց որ ախորժակը կը զոցուէր և արցունքները իր աչքերը լեցուցին:

Դ.

Երկու օր վերջ, իրիկուան դէմ, Սօֆի իր բարեկամուհիներէն Վերժինին հանդիպեցաւ փողոցը: Միասին մինչեւ Թաքսիմ քալեցին խօսակցելով: Վերժին որ Սօֆիէն մէկ երկու տարի ա-

ռաջ ամուսնացած էր, դժգոհութիւն յայտնեց իր էրկանը անգործ վիճակէն և Սօֆի քիչ մը մթնթարուած զգաց ինքզինքը իր բարեկամուհիին առջեւ մէջ տեղնելով իր ճակատագրին համապատկերը:

Եւ երբ Վերժին կը զատուէր, Սօֆի առաջարկեց միասին տուն երթալ:

— Եկուր, հոս մօտը կը նստիմ, քիչ մը կը բացուիս:

Երկու կիները դէպի Ֆէրիմէյ չտաղացան. Միհրանին գործը ափրուելէն ի վեր, Սօֆի նոյն փողոցին մէջ երեք անկոպեկով պզտիկ տուն մը վարձեր էր իր կարասիներուն մեծ մասը ծախելէ ետքը և երբ Վերժին ներս մտաւ սենեակէն, չկրցաւ ծածկել իր զարմացումը:

— Վա՛խ, Սօֆիս, իմ թալէհս ելար... կարծեմ չատ բան ծախեցիր, հէ՞...

Սօֆի գլխարկը կը հանէր.

— Ա՛խ, մի ըսեր, ինչս մնաց որ...

Յետոյ սխրտմտեամբ.

— Շնտակը աչքիս բան մը չերեւնար կոր... երբեմն անանկ կ'ըլլամ որ գլուխս առնեմ երթամ կ'ըսեմ... բայց սիրտս չըլլար նորէն... էրիկ է վերջապէս:

— Անանկ է... էլմաճնորդ ալ ծախեցիր, Սօֆի:

— Բիւթիւն, բիւթիւն, զաթը ինչ ունէի որ, Միհրանին տուած թէք քար մանիով, կեռրոլս տուած օդերը... պէլթի տուն անգամ չեմ գրած, վայնի վրաս:

Վերժին կը մրմնջարեր, արցունքի կաթիլ մը սրբելով աչքին ծայրը:

— Զգէ՛, Աստուածդ սիրես... մեզի պէս կիներուը բախտ չեն ունենար... դա՛, Բուբուլը գիտես, անանկ չէ, էրիկը ձգեց, առանկ կիւզէլիմ մարդը, հիմա Սերգիսը առած նստած է:

— Ինչ կ'ըսես, ա՛ր Սերգիսը:

— Չճանչնայիր... Վասիլիկին տղան, առէն կիրիկ մեզի պէ՞ս կը կարծես կոր, Սօֆի, մենք ենք քի էրկան բերնին հատը կը քաշենք... հէմ ալ ի՛նչ էրիկ, վայ գլխուններն մէջը ըլլայ, կիրիկ մը նայիլ պիւէ չեն գիտեր, հէ՞...

Սօֆի կը խնդար չզանգռէին.

— Մէյ մըն ալ իրենց հարցուր, հաւատա Վերժինս, աղջիկութեանս չտեսած բաներս բիւթիւն գլխուս եկաւ... Աստուած ողորմի հոգուն, գիտես հայրս ընտոր կը նայէր մեզի, ի՛նչս կը պակսէր..., խեղճ մարդը «մի՛ առներ այդ տղան, մեզք պիտի ըլլայ քեզի» կ'ըսէր... իրաւ ալ եղաւ, տարի մը ամրողջ չկնդացի... տունն մըն ալ կնսրջս ուէրը կար, անոր ալ խախտը քիչ չքաշեցի... հիմա ալ պարապ էրիկ մը գլխուս...

— Գործ ալ չիկայ հոգիս, իմինս նորէն թէք թուք բան մը կը վաստկի, ա՛ն ալ չըլայ նէ, աւէթա անօթի պիտի մնանք:

— Անանկ է, նորէն փառք տալու է, Մինրանն ալ քիչ մը ադէկ է հիմա... կիւճպէլա ֆիւտան մը չինեցի, չէնէ պիտի խաչէի հասը լաթերուս մէջ...

— Շինեցի՛ր, հա՛, բարով հաղնիս, ուրիշ օր մը կը ցուցնես հէլպէթ, հիմա յոգնած ես...

Վերժին այս բառերը արտասանած ատեն, բուռն նախանձ մը զգացեր էր վայրկենապէս: Ուզեց նիւթը փոխել խօսակցութեան և կեղծ ժպիտով մը.

— Ծուզում Սօֆիս, քեզի բան մը պիտի հարցնեմ, քանի մը օրէ ի վեր մէրաքի մէջ եմ, հիմա միտքս ինկաւ:

Սօֆի սիկառէթ մը պատրաստելու վրայ էր բարեկամուհիին հրամցնելու համար: Գլուխը վեր առաւ, Վերժին չարունակեց.

— Այս միջոցիս, էրիկդ նոր մէկը ճանչցած ունի՞, չիյտեմ, երկու անգամ է կը հանդիպիմ կոր փողոցը երկայն գլխարկով մարդու մը հետ, երէկ իրիկուն ալ կառքով կ'երթային կոր.

Սօֆի հասկցած էր անմիջապէս, սիկառէթը ղոր պատրաստած էր հրամցուց Վերժինին և ուսերը թոթուելով, պատասխանեց.

— Մինրանին բնաւորութիւնը չիյտե՞ս, ամէն օր նոր մէկը կը գտնայ. այդ ըսածդ Բարիզէն նոր եկեր է, հին բարեկամներէս մէկն է կ'ըսէր կոր...

— Վա՛յ, ներողացի է քի...

— Չէ՛, ճանըմ, հոստեղացի հայ մը, կեցիր ինչպէս ըսաւ, Միքէ, Միքէ... Սիւզէեան:

Վերժին զսպանակէ մը մղուածի պէս վեր ցատկեր էր տեղէն: Սօֆի, ապշած, կը նայէր բարեկամուհիին:

— Ի՞նչ կ'ըսես, Միքէ՞ն է ադ, խելքիս կուգայ հիմա, չե՞ս յիշեր կոր ո՞վ ըլլալը, Սօֆի...

— Չէ՛, կը ճանչնամ դուն:

— Հապա՛, Սիւզէեան կարապետ աղային տղան չէ՞, հօրը մահուանը պատճառ եղաւ, իր ուներացածը ուտելէն վերջ, քրոջը բարան ալ կերաւ փախաւ, ան չէ՞, Սօֆի, միտքդ բեր...

— կարծեմ, ամուսնացած տարիս էր. բաներ մը պատմեցին ան ատեն:

— Հա՛ եա, առաջին կարգի սրիկայ մըն է, մոած ելած տունը կինիկ չձգեց որ... տահա խրյախը կայ. սըկէ ջուր մը տուր ան ինձի, պատմեմ...

Հաւիս թէ Սօֆի ոտքի ելեր էր ջուրը լեցնելու փողոցին դուռը զարնուելուա ուժգին. Վերժին փութայ զաւաթը առնել, մինչդեռ Սօֆի դուրս կ'ելլէր սենեակէն ըսելով.

— Նստէ՛, Վերժին, Մինրանն է...:

Արդարեւ, մէկ երկու վայրկեան վերջ, այս վերջինը վեր կ'ելլէր սանդուխէն, անհոգ մարդու մը պէս քիթին տակէն երգ մը մռլտալով: Վերժին ոտքի վրայ էր դեռ, այս անգամ հովանոցը ձեռքը բռնած. Սօֆի հարցուց.

— Ի՞նչ, կ'երթա՞ս կոր, քիչ նստար խըչանէթ, դեռ լաւվէ մը անգամ չխմեցիր:

— Չէ՛ անուշիկս, նորէն կը տեսնուինք, չնորհակալ եմ...

Վերժին և Մինրան մէկ քանի խօսք կը փոխանակէին հիմա, իրարու որպիսութիւնը հարցընելով.

— Իմ գալո՞ւս կը սպասէիք մեկնելու համար, չխտակը չեզաւ աս...

— Չէ՛... Մինրան էֆէնտի... ինչ ըսել է, իմ տունս է ասիկա, չեմ ընդունիր...

Բայց Մինրան չպատասխանեց և Վերժինի մեկնելէ անմիջապէս առքը, կնոջը դառնալով բարկութեամբ.

— Սօֆի, անգամ մըն ալ չպիտի տեսնուիս այս բոզին հետ, կը հասկնաս, մէյ մըն ալ հոս տեսնելու ըլլամ նէ, ոտքը կը կոտրեմ... ասանկ կիները պատիւ չեն բերեր մարդ... խելքդ գլուխդ ժողվէ...

Սօֆի, ապշած, կը նայէր էրկանը: Մինրան չարունակեց.

— Հա՛, կատակ չէ ըսածս, ինչ կը սպասես ասանկ կիներէ, չիյտեմ, պայաղիները, անցեալ իրիկուն փողոցին օրթան կեցեր տիք տիք Միքէին կը նայի, քալած տեղս ինչ ըլլալս չգիտցայ...

Ցանկարծ, խօսքը փոխելով.

— Հէ՛մ, հայտէ, հագուէ, դուրս պիտի ելլենք...

— Աման, հիչ հալ չունիմ, ո՞ւր պիտի երթանք նորէն...

— Ինչ ինչ... դուն հագուիլդ նայէ, նոր ֆիստանդ հագիր, Սրլանտիա պիտի տանիմ քեզի...

Սօֆի գուշակած էր ամէն բան, Սիւզէեանէն հրաւէր մը ըլլալու էր. միտքը դրած էր խոյս տալ այդ մարդէն. ուզեց մերժել.

— Չեմ կրնար, հիւանդ եմ...

Մինրան կ'անուշնար.

— Զըլա՛ր, անուշիկս, Սիւզէեանը ճաչի հրաւիրեց մեզի. ընդունեցի, խօսք տուի, իմ կողմէս, քու կողմդ. քէեաղէութիւն է, տղան պիտի սպասէ չերթանք նէ, հա՛յտէ... ամօթ կ'ըլլայ:

— Բայց չեմ կրնար ըսել, զաթը չեմ գիտեր ինչու այսքան կապուեր ես այդ մարդուն, ինչ կայ չկայեմ, բիւզիւթիւն մէկուդ նսեմ լմնայ երթայ, օրէ օր առնդ կը մոռնաս կոր...

Միհրան կը ներքէր.

— Աստուածս սիրուն ըլլայ, Սօֆի, նորէն մի՛ սկսիր հետս, էլ՛ը անօթի ձգուցի քեզի, չատ բան կայ ըսելիք ամա, իչտէ անանկ, զաթը կնիկները ապերախտ կ'ըլլան, ամէնքդ ալ ասանկ էք, ուտող ուրացողներ:

— Վա՛յ, անօթի ալ պիտի ձգէիր, զաթը ըրածդ ինչ էր որ, օրը հաց մը և չաքաթը օխա մը միս... ունեցած առնդ ալ աս էր, էքմէքճիին չէթէլէն Թաչմիչ կ'ըլլայ կոր...

— Ան ալ չըլլար նէ ինչ պիտի ընէիր, պերէքէթ Սիւզէհանին որ այսչափն ալ կը գտնանք կոր... ինչ ընեմ, ունի՞մ ես չեմ ըներ կոր, այսչափ կուգայ ձեռքէս, վախտով քիչ բան չըրի քեզի, չես հաւնիր նէ, գլխուդ ճարը տես:

Սօֆի կը պօռար.

— Ինչ ըրիր, ըսէ՛, պապայէս մէկ երկու ոսկի ունէի նէ, ա՛ն ալ դուն կերար, սայէյէթ ունեցածս ալ ծախեցի, ե՛ս նայիմ քեզի, ապերախտը ե՛ս եմ մի, դուն, տասա էլմաններուս բան է քի կ'ուանէք կոր... տասա ալ չամչած անոր սայէյէն է կ'ըսես, ա՛խ, Աստուած, հոգիս առ ես ազատիմ աս մարդուն ձեռքէն:

Եւ Սօֆի, ինքն իր ըսածներէն յուսահատ, սկսաւ լալ, ձեռքերը աչքերուն վրայ:

Միհրան մտածեր էր, դողդղալով.

— Սօ՛ֆի, ելի՛ր, մի լար, հայտէ, աղայութիւն չուզեր, հայտէ, հագուէ... սիրտդ կը բացուի քիչ մը, ուշ չմնանք:

— Դուն գնա՛, անցած գիշեր ալ գացիր ինչ եղաւ, կնիկդ չի մտածեցի՛ր եա, ամա ես հոս տեղ չոր ֆասուլեա մը կ'ուաեմ եղեր, հո՞գդ է:

— Հայտէ, կ'ըսեմ կոր, իչալլահ աս օրերն ալ կ'անցնին, Աստուա՛ծ մեծ է, ասանկ չենք մնար:

Սօֆի չէր պատասխաներ: Միհրան կը կակուղնար, կը համոզէր.

— Ելի՛ր, անուչիկս, սիրտս մի՛ հատցներ. քունդ ալ հատաւ, ելի՛ր, բան մըն էր անցաւ, կ'օգտէ ալ...

Եւ կնոջը ձեռքերէն բռնած, դէպի լրին կը քաշէր զայն.

— Հարկաւ բան մը դիտեմ ես ալ, հաչիս մը ունիմ. տղուն սիրտը կոտրեմ նէ չըլլար, յոյս անկէ է... հէմ խնդ մի ըլլար, քա, կ'ուանէք կը խմենք... երկրդ անպատիւ մէկը չէ՛ որ մեբաք ընես:

Սօֆի ոտքի եղեր էր, հանդարտած.

— Ինչ մէրաք պիտի ընեմ... եղեր է եղածը. ճակատագիրս աս է եղեր, ես ուղէի նէ իչտէ անանկ...

Եւ խօսքը փոխելով.

— Ան չէ ամա, ես ան Թէփէ Պաչիի օթելը չեմ երթար. չատ մարդ ըլլալու է հոն. լըրճուկ գիտտանովս ատանկ տեղ չերթնուիր:

— Չէ՛ անուչիկս, ըսի արդէն որ Թօքատլեանին պիտի ուտենք. ես ատանք բոլոր մտածեցի, ապուչի տեղ մի՛ դներ էրկդ...

— Չիյտե՛մ իչտէ...

Եւ Սօֆի վեր եկաւ:

Միհրան մինակ մնալով սկսաւ սենեակին մէջ պտտիլ. անհամբեր էր և կ'ուզէր վայրկեան մը առաջ դուրս ելլել երեւակայելով այն ուրախութիւնը զոր Սիւզէհան պիտի ունենար Սօֆին տեսնելով: Արդարեւ, պարտէզին տեսակցութենէն ի վեր, Մինաք, զրնթէ տասն անգամ կրկնած էր ճաչի այս հրաւէրը և ընականաբար ուրախ պիտի ըլլար Միհրանի անձին մէջ մեզսակից մը կարծելով իր չար նպատակներուն, որովհետեւ Սիւզէհան Սօֆին հրապուրելու, վայելելու դիտումով ոչինչ խնայած էր իր բարեկամէն: Ամէն օր մէկտեղ կը ճաչէին ցորեկը և չատ անգամ գիշերն ալ չէր թողուր Միհրանը և զայն Բերա Բալաս կը տանէր ուր կը ընակէր ինքը Պոլիս եկած օրէն ի վեր: Այդ օրը իսկ, Մինաք հաղորդած էր Միհրանի թէ իրեն համար յաջողած էր ապահովել յանձնարարական գիր մը որով պիտի կարենար Ռէժիի մէջ կարեւոր պաշտօնի մը տիրանալ:

Յանձնարարականը մեծ և ազդեցիկ անձնաւորութենէ մըն էր զոր Բարիզի մէջ ճանչցեր էր Սիւզէհան և որ իրեն պէս Բերա Բալաս օթեւանած էր:

Եւ ինչպէս միտքէ կընդել, Միհրան ուրիչ բանի վրայ չմտածեց, իր աչքին գործն էր կարեւորը. յոյսը ծնած էր յանկարծ և իր միտքը պաչարած ամբողջութեամբ: Այս վիճակին մէջ չպիտի կրնար գուշակել իսկ թէ Սիւզէհան չար նպատակ մը ունեցեր էր Սօֆիի համար, իր ընտանեկան պատճառն հանդէպ: Եւ երբ երկրորդ սիկաւէթ մը կը պարբերէր, լսելց կնոջը չրջազգեստին ֆրուֆրուն:

— Պատրա՞ստ ես, Միհրան...

— Հայտէ, աղէկ ժամուն պիտի հասնինք:

Ե.

Սըլանտիլի վերի սրահը, պզտիկ քառանկիւն ճաչասեղանի մը չուրջը նստեր են Սօֆի, Սիւ-

զէեան ու Միհրան: Իւրաքանչիւրին առջեւ, մէյմէկ մոմ, գունաւոր լուսամխոիին տակ, կը վառի տարաշխարհիկ լուսեղէն ծաղիկի մը պէս և կ'արձակէ ապխտակ սիրոյը ու դեռ ինչ որ կայ սեղանին վրայ ճարտար ապաստարի մը ձեռքովը չակուած, կարգաւորուած, մաքուր ապասէն սկսեալ մինչեւ փայլուն անօթը սառի որուն մէջ գինիի չիշը, մէկ քովին գլուխը ծռած, կը տպասէ ինքն իրմէ գինովցածի պէս արդէն: Սօֆի, լոյսի ու ճերմակութեան այս փոդփոդումին մէջ, ճաշոցներու ու մեծաչխինդ բացուող չիչերու ձայներուն հետ, գրեթէ գինովցած, կը մտածէր հեռաւոր ու անծանօթ կեանքերու վրայ:

Եւ արդէն, Մինքէ, հրապուրելու իր կատաղի ոտնկին մէջ, բան մը չէր խնայած և առաջուց ապսպրել տուած էր է'ն ընտիր կերակուրներէ և ըմպելիքներէ բաղկացած ճաշացուցակ մը և երբ Միհրան, ախարհիկ մարդու մը ձեւերով կարգաց անոր մէջ բօթաժ պիսիը և թուռնըսօլ, զգաց թէ բերնին ջուրերը կը վազէին:

Կէս ժամէ ի վեր սկսեր էին իրենց ճաշը և Սիւզէեան տակաւին չէր չեզած քաղաքավարական խօսքերէն և առանց մտերմութեան մէջ մտնելու, իր կենցաղագէտ հիւրընկալի դերը կը կատարէր տեսակ մը նազանքով ու փափկամտութիւնով: Սօֆի աւելի հանգիստ կը զգար ինքզինքը և զուարթօրէն կը պատասխաներ, բայց երբ չիչ մը Նիէրլէթայիները աւարտեցին և դինին սարսուռ-ներու պարը սկսաւ իր երակներուն մէջ, Սօֆի զգաց վայրկենապէս այն տեսակ մը անդիմադրելի հեշտանքը որ ամէնէն լուրջ ու դժուար կինը կը փոխէ ու կ'այլայլեցնէ:

Սիւզէեան, անուշ հոտ առնող կատուի մը պէս, նչմարած էր այդ այլափոխումը և չատաղի գոհունակութիւն մը զգացած զոր սակայն գաւաթ մը գինիի մէջ խեղդեց. յետոյ ժպտուն, է'ն աղուոր չիչը դնելով ձայնին մէջ, ըսաւ.

— Տիկին, գաւաթ մըն ալ.

Եւ երբ գինին կը լեցներ, Սօֆի նազելի ժպիտով մը որ իր ճերմակ ակռաները ցոլցոլց, չնորհակալ եղաւ մղտրուն նայուածք մը դնելով աչքերուն մէջ:

Եւ այդ վայրկեանին, Սօֆի առաջին անգամ ըլլալով զգաց իր մէջ կեանքի հեշտութիւնը, Սիրոյ վայելքը, Դրամին ուժը և այնպէս թուեցաւ իրեն թէ Սիւզէեանի մատները — մատնիներով ծանրաբեռնուած — իր սրտին կը հպէին ու կը փայփայէին զայն:

Եւ երկար տանել ի վեր ցաւերու ու սիրտնամուխներու մէջ քաչկըտուած, պատիւ ու պարկեչտութեան զոհուած իր կեանքը մէկէն փլաւ, աւազի կոյտ մը պէս և սէրը որ տարիներ առաջ չինած էր զայն, անէացաւ՝ տեղի տալու համար նոր ու բուռն զգացումներու այս տարփաւէտ զարթնումին:

Եւ նուագախումբը, մեղմ ու դողդոջուն, երաշներու և սիրոյ բանաստեղծութիւնը կ'երգէր հիմա իր չուրջը, երջանիկ կեանքի մը բոլոր յոյսերն ու հեչտութիւնները կը ներկայանային իրեն:

Եւ քանի Սիւզէեան կը խօսէր, այնքան կ'ուրախանար Սօֆի: Անոր բառերը աւելի իմաստալից, կչռուած և չահեկան ըլլալ կը թուէին և ինքը կարծեց ներքին մղում մը զգալ դէպի այդ անծանօթ մարդը որ սակայն գիտէր անծանօթ ու վարդագոյն հորիզոններու մէջ պտտցնել իր հոգին:

Եւ ակամայ իր աչքերը Սիւզէեանի դարձան:

Այն առեն, անիկա, յաղթութեան ժպիտով մը իր չրթնչերէն լուիկ համբոյր մը ղրկեց Սօֆիի որ սարսուռ ու աչքերը վար առաւ:

Միհրան բան մը չէր տեսած, բան մը գուչակած չըլլալով մինչեւ այդ պահուն լռելեայն տեղի ունեցած հոգեկան հաղորդակցութիւնէն: Իր անոգ ամուսնի դերին մէջ, կնոջը ըրածին կատարութիւն չտալ կը ձեւացնէր իբր թէ և կը չարունակէր պարպել գինիին չիչը: Մինաց որ Սօֆի և Սիւզէեան, գրեթէ ծաղրական չեչտ մը դրին իրենց խնդութիւն մէջ, երբ Միհրան, վերջին պատառին հետ, գոհ ու լաւ մը կչռացած մարդու մը ուրախութիւնը յայտնեց.

— Օ'խ, չատ կերայ, պատ վօ Մինքէ... աղուոր կերակուրներ չիտակը. մանաւանդ Անթրժը, ճչ, պատուական բան, հիմա պէնէտիքթին մը կը խմեմ:

— Ես դաֆէ մը, ասկցուց Սիւզէեան:

Եւ Սօֆիի հարցնելով մտերմօրէն.

— Դուք ալ պէնէտիքթին մը...

— Չէ, դաֆէ մը...

Սովորութիւն ունենալուն թէ դիմացինին հաճելի ըլլալու համար արտայայտեր էր այս փաքը, ապահովաբար Սօֆի պիտի չկրնար այս մասին բացատրութիւն մը տալ ինքզինքին: Ինչ որ ալ ըլլար սակայն, Սիւզէեան մտքի հաղորդակցութիւն մը կարծեր էր նչմարել այդ բառերուն մէջ և քաջալերուած, այն միջոցին որ ծառան պէնէտիքթինը կը լեցներ Միհրանի գաւաթին մէջ՝ կամաց մը իր ոտքը Սօֆիի ոտքին վրայ դրաւ:

Այս վերջինը ոևէ չարժում մը ընելու անկարող զգաց ինքզինքը. վայրկենապէս ունեցած բուռն յուզումէն քարացած, ամէն բան մոռցած ըլլալ կը թուէր, մոռցած իր պարտականութիւնները հանդէպ ակար ամուսնոյ մը, իր ցաւերը, իր երազները, պատիւն իսկ մոռցած: Ջօրաւոր սարսուռ մը եւլէքտրական հոսանքի մը պէս թոթռաւ, ցնցեր էր իր մարմինը և իր սիրտը, երկար տանել ի վեր տառապող սիրտը կատաղի գոհունակութիւն մը զգացեր էր, տարտամ երազ մը

արթնացած պէս, անձանօթ ու հեշտաւէտ սէրերու այս փաղաքշանքէն։

Եւ մինչդեռ Մխէրան, անտարբեր, կը չաղակրատէր, Սօֆի անոր խօսքերուն մէջ կարծես նշմարել իրենց կեանքին բոլոր դառնութիւնները, յիշեց իր կռիւները, իր մտատանջութիւնները և գրեթէ ուժգին և այլեւս անկարող զգաց ինքզինքը ապագային մէջ ալ տառապելու։ Իրենց անցեալը, իրենց ներկայ վիճակը զօրաւոր ապացոյց մը չէին այն թշուառութեան զոր պիտի քաչէին առկէ վերջ և Սօֆի գուշակեց թէ Մխէրանի ճակատագիրը մնծ բան մը պիտի չըլլար ապահովապէս եթէ բարեկամ ձեռք մը չբռնէր զինքը։

Եւ հիմա, լոյսերու փողփողումին մէջ, նոր կեանքը կուգար Սօֆիի աչքերուն առաջքը կը պարզէր իր հեշտանքները, իր վայելքները, քմահաճոյքով լեցուն, հեռաւոր ու լուսաւոր երջանկութիւններով։

Եւ պահ մը այնպէս թուեցաւ Սօֆիի թէ այդ բաղձացուած կեանքը ահաւ էր արդէն նոյն վայրկեանին և այսպէս մտածելով իր կանացի գլխուն մէջ կազմեց այն համոզումը թէ պէտք էր ընել ինչ որ հաճելի պիտի երեւնար Սիւզէհանին, կարենալ ձեռք անցընելու համար Մխէրանի խոստացուած գործը։

Եւ թերեւս այս մտածման մէջ ըլլալուն կարող չեղաւ ըմբռնել այն չհչոը զոր ձայնին մէջ դրաւ Սիւզէհան, սանդուխներէն իջած առենին, Սօֆիի խօսելով Մխէրանէն չխմացուելու առիթան մնդմիւ, հրապուրելու լեզուին էն քաղցր ու վայելչագեղ նախադասութիւնները։

Սրդարեւ, երբ Սբլանտիէն գուրս կ'ելլէին, Միքէ օգուտ քաղելով Մխէրանի վայրկենական մէկ բացակայութենէն, ըսաւ Սօֆիի, չարաճճի ակնարկով մը.

— Ա՛հ, եթէ կարենայի վայրկեան մը տեսնել ձեզ վազը...

Սօֆի իր պատասխանը պատրաստի պէս՝ կ'ըսէր.

— Ինչո՞ւ չէ, ո՛ւր...

— Հո՛ս, ժամը եօթնին...

— Լա՛ւ, բայց պատճառը...

Սիւզէհան չկրցաւ չարունակել, Մխէրան մօտեցեր էր։

— Գլօբիտը նայեցայ, աղէկ բանուեր են գինիները։

Մխէրան կը սէր. փolisoliերին այնքան կը հասկնար որքան տղայ մը ատաղաչախութենէն. իր անհանգիստ ու անտարբեր մարդու բնաւորութեամբը սակարանին վիճակը հասկնալու պատրուակին տակ պահ մը հետացեր էր, որպէս զի Սիւզէհան որուն Սօֆիէն հրապուրուած ըլլալը կը զգար, ազատօրէն իր աքանչացումը յայտնէ։ Մնաց որ Միքէ առաջին օրէն գուշակած էր Մխէրանին այս գաղափարը և եթէ իր չափազանց մտերմութիւնը Սօֆիի հետ՝ անհաճոյ իսկ թուած ըլլար անոր, դարձեալ ինքը պիտի չուզէր առիթը փախցնել ձեռքէ, գոնացնելու համար իր վաստակը սիրահարի փափաքը։ Եւ արդէն իր տուած խոստումը պատճառ մը չէր միթէ որ Մխէրան չտարակուսէր իր վրայ և Սօֆի հրապուրուէր ապառնի երջանկութեան մը յոյսէն։

Միայն թէ իր քաղաքականութիւնը աւելի ճարտարօրէն ի գործ դնելու նպատակաւ Սիւզէհան լռեց և մտերմօրէն Սօֆիի ու Մխէրանի ձեռքը սեղմելով հրաժեշտ տուաւ։

Չ.

Գիշերը չքնացաւ գրեթէ Սօֆի, տան անգամ ելլելով անկողնէն ցատտանչ երազանքի մը մէջ բազմոցին անկիւնը նստելու համար։ Բայց լուսնալու մօտ ալ չդիմացաւ և աչքերը գոցեց։

Առտուն, Մխէրան արթնցուց զայն։ Գինիին ազդեցութեանը տակ խորունկ քուն մը քաշած էր և բան մը չէր իմացած։ Մնաց որ զարմացման չհչտ մըն ալ դրաւ ձայնին մէջ կնոջը անունը տուած առեն.

— Սօֆի՛... աս ինչ է, դեռ կը քնանա՞ս։

Վերջինը բացաւ աչքերը և Մխէրանը դիտելով.

— Գէշ մարդ... մէյ մըն ալ ինծի հարցուր, մինչեւ լոյս աչքիս խաբեթը չէ՛ գոցուեր։

Եւ մինչդեռ Մխէրան կը պատրաստուէր համբոյրով մը զարմանել իր սիրելը, Սօֆի վար ցատկեց անկողնէն և մազերը չտկելով.

— Ինձի տէղն է կարծեմ...

Իրականութիւնը կը ցցուէր հիմա իր առջեւ. Սիւզէհանը միտքը կ'իյնար և իր ժամադրութիւնը կը յիշէր. սպրտաց, ինչպէս կրցեր էր խօսք տալ... չէ՛, չէ, չէր կրնար երթալ այդ ժամադրութեան, ուղղ բան էր, գարշելի բան էր, պէտք էր մոռնալ զայն, պէտք էր խոյս տալ այդ մարդէն, եթէ գիտնար իսկ թէ անօթի պիտի մնար առանց անոր։

Եւ հոգեկան տագնապի մը մէջ Սօֆի լուսաւօրեն առջեւ ծռած անդադար ջուր կը զարնէր դէմքին.

— Ի՛նչ կ'ըլլաս կոր, Սօֆի, չէ՞ցուցեր դեռ...

Ճանկրտած գաղափար մը ծնած էր իր մտքին մէջ։ Եթէ տէր թէ հիւանդ էր այդ օր, Մխէրան պիտի իմացնէր անշուշտ իր բարեկամին որ պիտի հաւատար այդպէս ըլլալուն և գոնէ պիտի չը սպասէր իրեն որոշեալ ժամուն։ Սօֆի կատչցաւ այս մտածման և ամուսնոյն պատասխանելով.

— Հիւանդ եմ, գլուխս սաստիկ կը ցաւի կոր... քիչ մը պաղ ջուր զարնեմ երեսիս որ ախքերս բացուին:

— Վա՛ռ անուչիկս...

Մինրան չխօսեցաւ ալ և պատրաստուեցաւ մեկնիլ. միտքէն անցուցած էր Սիւզէհանը տեսնելուն իմացնել կնոջը ակարտեթիւնը. ո՛րքան զարմանալի է երբեմն միտքերու այս հաղորդակցութիւնը: Մինրան գուշակած ըլլալ կը թուէր Սիւզէհանի նպատակը և Սօֆիի հոդևկան տագնապը:

Եւ իր բարեկամը տեսնելու այնքան բուռն փափաք մը ունեցաւ արդարև որ Թաքսիմէն կառք մը նստաւ և տասը վայրկեան վերջ Բերա Բալասի դրան առջեւ վար ցատկեց:

Սիւզէհան նոր ելած էր անկողինէն և հայելիին դէմ պիտերը կ'անուշահոտէր:

Երբոր Մինրանը տեսաւ, ժպտեցաւ, պօնժուռ մը նետեց և իր առաջին հարցումը Սօֆիին մասին եղաւ.

— Ինչպէս է կինդ...

Մինրանին բերնին մէջ պատրաստ էր պատասխանը.

— Հիւանդ է խեղճը:

Եւ իր արգահատանքի բաժինը դնելով՝

— Մինչեւ լուս չենք քնացեր. սաստիկ գլխու ցաւ մը ունի. եթէ առանկ տեւէ բժիշկ մը տանելու է...

Սիւզէհան պրիյանթինի սրտակը մէկ կողմ դրած, Մինրանին կը նայէր զարմացումով և նեղքին թեթեւ յուզումով մը, բայց իր կատուի սուր հոտառութիւնը դուշակել տուած էր սուրը և բան մը չեղածի պէս հանդարտ ու պաղարիւնով.

— Կը ցաւիմ, ըսաւ... անոր համար մանաւանդ որ եթէ կինդ հիւանդ չըլլար, վաղն իսկ Ռէժին ընդունուած էիր...

Մինրանի դոյնը նետեց և թոթովելով՝

— Բայց... բայց... Միքէ, կը չխոթեցնես կոր զիս... կարելի չէ միթէ...

Սիւզէհան ժպտեցաւ.

— Մի վախնար, ամէն բան վերջացած չէ... խոստումս չկատարեցի դեռ... բայց ասանկ պարագաներու մէջ առիթը փախցնելու չէ ձեռքէ:

— Այսինքն...

— Պատմելը երկար է... սա չափը միայն ըսեմ որ կնոջդ ներկայութիւնը անհրաժեշտ է քու գործիդ յաջողութեան համար:

Մինրան կարմրած էր.

— Ջեմ հասկնար կոր...

— Շատ դիւրին է բացատրելը: Այս գիշեր հոս ճաշի հրաւիրած եմ քեզ Ռէժիի վարչութեան յանձնարարող անձը և կ'ուզէի որ կնոջդ հետ դուն ալ գտնուիս անպատճառ, գիտե՞ս ևս կիներուն ազդեցութիւնը երիկ մարդոց վրայ...

Մինրան դիւթուած էր և գրեթէ լինքզինքէն ելած.

— Բայց Միքէ՛, քանի որ այդպէս է, երթամ անկողնէն հանեմ Սօֆին, հիւանդ հիւանդ թող ելլայ գայ:

Սիւզէհան իր կատուի ճանկը դրած էր Մինրանի գլխուն.

— Սա ըսածդ չըլլար... չե՛մ ուզեր պատճառ ըլլալ. կնոջդ քիթէն բերնէն չբերինք կեռածը:

Եւ պահ մը վարանելէ ետքը.

— Տե՛ս Մինրան, ի՞նչ կը խորհիս կոր...

— Ըսէ՛...

— Այս գիշեր ճաշը տեղի կ'ունենայ առանց ձեզի, որովհետեւ մարդը վաղն իրիկուն պիտի մեկնի անպատճառ և չեմ կրնար ետ առնել հրաւէրս... ես սեղանին վրայ պէտք եղածը կը խօսիմ քեզի համար, խօսքիս վատահ եղիր. բայց վաղը, ցորեկէն առաջ, կինդ հոս կուգայ և մարդուն կը ներկայանանք մէկտեղ յանձնարարականը առնելու համար. ի՞նչ կ'ըսես, աղէկ չէ՞ ասանկ. կիներուն ազդեցութիւնը տարբեր կ'ըլլայ, գիտե՛ս ևս...

Մինրան թէ՛ չխոթած, թէ՛ արմնեղած, դոյն փոխած էր մէկ վայրկեանի մէջ. բայց երբէ՛ք չուզեց միտքէն անցնել թէ Սիւզէհանի ըսածին մէջ խաղ մը կրնար ըլլալ. ուստի, չնորհակալ ըլլալով խոստացաւ կնոջը կոչմէն և գուբս ելաւ:

Հազիւ թէ մէկ քանի քայլ առեր էր, Մինրան ետ դարձաւ և անհակին դուռը բանալով՝

— Բառատն, բան մը մոռցայ ըսելու, Միքէ՛, եթէ Սօֆին չկրնայ գալ վաղը:

— Գործիդ խերը տես այն առեն, բարեկամս, այդ վիճակին մէջ կը մնաս...

Մինրան չպատասխանեց, դուռը գոցեց գարձեալ չմոռնալով այս անգամ անհակին թիւը առնել և վար իջաւ սանդուխներէն մինչդեռ, անդին, Սիւզէհան, իր գոհ մարդու խնդուքը կը չաքնաւկէր:

Է.

— Այո՛, պէտք է անպատճառ երթաս, նպատակդ անօթի մնալ է հա՞... ալ կը բաւէ ինչ

որ ըրի մինչեւ հիմա, քիչ մըն ալ դուն աչխատէ. ինչ դժուարութիւն կայ երթալուդ մէջ... չիյտեմ, մինչեւ Օթէլին առջեւ կուգամ հետդ, եթէ կ'ուզես կը սպասեմ ալ քեզի վարը. սասանահարով վեր կ'ելլես դուն, երկրորդ յարկ, թիւ 10, Սիւզէհանը պիտի սպասէ քեզի...

Սօֆի չէր պատասխաներ ալ. ժամերով կուուր էին, և խեղճ կինը ընկճուած, յաղթուած էր ալ: Էրկանը կծու բառերը դանակի պէս ճեղքեր էին իր սիրտը և ուրիշ բան չէր մնար իրեն ընել եթէ ոչ գլուխ ծռել անոր առջեւ, յարդել անոր կամքը:

Եւ արցունքոտ աչքերը գողնի տակ պահելէ վերջ, փողոց ելաւ Սօֆի էրկանը ընկերակցութեամբ:

Բերա-Բալասի առջեւ դատուեցան և Սօֆի ներս մտաւ պանդոկէն, իր վայելուչ քալուածքը տեսնելով դռնապանը չսպասեց քովը երթալ և երը հասկցաւ թէ Սիւզէհանի համար կուգար, նշան ըրաւ կոտմի մը որ Տիկինը առաջնորդէ:

Սօֆի անայլայլ յառաջացաւ դէպի վերամարձ մեքենան և ներս մտաւ: Ամպերէ չխուսած թեւեր կարծես իր մարմինը գրկած դէպի վեր կը հանէին և վայրկենական բայց անդորր ու հեշտ այդ վերելքին մէջ այնպէս թուեցաւ իրեն թէ ալ վար պիտի չիջնար երբէք: Եւ գլխու պտոյտ մը մէջ չկրցաւ հասկնալ թէ ինչպէս ուժ ունեցեր էր մինչեւ Սիւզէհանի դուռը յառաջանալու:

Հո՞ն կեցաւ վայրկեան մը: Խեղճ կինը կը գուշակէր թեւերուս թէ այդ գոց գրան ետին իր պատուոյն գերեզմանը կը պատրաստէին և ձեռքը սրտին դրաւ ճնշելու համար անոր բաբախումները:

Բայց յանկարծ ինքզինքին եկաւ. մօտակայ դուռ մը ճռնչեր էր, այն առեն կամաց մը զարկաւ դրան, չրթունքներուն վրայ գծելով բռնաղբօսիկ ժպիտ մը: Անմիջապէս բացուեցաւ և Սիւզէհան երեւցաւ ժպտուն:

Բառ մը չէին փոխանակած: Սօֆի գլխու թեթեւ շարժումով մը բարեւեր էր, անգամ մըն ալ ետին դառնալով ապահովուելու համար թէ ոչ ոք տեսեր էր զինքը հոն:

Մի քէ, դուռը գոցելէ վերջ, առաջնորդեց զայն իր ընդունելութեան սենեակը և թիկնաթոռ մը հրամցուց: Այս տեսարանը տեղի ունեցեր էր այնպէս ինչպէս որ կ'ըլլայ թատերաբեմի մը վրայ, երբ ժամադրութեան սպասող սիրահարը կ'ընդունի կինը, գգուալիր ու սիրալիր հիւրասիրութեամբ մը, իբր թէ ամէնէն բնական ու աղնիւ բանը ըրած ըլլար:

— Ձեր դէմքէն կը գուշակեմ որ, Տիկին, չափազանց յուզուած էք, ըսաւ վերջապէս Սիւզէհան փաղաքշոտ հայուածք մը նետելով Սօֆիի և երբ տեսաւ որ անիկա չէր պատասխաներ դեռ, աւելցուց.— բայց այդ յուզումը ձեր հիւանդութեան կը վերագրեմ աւելի, որովհետեւ Մինրանը կ'ըսէր որ...

— Այո՛, ընդմիջեց այս անգամ Սօֆի, աչքերը չորս կողմ պտրտցնելով, երկու օրէ ի վեր չափազանց տարտադիր չէի ըսար, բայց վերջապէս, դիտէք... կին մը ստիպուած է յաճախ հպատակիլ իր ամուսնին:

Սիւզէհան ուզղակի ճակտին կ'ընդունէր հարուածը բայց չպայթեցաւ և յարգանքով.

— Այսինքն, Տիկին, ձեր ըրածը ամէն կին պիտի ընէր, քանի որ խնդիրը ձեր երջանկութեան հետ կապ ունի, չպիտի ուզէի երեւակայել կին մը որ ոտնակոխ ընէ զայն, առանց խորհելու:

— Չհամաձայնեցայ ատոր և ահա դիս մինակ կը տեսնէք հիմա ձեր էրիկմարդու սենեակին մէջ:

Սօֆի կը ժպտէր ակամայ: Սիւզէհան մօտենալ ուզեց, բայց անմիջապէս կրցաւ զսպել իր վարմունքը և ձայնը անուշցնելով.

— Կրնայի վարկ սրտին ալ ընդունիլ զձեզ, Տիկին, բայց չուզեցի որ կասկածի ենթարկուի ձեր ներկայութիւնը, սխալ ըրի արդեօք...

Եւ տեսնելով որ Սօֆի լուռ կը մնար, յարեց.

— Արդէն չեմ կարծեր որ ձեզ մտածէիք մէկու մը վրայ որ ձեր ամուսինը եղբօրը պէս սիրած է և հետեւաբար ձեր երջանկութիւնը կը բաղձայ այսօր. Մի՛ երանէն զատ ո՛վ պիտի կրնար արդիւնել զձեզ որ դուն վայրկեան մը առանձին գտնուէիք ինծի հետ, մանաւանդ որ ձեր ներկայութիւնը անհրաժեշտ եղաւ ձեր գործին յաջողութեան համար. դժբաղդաբար...

— Դժբաղդաբա՞ր...

— Այո՛, երեկ դիշեր լոլորովին մինակ թողուցիք զիս և Մինրանի մասին չկրցայ ուզածիս պէս խօսիլ ըսած անձիս հետ...

— Ուրեմն այսօ՞ր...

— Ցոյս ունէի որ ամէն բան վերջանար և ալ չյոդնեցնէի ձեզ, բայց մէկ քանի օր պիտի յետաձգուի:

Սօֆի ժժգուներ էր յանկարծ. Սիւզէհանի աչքերուն մէջ կը նչմարէր հիմա չար մտածման մը արտայայտութիւնը և տարօրինակ վախ մը իր մարմինը կը չրջապատէր: Բայց զգայ թէ լուռ թիւնը իր սրտին տագնապը մատնած պիտի ըլլար, և քաշուքին առնելով.

— Հաւատացէք որ, ըսաւ, լոլորովին կը չփոթեցնէք զիս..., չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ համար մինչեւ հոս բերել տուիք զիս երբոր կը տարակուսէիք ձեր ընելիք գործին վրայ, ուրիշ դիւրին կը կարծէք որ ինծի պէս կին մը մէկ քանի անդամներ յաջողապարար կարնայ գալ հոս՝ խոստացուած յանձնարարականը առնելու համար:

Սիւզէհան իր պատասխանը պատրաստած էր արդէն.

— Գիտեմ թէ որքան դժուար եղած է ձեր հոս գալը, բաւ ձայնը մեղմացնելով, բայց դո՞նէ ինծի համար երջանկութիւն մը չէ՞ ձեր ներկայութիւնը վայելել յաճախ սենեակին մէջ։

Մէկ ոտնամբ ոտքի ելեր էր Սօֆի, դալկահար, աչքերը մեծ մեծ բացած իբր թէ փախչելու տեղ մը փնտռելու համար։ Սիւզէեան ոտքի ելեր էր իր կարգին, և դրան կը թեկնելով՝

— Անօգուտ է պօռալ, Տիկին, բաւ հանդարտօրէն. ամէն բան պատրաստած եմ կանխաւ, ծառաներն իսկ չպիտի համձն ազատել ձեզ։

Սօֆի չկրցաւ խօսիլ. չրթունքները կը դողդողային և անկարող կը զգար ոտքերուն վրայ կեցնալու։ Սիւզէեան անոր քով փութաց, վախնալով որ կ'ինկայ և օգնեց անոր որ նստի դարձեալ, յետոյ ծնրադրելով անոր առջև.

— Որովհետեւ կը սիրեմ ձեզ, բաւ ճարպիկ սիրահարի մը պէս թոթովելով, երկու ամիսէ ի վեր ահա կը տառապիմ ձեզի համար, առաջին վայրկեանէն տէր եղաք սրտիս, մտածումներս խոովեցիք, հանդիստս խանգարեցիք, ձեզի համար և ձեզմով ապրեցայ այսքան աուն, ամէն բան մոռցայ ձեզի համար, ուզեցի երջանիկ ընել զձեզ, բայց կը դժամ թէ պիտի մտնաք դիս, երբ որ այդ երջանկութիւնը տամ ձեզի...

Եւ չրթունքները հետզհետէ մօտեցնելով Սօֆիի ձեռքերուն՝

— Տեսէ՛ք, մտիկ ըրէք... ամէն բան պիտի ըսեմ ձեզի, չեմ կրնար առաջ խօսիլ, կը սիրեմ ձեզ, յանձնարարականը պատրաստ է, քովս է... բայց... բայց... կ'ուզեմ որ սիրէք զիս...

Սօֆի որ կուլար վեր առաւ գլուխը յանկարծ և ոտքի կելլելու ճիգ մը ընելով.

— Ուրեմն, պռոաց, վատ մէն էք դուք. երբ ամուսնոյս սրտած մէկ խոստումը կը կատարէք, կ'ուզէք որ կնոջը պատուիրվը փոխարինէք դան, հա՞, ուրեմն ոճրագործ մըն էք դուք, թողէք զիս... թողէք... կ'ատեմ ձեզ։

Եւ բոլոր ուժովը կը ջանար խոյս տալ Սիւզէեանի ձեռքէն։ Ծուղումէն գոյնը նետած, գըլխարկը իյնալու մօտ, խեղճ կինը կը կառչէր հիմա գազանի մը ճիրաններուն մէջ բռնուած տատրակի մը պէս, բայց Սիւզէեան, Սօֆիի դիմադրութենէն աւելի գրգռուած կը չարունակէր պրկել անոր բազուկները.

— Թո՛ղ չեմ տար, թող չեմ տար ձեզ, կը կրկնէր թշուառականը, կը սիրեմ ձեզ... պէտք է որ իմս ըլլաք...

— Երբէ՛ք, երբէ՛ք, կ'ատեմ ձեզ... վատ մէն էք դուք...

Այս անհաւասար ուժով կռիւն մէջ որ հինգ վայրկեանի չափ տեւեր էր, Սօֆի մտախոհ ու անօգնական, զգաց վերջապէս որ դիմադրելու քաջութիւնը կը պակսէր իր մէջ։

Գլխարկը գետին ինկեր էր, և մազերը, քակուած, կիսովին կը գոցէին իր այլայլած դէմքը։

Եւ մինչդեռ կը պատրաստուէր վերջին ճիգ մը ընել դէպի դուռը յառաջանալու, Սիւզէեան կատաղի չարժումով մը, իր հուժկու թեւերուն մէջ առաւ վերցուց Սօֆին որ այս անգամ, չկրցաւ դիմադրել և երկուքը մէկ, ինկան լայն բազկաթոռին վրայ։

. . . . . .

Կէս ժամ վերջ, վերամբարձ մեքենան վար կ'իջեցնէր Սօֆին, բայց այս անգամ այնպէս թուեցաւ իրեն թէ հոգիով ու պատիւով լըրճուած իր մարմինը ցեխոտ փոսի մը մէջ կը նետէին։

Ը.

Ժամը գիշերուան երեքը կար։ Սօֆի, բազմոցին անկիւնը նստած կուլար, ձեռքը ճակտին, մերթ ընդ մերթ թաշկինակովը սրբելով դէմքէն վար սահող արցունքները։

Եւ կարծես փողոցին աղմուկն ալ դողի սարսուռներ կը բերէր իրեն, չունեցող լալագին հաւինները հետ օդը կը լեցուէր արձագանգովը հեռաւոր ու անորոշ ձայներու, որոնք կը թուէին ըլլալ իրեն պէս սխալ սրտերու ցաւագին ողբերը։

Միրան որ նոր եկեր էր տուն, կը հարցափորձէր կինը, ինքն ալ յուզուած անոր սրտմտվիճակէն՝

— Ի՞նչ ունիս, Սօֆի, ի՞նչ եղար, հիւանդ ես, դէշ բա՞ն մը պատահեցաւ։

Սօֆի կուլար միշտ։ Միրան կը չարունակէր.

— Ըսէ, անուշիկս, մի հատցներ սիրտս, Սիւզէեանը բա՞ն մը ըրաւ քեզի... հա՞...

Սօֆի վեր առած էր գլուխը և արցունքէն կարմրած աչքերը էրկանը վրայ սեւեռելով.

— Ինչ պիտի ընէ ինծի Սիւզէեանը, սիրաս ելաւ կուլամ կոր... կը մտածեմ թէ ինչ պիտի ըլլայ մեր վերջը... վիճակիս աղէկ չեմ տեսներ կոր ես...

— Բայց Սօֆիս, ինչո՞ւ կը յուսահատեցնես զիս. քանի մը օր միայ սըտեղ. հարկաւ բան մը պիտի ըլլայ... Սիւզէեանն ալ այդքան դէշ մարդ մը չէ եա՛ վերջապէս, դո՛ւ այսօր ըսաւ որ վաղը կ'առնենք յանձնարարականը, ինչ ընէ տղան, կ'աշխատի կոր... Աստուծմով ասանկ չենք միար...

Սօֆի մտիկ ըրեր էր, բայց վերջին բառերուն չդիմացաւ և ոտքի ելլելով՝

— Միրան, պօռաց, խելքդ գլուխդ ժողվէ, ալ կը բաւէ որքան որ խաբուեցանք այդ մարդէն, ես առջի օրէն ըսի քեզի... հիչ աչքս չվառաւ, ամէն բան սուտ է, կեղծիք է այդ մարդուն մէջ, մի հաւատար ըսածներուն, մինչեւ հիմա ընելու էր խոստացածը... չըրածնիս չմնաց այդ անիծեալ յանձնարարականը առնելու համար։

Ջամբողջացուց, և բազմոցին անկիւնը նետուելով սկսաւ լալ նոքին։ Անոր վայրկեանը միտքը խնկեր էր։

Մինրան բան մը չէր հասկնար կնոջը այս հոգեկան տագնապէն. յուզուեցաւ, առօթով զգաց խնգղինքը անոր քով և գլխարկը առնելով՝

— Հիմա կ'երթամ նորէն զինքը տեսնելու, իրաւունք ունիս, պէտք է վերջ տալ այս յուզումներուն։

— Գիչերով ո՞ւր պիտի երթաս, անօգուտ է...

— Ձգէ՛, դուն մի խառնուիր։

Եւ հապճեպով ու բարկութեամբ դուրս ելաւ սենեակէն. կէս ժամ չէր անցեր որ Մինրան մեռելի մը պէս գունատ վերադարձաւ և դուռնէն ներս նետուելով.

— Ա՛հ, սրիկան, սրիկան...

Սօֆի վազեր էր յուզումով.

— Ինչ կայ, Մինրան, ինչ եղաւ...

— Ինչ պիտի ըլլայ, Սօֆի, փախեր է անպիտանը, կը հասկնաս, այս իրիկուան թուէնով մեկներ է։

— Ո՞վ, Սիւզէհանը։

— Այո՛, Մլքէ՛ն, ա՛խ, ինծոր չմացայ...

Եւ գրպանէն երկաթի ծալուած թուղթ մը հանելով, Սօֆիի երեսին նետեց բարկութեամբ.

— Առ, նայէ, ասիկա ձգեր է մեզի...

Սօֆի, դողդոջ, հազիւ թէ վերցուցեր էր թուղթը, գետինը նետեց զայն։ Սիւզէհանի կողմէ ձգուած չէք մըն էր, իրը հատուցում, իրը վճարում... Հարուածը ճիշտ սրտին կ'ընդունէր խեղճ կինը։

Մինրան կը չարունակէր.

— Ի՛նչ ըլլալս չգիտցայ, Սօֆի, երբ ըսին որ զացեր է վերջնականապէս, քար մը խնկաւ կարծես գլխուս, հատաւ չնկաւ։ Երբ նամակը տուին, լայն չունչ մը առի, կարծելով թէ յանձնարարական էր պարտնակածը, բայց ուրախութիւնս փոխ մնաց, ա՛հ, սրիկա՛ն, սրիկա՛ն...

Եւ բարկութենէն բռունցքը օդին մէջ ճօճելով՝

— Ախ եթէ տեսնէի զինքը, իր աչքին առջեւ բզիկ բզիկ պիտի ընէի այս չէքը... այսչափ առեն մեզ խաբել, խաղցնել վերջ, կարծեր է որ երկու հարիւր ֆրանքով երջանիկ ըրած պիտի ըլլայ մեզ, ա՛հ, սրիկա՛ն, սրիկա՛ն...

Բայց Սօֆի, լուռ, երեսը պատին, սիրտը էր լալ դառնապէս։

ՆԱԻԵՐԳ

(BARCAROLLE)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ
Ա. Փաճոսեանի

ԵՂԱՆԱԿ
Յ. Սիճանեանի

Նուէր՝ ՆՇԱՆ-ՊԱՊՈՒԿԵԱՆ ՏԱՐԵՑՈՑՑ-ԷՆ

ԲԱՐԿԱՐՈԼ
BARCAROLLE

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՒՒՆ
Հ. ՓԱՆՈՍԵՒԱՆԻ

ԵՂԱՆԱԿ
Յ. ՍԻՒՆԻՆԵՒԱՆԻ

Andantino.

cen
do
f
Fine.

Chant.

p
Մեր ցաւց խո _ րեւ վէ տուր Հո _
p
_ վէ ոտն ցաւն ցա _ տուր Ալ _ եաց վր _ րայ ծր
cres.
cres.

փուճ Թա փա ուիճիֆ օրճ ի բուճ: Ի ճչ

cen. do.

cen do.

հարկ բեւ ճակ ու ղեկ Այս ծա ծաճիճ է ա

f

f

ղեկ կա պու տակ ջու րե րէճ O ror ուիճիֆ

dim.

հեբ so րէճ: Երկ-ճից տակ լու

VIOLON.

mf

sempre legato

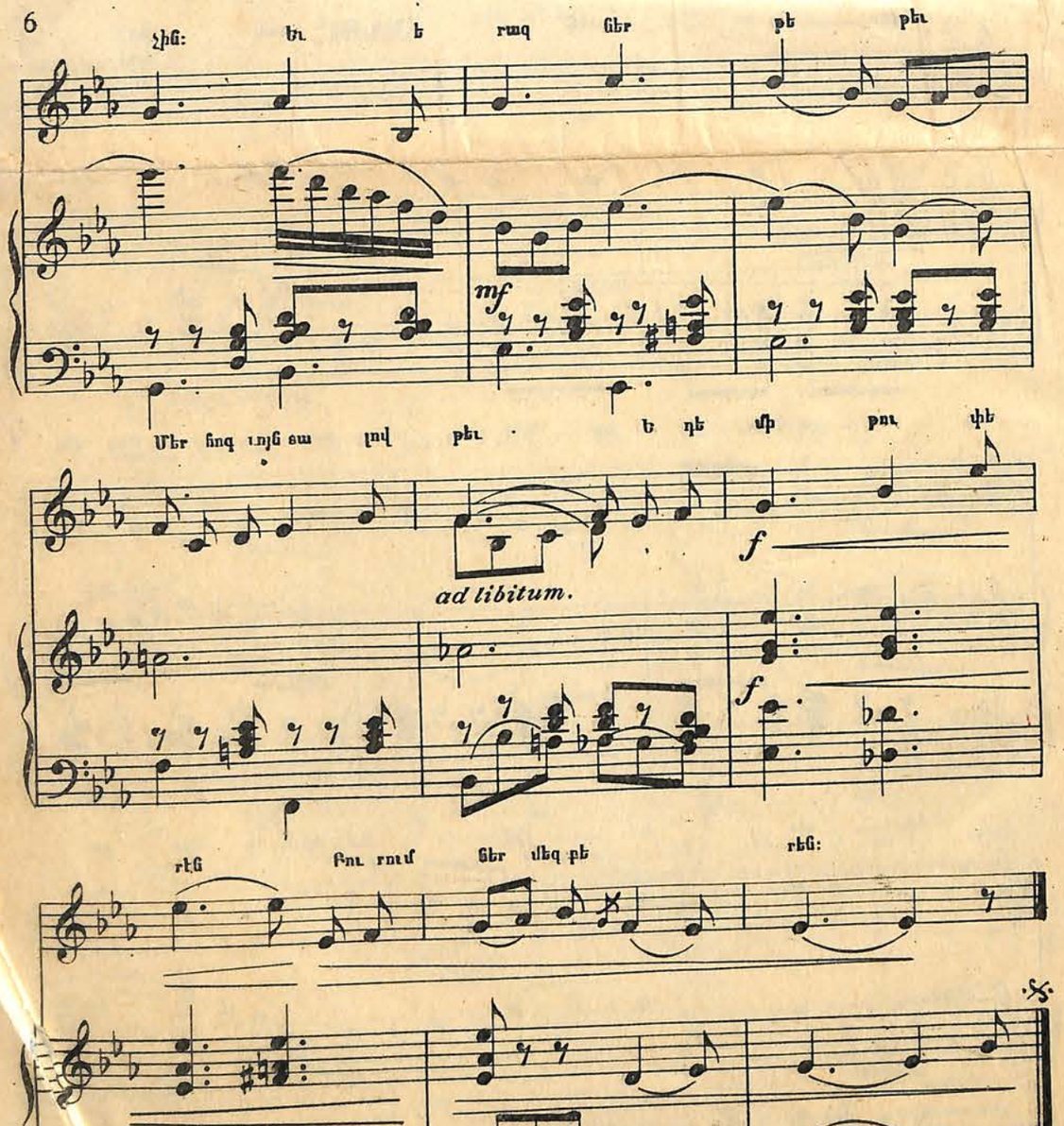
ժա փաո. սա հիճիֆ լուո աճ - բար - բաո Թող մեր

ճո գեր չճ ճիճ Ամ-պերճ ի վեր բո

cres.

cen. do.

f

Մեր ուրիշ անդորրիկ
Սէրն է կուռ փոթորիկ.
Ուր անփոռձ մենք նաւազ
Կը դիմենք վազն ի վազ:

Նայուածքներն աչխարուն
Տարփալից ու սիրուն,
Փայլակի հանգուցակ,
Կը շողան շարունակ:

Եւ լուսնակն ու արեւ
Կը ժպտին մեր վերեւ,
Մինչ հեռու եզերէն
Նրւագներ մեզ կ'երգեն...

Մեր նաւն իբրեւ փետուր
Հովերուն անձնատուր
Ալեաց վրայ ծրփուն
Թափառիկ օրն ի բուն:

ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

	Էջ
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ	6
ՕՐԱՑՈՑՑ	7-81
ՇԱՀԵԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ, ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՊԶՏԻԿ ՆՕԹԵՐ, ՀԱՄՈՎ ԽՕՍՔԵՐ եւ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ	7-82
Տիկ. ՆԵԿՏԱՐ ՊԱՐԻԿԵԱՆ. — Ապրելու Արուեստը *(Կենցաղագիտական Նօթեր)*	83
ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ. — Պզտիկներուն Մեծութիւնը	97
Տիկ. ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ. — Ձեւերը *(Վիպակ)*	103
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ. — Քերթուածներ	
Կապոյտ Վերարկուն	109
Իմ հոգի ադեկ — Գէշ բան	113
ԱՐՏԱՇԷՍ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ. — Բանաստեղծութիւններ	
Անրջանք	116
Պատարագ	119
ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ.—Հետաքրքրաշարժ խնամութիւններ Հայ եւ Թուրք լեզուաց միջեւ	120
ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ. — Մարդը չէր մեռներ *(Հեքեաթ)*	131
ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆ.—Դերասանութիւնս *(Կցկտուր Յիշատակներ)*	138
ԵՐՈՒԱՆԴ ԹՕԼԱՑԵԱՆ. — Այսօրուան Թուրք Թատրոնը	145
ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ. — Թրեահայ գրական տարիք	156
ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ. — Մանկավարժական Տարիք	163
ՏՕՄԻՆՕ. — Վճարուած Պատիւ *(Վիպակ)*	183
Ա. ՓԱՆՈՍԵԱՆ *(Բանաստեղծ.)* } Նաւերգ	
Ց. ՍԻՆԱՆԵԱՆ *(Եղանակ)* }	

ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

կենդանագիր ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ-ի	97
» Տիկ. ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ-ի	103
» ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ-ի	109
» ԱՐՏԱՇԷՍ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ-ի	116
» ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ-ի	120
» ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ-ի	131
» ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆ-ի	138
» ԵՐՈՒԱՆԴ ԹՕԼԱՑԵԱՆ-ի	145
» ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ-ի	156
» Ց. ՍԻՆԱՆԵԱՆ-ի	209

ԳՐԱՎԱՃԱՌ - ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

72, Կ. ՊՕԼԻՍ, ԷՍԿԻ-ՋԱՊԻԼ ՃԱՏՏԷՍԻ, 72

Հազիւ հսկի մը տարիներէ ի վեր հաստատուած՝
ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատունը կրցաւ շատ պատուաւոր անուն մը հանել շնորհիւ իր Ուղղամտութեան եւ Ճշդապահութեան,
իր Կանոնաւորութեան եւ արագ Գործունէութեան,
եւ իր գեղեցիկ Հրատարակութիւններուն:
ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատան սկզբունքներն են՝

Սկսած գործը միշտ գլուխ հանել
ամէն քան քաւ ընել. ու
իր օգուտը միշտ յաճախորդին օգուտին մէջ փնտռել:

ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատունը կը հայթայթէ ամէնէն գոհացուցիչ պայմաններով Հայերէն եւ Օսար լեզուներով ինչ գիրք եւ հանդէս որ ուզուի, բաւական է որ մուտքը արտօնուած ըլլայ մեր երկրին մէջ:
Եւ կը հայթայթէ նաեւ Դպրոցական ամէն տեսակ պէտքեր, *(Գոմս, Քարտէս, Պատկեր, Գիտական գործիքներ եւ Հատուածոներ, եւլն):*
Ջերմօրէն կը յանձնարարենք ուրեմն բոլոր գրենական պէտքեր ունեցողներուն դիմել միմիայն՝

ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատան:

ԳՐԱՏՈՒՆ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Աշխատուած ու երկարօրեայ մտածուած ղայն ծրագրի մը արդիւնքն է Նշան-Պապիկեան Մատենադարանը, որ կոչին նպատակ մը ունի.

1.— Հաւաքել մեր կարեւոր գրողներու հոս ու հոն ցրուած գործերը, որոնք թերթերու վաղանցուկ կեանքին մէջ կորսուած են, ու զանոնք իրենց վերջնական ձեւին, գիրքի ձեւին տակ հրատարակել:

2.— Հրատարակել նաեւ մեր գրողներէն շատ մը անտիպ գործեր եւ այս կերպով գրքիւ ըլլալ որպէս զի իրենց մտածումին ամբողջական արտայայտութիւնը տան երկարաւունչ աշխատութիւններու մէջ: Եւ

3.— Օսար հրատարակերտներ թարգմանութիւններով ճանաչցնել, ջանալով որ որչափ կարելի է ուղղակի բնագիրներէն ըլլան ատոնք:

Այս Մատենադարանին մէջ հրատարակուած են մինչեւ հիմա

Զ. Շ. ԱՍԱՏՈՒՐ.— **ՅՈՂԴՆԵՐ** (Բերթուածներ, 1892—1902), 96 էջ, 1902

	Լաւ թուղթի վրայ	5 դրամ
	Շրեղ թուղթի վրայ	10 »
ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ.— **ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ**, 214 էջ, 1901 (սպառելու մօտ)		10 »
Մ. Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ.— **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** (Բերթուածներ), 77 էջ, 1904		5 »

Պատրաստուելու վրայ են շատ մը գործեր, որոնց մասին հետզհետէ տեղեկութիւններ պիտի տանք:

ՀՐԱՒԷՐ

Հեղինակ թէ Հրատարակիչ, կամ թէ ամոնք
Որ ձեռագիր կամ տպելի բան մը ունին,
Պէտ չէ՛ ըլլան, ո՛չ կասկածոտ, ո՛չ մտահոգ.
Դիմում ընեն թող ուղղակի Տըպարանին
Տէր-Ներսէսեան, որ զանազան կերպ թէ տեսակ
Դիւրութիւններ տայ վճարման, ստանձնելով
Մէարիճի գործերն ալ իմ, ինչպէս տեսած.
Եւ գոհանայ իչով քան թէ աւելով
Ի փոխարէն տալով ընդհուպ Հեղինակին
Տըպագրութիւն մ՛որ ճաշակի, թէ գիրերու
Տեսակէտով, անմրցելի է եւ մէկին:
Թո՛ղ Հեղինակէ, հոս ալ ըլլան կամ թէ հեռու
Ձեռագիրնին յանձնելու բնա՛ւ չի վարանին
Վ. եւ Հ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ նոր Տըպարանին:

2001

0021991

2013

5331

<< Ազգային գրադարան

NL0021991